

100*

DÜNYA DEMOKRASİ FORUMU

WORLD DEMOCRACY FORUM

MESUDİYE / ORDU - TÜRKİYE
14-16 Eylül 2023

Editör:
Prof. Dr. Aziz EKŞİ

BİLDİRİ KİTABI

MESUDİYE GELİŞME VAKFI (MEGEV) YAYINI
www.ddf2023.com/www.megev.org.tr
Şişli- İstanbul

Daha Güvenli
Bir Gezegen için...
For a Safer Planet...

YÜRÜTME KURULU ÜYELERİ

EXECUTIVE BOARD MEMBERS

- AZİZ EKŞİ (Prof. Dr.) (Başkan)
- BAKİ AKSU (Prof. Dr.)
- AYSUN ŞENGÜL
- AHMET ALİ ŞENGÖNÜL
- ERDAL YILMAZ
- FAHRI ULUSOY
- FEYZİ ÜNAL
- HALİL ÇAKIR
- KIYMET ÜNVER
- KURTULUŞ AÇIKGÖZ
- MERDAN ÖZER
- MUZAFFER ÜNVER
- NECMİ DEMİR
- NECMİ UĞURLU
- NESLİHAN ÖNDER ÖZEN
- NURİ ÖZMEN
- SALİH EROL
- SEFAİ UZUNYURT
- SEVAL ADALI
- TUNCAY SARIGÜL

DANIŞMA KURULU ÜYELERİ

ADVISORY BOARD MEMBERS

- OKTAY EKŞİ (Başkan)
- ADNAN YILMAZ
- AHMET ÇAKIR
- AHMET ERDÖNMEZ (Prof. Dr.)
- AHMET IŞIK
- AHMET YILDIRIM
- AKA GÜNDÜZ ÖZDEMİR
- AYDIN GÜNDOĞDU
- AYDIN ÖZGÜL
- AYSEMİN GÜLMEZ
- BİROL BİRLİKBAŞ
- CENK ÖZMEN
- COŞKUN İNCE
- ENGİN ÖZMEN
- ERHAN KÖLEOĞLU
- EROL BIÇER
- FADIL ÜNVER
- FAİK ERDOĞAN
- FAZLI COŞKUN
- GÖKHAN SALTER
- GÜLTEKİN DEMİR
- GÜRBÜZ D.EKŞİOĞLU (Dr.Öğr.Üyesi)
- HAMİT ERDEM
- HASAN KOÇ
- HÜSEYİN GÜLER
- İRFAN TOKLUCU
- İSA BAŞARSLAN
- İSA GÜL
- İSKENDER YAMAN
- KEMAL ERDOĞAN
- NECATİ AYDIN
- MELİH KARAKAYA
- MELİH MİCİK
- MİNE ÖZYURT KILIÇ (Prof. Dr.)
- MİTHAT BAŞ
- MİTHAT COŞKUN
- MUAMMER ÖZER
- MUHARREM SARIGÜL
- MUHİTTİN AKSU
- MUSTAFA DEMİR
- MUZAFFER SARIYAR (Prof. Dr.)
- NAŞİT OSKAY
- NEJLA YILMAZ
- ÖZAT ÖZSOY
- ÖZGE CONWAY
- ÖZLEM ÖZTEKİN VURAL
- RECAİ ÖZTÜRK
- SAMİ BEKTAŞ
- SEBAHATTİN YAMAN
- SEMRA YURTKURAN
- SEYFETTİN YILDIRIM
- SEZGİN ÖZÜBEK
- SÜLEYMAN ULUOCAK
- TEKİN ÖZMEN
- TEKİN TOKLUCU
- TEMEL BAŞALAN
- YAVUZ EKŞİ
- YEKTA AYDIN
- YENER YILDIRIM
- YILMAZ KORKMAZ
- YÜCEL AKDEMİR
- YÜKSEL ŞENER

MESUDİYE GELİŞME VAKFI (MEGEV)
İzzetpaşa Mahallesi Yeniyoıl Caddesi
No: 12/2 34381 Şişli/ İSTANBUL
T: +90 (532) 483 22 10
M: azizeksi1947@gmail.com

**SERENAS ULUSLARARASI TURİZM
KONGRE ORGANİZASYON A.Ş**
Hilal Mahallesi Cezayir Caddesi No:13 06550
Yıldız, Çankaya ANKARA/TÜRKİYE
T: +90 (312) 440 50 11 • F: +90 (312) 441 45 61
M: ddf2023@serenas.com.tr

ISBN: 978-625-99024-3-2

Grafik Tasarım ve Yayın Hizmetleri
BAYT Bilimsel Araştırmalar Basın Yayın ve Tanıtım Ltd. Şti.
Ziya Gökalp Cad. 30/31, Kızılay, Ankara
www.bayt.com.tr

Baskı
Miki Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Matbaacılar Sitesi, 1516/1. Cd., No. 27, İvedik, Ankara
Tel. 0312 395 2128
Sertifika No: 48302

Baskı Tarihi: Ocak 2024

"Bandrol uygulamasına ilişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 5. maddesinin ikinci fıkrası çerçevesinde bandrol taşıması zorunlu değildir." Katılımcılara ücretsiz olarak dağıtılır.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	7
ÖNSÖZ	9

AÇILIŞ KONUŞMALARARI

• İlk Dünya Demokrasi Forumu'na Hoş Geldiniz!	12
Prof. Dr. Aziz EKŞİ	
• Hoş Geldiniz!	15
Bahri GÖKALP	
• Mesudiye'ye Hoş Geldiniz!	16
Muammer ÖZER	
• Yaşasın Demokrasi!	18
Seyit TORUN	

AÇILIŞ KONFERANSI

• Mesudiye Kurultayı: Bir Doğrudan Demokrasi Örneği	22
Oktay EKŞİ	
• Bir Halk Yönetimi Biçimi Olarak Demokrasi	25
Prof.Dr. Ersin KALAYCIOĞLU	

PANEL 1: DÜNYANIN DEMOKRASİ HARİTASI

• Artan Popülist Söylemler ve Avrupa'da Demokrasi	42
Prof. Dr. Çiğdem ÜSTÜN	
• Latin Amerika'da Demokrasinin Dayanıklılığı (Yolsuzluk, Suç ve Kutuplaşmaya Rağmen)	46
Prof. Dr. Davit ALTMAN OLIN	
• Afrika'da Gerçek Demokrasi için Önkoşullar	51
Max KOFFI	
• Hindistan: Dünyanın En Büyük Demokrasisinde Eğilimler	57
Dr. Minhaj KHAN	
• 21. Yüzyılda Popülizmin Küresel Yükselişi	61
Doç. Dr. Berk ESEN	

PANEL 2: DEMOKRASİNİN GÜNCEL SORUNLARI

- **Popülizm: Demokrasinin İki Yüzlü Tanıdık Katili** 68
Prof. Dr. Ahmet Kasım HAN
- **Yapay Zeka Çağında İletişim ve Demokrasi İlişkisi** 75
Deniz ZEYREK
- **Yerel Siyaset ve Demokrasinin Geleceği** 81
Doç. Dr. Özge KEMAHLIOĞLU
- **Demokrasilerde Parti Yapılanmaları** 87
Prof. Dr. Burak KÜNTAY

PANEL 3: DEMOKRASİ VE EKOLOJİ/GIDA GÜVENCESİ

- **Ekolojik Yaşamın ve Gıda Güvencesinin Sürdürülebilirliği İçin Demokrasi** 92
Prof. Dr. İnci GÖKMEN
- **Gıda Güvencesi ve Beslenme için Adil Gıda Sistemlerinin Geliştirilmesi** 96
Keigo OBARA
- **Gıda Güvencesi ve Demokrasi Arasındaki İlişki** 100
Michael G. FRANCOM
- **İklim Değişikliği Bağlamında Demokrasi** 105
Gökmen ARGUN
- **Türkiye'deki Ekokırımlara Demokrasi Penceresinden Bir Bakış** 108
İbrahim GÜNDÜZ

PANEL 4: DEMOKRASİ VE EKONOMİ/İŞ DÜNYASI

- **Demokratik Bir Toplumda Ekonominin Belirleyiciliği** 116
Prof. Dr. Ünal ZENGİNOBUZ
- **Yüzyılın Emegi, Emegin Yüzyılı** 123
Arzu ÇERKEZOĞLU
- **Rüzgara Karşı Ekonomi** 129
Prof. Dr. Kerim Sinan ALÇIN
- **Geleceği Refah, Özgürlük ve Adalet Üzerine İnşa Etmek** 133
Ozan DİREN
- **Kırık Cam Üzerinde Yürümek: Tedarik Zincirinde İnsan Haklarının Sağlanması** 138
Ertan KARABIYIK
- **Cumhuriyetimizin İkinci Yüzyılında Güçlü Toplum, Güçlü Ekonomi ve Güçlü Demokrasi** 142
Samet AKTAŞ

PANEL 5: DEMOKRASİ VE KATILIM/KAPSAYICILIK

- **Popülizmle Rekabet Ederken: Kapsayıcı Demokrasi** 148
Prof. Dr. Seda DEMİRALP
- **Demokratik Seçimlerde Toplumsal Cinsiyet ve Siyasi Kimlik** 153
Prof. Dr. Sarah FISCHER
- **Demokrasi ve Kadın Katılımı** 161
Av. Seval ADALI
- **Katılımcı Demokrasi için Gençlik Koridoru: Başkent Gençlik Meclisi Deneyimi** 168
Dr. Halil ECER
- **Üniversite Yerleşkelerinde Demokratik Mekân Anlayışı Üzerine Değİnmeler** 173
Nevzat SAYIN

PANEL 6: DEMOKRASİ VE YEREL YAŞAM/YEREL YÖNETİM

- **Demokrasi Bağlamında Yerel Yaşam ve Yerel Yönetimler** 176
Dr. Mehmet Hilmi GÜLER
- **Yönetim Katmanları ve Alanlarında Demokrasi** 181
Prof. Dr. Vivien LOWNDES
- **Yerel Yönetimlerde Siyasal Katılım, Temsil ve Demokrasi** 189
Prof. Dr. Rabia KARAKAYA POLAT
- **Günlük Yaşam Üzerinden Demokrasiyi Yeniden Düşünmek: Yerel Yönetimlerin Rolü** 195
Prof. Dr. Sadiye Mine EDER

PANEL 7: DEMOKRASİ VE SİVİL TOPLUM

- **21. Yüzyıl Türkiye'sinde Sivil Toplumun Yükselişİ ve Çöküşü** 202
Mehmet Ali ÇALIŞKAN
- **Türkiye'nin En Büyük Sivil Toplum Hareketi: 2023 Seçimlerinde Oy ve Ötesi** 204
Hande TURAN
- **Demokrasinin Gerilemesi Nasıl Önlenir?** 207
Dr. Najet ZAMMOURI
- **Köy Derneklerinin Mesudiye'nin Gelişmesindeki Rolü Nedir?** 211
Necla YILMAZ
- **Demokratik Türkiye için Kapsayıcı Sivil Toplum** 215
Rümeysa ÇAMDRELİ

DDF ÇIKTILARI VE SONUÇ BİLDİRGESİ

- DDF'2023 ÇIKTILARI/ VURGULANAN KONULAR..... 219
  - DDF'2023 BİLDİRGESİ/DÜNYAYA ÇAĞRI!..... 223
- FORUMDAN KESİTLER 225**

İlk Dünya Demokrasi Forumu'nun gerçekleşmesine katkıda bulunan;

• BELEDİYE BAŞKANLARINA

ORDU B.BLD BAŞKANI DR. MEHMET HİLMİ GÜLER, İSTANBUL B. BLD BAŞKANI EKREM İMAMOĞLU, BEYKOZ BLD BAŞKANI MURAT AYDIN, MALTEPE BLD BAŞKANI ALİ KILIÇ, ŞİŞLİ BLD BAŞKANI MUAMMER KESİN, KARTAL BLD BAŞKANI GÖKHAN YÜKSEL, MESUDİYE BLD BAŞKANI MUAMMER ÖZER ve MESUDİYE E.BLD BAŞKANI İSA GÜLE

• BİLİM İNSANLARI VE KONUŞMACILARA

Prof.Dr. ERŞİN KALAYCIOĞLU, Prof.Dr. VİVİEN LOWNDES, Prof.Dr. SARAH FISCHER, Prof.Dr. AHMET KASIM HAN, Prof.Dr. İNCİ GÖKMEN, Prof.Dr. ÜNAL ZENGİNOBUZ, Prof.Dr. ÇİĞDEM ÜSTÜN, Prof.Dr. DAVID ALTMAN OLİN, Prof.Dr. SEDA DEMİRALP, Prof. Dr. RABİA KARAKAYA POLAT, Prof.Dr. BURAK KÜNTAY, Prof.Dr. SİNAN ALÇIN, Doç.Dr.ÖZGE KEMALİOĞLU, Doç.Dr.BERK ESEN, Dr.ARZU ÇERKEZOĞLU, Dr.M.MİNHAJ KHAN, NAJET ZAMMOURI, MAX KOFFİ, DENİZ ZEYREK, KEİGO OBARA (FAO), MİCHAEL G.FRANCOM (USDA), GÖKMEN ARGUN (UNDP), Av. SEVAL ADALI, OZAN DİREN, ERTAN KARABİYİK, SAMET AKTAŞ, İBRAHİM GÜNDÜZ, ERTUĞRUL GAZİ GÖNÜL, HALİL ECER, NEVZAT SAYIN, MEHMET ALİ ÇALIŞKAN, HANDE TURAN, NECLA YILMAZ ve RÜMEYSA ÇAMDERELİ'ye

• MESUDİYE KÖY DERNEKLERİNE

YUKARI GÖKÇE KÖYÜ DERNEĞİ, BEŞPINAR KÖYÜ DERNEĞİ, ESATLI KÖYÜ DERNEĞİ, KALE KÖYÜ DERNEĞİ, HAMZALI KÖYÜ DERNEĞİ, YEŞİLCE KÖYÜ DERNEĞİ, YEŞİLCE- YEŞİLYURT KÖYÜ DERNEĞİ, ARICILAR KÖYÜ DERNEĞİ, ARIKMUSA KÖYÜ DERNEĞİ, ARMUTKOLU KÖYÜ DERNEĞİ, ARPALAN KÖYÜ DERNEĞİ, AŞAĞI GÖKÇE KÖYÜ DERNEĞİ, BAYIRKÖY KÖYÜ DERNEĞİ, BAYRAKLI KÖYÜ DERNEĞİ, BEYAĞAÇ KÖYÜ DERNEĞİ, BEYSEKİ KÖYÜ DERNEĞİ, CELAL KÖYÜ DERNEĞİ, ÇARDAKLI KÖYÜ DERNEĞİ, ÇAVDAR KÖYÜ DERNEĞİ, ÇERÇİ KÖYÜ DERNEĞİ, ÇUKURALAN KÖYÜ DERNEĞİ, DARICABAŞI KÖYÜ DERNEĞİ, DAYILI KÖYÜ DERNEĞİ, GÜLPINAR KÖYÜ DERNEĞİ, GÜZELCE KÖYÜ DERNEĞİ, GÜZLE KÖYÜ DERNEĞİ, İLIŞAR KÖYÜ DERNEĞİ, KAVAKLIDERE KÖYÜ DERNEĞİ, KIŞLACIK KÖYÜ DERNEĞİ, KONACIK KÖYÜ DERNEĞİ, MAHMUDIYE KÖYÜ DERNEĞİ, MÜSLÜM SARICA MAH. DERNEĞİ , SARIYAYLA KÖYÜ DERNEĞİ, TOPÇAM KÖYÜ DERNEĞİ, TÜRKKÖYÜ KÖYÜ DERNEĞİ, YAĞMURLAR KÖYÜ DERNEĞİ, ÇAVDAR ÇİFTLİK MAH DERNEĞİ, AŞIKLI KÖYÜ DERNEĞİ, GOÇBEYİ KÖYÜ DERNEĞİ, KENGER KÖYÜ DERNEĞİ ve DURSUNLU KÖYÜ DERNEĞİ'ne

Ayrıca

MESUDİYELİ MALİ MÜŞAVİRLER GRUBU, ANKARA MESUDİYELİLER DERNEĞİ, MESUDİYELİ KADINLAR DERNEĞİ, İSTANBUL DEVRİMÇİ ORDULULAR PLATFORMU, KARAGÖL YAYLALARI DERNEĞİ'ne

• FİRMA VE VAKIFLARA

AROMSA A.Ş., CELAL ARAS EĞİTİM VE KÜLTÜR VAKFI, DIMES GIDA SAN. A.Ş, TÜRKİYE KALKINMA VAKFI, PORTE VADI İNŞAAT, AROMA MEYVE SUYU A.Ş, GÜRSOYLAR TARIM VE GIDA A.Ş, GIDABİL, NELİPİDE, TUNAY GIDA A.Ş ve OLİVE CAFE'ye

• BİREYSEL KATKILARA

RUHİ ENGİN ÖZMEN, ÖZGÜR FIRTINA, SEBAHATTİN YAMAN, ŞÜKRÜ BODUR, NADİR ÖZSOY, NURİ ÖZMEN, SEYFETTİN YILDIRIM, SABRİ YİĞİT, YILMAZ KORKMAZ, AYSEMİN GÜLMEZ, CEMAL ENGİNYURT, MAHMUT TAŞDELEN, OKTAY EKŞİ, AZİZ EKŞİ, GÜRBÜZ DOĞAN EKŞİOĞLU, SÜLEYMAN ULUOCAK, UĞUR GÜZELLER, ERDAL DEMİR, FATİH ERASLAN, GÜLTEKİN DEMİR, HAVVA TANRIVERDİ, CEMAL ŞENOĞLU, CENGİZ KORKMAZ, MELİH MİCİK, NADİR AYDIN, RECAİ ÖZTÜRK, BİLGE EKŞİ, MERDAN ÖZER, BAKI AKSU, CEMİM ÇAVUŞOĞLU, FATİH CAN EKŞİ, FAZLI COŞKUN, FEYZİ ÜNAL, HAKAN BILYAN, İDRİS YILDIZ, MUSTAFA YILMAZ, NECMİ DEMİR, ÖZGE CONWAY, SALİH EROL, SALİH UYGUN, UMUT EKŞİ, BİROL İLKER GÜNEY, HÜSEYİN KILIÇ, MUSTAFA BAŞ, ALİ BURAK AKTAŞ, FAHRİ ULUSOY, AHMET ERDÖNMEZ, AYŞUN SENGÜL, İRFAN TOKLUCU, KEMAL BURHAN EKŞİ, TUNCAY SARIGÜL, OĞUZ EKŞİ, ABDULLAH KARABULUT, AHMET ALİ ŞENGÖNÜL, AHMET YALÇIN, ALİ ERSUN, BAHTİYAR ŞAHİN, CEM KURT, ÇAĞLAR YILMAZ, ENVER ARICAN, EŞREF FERRUH DUMAN, FAİK ERDOĞAN, GÖKHAN KESİMAL, TEKİN TOKLUCU, HAMİT ERDEM, HASAN YENER KAHRAMAN, HÜSEYİN TUNALI, İSA BAŞARSLAN, İSMET ÜZEL, ÇABBAR KEMENT, MEHMET BAŞARAN, MELİH KARAKAYA, MUZAFFER ÜNVER, OLGAY ÜNALAN, ORHAN ŞAHİN, OSMAN HABIL, RASİM ŞİNEL, SABRİ ÖZGAN, ÜMİT KEMAL COŞKUN, YAVUZ EKŞİ, ZİHNİ ABDURRAHMANOĞLU, AYDIN ÖZGÜL, ENGİN KOÇYİĞİT, ALİ KEMAL TÜRK, CANDAN AYDOĞDU, DURSUN TUNCALI, ERDAL YILMAZ, HARUN AKSU, MERAL ERİÇÖK, ÖZGÜR GÜLER, SERDAR KAHRAMAN, YENER YILDIRIM, SEFAİ UZUNYURT, GÖKHAN SALTER, HÜRRIYET İPEK İŞBİTİREN, KEMAL ERDOĞAN, NECMİ UĞURLU, TEKİN ÖZMEN, AHMET ÇAKIR, ATANUR YILMAZ, AZMİ ŞENER, ENGİN GÜRÖNEY, İSKENDER YAMAN, KADİR DEMİR, MURAT YILDIRIM, MUSA AKSU, SEMRA YURTKURAN, YÜKSEL ŞENER, BÜLENT ERARTSİN, KAYHAN KAYA, TURAN TAŞLIÇUKUR, ADNAN AKSU, AHMET YILDIRIM, AKA GÜNDÜZ ÖZDEMİR, BAHATTİN ÜNVER, BİLGE BODUR, CENGİZ HALUK BODUR, EBRU AKDAĞ, EROL BİÇER, FADİL ÜNVER, FAHRİ KAYMAZ, FATİH TAÇALAN, HALİL ÇAKIR, KADİR AKSU, KAMURAN KARAKAYA, KIYMET ÜNVER, MEHMET EMİN ÖZMEN, METİN EROL, MİTHAT COŞKUN, MUHARREM SARIGÜL, MUHİTTİN AKSU, MUSTAFA DEMİR, MUZAFFER SARIYAR, NAŞİT OSKAY, NECMETTİN AYDIN, NUVİT DEMİRCAN, ÖZAT ÖZSOY, SALİH GÜNEY, SALİM YILDIRIM, SEZGİN ÖZÜBEK, VEDAT KARADUMAN, YÜCEL İNAN, BARIŞ ERİÇÖK, ÇAĞLAY ERASLAN, ÇAĞLAR ERASLAN, GÖKALP EKŞİ, HALİM OKUTAN, MEHMET ÜNVER, CEMAL ULUOCAK, YEKTA AYDIN, HAYATİ ERDÖNMEZ ve SEHER SEVİNÇ'e

• OPERA SANATÇILARINA

MEHMET YILMAZ, BÜLENT ATEŞOĞLU, FUNDA ATEŞOĞLU ve AYLİN ÖZÜĞÜR'a

• LOGOYU TASARLAYAN

GÜRBÜZ DOĞAN EKŞİOĞLU'na

• SERENAS ORGANİZASYONA

HALİL DALGIN, OĞUZHAN ŞEN, GÖRKEM UYUMAZ ve CEREN COĞAY'a

• MEDYAS İLETİŞİME

ERTAN ÖZCEBECİ, DEFNE ÇATIK ve CANDAN GÜMÜŞ'e

TEŞEKKÜR EDİYORUZ!

BİRLİKTE BAŞARDIK!.. WE DID IT TOGETHER!..

| OKTAY EKŞİ |

| ABDULLAH KARABULUT | ADNAN AKSU | AHMET ALİ ŞENGÖNÜL | AHMET ÇAKIR |

| AHMET ERDÖNMEZ | AHMET KASIM HAN | AHMET YALÇIN | AHMET YILDIRIM | AKA GÜNDÜZ ÖZDEMİR |

| ALİ BURAK AKTAŞ | ALİ ERSUN | ALİ KEMAL TÜRK | ALİ KILIÇ | ANKARA MESUDİYELİLER DERNEĞİ |

| ARICILAR KÖYÜ D. | ARIKMUSA KÖYÜ D. | ARMUTKOLU KÖYÜ D. | AROMA MEYVE SUYU A.Ş. | AROMSA A.Ş. |

| ARPALAN KÖYÜ D. | ARZU ÇERKEZOĞLU | AŞAĞI GÖKÇE KÖYÜ D. | AŞIKLI KÖYÜ D. | ATANUR YILMAZ |

| AYDIN ÖZGÜL | AYLIN ÖZÜĞÜR | AYSEMİN GÜLMEZ | AYSUN ŞENGÜL | AZİZ EKŞİ | AZMİ ŞENER |

| BAHATTİN ÜNVER | BAKİ AKSU | BAKTIYAR ŞAHİN | BARIŞ ERİÇOK | BAYIRKÖY KÖYÜ D. | BAYRAKLI KÖYÜ D. |

| BERK ESEN | BEŞPINAR KÖYÜ D. | BEYAĞAÇ KÖYÜ D. | BEYSEKİ KÖYÜ D. | BİLGE BODUR | BİLGE EKŞİ |

| BİROL İLKER GÜNEY | BÜLENT ATEŞOĞLU | BÜLENT ERARTSIN | BURAK KÜNTAY | CABBAR KEMENT |

| ÇAĞBAY ERASLAN | ÇAĞLAR ERASLAN | ÇAĞLAR YILMAZ | CANDAN AYDOĞDU | CANDAN GÜLMÜŞ |

| ÇARDAKLI KÖYÜ D. | ÇAVDAR ÇİFTLİK MAH. D. | ÇAVDAR KÖYÜ D. | CELAL ARAS EĞİTİM VE KÜLTÜR V. |

| CELAL KÖYÜ D. | CEM KURT | CEMAL ENGİNYURT | CEMAL ŞENOĞLU | CEMAL ULUOÇAK |

| CENGİZ HALUK BODUR | CENGİZ KORKMAZ | ÇERÇİ KÖYÜ D. | CEREN COĞAY | CESİM ÇAVUŞOĞLU |

| ÇİĞDEM ÜSTÜN | ÇUKURALAN KÖYÜ D. | DARICABAŞI KÖYÜ D. | DAVID ALTMAN OLİN | DAYILI KÖYÜ D. |

| DEFNE ÇATIK | DENİZ ZEYREK | DİMES GIDA | DURSUN TUNCALI | DURSUNLU KÖYÜ D. | EBRU AKDAĞ |

| EKREM İMAMOĞLU | ENGIN GÜRÖNEY | ENGIN KOÇYİĞİT | ENVER ARICAN | ERDAL DEMİR | ERDAL YILMAZ |

| EROL BIÇER | ERŞİN KALAYCIOĞLU | ERTAN KARABIYIK | ERTAN ÖZCEBECİ | ERTUĞRUL GAZİ GÖNÜL | ESATLI KÖYÜ D. |

| EŞREF FERRUH DUMAN | FADİL ÜNVER | FAHRİ KAYMAZ | FAHRİ ULUSOY | FAİK ERDOĞAN | FATİH CAN EKŞİ |

| FATİH ERASLAN | FATİH TAÇALAN | FAZLI COŞKUN | FEYZİ ÜNAL | FUNDA ATEŞOĞLU | GİDABİL |

| GÖÇBEYİ KÖYÜ D. | GÖKALP EKŞİ | GÖKHAH KESİMAL | GÖKHAH SALTER |

| GÖKHAH YÜKSEL | GÖKMEN ARGUN |

| GÜLTEKİN DEMİR | GÜRBÜZ DOĞAN EKŞİOĞLU |

| GÜZELCE KÖYÜ D. | GÜZLE KÖYÜ D. |

| HALİL ECER | HALİM OKUTAN | HAMİT ERDEM |

| HASAN KOÇ | H.YENER KAHRAMAN |

| H. İPEK İŞBİTİREN | HÜSEYİN KILIÇ |

| İDRİS YILDIZ | İLİŞAR KÖYÜ D. | İNCİ GÖKMEN |

| İSKENDER YAMAN | İSMET ÜZEL | İDOP |

| KAMURAN KARAKAYA | KARAGÖL YAYLALARI D. |

| KEİGO OBARA | K. BURHAN EKŞİ | KEMAL ERDOĞAN | KENGER KÖYÜ D. | KIŞLACIK KÖYÜ D. | KIYMET ÜNVER |

| KONACIK KÖYÜ D. | KURŞAD KILIÇ | M.MİNHAN KHAN | MAHMUDIYE KÖYÜ D. | MAHMUT TAŞDELEN | MAX KOFFİ |

| MEHMED EMİN ÖZMEN | MEHMET ALİ ÇALIŞKAN | MEHMET BAŞARAN | MEHMET HİLMİ GÜLER | MEHMET ÜNVER |

| MEHMET YILMAZ | MELİH KARAKAYA | MELİH MİCİK | MERAL ERİÇOK | MERDAN ÖZER | MESUDİYELİ KADINLAR D. |

| MESUDİYELİ MALİ MÜŞAVİRLER GRUBU | METİN EROL | MICHAEL G.FRANCOM | MİTHAT COŞKUN | MUAMMER KESİN |

| MUAMMER ÖZER | MUHARREM SARIGÜL | MUHİTTİN AKSU | MURAT AYDIN | MURAT YILDIRIM | MUSA AKSU |

| MÜSLÜM SARICA MAH. D. | MUSTAFA BAŞ | MUSTAFA DEMİR | MUSTAFA YILMAZ | MUZAFFER SARIYAR |

| MUZAFFER ÜNVER | NADİR AYDIN | NADİR ÖZSOY | NAJET ZAMMOURİ | NAŞİT OSKAY | NECLA YILMAZ |

| NECMETTİN AYDIN | NECMİ DEMİR | NECMİ UĞURLU | NELİPİDE | NEVZAT SAYIN | NURİ ÖZMEN | NÜVİT DEMİRCAN |

| OĞUZ EKŞİ | OĞUZHAN ŞEN | OLGAY ÜNALAN | OLİVE CAFE | ORHAN ŞAHİN | OSMAN HABİL | OZAN DİREN |

| ÖZAT ÖZSOY | ÖZGE CONWAY | ÖZGE KEMAHLIOĞLU | ÖZGÜR FIRTINA | ÖZGÜR GÜLER | PORTE VADİ İNŞAAT |

| RABİA KARAKAYA POLAT | RASİM ŞİNEL | RECAİ ÖZTÜRK | RUHİ ENGİN ÖZMEN | RÜMEYSA ÇAMDERELİ |

| SABRİ ÖZGAN | SABRİ YİĞİT | SALİH EROL | SALİH GÜNEY | SALİH UYGUN | SALİM YILDIRIM | SAMET AKTAŞ |

| SARAH FISCHER | SARIYAYLA KÖYÜ D. | SEBAHATTİN YAMAN | SEDA DEMİRALP | SEFAİ UZUNYURT | SEHER SEVİNÇ |

| SEMRA YURTKURAN | SERDAR KAHRAMAN | SEVAL ADALI | SEYFETTİN YILDIRIM | SEZGİN ÖZÜBEK | SİNAN ALÇIN |

| ŞÜKRAN KOÇ | ŞÜKRÜ BODUR | SÜLEYMAN ULUOÇAK | TEKİN ÖZMEN | TEKİN TOKLUCU | TOPÇAM KÖYÜ D. |

| TUNAY GIDA A.Ş. | TUNCAY SARIGÜL | TURAN TAŞLIÇUKUR | TÜRKİYE KALKINMA V. | TÜRKKÖYÜ KÖYÜ D. |

| UĞUR GÜZELLER | ÜMİT KEMAL COŞKUN | UMUT EKŞİ | ÜNAL ZENGİNOBUZ | VEDAT KARADUMAN |

| VIVIEN LOWNDES | YAĞMURLAR KÖYÜ D. | YAVUZ EKŞİ | YEKTA AYDIN | YENER YILDIRIM | YEŞİLCE KÖYÜ D. |

| YEŞİLCE - YEŞİLYURT KÖYÜ D. | YILMAZ KORKMAZ | YÜCEL İNAN | YUKARI GÖKÇE KÖYÜ D. | YÜKSEL ŞENER |

| ZİHNİ ABDURRAHMANOĞLU |

14-16 EYLÜL/SEPTEMBER 2023

MESUDİYE

ÖNSÖZ

Mesudiye, Türkiye'deki 973 ilçeden biri. Nüfusu 1960 yılında 38.800'e ulaşıyor. Fakat daha sonra kente göç nedeni ile yıldan yıla azalıyor ve 2022 yılında 13.200'e düşüyor. Buna karşılık ilçe dışında yaşayan nüfusun 81.200 dolayında olduğu belirtiliyor. Buna göre ilçe dışında yaşayan nüfus ilçede yaşayan nüfusun 6 katından daha fazladır.

Birinci kuşak doğdukları yöreyi ve geride kalan yakınlarını unutmuyor. Yöre sevgisi ikinci kuşakta da devam ediyor. Yörenin gelişmesine katkıda bulunmak için dernekler kuruluyor. Öyle ki İstanbul'da her köyün bir derneği var. Toplam 73 köy derneğinden söz ediliyor.. Bu yönüyle Mesudiye diğer Anadolu ilçelerinden biraz farklılaşıyor.

Bu dayanışma 1991 yılında daha da genişliyor. Oktay EKŞİ'nin konuşmasında belirttiği gibi, o yıl dışardan gelen ve ilçede yaşayan Mesudiye halkı birlikte toplanıyor ve ilçenin sorunlarını tartışıyor. Böylece Mesudiye Kurultayı denilen süreç başlıyor ve her yıl, Temmuz ayının ilk cumartesi günü toplanıyor. Toplantı herkese açıktır, katılan herkesin konuşma ve oy verme hakkı vardır. Gündem yörenin sorunlarından oluşuyor. Böylece "doğrudan demokrasi ile yerel kalkınma" için başarılı bir örnek ortaya konuluyor.

Zamanla yöre sevgisi ve halkın ilgisi yöre dışına taşıyor. 2010 yılında, ilk "**Dünya Demokrasi Forumu**" nun 2023 yılında Mesudiye'de düzenlenmesine karar veriliyor. Böylece, 100.yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin demokrasi ile bağının güçlendirilmesi ve global düzeyde demokrasinin güncel sorunlarının tartışılması amaçlanıyor. Bu karar, 14-16 Eylül 2023 tarihlerinde hayata geçiriliyor. Forum kamudan destek almaksızın gönüllü katkılarla gerçekleştiriliyor. Elinizdeki kitap, işte bu anlamlı forumda bilim insanları tarafından sunulan bildirimleri içeriyor.

Forum; Oktay EKŞİ'nin Mesudiye Kurultayı hakkındaki anlamlı konuşması ile başladı. Bunu, Prof Dr. Ersin Kalaycıoğlu tarafından verilen demokrasinin gelişimi ve çağdaş demokrasinin karşılaştığı tehditler konusundaki açılış konferansı izledi. Daha sonra, forum kapsamındaki 7 panelde global demokrasi farklı açılardan irdelendi. Toplam 35 bildiri sunuldu. Konuşmacılar arasında İngiltere, ABD, Şili, Tunus, Gana, Hindistan, Japonya gibi farklı ülkelerin vatandaşları da vardı.

BİRİNCİ panelde dünyanın demokrasi haritası ve haritadaki farklılıkların nedeni tartışıldı. İKİNCİ panelde demokrasinin güncel sorunlarına odaklanıldı ve populizm demokrasinin iki yüzlü tanıdık düşmanı olarak tanımlandı. ÜÇÜNCÜ panelde; demokrasi ile gıda güvenesi ve iklim değişimi arasındaki ilişki tartışıldı. Mevcut gıda sisteminin yetersizliği vurgulandı. DÖRDÜNCÜ panelde demokrasi ile ekonomi ve çalışma hayatı arasındaki ilişkiler irdelendi. Özellikle yatırımları kısıtlayan faktörlerin ve sendikalaşma önündeki engellerin altı çizildi. BEŞİNCİ panelde; demokrasinin gelişmesi için daha kapsayıcı ve daha dışil bir siyaset beklenetisi dile getirildi. ALTINCI panelde; yerel yönetimlerin ve YEDİNCİ panelde sivil toplum örgütlerinin demokrasinin derinleşmesi açısından işlevleri tartışıldı.

Forum, "**daha güvenli bir gezegen ve daha güzel bir gelecek için daha fazla demokrasi**" çağrısı ile sona erdi. Bu çağrımıza er veya geç kulak verileceğini umuyoruz.

Böylece, ilk Dünya Demokrasi Forumu kitabı Mesudiye'de yazıldı. Böylece ilk etap tamamladı. Foruma katkıda bulunan, katılan, birlikte başaran herkese teşekkür ediyorum. Bana bu onurlu görevi veren Mesudiye halkına ve Mesudiye Kurultayı'na da teşekkür borçluyum.

Demokrasi için tekrar buluşmak dileği ile...

Prof. Dr. AZİZ EKŞİ

DDF'2023 Başkanı

DÜNYA DEMOKRASİ FORUMU

DDF'2023

14-16 Eylül 2023

MESUDİYE - ORDU - TÜRKİYE

AÇILIŞ KONUŞMALARI

Prof. Dr. Aziz EKŞİ

DDF'2023 Yürütme Kurulu Başkanı

İlk Dünya Demokrasi Forumu'na Hoş Geldiniz!..

Bu gün, Mesudiye halkı olarak çok büyük bir mutluluk yaşıyoruz. 2010 yılında aldığımız bir kararı yaşama geçirdiğimiz ve verdiğimiz bir sözü tuttuğumuz için. Amerika'dan, Afrika'dan, Avrupa'dan, Asya'dan ve Türkiye'nin dört bir yanından gelen demokrasi gönüllüleri ile bulduğumuz için. Deprem, seçim, sel gibi doğal ve sosyal felaket ve zorluklara karşın bunu başardığımız için. Bu bağlamda, sel nedeni ile bozulan Ordu ile Mesudiye arasındaki yol için konuklardan özür diliyoruz.

Bu Forumun başlıca 4 amacı vardır:

1. Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yılı'nı kutlamak ve demokrasi ile güçlü bağıni vurgulamak,
2. Global düzeyde demokrasinin yaşadığı sorunları tartışmak ve çözüm önerileri geliştirmek,
3. Yaşanan ekonomik ve ekolojik sorunların çözümünün daha fazla demokrasiden geçtiğini belirtmek,
4. Ülkemizin, bölgemizin ve ilçemizin tanıtımına katkıda bulunmak.

Aynı zamanda, BM tarafından 15 Eylül olarak belirlenen "Uluslararası Demokrasi Günü"nü'nün işlevselliğine katkıda bulunmak.

Dünyanın gerçekten zor bir dönemden geçtiğini görüyoruz. Bir yandan:

- Hükümetlerarası İklim Değişimi Paneli(IPCC) 2022 raporuna göre sera gazı kaynaklı küresel ısınma ve iklim değişimi kapımızı çalıyor.
- Dünya Doğal Yaşam Vakfı(WWF) 2022 raporuna göre dünyada yaşayan gezegen indeksi düşüyor, canlı sayısı yıldan yıla azalıyor

- BM Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) 2022 raporuna göre gıda güvencesi yaygınlaştırılmıyor. Sıfır açlık hedeflense de dünyada 820 milyon dolayında insan açlık çekiyor. Covid-19 sonrası bunlara yenileri ekleniyor.
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı(UNDP) 2022 raporuna göre dünyada insani gelişme indeksi ya da yaşam kalitesi 2018'den sonra düşmeye başlıyor.

Öte yandan ise;

- Ekonomist Araştırma Birimi(EIU) 2022 raporuna göre; dünya genelinde demokrasi düzeyi giderek geriliyor. Dünyanın demokrasi notu 2006 yılında 5.52 iken 2022 yılında 5.29'a düşüyor. İnsanların %55'i demokratik sayılmayan ülkelerde yaşıyor
- Freedom House'un 2022 raporuna göre; kendini özgür hisseden insanların oranı 2005'ten 2022'ye %46'dan %20.3'e geriliyor. Kendini kısmen özgür hisseden insanların oranı %17.9'dan %41.3'e yükseliyor.

Ayrıca, UNDP'ye göre dünyada 7 insandan 6'sı kendini güvende hissetmiyor. Kutuplaşma ve tedirginlik artıyor.

Görülüyor ki bu kötüye gidişlerin arka-planında demokrasi düzeyinin gerilemesi vardır. O nedenle diyoruz ki **"daha güvenli bir gezegen için daha fazla demokrasi"** gerekiyor.

Demokrasinin en zayıf yanı belki de geriye-dönüştü olmasıdır. Demokrasi bu açıdan, Sisifos'un dağın zirvesine çıkarmaya uğraştığı ama her seferinde geri yuvarlanan taşa benziyor. Taşın geri yuvarlanması belki de Sisifos'un tek başına olmasındandır. Demokrasinin geriye gidişini önlemek istiyorsak birlikte omuz vermemiz gerekiyor.

Yedi panelden oluşan bu Forumda Türkiye'ye değil dünyaya odaklanacağız. Türkiye'yi değil dünyayı tartışacağız. Bu kapsamda; 37 bilim insanı ve konu uzmanı bildiri sunacaktır. Konuşmacılardan 8'i diğer ülkelerden, 29'u Türkiye'dendir. Konuşmacılar arasında 11 farklı üniversiteden 16 akademisyen bulunmaktadır. Konuşmacıların %41'i kadındır.

Bu Forumun bir özelliği de ilgi duyan herkese açık olması ve katılan herkesin söz hakkı olmasıdır. Olabildiğince fazla insanın kafasındaki soruları sormasından ve katkıda bulunmasından yanayız.

Panellerde altı çizilen başlıca konuları ve önerileri içeren ve daha fazla demokrasi talep eden bir bildirge hazırlayacağız. Anadolu'nun küçük bir ilçesinden yapılan bu çağrıya belki kulak verilir diye düşünüyoruz.

Ayrıca forumda sunulan bildirileri iki dilde kitap olarak yayınlayarak daha fazla insana ulaşmasını sağlayacağız.

Bu Forumu;

- Daha da demokratikleşerek sonsuza kadar yaşamasını dilediğimiz, Mustafa Kemal Atatürk tarafından kurulan **Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. yılına,**
- Kutuplaşmanın gerilemesi, tedirginliğin azalması, gıda güvencesinin sağlanması, doğal yaşamın korunması ve insani gelişme indeksinin artması dileği ile **dünya demokrasi tarihine,**
- Ekmeğini taştan çıkaran vefakar ve cefakar Mesudiye halkına ve yöre sevgisini evrensel değerlerle buluşturan **Mesudiye sivil toplum hareketine** armağan ediyoruz.

Köy muhtarından valiye, köy derneği başkanından belediye başkanına, konuşmacıdan izleyiciye... Bu forumun gerçekleşmesinde payı olan herkese teşekkürü borç biliyoruz. Bu teşekkür medya temsilcileri, organizasyon firması Serenas ve iletişim firması Medyas için de geçerlidir.

Tekrar hoş geldiniz! Forumun başarılı geçmesi dileği ile saygılarımı sunuyorum.

Bahri GÖKALP

Mesudiye Kaymakamı

Hoş Geldiniz!..

Çok kıymetli protokol, değerli katılımcılar, konuklar, hanımefendiler, beyefendiler, öncelikle hepinizi sevgiyle, saygıyla selamlıyorum. Aynı zamanda hepinize de hoş geldiniz demek istiyorum.

Bugün burada bulunmak beni ziyadesiyle mutlu etti. Onu ifade etmeden geçmeyeceğim. Bugün burada tabii çok kıymetli bir etkinliğin icra edildiğini ifade etmek istiyorum. Mesudiye'mizde, Cumhuriyetimizin 100. yılında böyle bir etkinliğin Mesudiye'mizde yapılması gerçekten kıymet verici bir şey, takdire şayan. Bugün tabii burada Mesudiye'mizde başta Mesudiye'miz olmak üzere, Türkiye ve buradan da dünyaya bir mesaj yollamış olacağız.

Demokrasi mesajı aynı zamanda bildiğiniz üzere 15 Eylül tarihi Birleşmiş Milletler Genel kurulu tarafından da dünya demokrasi günü ilan edilmiştir. Aynı zamanda bu tarihe de, bu etkinliğin de bu tarihe denk gelmesi ayrıca kıymetli. Şimdi tabii bugün bu etkinliğimizde çok kıymetli konuklarımız, katılımcılarımız var. Bugün burada demokrasi konuşulacak, demokrasinin mevcut durumu konuşulacak, sıkıntılar konuşulacak ve beklentiler konuşulacak ve buna benzer birçok konu konuşulup tartışılacak ve buradan da dediğimiz gibi dünyaya bir mesaj vermiş olacağız. Açıkçası sözlerimi çok da uzatmak istemiyorum. Burada çok kıymetli katılımcılarımız var, konuklarımız var. Sözleri onlara bırakmak istiyoruz.

Bu vesileyle bu etkinliğin organizasyonda emeği geçen başta Dünya Demokrasi Forumu Başkanımız Aziz Ekşi hocamıza, belediye başkanımıza, katılımcılarımıza, konuklarımıza, katkı sunan, değer katan herkese ayrı ayrı teşekkür etmek istiyorum. Aynı zamanda bu etkinliğin de Mesudiye'mize, Türkiye'mize, buradan da dünyaya hayırlara vesile olmasını diliyorum.

Hepinize tekrardan teşekkür ediyorum. Hepinizi tekrardan sevgiyle, saygıyla selamlıyorum...

Muammer ÖZER

Mesudiye Belediye Başkanı

Mesudiye'ye Hoş Geldiniz!..

Güzel ülkemizin, güzel ilçemin, sevgili Mesudiye'min güzel konukları. Demokrasi aşığı sevgili Mesudiyeliler. Aşık oldukları demokrasiye kavuşmak için mücadele eden, aşklarına ulaşmak için gece gündüz çalışan çok kıymetli Mesudiyeli hemşerilerim.

Dünyada her geçen gün demokrasinin gelişmesi, yayılması ve herkes tarafından eşit şartlarda paylaşılması gerekirken, yaşanan sıkıntılar biz Mesudiyeli, sayıları yüzlere ulaşan sivil toplum kuruluşlarımız ve halkımız tarafından 33 yıldır sürdürdüğümüz kurtulay geleneğimizde gerekli çalışmaların yapılarak demokrasiye olan ihtiyacın hem ilçemizde, hem ülkemizde ve hem de dünyada tekrar gündeme gelmesi, gündeme alınmasıyla ilgili bir karar alarak sayın Yürütme Kurulu başkanımızın da söylediği gibi önce Türkiye Demokrasi Forumu, sonra Avrasya Demokrasi Forumu, daha sonra da Dünya Demokrasi Forumu adı altında forumlar düzenlemeye karar verdik. Bu kararları verirken katkıda bulunan fikir sunan önderlerimize, sivil toplum kuruluşlarımıza, hepsine huzurlarınızda teşekkür ediyorum.

Değerli konuklar Belediye Başkanı olarak Mesudiye ilçemiz denizden 100 km içeride ve ortalama 1.350 m yükseklikte rakımdadır. Şehir merkezimizin rakımı 1.050 metredir ama ortalama rakımımız 1.350 metredir. Mesudiye ilçesi aşırı kırık ve engebeli arazilerden oluşan 1.180 km kare alana sahiptir. Ülkemizde yaklaşık 2 tane ilimiz büyüklüğünde bir ilçeyiz yani. Yani ilimizin yüzölçümü kadar yüzölçümümüz var ve bu yüzölçümünde dağınık yaşayan 70 tane mahalle muhtarlığımız, yaklaşık 180 yerleşkemiz var. Belediye olarak bunlara hizmet etmeye ve elimizden geleni yapmaya çalışıyoruz. İlçemizde soğuk kuru ve özellikle kış aylarında yağışlı bir iklim hakimdir. Kışlarımız çok sert geçer, yağışlarımız fazladır. İklimimiz böyledir.

Tarihte ise ilçe topraklarını Türkler 12. asırda yüzyılda gelerek yerleşmeye başlamışlar. Benim de köyüm olan Kale köyü Türklerin ilk kale kurarak kendi güvenliklerini

sağlamak amacıyla yerleştikleri yörelerdendir. Emiroğlu Beyliği adında bir beylik 1461 yılına kadar burada hüküm sürmüş, yaşam sürmüş. 1461 yılında Osmanlı imparatorluğuna katılarak bugüne kadar böyle gelmiştir. 1858 yılında Mesudiye ilçe unvanını almış, 1899 yılında belediye teşkilatı kurulmuştur. O zamanlar Şebinkarahisar iline bağlı olan Mesudiye, 1933 yılında bugünkü bağlı olduğumuz Ordu vilayetine bağlanmıştır. Mesudiye ilçemiz mülki sınırları dahilinde halen 70 mahalle muhtarlığımız ve 180'e yakın yerleşim yerimiz vardır. Her mahallemizde muhtelif sayıda yerleşim yerlerimiz mevcuttur. İlçemiz sınırlarında ne yazık ki beton asfalt, kaldırım taşıyla 210 km yolumuz olup ancak 1.016 kilometre de stabilize veya ham yolumuz mevcuttur. Yani aşağı yukarı ilçe sınırlarımız dahilinde ki yollarımızın sadece 1/5'i beton, parke veya sıcak veya soğuk asfaltla kaplıdır ama 4/5'i hala ham toprak yol ve dedelerimizin kazmayla, kürekle çok affedersiniz, eşekleriyle yaptıkları yollarda hala gidip gelmekteyiz.

Yine Ordu'muzun, sevgili başkanımız başışlasın, herhalde en küçük belediyesi biziz. Bizden daha iyi imkanlara sahiptir. İlçemizde belediyeye ait 3 adet sosyal tesis, 1 adet misafirhane, 1 adet kültür merkezi, bir adet belediye bünyesinde öğrenci yurdu, bir adet kapalı spor salonu ve bir yüzme havuzu vardır. Bunları yapanlardan, bu imkanları Mesudiye halkına sunulanlardan Allah razı olsun, kendilerine teşekkür ediyoruz. Fakat ilçe olarak, belediye olarak, gerçekten demokrasi varsa, eşitlik varsa, ülkemizin 900 küsur belediyesinden bir tanesi olarak, ilçe belediyemizin güçlendirilerek halkına hizmet eder duruma getirilmesini, buradan demokrasi platformundan talep ediyorum.

Sevgili arkadaşlar, eğer bu demokrasi yalnız benim, bizim demokrasimiz olacaksa hiç olmasın... Hepimizin olacaksa, hepimize eşit ve adil davranılacaksa, mevki ve makam sahipleri herkese adil ve eşit davranıp her görüşten olan vatandaşına her ihtiyacı olan ve öncelikle acil ihtiyacı olan vatandaşına adil davranacaksa demokrasi olabilir. Benim adamım, benim görüşümdeki insanlara hizmet ediyor, karşı görüşte ya da benim adamım olmayanlara hizmet etmiyorsa bu ne demokratlıktır ne de böyle bir demokrasi olur. Demokrasi platformunu sergilediğimiz, dünyaya demokrasi dersi vermek istediğimiz şu salonda demokrasinin ne kadar olduğunu da sorgulamak isterim. Sizlerin de sorgulamasını isterim.

Hepinize saygı, sevgi sunuyorum. İlçeme geldiğiniz için özellikle uzak yerden, yurt dışından gelen sevgili konuklara hoş geldiniz diyorum. Kusurlarımız vardır, hatalarımız vardır. Belediye olarak eksikliklerimiz vardır. Eksik gördükleriniz vardır. Ben hepinizden özür diliyorum. Ama imkanlarımız kısıtlı, personelimiz yetersiz, personelimiz yetişkin değil. Bu nedenle bizleri affetmenizi, ilçemizle ilgili iyi görüşlerinizi dışarıda kötü görüşlerinizi bize iletmenizi diliyorum. Saygı sunuyorum, sevgi sunuyorum, hoşça kalın diyorum...

Seyit TORUN

Ordu CHP Milletvekili

Yaşasın Demokrasi!...

Sayın Kaymakamım, yurt içinden, yurt dışından gelen çok değerli konuklarımız, sevgili hemşerilerim, basınımızın değerli temsilcileri!..

Öncelikle dünyaya örnek olacak, Mesudiye ilçemizden hem ülkemize hem de dünyaya ışık tutacak böyle bir toplantıda birlikte olmaktan son derece mutlu olduğumu ifade etmek istiyorum, hepinize sevgiler saygılar sunuyorum.

Sevgili Prof. Aziz Ekşi gerçekten çok büyük emek verdi, konuşmasının sonunda da uygulandı ve bizi de etkiledi. Ne büyük bir meşakkatle, ne büyük bir çabayla düzenlendiği de ortada. Mesudiye ilçemizde Türkiye'ye ve dünyaya örnek olacak bir yerel demokrasi modelini 33 yıldır hayata geçiriyoruz. 1991'den bu yana düzenli olarak gerçekleştirilen Mesudiye Kurultayı'nın siyasi tarihimize artık anlamlı bir yeri bulunuyor. Şimdi bu gelenek Cumhuriyetimizin 100. yılında Dünya Demokrasi Forumu ile taçlandırılıyor. Ben Mesudiye Gelişme Vakfı başta olmak üzere bu uluslararası organizasyona emek veren herkese ve tüm katılımcılara teşekkürlerimi sunuyorum.

Bu yıl Mustafa Kemal Atatürk ve istiklal savaşı kahramanlarımızın bizlere emanet ettiği Cumhuriyetimizin 100. yılını kutluyoruz. Özgür ve bağımsız cumhuriyetimizin bir asrını çağdaşlaşma, demokrasimizi geliştirme ve insanlarımıza daha iyi yaşam koşullarını sağlama mücadelesini geçirdik. Türkiye için bir arayışımız var, özellikle siyasetçiler olarak mücadele alanımız daha kapsayıcı bir demokrasi anlayışını ülkemizde hakim kılmaktır. Bu mücadelenin tüm siyasi için ortak bir hedef olması gerektiğini hepimizin bilmesi gerekir. Ancak ne yazık ki, bu yolculuğumuzda çok kötü tecrübeler yaşadık. Birkaç gün önce 12 Eylül askeri darbesinin yıl dönümüydü. Buradan bir kez daha halkın iradesini elinden alan askeri ve sivil tüm darbeleri lanetlediğimizi, karşısında olduğumuzu bir kez daha vurgulamak istiyorum.

Demokrasilerde halkın iradesinin üzerinde bir güç yoktur. Bu anlamda fikirlerine, yaşam tarzlarına ve siyasi görüşlerine göre toplumu kutuplaştıran otoriter

yönetim anlayışı hem dünya hem de demokrasi için ciddi bir tehdittir. Bu nedenle, en önemli mücadele alanımız otoriterleşmeye ve kutuplaşmaya karşı olmalıdır. Cumhuriyetimizin 2. yüzyılında, ilk yüzyılda yaptığımız hatalardan ders çıkarmalıyız. Sadece bir kesimin değil, bütün toplumun huzur ve refahını sağlamaya hizmet edecek bir demokrasi anlayışını hep birlikte oluşturmak zorundayız. Kısacası cumhuriyetimizin 2. yüzyılını gerçek bir demokrasiyle taçlandırarak düzeni birlikte inşa etmek durumundayız. Bu, şu anda görevde olan biz siyasetçilerin ve iş, akademi ve sivil toplum dünyasının ülkemize karşı bir sorumluluğudur. Atalarımız bizlere özgür ve bağımsız bir cumhuriyet teslim ettiler. Bunun için ağır bedeller ödediler. Bizim de gelecek nesillere bırakacağımız en büyük miras, özgürlük ve bağımsızlığın yanında, tüm kurumlarında ve sosyal alanlarında demokrasiyi yerleştiren ve muasır medeniyet seviyesine ulaşmış bir Türkiye olacaktır.

İnanıyorum ki, bu demokrasi kurultayında çıkacak sonuçlar hem ülkemizde hem dünyada büyük ses getirecektir. Biraz önce sayın Ekşi, dünyada demokrasinin geldiği oranları verdi. Dünya artık bir yol ayrımında; otoriteden yana olanlar mı, demokrasiden yana olanlar mı? Ben inanıyorum ki, verilecek mücadele ile demokrasiden yana olanlar kazanacak ve demokrasi iklimi ülkenin ve dünyanın her alanında yaşayacak ve yaşatılacaktır.

Yaşasın demokrasi diyorum. Hepinize sevgiler, saygılar sunuyorum. Katılımcılara da teşekkür ediyorum.

DÜNYA
DEMOKRASİ
FORUMU

DDF'2023

14-16 Eylül 2023

MESUDIYE - ORDU - TÜRKİYE

AÇILIŞ KONFERANSI

Oktay EKŞİ

Gazeteci

Mesudiye Kurultayı: Bir Doğrudan Demokrasi Örneği

Saygıdeğer Konuklar, Bayanlar ve Baylar,

Konuşmama, bütün konuklarımıza ve özellikle sekiz farklı ülkeden yola çıkarak küçük bir Anadolu kasabasına gelmenin güçlüklerini göze alan ve Mesudiye'deki Dünya Demokrasi Forumu'na katkıda bulunmak isteyen konuklarımıza derin şükranlarımızı sunarak başlamak istiyorum. Mesudiye'ye hoş geldiniz!.. Bu salonda bulunan Mesudiye'lilerin sanıyorum ki en yaşlısı sıfatıyla size, tüm hemşerilerim adına en içten teşekkürlerimizi sunuyorum.

Bu Forum boyunca biliyorum ki çok değerli bilim insanlarının ve kendi konusunun tanınmış uzmanlarının değerli görüşlerini dinleyeceğiz. Ama ben onların yapmayacağı bir şeyi yapacağım ve Mesudiye'de böylesine iddialı bir FORUM düzenleme fikrinin geçmişini anlatacağım:

Hikâye 1991 yılında başladı: O yıl bir dini bayram nedeniyle, birçok hemşerim gibi ben de Mesudiye'ye gelmiştim. Herkes gibi benim de dikkatimi çeken değişik bir şey vardı Mesudiye'de... Kasabanın içinde ve köy yollarında daha önce hiç görmediğimiz sayıda özel otomobiller dolaşıyordu..

O günlerde Belediye Başkanımız olan merhum Ahmet Baki Yılmaz'la konuşurken, *"Hemen her yıl geliyorum ama, hemşerilerimizin buraya olan sevgisinin bu kadar güçlü olduğuna tanık olmamıştım"* dedim.

Bana dedi ki:

"Bu sene gerçekten çok Mesudiye'li geldi ama, burayı çok özledikleri için gelmediler. Onun sebebi tamamen başka."

Sonra sebebi açıkladı:

"Biliyorsun, iki seneye yakın zamandır hükümet Bulgaristan Cumhurbaşkanı Todor Jivkov' oradaki Türklere baskı yapıp ya isminizi Bulgar ismine çevirirsiniz yahut defolur kendi ülkenize yani Türkiye'ye gidersiniz" demekteydi. O yüzden 500 bini aşkın soydaşımız Türkiye'ye iltica etti. Ancak son aylarda bir söylenti çıktı: Hükümet, bu göçmenleri, Mesudiye gibi, yerli halkı başka şehirlere yerleşenlerden kalan boş kalan evlere, 3-5 sene gibi bir süre yerleştirmeye karar vermiş. Dışarıdaki Mesudiye' liler kendi evlerine, bahçelerine sahip olduklarını göstermek için bayramda buraya akın ettiler. Gördüğün otomobillerin çokluğu o yüzden" dedi.

Belediye Başkanının sözünü ettiği öneri de aslında genç yaşta İstanbul'a gidip zengin olmuş Salih Mesudiye'li isimli merhum bir hemşerimize aitti. Ama hükümet, bu öneriyi uygulamaya başlamak üzereyken bilemediğimiz bir nedenle vaz geçmişti.

Belediye Başkanına,

"Madem hemşerilerimiz bu kadar çok sayıda buraya gelmişler, Belediye Başkanı olarak halka anons yapıp Belediye'nin -toplantı - salonuna çağırırsan, onlarla Mesudiye'nin sorunlarını konuşsak, çözüm yolları arasak nasıl olur?" diye sordum.

"Elbet çok iyi olur" dedi ve halka ertesi sabah bir toplantı yapılacağını duyurdu.

İşte o toplantı o kadar seviyeli ve güzel geçti ki, *"Biz bunu sürdürelim" dedik.*

Ve 1991 yılının yaz aylarından birinde yaptığımız o toplantı, Türkiye'de bir başka örneği olmayan, yurt dışında yani öteki ülkelerde de, bir eşine rastlamadığımız MESUDİYE KURULTAY'larını doğurdu.

Nitekim 33 yıldır, her Temmuz ayının ilk Cumartesi günü burada yine bu salonda toplanarak sadece katılanların önerdiği konulardan oluşan bir gündem üzerinden tartışan Kurultay, Mesudiye'nin sorunlara ilişkin kararlar alıyor, ve o problemin çözümü için, içimizden bazılarını görevlendiriyor.

Bitmedi;

O görev yerine getirildi mi getirilmedi mi, izlemek için her üç ayda bir, bir "izleme toplantısı" yapıyoruz ve Kurultay Kararlarının ne kadarı gerçekleşti, onu irdeliyor, gerekirse yeni kararlar alıyoruz.

Kurultaya her isteyen gelebilir, söz alabilir. önerisi varsa ileri sürebilir. Görevlilere soru yöneltebilir. Böylece Mesudiye'nin gelişmesine katkıda bulunur.

Kurultaylarda sadece Mesudiye'nin gelişmesini öngören konular konuşulur. Politik konuşma yapılmaz.

Dünya Demokrasi Forumu, işte 33 yıl önce başlayan bu kurultaylar sayesinde doğdu. Çünkü o kurultaylarda yaptığımız şey, açıkça bir “DOĞRUDAN DEMOKRASİ” uygulaması idi.

Nitekim “Madem Kurultay’ı bunca yıldır başarıyla yaşattık, neden bir adım daha atarak Cumhuriyetin yüzüncü yılında Dünya Demokrasi Forumu’nu Mesudiye’de yapmayalım,” dedik.

Bu yolla, Türkiye’yi iyi işleyen bir demokratik rejime kavuşturmayı çok isteyen ancak bu arzusunu henüz çok taze olan devrimler yüzünden başarıya ulaştıramayan ve bu görevi bizlere bırakan Büyük Atatürk’ü, onun kurduğu Cumhuriyetin 100’üncü yılında bir kere daha saygıyla anacağımızı düşündük.

Aslında Cumhuriyetin yüzüncü yaşının yıldönümü tam 29 Ekim’e rastlıyor. Ancak 29 Ekim’de bu yörede hava ciddi şekilde soğuk olabilir.. O nedenle Kurultay bu FORUMU 14-16 Eylül tarihinde yapmaya karar verdi. Çünkü Mesudiye’nin güzide evladı Prof. Dr. Aziz Ekşi, Birleşmiş Milletler teşkilatının 2008 yılında 15 Eylül gününü “Dünya Demokrasi Günü” olarak kararlaştırdığını anımsattı. Bu forumun gerçekleşmesini Aziz Ekşi’nin üstün gayretlerine borçlu olduğumuzu da kendisine içten teşekkürlerimizle belirtmek isterim.

Son söz olarak, bu FORUM’un gerçekleşmesi için sadece köylerimizin ve köylülerimizin daracak imkanlarına rağmen gösterecekleri fedakarlığa güvendik. Büyük bir mutlulukla görüyorum ki Mesudiye halkı yıllardır süren Kurultay’ı ne kadar benimsediğini örnek teşkil edecek bir tavırla ispat etti. Katkıda bulunan tüm hemşerilerime içten içten teşekkürlerimizi sunmayı kutsal bir görev sayıyorum.

Beni dinlediğiniz için hepinize teşekkürlerimi ve saygılarımı sunuyor, başarılar diliyorum.

Prof. Dr. Ersin KALAYCIOĞLU

Sabancı Üniversitesi

Bir Halk Yönetimi Biçimi Olarak Demokrasi

Giriş

İnsan topluluklarının yönetiminin mümkün olabilmesi için topluluk üyelerinin, hepsi olmasa bile hiç olmazsa büyük çoğunluğunun, yönetim için alınan ve topluluğu bağlayacak olan kararları makul, yerinde, adil, uygun olarak kabul etmeleri gerekli olacaktır. Bu tür kararlara meşru (legitimate) kararlar adını vermekteyiz. Meşru kararlar öyle bir etki yaratacaklardır ki, sanki toplumun bireyleri kendi kendilerine düşünüp taşıyıp kendiliklerinden bu kararları almış gibi hissedecek ver davranacaklardır. O zaman bu kararlara uyulması ve onlara uygun davranılması da kendiliğinden, adeta doğaçlama haline gelecek, o kararların alınmasında umulan hedeflere ulaşılması da kolaylaşacaktır. O zaman soru; siyasal kararlara uyumu en kolay ve etkili hale getiren meşruluk algısı nasıl oluşturulacaktır?

Farklı Siyasal Yönetim Biçim ve Biçimleri

Siyasal kararlar toplumun belirli süreçleri ve yapılarını düzenleme amacıyla alındığından bu süreç ve yapılar da yer alan ve onlarla ilişki içinde olanların davranışları önemli hatta kritik niteliktedir. Burada bireysel davranış değişiklikleri yaratmak da dahil olmak üzere kararlara uyum gösterip göstermemek önem arzedecektir. Bu gerçek de siyasal kararların meşruluğunun önemini bir kez daha belirginleştirmektedir. Yaptırım (ödül veya ceza) ile desteklenen kararların meşruluğunun kabulü için bu kararların kimler tarafından, nasıl alındığının ve alınan kararların etkilerinin neler olabileceği konusundaki beklentilerin onların hakça, yerinde, makul olup olmadığını belirleyecek niteliktedir. O zaman siyasal karar alanlar kimlerdir? Onların kimlikleri, kişilikleri, nitelikleri nelerdir? Bu kararlar nasıl bir süreç sonunda, hangi kişi veya heyetler tarafından nasıl alınmıştır? Bu kararların uygulanmasının bireylerin yaşantısı, inançları, ideolojileri, çıkarlarına olan etkileri nelerdir? Söz konusu siyasal kararların uygulanmasının

sonuçları onların uygulandıkları alanlarda istenildiği gibi olacak mıdır? Bu nasıl öngörülmüş veya nasıl hesaplanmıştır? Bu sorulara verilen yanıtlar hem siyasal kararların meşruluk algısını, hem onların başarısını, hem de siyasal karar alma yapı, süreç ve uygulamalarının içeriklerini belirleyecektir.

İlk soru kümesi siyasal kararları almaya kimin yetkili olduğu ile ilgilidir. Bu sorunun yanıtı bir uçta tek bir kişinin, diğer uçta ise toplumun tüm ergen bireylerinin olduğu bir cetvelde yanıtını bulabilir. Aristo'nun Politika (Barker, E. (der. ve çev.), 1973) adlı eserinden beri bu sorunun yanıtı tek kişiyse monarşi, çok kişiyse oligarşi, tüm ergen toplumsa demokrasi olarak önerilmiştir. Aristo aynı eserinde siyasal karar alıcıların kendilerine mi, yoksa topluma mı yarar sağlayacak şekilde karar almalarına göre farklı uygulama ve yönetim biçimlerinin (usullerinin) söz konusu olacağını ileri sürmüştür (1973: 174 – 178, 224 – 234, 235 – 243, 373 – 374). Monarşi iktidardaki yetkili kendisine yarar sağlamaktan başka bir şekilde karar alıp uygularsa tiraniye dönüşecektir; oligarşi topluma yararlı olacak şekilde kararlar üretirse aristokrasi olacak; demokrasi toplumun tümüne yarayacak biçimde siyasal kararlar alır ve uygularsa polita (veya timokrasi) olacaktır demiştir.

Aristo'nun ilk araştırmalarından veya antik çağdan beri demokrasinin de, oligarşi ve monarşilerin de siyasal sistemlerin rejimleri olarak mevcut olduklarını biliyoruz. Bu rejim türlerinin farklılık göstermesi toplumların ne kadar eşit kaynak, gelir ve statü dağılımına sahip olduklarıyla ilişkiliymiş gibi durmaktadır. Antik dünyada insan toplumları bugünün dünyasına oranla bir hayli küçük olduğundan bu yapıların içinde yer aldıkları toplumlarda eşit kaynak, servet, itibar, v.b. dağılımlarının mümkün olması daha kolaydı. Bu durumda toplumdaki bireylerin, en azından belli bir yaş sınırının üzerindeki erkeklerin ortak katılımıyla siyasal kararların alınmasını hem mümkün hem de arzu edilebilir kılan koşullar mevcut olmuştur. Bu toplumlarda eşitsizliğin erdem olarak kabulünü sağlayacak bir kabile ve kavim yapısı, bir aileyi hanedan olarak öne çıkartacak bir güç ve yetenek farklılığı veya üstünlüğü toplumda yaygın kabul gören bir din ve ruhban sınıfının bulunmaması durumunda toplumdaki hemen herkesin katılımıyla siyasal karar almanın ve yönetmenin bir siyasal uygulama olarak kabulü, kısaca bir tür halkın halk tarafından yönetiminin hayata geçirilmesi daha kolay olmuştur.

Antik çağdaki bu demokrasi uygulamasında hem siyasal kararları alanlar hem onlara uyan ve bu kararları uygulayanlar aynı kişilerdir. Toplumdaki "halk" olarak kabul edilenler hemen tamamen ergen, mülk ve/ya aile lideri erkeklerden ibaret olarak kabul edilmiştir; kadınlar, köle olarak kabul edilen çalışanlar, belli bir yaşın altındaki gençler bu tanımın içinde sayılmamışlardır. Bu tanımıyla halk hem siyasal kararların alınması için agorada yapılan toplantılarda yer alan, tartışmalara katılan, hem de alınan kararlara uyan kişilerden oluşur. Üstelik halkın bir kısmı aynı zamanda yürütme işlevi olarak kabul edilen icrai etkinliklerde de zaman zaman yer almak üzere seçilmektedir. Onun

için hem siyasal karar alıcı / yöneten / yetke (*authority*) rolü oynayan, hem de yönetilen, tartışan, itiraz eden ve daha edilgen bir rol oynayan aynı kişilerden oluşan bir halk söz konusudur. Uzun dönemde hem yönetimde bulunan, hem de yönetilenler aynı kişiler olduğundan, siyasal kararlar hakkında görüşenler, yönetmenin sorumluluk ve bilinciyle hareket edebilen bir konumda olmuşlardır (Sabine, G., 1969: 4). İktidar ve muhalefet sürekli ve örgütlü gruplaşmalar olarak mevcut olmayıp, siyasal konular ortaya çıktıkça değişebilen ve dolayısıyla bir ölçüde katılımcı bir siyasal pratikte halkın birlikte karar alması ve uyumu ile yönetim söz konusu olabilmıştır. Ancak, bir süre sonra ya toplumda eşitsizlikler ortaya çıkmaya başlamış, ya da güçlenen bazı siterler etrafındaki komşularını da egemenlikleri altına alarak büyük topraklara yayılan imparatorluklar kurabilmişlerdir. Bu güçler hem askeri gücü, hem de genellikle ruhban sınıfının desteğiyle dini gücü de kullanarak geniş topraklara, büyük ve eşitlikten çok farklılık içeren toplumlara egemen olmuşlardır. İmparatorluklarsa ya oligarşi ya da monarşi olarak yönetilmeye başlanmıştır. Antik dünya sona ererken demokrasilerin ilk uygulamalarının da ortadan kalktığını görüyoruz.

Bu yeni dönemde yönetme hakkı bir ailenin (hanedanın) ayrıcalığı, ilahi bir güç olarak ona tanınan bir meziyet olarak temayüz etmiştir. Bu egemenlik anlayışında yönetme hakkı ya ilahi bir kaynaktan mündemictir, ya da o kaynak tarafından bir aileye, hanedana veya kişiye verilmiş bir hak (*divine right of kings*) olduğu toplumda geleneksel olarak kabul edilmiştir. Hükümet etmenin dayandığı meşruluk temeli geleneksel olarak benimsenmiş ve kanıksanmış olduğu gibi artık kralın (monarkın) ilahi siyasal karar alma ve uygulama hakkı olarak genel kabul görmüştür. Bu uygulama Avrupa'da antik çağ sonrasında adem-i merkeziyetçi (feodal) bir toplum ve siyasal sistem içinde uygulandı. Kral, akrabaları, ahabap ve dostlarından oluşan lordlarla birlikte, bir tür lordların lordu olduğu anlayışıyla yönetti. Kırsal bir toplumda büyük toprak ve ordu sahibi olan lordların savunma ve vergi vermek suretiyle hükümete olan katkılarıyla mutlak monarşi yönetimleri sürdü. Ne kadar mutlak monarşi de olsa iktidar kralla lordları arasında hem fiili hem de hukuki olarak paylaşılmaktaydı ve bu amaçla hayata geçen uygulamalar ve siyasal yapılar, örneğin danışma amaçlı meclisler, zamanla kurumsallaşmıştı. Lordların daha 13. yüzyılda Birleşik Krallık'ta çeşitli hakların tescili için Kral'la bir sözleşme yapmayı başarmasıyla (Magna Carta, 1215), iktidarın paylaşımında yeni bir aşamaya ulaşılmıştı.

Ancak, tarım ekonomisinin ağırlığını azaltacak ve kentteki üretim ve mali yapılarla dayalı ekonomik gücü artıracak olan gelişmelerin hızlanması da çok sürmedi. Ticaret kapitalizmi, özellikle 15. yüzyılın sonlarında itibaren hızla güçlendi ve başlayan deniz aşırı keşiflerle küresel bir nitelik kazandı. Kentler ve kent toplumlari, tarıma dayalı sanayi ve üretim Avrupa'da gelişmeye ve dünya çapında ticareti de denetimi altına almaya başladı. Ulaşım teknolojisindeki gelişmeler özellikle 18.

yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayan Sanayi Devrimi sadece ticari kapitalizme değil, sigorta ve bankacılık gibi finans kapital ve tarım dışı sanayi üretime de büyük ivme kazandırdı.

Bu süreçte 16. yüzyılın başından itibaren Avrupa'da dini inançlarda orta çıkan yeni mezhepler ve mezhepler arası, özellikle Roma Katolik Kilisesi ile Protestan mezhebi arasında başlayan ideolojik ve dini çatışmalar dinde Reform ve Reformasyonun da güçlü bir akım olarak ortaya çıkmasına yol açtı. Bu süreçler merkezi mutlakiyetçi hükümet, onunla yakın ilişkilerde bulunan soylu sınıf, kilise ile büyük bir servet ve güç kazanan ticaret ve sanayi erbabı ve onların iktisadi çıkarları arasında bir çatışmayı da doğurdu. Kent toplumu ve o toplumda başat durumuna yükselen ticaret ve sanayi çıkarlarının oluşturduğu kent soylu (burjuva) sınıfı ile birlikte 16. ve 17. yüzyıl Hollandasında ve özellikle Birleşik Krallık'ta kent – kır toplum ve iktisadi çıkarları arasında ciddi bir çatışma hatta iç savaş koşulları ortaya çıktı. Bu süreçte 17. yüzyıl ortasından itibaren, İngiliz kent soyluları kral ve lordlara karşı açtıkları savaşı kazanarak, onların piyasalar üzerindeki etkilerini azalttılar. Diğer yandan, bu yükselen kentli burjuva sınıfının küresel çıkarlarını tehlikeye atmayacak biçimde bir yönetim için de kralın ve onun kabinesinin yetkileri budanarak kent soyluların temsilcileri eliyle yönetimi sağlayacak olan yasama organına (Avam Kamarası'na); onun denetiminde olacak ve onun içinden çıkan bir başbakan ve onun kabinesine (bakanlar kurulu) devredildi. Bu değişimin ideolojik ortamını oluşturan liberal iktisat düşüncesi ve hükümetin olabildiğince az denetiminde olan ticaret ve sanayi burjuvazisinin serbestçe rekabet edebileceği bir piyasanın küreselleşmesi eşanlı olarak gelişti. Bu iktisadi düşünceyle birlikte önemli bir siyasal ideolojik dönüşüm de aynı dönemde güçlenerek gelişti ve genel kabul görmeye başladı.

Antik çağdan beri, belki bazı istisnai uygulamaları, örneğin Rousseau'nun atıfta bulunduğu İsviçre kantonlarındaki türden doğrudan demokrasi dışında pek sık rastlanmayan demokrasi, 18. yüzyıldan itibaren yükselen İngiliz burjuvazisinin temel siyasal yönetim biçimi ve meşru siyaset kalıbı haline dönüştü. Giderek Avrupa ve bilhazere kuzey Amerika ve dünyanın geri kalanına yayılan bir biçimde kralın ilahi yönetim yetkisi sorgulanırken onun yerine halkın egemenliği, yine kısmen ilahi bazı atıflarla da, (örneğin "vox Popoli, vox Dei" gibi), savunulmaya başlandı. Rousseau mevcut olmayan ve olması, hele mustakar bir örüntü olarak sürmesi, mümkün olmayan ortak kolektif irade (*volonté general*) gibi bir iddiayı ortaya atarak egemenliğin (toplumu ilgilendiren her konuda sonal (nihai) karar verme hakkının halkın yetkisinde olduğunu ileri sürdü (Kalaycıoğlu, E., 2021: 74 - 75). Bu savın özellikle 18. yüzyılın sonundan itibaren Fransız Devrimi ile birlikte Fransa'da hayata geçmesiyle birlikte, Birleşik Krallık'tan farklı olarak hem mutlak hem meşrutî monarşi tasfiye olurken, ABD ile birlikte ilk modern Cumhuriyet uygulamaları da hayata geçmiş oldular. Fransa'da da ABD'nde de

seçmenin temsilcileri eliyle yasama organında, özellikle alt (avam) mecliste temsiliyle birlikte temsili demokrasi olarak çağdaş demokrasi uygulaması başladı ve yaygınlaştı.

Reforma uğramış tek tanrılı dinin etkili olduğu toplumlarda gelişen ve dünyevileşen siyaset olgusu seküler bir siyasal ortama imkân verirken, onun içinde de egemenlik hakkının halkta olduğu, demokratik bir yapı kapitalist bir piyasa ekonomisiyle birlikte 19. yüzyıldan itibaren öncelikle Avrupa ve Kuzey Amerika'da gelişti. Büyük siyasal imparatorlukların halen mevcut olduğu bu dünyada kapitalizm de emperyalist bir sömürgeci içerik kazanarak dünyaya egemen olmaya başlamıştı. Bu gelişmelerin küresel olarak siyasal hayatta yansımalarının ortaya çıkabilmesi ancak büyük imparatorlukların çökmesiyle Asya ve Afrika'daki sömürgelerin bağımsız devletlere dönüşmesi suretiyle oldu. Onun için de iki önemli siyasal ideoloji, akım ve onlardan türeyen siyasal aktörlerin çıkması gerekti.

Çağdaş Demokrasi: Temsil, Katılma, Muhalefet ve Tehditleri

Fransız İhtilali ve ABD Bağımsızlık Savaşı'nın ortaya çıkarttığı fakat özellikle 19. yüzyılda etkili olan ulusçuluk ideolojisi ve akımları hem imparatorlukları çöktürken hem daha fazla savaşa ve nihayet iki dünya savaşına giden gelişmelerde de etkili oldular. Siyasallaşan halkların ürettiği bütüncül ve dayanışma içinde olduğu tasavvur edilen toplumlara verilen bir ad olarak ulus ve onu yücelten ulusalcılık (milliyetçilik) ideolojileri hem imparatorluklardan ulus – devlet üretmeye katkıda bulunurken, hem de kapitalizm ve demokrasi ile karmaşık ilişkiler içine girdiler. Ulusçuluk akımları demokrasi ve kapitalizme hem meydan okuyan hem onları dönüştürebilen bir içeriğe sahip oldular (Wiebe, 2002: 49 – 53). Ancak, özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısında güçlenen ve 20. yüzyılda da başta Avrupa olmak üzere dünya siyasetinde önemli yer tutmaya başlayan başka bir ideolojik akım, siyasal hareket ve siyasal parti örneği daha ortaya çıkarak siyasal hayatı daha da karmaşık hale getirdi. Özellikle Karl Marx ve Frederich Engels'in yayınlarından etkilenerek gelişen sosyalizm de kapitalizm, demokrasi ve ulusçuluk dışında gelişen, ama onlarla etkileşime giren ve hatta onlara zaman zaman meydan okuyan yeni bir siyasal olgu olarak gelişti (Wiebe, 2002). 17. yüzyıldan itibaren temsili demokrasi olarak gelişen ideoloji ve siyasal uygulamalar ulusçuluk ve sosyalizmle yarışarak kapitalizmle de etkileşim içinde evrildi. Bugünün dünyasında demokrasiden bahsettiğimizde özellikle bu son üç-dört yüz yıllık süreçten ve bu dört büyük dönüştürücü olgu ve ideolojinin etkilişimlerinin ürettiği demokrasi uygulamasından bahsetmemiz gerekmektedir.

Çağdaş demokrasi uygulamaları kentsel ve kitlesel bir toplum, Sanayi Devriminden etkilenerek güçlenen kapitalist bir ekonominin, ulus-devletlerin içinde oluşmuş ve gelişmiş bir olgudur. Sayıları kolayca yüzlerce milyona ulaşabilen halk kitlelerinin, halk için ve halk tarafından yönetilmeleri tasavvuruna uygun olarak düzenlenmiş

olan uygulamalar olan çağdaş demokrasiler, ister istemez temsili bir hükümet biçimi olarak örgütlenmişlerdir. Bu örgütlenmenin odağında özgür bir ortamda (*free*) ve hakça (*fair*) kurallara dayalı olarak adaylar ve/veya partilerin seçmenden destek talep etmek için yarıştığı bir seçim süreci vardır. Seçmenin verdiği oy da bu desteğin somut ifadesi mahiyetindedir. Bu süreç antik çağdan bugüne ortaya çıkan dört büyük düşünce, ideoloji veya hareketin demokrasiyle etkileşimlerinin sonucunda değişerek günümüze kadar gelmiştir. Üstelik bu süreç düzgün, sürekli ve tek yönlü bir gelişme içeriğinde de olmamıştır. Bu dört büyük dönüştürücü düşünce ve/veya ideoloji ve onların oluşturduğu hareketler sırasıyla tek tanrılı dinler, kapitalist ekonomi (özellikle piyasa ekonomisi), milliyetçilik(ler) ve sosyalizm olmuştur. Ayrıca bilim ve onun uygulamalarıyla ortaya çıkan Sanayi Devrimi ve onun üretmekte olduğu teknolojiler ve teknolojik değişim de demokratik yönetimi derinden etkilemektedir. Bu süreçte merkezi devlet erkinin, savaşların ve onlarda güçlenen orduların rollerinin de etkili bir biçimde ortaya çıktığı (Tilly, 1992) özellikle kurulan imparatorluklar eliyle dünya siyasetinde de zamanla ortaya çıkan ulus-devlet siyasal süreçleri ve yapılarında da güvenlik esaslı örgütlenmeler ve uygulamalarının güçlendiği görüldü.

Reformasyonun neticesinde ortaya çıkan sekülerleşme özellikle Katolik Kilisesi ve Papalığın siyasete ilişkin savlarını geriletirken, kralın ilahi yönetme hakkını felsefi, ahlaki ve ideolojik olarak sorgulamanın mümkün ve etkili olmasına yol açmıştır. Kapitalizmin servet üretmedeki başarısı kentleri ve kentlerde yapılan ticaret ve üretimi de güçlendirirken, kırdan kente doğru büyük bir kitlenin, zamanla akmasına ve orada başlayan sanayi üretiminde işçi olarak yer almasına yol açmıştır. Sekülerleşmenin bir diğer önemli etkisi de bilimin giderek ekonomide ve toplumda etkili olmaya başlamasına katkıda bulunmasıdır. Dinin dogmatik sınırlamalarının dışında düşünme ve tahayyül özgürlüğüne ulaşan bilim adamları büyük bilimsel gelişmelere de yol açarak, Sanayi Devrimi'nin 18. yüzyılda başlamasında etkili olmuşlardır. Bu durumda kıra dayanan feodal siyaset ve iktisadi çıkarlar, karşılarında kentli kapitalist ve sanayi çıkarlarını temsil eden yeni bir sınıfı ve onların artan gücünü bulmuşlardır. Sanayi Devrimi'nin ve iyice küreselleşen kapitalist ekonominin sağladığı zenginlik ve araçlarla donanan kent soyluları için siyasal iktidarın artık eskide kalmaya başlayan kral – soylu (asilzade) ve toprak rantına dayalı ilişkileri esaslı bir engel olarak algılanmaya başlamıştır. Kentlere göçen ve orada büyük çoğunluklar oluşturan eski köylü yeni emekçiler eliyle üretim ve tüketim veya kısaca kısaca ekonomi kitleselleşirken, siyaset de bu gelişmelerden nasibini alarak kitleselleşmeye başlamıştır. Servet ve siyasal etki sahibi olmaya başlayan kent soylular öncelikle kendilerini “halk” olarak tanımlayarak, siyasal iktidarın kraldan alınıp kendilerine, daha doğrusu kendi içlerinden seçtikleri temsilcileri eliyle yasama organına verilmesini talep etmişlerdir. Birleşik Krallık'ta 1648 İç Savaşı ile başlayan 1688'de hala Katolik – Protestan mezhep savaşı görüntüsü altında sürüyormuş gibi görünen mücadele Parlamento'nun gücü ve etkisi artarak kralın

gücü ve yönetiminin azaltılmasına başlandığı görülmektedir. 18. yüzyıldan itibaren sadece krallar değil, Monarşi, özellikle Mutlak Monarşi, Avrupa ve Kuzey Amerika'da ciddi ölçülerde güç kaybederken, Cumhuriyet ve Meşrutî Monarşi'nin yasama organlarında, özellikle Avam Kamaralarında güç kazanmaya başladığına tanık olunmuştur. Halk adına, halkı temsil ettiği savına dayalı olarak yönetme hakkı elde eden temsil heyetleri ve onların seçtikleri ve onlara karşı sorumlu olan hükümetler (Başbakan ve Bakanlar Kurulları) eliyle yönetim şekli olarak Çağdaş Temsili Demokrasiler doğmuştur. Halkın, halk tarafından temsilcileri vasıtasıyla, halk için yönetimi süreci olarak demokrasi uzun bir aradan sonra tekrar hayata geçmiştir. Buna direnen kral ve soylular tasfiye edilmiş, ya Fransa'da veya ABD'nde olduğu gibi bir devrim veya bağımsızlık savaşıyla yok edilerek Cumhuriyet içinde demokrasi yönetimine doğru bir evrim başlamıştır. Ayrıca, Birleşik Krallık, Hollanda, Belçika, Danimarka, İsveç, Norveç gibi ülkelerde olduğu gibi siyasal gücü ve yetkileri büyük ölçüde yasama organına devredilen ama fiiliyatta Başbakan ve Kabinesi tarafından kullanılan bu yetkilerle bir Meşrutî Monarşi, demokrasi olarak tesis olunmuştur.

Bu süreçte Fransa'da olduğu gibi köylülerin ve kent yoksullarının (Barrington Moore Jr., 1993) veya Birleşik Krallık'ta olduğu gibi orduların ve yine asker olarak köylülerin ve kent yoksullarının önemli rol oynadıkları görülmektedir. Çağdaş temsili demokrasinin toplumsal tabanı kapitalizmden büyük yarar gören kentli orta sınıflara dayanmıştır. Ancak, bu etkinin gücüne rağmen ortaya çıkan iki önemli siyasal ideoloji 19. yüzyıldan itibaren çağdaş temsili demokrasiye meydan okumuştur (Wiebe, 2002). Bunlardan ilki 1780'lerde ABD ve Fransa'da hemen hemen eşanlı olarak ortaya çıkan ve kıta Avrupa'sında içerik değiştiren ulusçuluk akımlarıdır. Özellikle halk yerine "ulus" tanımını vurgulayan ve bu tanımları yaparken de ya aynı anne ve babadan olan (kan bağı) kişilerden, ya da aynı vatan (toprak, *territory*) üzerinde doğup aynı kültürle doğup büyüyen ve birarada yaşama iradesi gösterenlerden oluşan millet tanımları ortaya çıkmıştır. Bunlardan ikincisi kapsayıcı, kavrayıcı ve içlemci (*inclusive*) olmakla birlikte, ilki genetik bir havuza indirgenmiş bir ulus tanımıyla dışlayıcı, azınlıkları ve komşu ülkeleri tehdit olarak gören, dışlayıcı ve aşağılayıcı milliyetçilik akımlarına yol açmıştır (Smith, Anthony D., 1971). Özellikle Balkanlarda ve Türkiye'de ulus tanımına din ve mezhep ayırıcı etkiler de girdiğinden dolayı, bu coğrafyada adeta dini bir milliyetçilik türü de vücut bulmuştur. Gerek kan bağı, gerek din / mezhep bağı üzerine inşa edilen milliyetçilik akımlarının demokrasi ilişkileri çok sorunlu olmuştur (Wiebe, R., 2002); buna karşılık toprak esaslı ulus tanımlarıyla hareket eden milliyetçilik ideolojilerinin demokrasiyle olan sorunları çok daha az olagelmıştır. Özellikle 20. yüzyıldan itibaren kan bağına bağlı, etnik veya ırkçı milliyetçilik anlayışları demokrasinin en önemli tehditlerinden birisini teşkil etmiştir.

19. yüzyılda çıkan ikinci büyük akım olan çağdaş sosyalizm ile demokrasi arasındaki ilişki de ikircikli olmuştur. Köktenci sosyalist yaklaşımlar olan Marxism – Leninizm

veya Stalinizm, Maoizm gibi siyasal ideolojiler demokrasiyi karşıt oldukları kapitalist iktisat ve siyasetin bir üst yapısı olarak kabul ederek dışlamışlar ve fırsat bulduklarında da ortadan kaldırmayı savunmuşlardır. Ancak, 20. yüzyılda sosyal demokratlar sosyalizmin demokrasiyle bağdaşan bir türünü üreterek bu iki ideolojinin bir arada mevcut olabileceğini kabul ederek uygulanabileceğini de göstermişlerdir.

En genel anlamıyla demokrasi bir halk yönetimi olarak halkın, halk tarafından ve halk için yönetimi anlamına gelmektedir (Abraham Lincoln). En dar anlamıyla çağdaş demokrasi Joseph Schumpeter'in ifadesiyle "...siyasal kararlara ulaşabilmek için halkın oyunu alarak siyasal karar alma gücüne sahip olacak şekilde yetkilendirilmek için yapılan rekabetçi mücadeleyi oluşturan kurumsal düzenlemeden ibarettir..." (Schumpeter, 2003: 269). Schumpeter çağdaş demokrasiyi bir siyasal karar alma yöntemi ve buna müteallik bir kurum olarak kabul etmemizi önermektedir. Schumpeter'in tanımındaki seçimin nitelikleri hakkındaki önermelerini de ele alırsak, bu tanımın görüldüğünden daha karmaşık olduğunu da görürüz. Bu yaklaşımı daha çok boyutlu tanım önerileri izlemiştir. Robert Dahl 1970'lerin başında oluşturduğu bir yaklaşımda demokrasi kavramını siyaset biliminin tamamen terk etmesini önermiştir (Dahl, Robert, 1971). Demokrasi tanımı siyasette ve güncel temaslarımızda çok kullanılarak farklı anlamlar yüklenen, çok boyutlu ve anlaşılması güç bir hal almış bir siyasal kavram içeriğindedir. Oysa bilimsel kavramların her duyulduğunda aynı anlama gelecek tek bir boyutu olmak zorundadır. Onun için Dahl demokrasi yerine poliarşi (*polyarchy*) kavramını önermiştir. Dahl'a göre poliarşi halkı kapsayan (içeren), siyasal katılma ve siyasal temsili olabildiğince yaygın ve kolay olarak gerçekleştiren bir kurumsal işlemci yapının mevcudiyeti (*inclusivity*) ve bu yapıdan veya onun aldığı kararlardan yararlanmadığını hatta mağdur olduğunu düşünenlerin de çekinmeksizin siyasal kararlara itiraz edebileceklerinin (*contestation*) garanti altına alınması suretiyle hayat bulacaktır (Dahl, 1971). Bu amaçla Dahl sekiz adet koşulun eksiksiz mevcudiyetini zorunlu olarak görmüştür. Bu koşullara Schmitter ve Karl (1991) iki koşul daha eklemişler ve çağdaş demokrasinin etkin çalışması için on koşulu zorunlu olarak addetmişlerdir¹. Bu tanımların çok boyutluluğu ve karmaşıklığı ölçüm sorunlarına yol açarak, farklı demokrasi indeks ve değerlendirmelerine yol açtığı gibi, demokrasi – melez rejim – otoriter - totaliter rejim gibi bir cetvelin ve onun rekabetçi otoriterlik gibi ara tiplerinin göz önüne alınması söz konusu olmuştur (Levitsky ve Way, 2010). Örneğin, *the Economist*, *Democracy Index* ölçümlerinde tam demokrasi, kusurlu (*flawed*) demokrasi, melez (hybrid) ve otoriter rejimler olarak bir sınıflandırma kullanmaktadır. Tam demokrasi olarak addedilebilmek için özgür ve hakça (*fair*) seçim yapabilmek,

¹ Ulus – devletlerin siyasal ve ekonomik kararlarını almada bağımsız olmaları ve kamu gücünü elinde bulunduran ama halkın oylarıyla siyasal yetke olmayan, örneğin ordu gibi siyasal güçlerin seçilmiş iktidarlardan bağımsız olarak karar alıp uygulayacak durumda olmaması koşullarının da demokrasi olarak kabul edilecek olan siyasal rejimler için geçerli olduğunu Schmitter ve Karl ileri sürmüşlerdir (Schmitter ve Karl, 1991: 81 - 82).

ifade, dernekleşme, toplanma, medya ve basın özgürlüklerinin, yurttaş haklarının eksiksiz uygulanabilmesi zorunludur. Schmitter ve Karl'ın önerilerini de eklersek, seçilmiş olmayanların seçilmiş yetkelerin yönetiminden bağımsız karar alabilmeleri ve uygulayabilmeleri veya ülkenin siyasal bağımsızlığının tehdit altında veya sınırlı olduğu bir durumda diğer özellikle kısmen de olsa çalışan bir demokrasi tam demokrasi olarak kabul edilmemektedir. Bu koşulları sağlayan demokratik hükümete sahip olan ülke sayısı 193 Birleşmiş Milletler (BM) üyesi arasında 20 – 25 civarında kalmaktadır.

Demokrasi ile Yönetimin Zorlukları

18. yüzyıl sonundan itibaren ortaya çıktığından beri çağdaş demokrasi uygulamaları, temsili demokratik bir hükümet biçimi olarak çeşitli tehditler altında kalmış bulunmaktadır. 19. yüzyıl başından itibaren demokratik olarak kabul edilebilecek süreçler de kullanılarak demokrasiler içeriden tehdit edilebilmektedir. Napoleon Bonaparte'ın da ilk kez 18. yüzyılın sonunda başvurduğu çağdaş referandumlar, yürütmenin dış geçiremediği yasama organı veya yargıya karşı halkın doğrudan oyuna başvurarak hak ve özgürlükleri sınırlayan ya da siyasal rejimin demokratik karakterini ortadan kaldırmaya yarayan araçlar haline getirilmiştir. Temsili demokrasi siyasal yapılar, kurumlar, yazılı ve yazısız kurallar uygulamasıdır. Seçim mevzuatı, dernek ve partiler mevzuatı, yazılı veya yazısız siyasal etik uygulamalarına saygı göstermeyen siyasal lider ve seçkinlerin güçlendiği durumlarda demokrasinin seviye kaybetmesi, aşınması (*backsliding*) ile karşılaşmaktadır. 2016 yılından itibaren ilk çağdaş demokrasi örneklerinin başında gelen Birleşik Krallık (United Kingdom, UK) Brexit süreci ve sonrasında Muhafazakâr Parti önde gelenleri ve özellikle Başbakan da olan Boris Johnson ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) 2016 ve 2020 Başkanlık seçimlerinde olduğu gibi Başkan Donald Trump yönetimi sırasında ve sonrasındaki gelişmelerde gördüğümüz gibi, siyasal yetkeler tarafından demokrasinin temel normlarına yapılan saygısızlık, kayıtsızlık veya saldırıların en pekişmiş (*consolidated*) demokrasileri bile zedeleyebileceğini görmüş bulunuyoruz. Burada sorun bir halk yönetimi olan demokrasinin halk ve yönetimle olan ilişkilerindeki kurallar ve değerlere ilişkinmiş gibi durmaktadır.

Çağdaş demokrasi temsili bir hükümet biçimi olduğundan oy verme süreçleri ve kararları ve onlarla da ilintili olan siyasal katılma bu hususta önemli bir rol oynamaktadır. Siyasal katılma hem alınan bir siyasal kararın içeriğini desteklemek hem de ona itiraz etmek, protesto etmek içeriğinde olduğundan demokrasinin en temel olgu, süreç ve kurumunu oluşturur. Çağdaş demokrasinin etkili olabilmesi, değer ve istikrar kazanarak kurumsallaşması için siyasal kararlara itiraz ve muhalefet etmenin de saygın ve genel kabul görmekte olan bir içerikte olması söz konusudur. Bu süreçler kitlesel siyasal olgular olarak ortaya çıktığı için onların yürütülmesinde

siyasal örgütler, siyasal partiler, çıkar ve baskı grupları, sivil toplum kuruluşları da etkili rol oynarlar. Nihayet, bu süreçlerin etkili olabilmesi için siyasal iletişim, haberleşme ve enformasyon da kritik bir etkidir. Gerçekler hakkında doğru ve zamanlı bilgi alarak karar almak söz konusu olmayacaksa, siyasal katılmanın içeriği de, seçim kampanyaları da, seçmenin oy verme kararı da gerçeklerle bağdaşmayacak biçimde değişim gösterecektir. Onun için gerçek bilgi ve enformasyonun ne olduğu hakkında seçmenin düzgün bilgilendirilebilmesi ve gerçek olan iddia ve önermelerle olmayanları ayırt edebilmesi siyasal katılmanın niteliğini de etkisini de belirleyecek bir içeriktedir. Bu nedenle Dahl poliarsilerde medya ve basın olabildiğince çoğulcu bir sermaye ve ideoloji farklılığına sahip olmasının elzem olduğunu vurgulamıştır (Dahl, R., 1971).

Çağdaş demokrasilerde seçmenler, partiler ve diğer siyasal örgütler arasındaki ilişkilerin ortak bir zeminde karar almayı kolaylaştırabilmesi için halkı oluşturan toplumun üyelerinin birbirlerine olabildiğince güvenmesi gerekmektedir. Birbirlerinden farklı da düşünseler, aynı toplumun değerlerini paylaşan saygın üyeler olarak birbirlerini görebildikleri ve algılayabildikleri sürece bu mümkün olabilmektedir. Onun için Aristo, daha antik çağdaki site devletlerinde bile demokrasinin çalışabilmesi için toplumda eşitliğin önemini vurgulamıştır. Benzer statüde, benzer gelir ve saygınlık düzeyinde olarak kabul edilen bireylerden oluşan bir toplumda demokrasinin başarılı olabileceğini, ancak bu durum bozulursa, kolayca ortaya çıkan ve özellikle varsıllara karşı kampanyalar düzenleyen demagoglar eliyle demokrasinin ya aşırıya kaçabileceğini, ya da oligarşiye dönüşerek sonunun getirilebilmesinin mümkün olduğu öne sürülmüştür (Aristotle, Barker (der. ve çev.), 1973: 169, 214 - 215).

Çağdaş demokrasilerde de eşitsizliğin yaygınlaştığı ekonomik bunalım dönemlerinde, örneğin Birinci Dünya Savaşı sonrasında Almanya, İspanya, İtalya gibi ülkelerde başlayan ve derinleşen ekonomik bunalım, orta sınıfların ve varsılların bir Marxist – Leninist devrimle yok olacakları kaygısının artmasıyla faşizm ve nazizm gibi akım ve siyasal partileri desteklemeleriyle demokrasinin sonunu getirmiştir. 1990'lardan itibaren gelişen liberal piyasa ekonomisi ve küreselleşmede görülen büyük gelişmeler, Sanayi Devrimi'nin yeni aşamalarının getirdiği teknolojik yeniliklerle birlikte büyük ölçüde üretim ilişkilerinin değişmesine ve bir çok meslek dalında geniş çaplı işten çıkarmaların ortaya çıkmasına veya reel ücretlerin ya uzun süreler sabit kalması veya düşmesine neden olmuşa benzetilmektedir. Avrupa Birliği (AB) gibi bölgesel ekonomik projelerin güç kazandığı bu ortamda ulusal demokrasilerin, siyasal katılmanın ve oy vermenin etkilerinin azaldığı izlenimi yaygınlaşırken, AB kurum ve bürokratlarının veya küresel sermayenin büyük güçler elde ettikleri ve seçmenin etkisinden giderek yalıtılarak AB üyesi ülkelerin halklarını demokrasi olmayan bir hükümet biçimiyle yönettikleri izlenimi yaygınlaşmışa benzetilmektedir. Bu ve benzer koşullarda dünyanın birçok yerinde demokrasinin çalışmadığını, kendi siyasal sistemlerindeki

gelişmelerde kendi kararlarının etkili olmadığını, onaylamadıkları bir çok gelişmenin kendilerine bu küresel seçkinler veya onların beslediği politikacılar tarafından zorla uygulandığını düşünen geniş, kırgın, kızgın ve öfke dolu seçmen kitlelerinin ortaya çıktığı görülmektedir (Mounk, Y., 2018).

Soğuk Savaşın bitmesiyle birlikte pekişmiş çağdaş demokrasilerde karşılaşılan durum, geniş kitlelerin toplumsal statü ve gelirlerinde kayıplar olduğu ve bunların düzeltilmesi için siyasal katılmanın etkili olamadığı algısıymış gibi durmaktadır. Pek çok eski mavi yakalı işçiler, büyük borçlarla üniversitelerden mezun olan ama bu borçları ödeyecek ve kendilerine ebeveynleri gibi bir hayat kuracak gelire sahip olamayan gençler, işlerinin yabancı sığınmacılar, göçmenler tarafından alındığını düşünen çalışanlar, yabancıların kültürlerini, yaşam tarzlarını tehdit ettiğini ve suç işlemeye meyal olduklarından yakınan kitlelerin gözünde artık liberal demokrasinin çalışmadığı algısının yerleştiği görülmektedir. Bu ortamlarda bir siyasal seçkin zümresinin, bu geniş kitlelerin duyarlılıkları, endişe ve korkularını hiçe sayarak kendi değerlerini, liberal piyasa ekonomisinden homoseksüellere eşitliğe varana kadar yaymak ve hatta ülkelerine empoze etmeye çalıştıklarından şikâyet edilmektedir. Seçimlerde yerleşik sağ ve sol partilere verilen oyların bu durumu değiştirmedeğinden şikâyet edenler, demokrasinin yasa, kural ve normalarını gözardı etmek pahasına her türlü kararı alıp uygulamaya eğilimli olan siyasal lider ve partilere doğru tercihlerini değiştirmekte beis görmemektedirler.

Bu politikacılar kültürel kimliklerin siyasette önemli bir rol oynadığı siyasal ortamlarda sağ ve hatta aşırı sağ bir popülizm, toplum sınıfları ve ekonomik çıkarların daha ağırlıklı olduğu toplumlardaysa sol ve hatta aşırı sol siyasal akım ve parti liderleri olarak belirlemektedirler (Rodrik, D., 2018: 13). Bu popülist siyasal yaklaşım genellikle ulusçuluk veya Marksizm'in bir şekliyle de birlikte var olabilen, ideolojik yapısı pek gelişmemiş veya nahif bir içeriktedir (Mac Rae, Donald, 1969: 163). Bunun içeriği ülkedeki siyasetin hangi ayrımlara tabi olduğuna göre farklılık gösteriyormuş gibi duruyor. Kültürel kimlikler üzerinden farklılıklar esas olduğunda bu içerik daha çok etnik, dini veya mezhebi bir tanımından kaynaklanan bir içerik kazanarak bir tür etnik milliyetçilik ideolojisini barındırıyor. Temel toplumsal ayrımlar sosyo-ekonomik içerikte olduğundaysa bir sınıf çatışması yaklaşımını içeren, daha çok sosyalizm yazınından esinlenen bir içerik kazanıyor. Bunların ilkinin İspanya'daki Vox, Yunanistan'daki Altın Şafak, Hindistan'daki Hindutva hareketi, İtalya'daki Fratelli d'Italia, Almanya'daki Pegida veya Alternative für Deutschland (AfD) gibi örneklerde, ikincisini de Yunanistan'daki Syriza, İspanya'daki Podemos gibi örneklerde görmektediriz².

² Burada ilginç olan Avrupa'da milliyetçilik, II. Dünya Savaşı sonrasında itibar ve taraftar kaybederken ve bir daha geri gelmemesi için Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, Ortak Pazar, Avrupa Birliği gibi bölgesel birliklerin kurulmuş ve başarı kazanmış olmasına karşın, Soğuk Savaşın sonlanmasını müteakiben etnik milliyetçilik hatta ırkçılık içeren bir

Yine halkçı bir söylemle ortaya çıkmakla birlikte, popülist politikacı, parti veya hareketlerin artık halk özdeşir seçmen gibi bir anlayışları bulunmamaktadır. Onlar “gerçek halk” olarak tanımladıkları bir kitlenin sesi, temsilcisi, lideri olarak kendilerini takdim etmektedirler. Bu politikacıların halk yönetimi anlayışı bu “gerçek halkın” karşıtı olarak tanımladıkları çıkarıcı, kurnaz, sömürge seçkinlerin iktisadi ve siyasal hegemonyasına son vermeye odaklanmıştır. Toplum “gerçek halk” ve “sömürge seçkinler” olarak iki türdeş kitleden ibarettir. Halkın yönetiminde bu siyasal seçkinlerin rolü olmayacaktır. Gerçek halk olarak tanımladıkları kitleyse tam anlamıyla türdeş, mütecanis, sınıf, cins, ırk, etnik, mezhep v.b. unsurlar üzerinden ayrışmamış mütecanis bir bütündür. Adalet ve erdem sadece “gerçek halk” tarafından imal edilir, ondan doğar. Gerçek halk saf, temiz, erdemli ve adil, sömürge seçkinler ise kirli, sinsi, kurnaz, adaletsiz ve erdemsizlik kaynağı bir zümredir (Kalaycıoğlu, E., 2021: 44 - 45).

Böylece halk yönetimi iyi ile kötü arasında bir erdem savaşına dönüştürülmüş olmaktadır. Bu mücadelede “gerçek halk” olarak kabul edilmeyenler bazen sadece sömürge seçkinler olarak popülist siyasetçilerin tanımladıklarından ibaret de olmamaktadır. Kültürel kimliklerin önemli siyasal rol oynadığı toplumlarda çoğunluk etnik kimliğinden, çoğunluğun dininden, mezhebinden veya toplumsal sınıftan olmayanlar da “gerçek halk”tan sayılmamakta, onlar da seçkinler kadar zararlı, düşman ve tehdit olarak görülerek dışlanmaya ve ötekileştirilmeye çalışılmaktadır. Sonuçta ortaya tekçi (monist) içerikte, (çoğulculuğun (pluralizmin) tersi), bir halk (**volk**) ve onunla her bakımdan kaynaşmış bir lider (**führer**) ve onun yönettiği bir parti ve belirgin bir tekil hükümet biçimi (**reich**) talebi çıkmaktadır. Bu tür bir halk yönetimi, gayet açık görüldüğü gibi, otoriter bir halk yönetimidir. Bu anlayışta siyasal partiler arası bir yarışa fazla yer yoktur. Gerçek halkın partisi ve lideriyle, ona düşman olanların partileri ve liderleri nasıl eşit koşullarda yarışabilir ve hakça koşullarda seçmenin oyuna talip olabilir, mazallah seçim kazanabilirler? Bu otoriter halkçı siyasal sistemlerde seçim olur ve hatta arzu da edilebilir, ancak burada seçimlerin amacı “gerçek halk”ın liderinin ne kadar güçlü olarak halk tarafından desteklediğini göstermekten ibarettir. Seçim bir liderin büyük alkışlar ve tezahüratla iktidara getirilme veya iktidarını sürdürme töreni (*acclamation ritual*) olmaktan öteye bir anlam taşımaz. Bir halk yönetimi vardır, ama çoğulcu bir yarışmacı demokrasi uygulaması olmadığı gibi, hukukun üstünlüğünün (*rule of law*) veya hukuk devletiyle de bağdaşan bir içerik taşımamaktadır. Siyasal yönetimde halkın istediği, tribünlerin dediği olacaktır; bunlar anayasa, yasa, hatta hukuk ilke ve standartlarına

---

icerikte göçmen, mülteci, sığınmacı karşıtı hareketlerle başlayarak Avrupa ülkelerinde önemli bir geri dönüş görüntüsü vermektedir. Bu milliyetçiliğin azınlık ve siyasal seçkin karşıtı içeriği kadar, beyaz ırk vurgusu yapan “gerçek halk” veya devletin has evlatları (staatsvolk) vurgusu yapan söylemleri de otoriter / totaliter bir içerik de kazanarak demokrasiyi aşındıran ve tehdit eden bir niteliktedir. Adeta demokrasi ile milliyetçilik arasındaki mücadele Avrupa’da kaldığı yerden yeniden başlamışa benziyor. Bu kez farklı olan sosyalizmin büyük ölçüde itibar ve cazibe kaybetmiş olması dolayısıyla, bu mücadelede etkili bir rol oynamıyor olmasıdır.

aykırı olsalar bile uygulanmak durumundadırlar. Artık siyaseten adil ve erdemli olan sadece halkın istek ve dileklerinden ibarettir. Kapsayıcı ve içlemci (*inclusive*) olmayan bu yönetim şekli dışlayıcı ve ötekileştirici bir içeriktedir. Azınlıkların hiçbir zaman sözü dinlenmeyecek, onlar en fazla günah keçisi olarak kullanılacaktır. Bunun R. Dahl'ın poliarsî önerisi (1971) ve özellikle kucaklayıcı, içlemci bir katılma olgusuyla taban tabana zıt olduğu aşîkârdır. Burada artık halkın yönetimi dar bir zümrenin yönetimi, bir lider ve yakın destekçileri, arkadaş ve akrabaları tarafından kendileri için yönetime dönüşmüş olduğundan, tüm seçmenlerden oluşan halkın genel çıkarı için, tüm seçmenlerin özgür ve adil katılımı ve temsiline dayalı bir halkın halk tarafından ve halk için yönetimi söz konusu değildir. Demokrasinin bazı söylemleriyle, ustalıklarla değiştirilen halk tanımıyla, demokrasinin siyasal katılma ve seçim gibi süreç ve kurumları kullanılarak demokrasinin sonlandırılması mümkün olabilmiştir. İlk kez 1920'ler ve 1930'larda Avrupa'da, Latin Amerika'da tanık olduğumuz bu demokrasiye meydan okuma ve onu geriletme, hatta yıkma örneklerine yüz yıl sonra, çok daha gelişmiş ve pekişmiş demokrasilerde de ve daha geniş bir coğrafyada da tekrar tanık oluyoruz.

Sonuç: Liberal Demokrasiye Yönelik Tehditler

Çağdaş demokrasiler siyasal katılma, temsil ve muhalefet süreç ve kurumlarını içeren siyasal uygulamalardır. Bu üç olgunun bir arada ve olabildiğince etkili olarak hayata geçirilebildiğinde demokrasinin bir temsili hükümet biçimi olarak varlığından söz edebiliriz. Bunun için de bireylerin olabildiğince düşüncelerini ifade edebilme, dernekleşme, toplantı ve gösteri yapma özgürlüklerine sahip olmaları, olabildiğince özgür bir ortamda gerçeklerle (*facts*) ilgili habere kolayca ulaşabilme olanağı bulabilmeleri esastır. Seçimler bu çerçevede temel rol oynayan süreç ve olgulardır. Seçimlere hem seçmen olarak katılma hem de seçilmek için aday olmanın kolay ve değerli olduğu, keyfi sınırlamalara tabi olmadığı ortamlarda demokrasinin bir temsili hükümet biçimi olarak etkili olabilmesi söz konusudur.

Çağdaş toplumların kitlesel olay ve hareketlere ev sahipliği yaptıkları ve aynı zamanda kitlesel hareketlerin örgütlü olmaları da söz konusudur. Örgütler sahip oldukları üye ve kaynak sayı ve cesametlerine göre değişik oranda siyasal süreçler ve kararlar üzerinde etkili olurlar. Çağdaş demokrasiler son yüz yılda örgütlerin gücünün arttığı tekil seçmenin gücünün azaldığına tanıklık etmiştir. Burada önemli olan örgütlerin gücünün tekil seçmenin oy verme ve siyasal katılma süreçlerindeki etkisi ve rolünü anlamsızlaştırmasının önüne geçebilmektir. Gerek iktisadi örgütler, iş insanları, işçi örgütleri, gerek toplumsal / kültürel örgütlenmeler, örneğin dini ve etnik kimlik esaslı örgütler, gerek resmi kurumsal içerikli, askeri bürokrasiler gibi örgütlü güçler farklı kaynakları kullanarak siyasal karar alma süreçleri ve siyasal karar alıcıları etkileri altına alabilmektedirler. Bu durumda onların özel çıkarlarının halkın genel (kamu) çıkarına galebe çalması da söz konusudur. Böylece halkın, halk için değil, bazı örgütlü özel

çıkarlar için yönetildiği bir uygulama söz konusu olacaktır ki, bu da bir tür halk yönetimi olmakla birlikte demokrasi olmayacaktır.

Değişen teknoloji, ekonomi ve toplumla birlikte ortaya çıkan uyarlanma (*adaptati-on*) sorunları ve toplumsal statü ve gelir kayıpları, sınıfsal yoksullaşma ve itbarsızlaşma (*pauperization*) demokrasilerin ne kadar pekişmiş olursa olsun aşınmalarına yol açabilmektedirler. Bu tür ortamlar demokrasi ile en az iki yüz yıldır mücadele eden milliyetçilik ve sosyalizm düşünce akımları ve hareketleri için ayrıca yeni fırsatlar yaratmaktadır. Bu durumda siyasiler ve siyasal partiler aracılığıyla bazı seçmen kitleleri “gerçek halk” olarak kolayca ayırıştırılabilmekte, onların çıkarları tüm seçmenlerin (halkın) genel (kamu) çıkarı yerine yönetimin öznesi haline gelebilmektedir. Bu durumda da halkın yönetimi, popülizm uygulamalarıyla bir kesimin “gerçek halkın” yönetimine dönüşerek, demokrasinin aşınması ve hatta otoriter bir yönetime dönüşmesi sağlanabilmektedir.

Teknolojideki değişimin iletişim, iktisat ve özellikle sermaye hareketleri ile küresel piyasanın güçlenmesi ve gelişmesine neden olması büyük bir kalkınma ve gelir artışına neden olmuşa benzemektedir. Ancak, bu artan gelirin ne ulusal ne de küresel olarak iyi dağıldığını söylemek mümkün değildir. Bu durumda büyük servet ve gelirlerin ulusal siyasal otoritelerin egemenliği dışına taşınabilmesi, vergi vermeden kullanılabilmesi ve daha da artırılabilmesi mümkün olmaktadır. Bir dünya vergi ve para otoritesinin olmaması da bu durumun iyice denetim ve düzenleme dışında seyretmesine yol açmaktadır. Burada söz konusu olan trilyonlarca dolarlık servetlerin ne amaçla ve kimler tarafından kullanıldığı bilinmediği gibi bu uygulamaların hesabının tutulması ve sorulması da olanaksız hale gelmektedir. Bu duruma tepki duyan seçmen kitleleri kendilerinin ulusal siyasal yapıların içinde demokratik hak ve özgürlüklerini kullanarak kendi hayatlarını yönetebilme olanaklarının kalmadığından dem vurarak küresel kurum, süreç ve örgütlere büyük güvensizlik göstermektedirler. Bunun yarattığı güvensizlik, endişe, hatta korkular ulusal siyasetin demokrasi kurum, süreç ve uygulamalarına olan güveni de aşındırmakta (Algan, Y., v.d., 2017, Foster, C. ve Frieden, J., 2017), demokrasi dışı da olabilen siyaset erbabı ve güçlere olan desteğin artabilmesine yol açmaktadır. Milliyetçilik ve özellikle etnik veya dini milliyetçilik gibi kolayca otoriter olabilecek olan düşünce sistemlerine olan destek güçlenerek, ulusal siyasette daha içine kapalı, dışlayıcı, küresel / bölgesel örgütlerle olan ilişkileri de hasmane ve tehditvari olarak gören geniş seçmen kitlelerinin doğuşuna neden olmaktadır. Bu gelişmeler ulusal toplumda mezhep, din, etnik kimlik olarak farklı olan topluluklara yönelik duyguları da hasmane ve düşmanca bir hale dönüştürerek ayrımcılık, ötekileştirme, dışlama ve aşağılamaya dayalı siyasal davranışlara da neden olabilmektedir.

Çağdaş demokrasiler, ne kadar pekişmiş olurlarsa olsunlar, giderek daha zorlu meydan okumalarla, özellikle demokrasinin temel aktörleri olan siyasal liderler,

partiler, örgütler ve seçmen gruplarının yozlaştırıcı (dejenere edici) etkilerine maruz kalmaktadırlar. Son yıllarda yaşadığımız corona virüs pandemisi gibi küresel tehditlerle de karşılaşıldığında ulusal siyasal kurumların, başta devlet olmak üzere, daha fazla güçlenmesi, uluslararası temas ve ilişkilerin daha fazla endişe uyandırması da söz konusu olmuştur. Burada zecri düzenleyici önlemler almaya yönelen devlet ve hükümet politiklarına olan talep ve desteğin artması, bu süreçlerin rutinleşmesi ve giderek özgürlük ve hakları kısıtlayıcı uygulamaların yaygınlaşması gibi sonuçların doğmasını kolaylaştırmıştır. Teknolojik değişimle birlikte her bireyin cep telefonu, CCTV gibi uygulamalarla sürekli izlenebilmesiyle birleştiğinde kamu otoritelerinin giderek daha sınırlayıcı ve düzenleyici bir hal almasının mümkün olduğu görülmüştür. Buradan partizan (özel çıkarıya dayalı) amaçlarla seçmen davranışını izleme (monitor) ve düzenleme girişimlerinde bulunmak artık küçük bir adımdan ibarettir. Devletin bu derecede sivil toplum yaşantısı ve bireyin hayatının her aşamasında ona mahrem bir alan bırakmayacak kadar genişlemesinin, demokrasiden çok otokrasiye yarayacak bir gelişme olduğu aşikârdır.

Kaynakça

- Algan, Y., Guriev, S., Papaioannou, E., & Passari, E. "The European trust crisis and the rise of populism" *Brookings Papers on Economic Activity*, 2017(Fall 2017), 309–400. (<https://doi.org/10.1353/eca.2017.0015>).
- Aristotle, *The Politics of Aristotle* (derleyen ve çeviren Ernest Barker) (London, Oxford: Oxford University Press, 1973).
- Dahl, Robert (1971) *Polyarchy: Participation and Opposition*, (New Haven, Conn.: Yale University Press).
- Foster, C., ve Frieden, J. Crisis of trust: Socio-economic determinants of Europeans' confidence in government. *European Union Politics*, 18(4), (2017): 511–535. (<https://doi.org/10.1177/1465116517723499>).
- Kalaycıoğlu, Ersin, *Halk Yönetimi: Demokrasi ve Popülizm Çatışmasında Dünya* (Ankara: Efil Yayınları, 2021).
- Levitsky, Steven ve Way, Lucan, *Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes after the Cold War*, (Cambridge University Press, 2010).
- Moore, Jr., Barrington, *Social Origins of Dictatorship and Democracy: Lord and Peasant in the Making of the Modern World* (Boston, MA: Beacon Press, 1993).
- Mac Rae, Donald, "Populism as an Ideology" Ghita Ionescu and Ernest Gellner (der.) *Populism: Its Meaning and National Characteristics*. (London, UK, 1969) içinde: 153 – 165.
- Mounk, Yascha, *The People versus Democracy: Why our Freedom is in Danger and How to Save It* (Cambridge, MA: Harvard University Press: 2018).
- Rodrik, Dani (2018) "Populism and the Economics of Globalization," *Journal of International Business Policy* (<https://doi.org/10.1057/s42214-018-0001-4>).
- Sabine, George, *Siyasal Düşünceler Tarihi I: Eski Çağ - Orta Çağ*, (Çeviren Harun Rızatepe) (Ankara, Sevinç Matbaası, 1969).
- Schmitter, Philippe C. ve Karl, Terry Lynn, "What Democracy Is... and Is Not" *Journal of Democracy*, Vol. 2, No. 3, (Summer 1991): 75-88
- Schumpeter, Joseph (2003) *Capitalism, Socialism and Democracy* (London, New York, Routledge).
- Smith, Anyhony D., *Theories of Nationalism* (New York: Harper & Row, 1971).
- Tilly, Charles, *Coercion, Capital, and European States, AD 900–1990* (Oxford: Blackwell, 1992).
- Wiebe, Robert H. (2002) *Who We Are: A History of Popular Nationalism*, (Princeton, N. J.: Princeton University Press).

DÜNYA DEMOKRASİ FORUMU

DDF'2023

14-16 Eylül 2023

MESUDİYE - ORDU - TÜRKİYE

PANEL 1

DÜNYANIN DEMOKRASİ HARİTASI

Prof. Dr. Çiğdem ÜSTÜN

Nişantaşı Üniversitesi

Artan Popülist Söylemler ve Avrupa'da Demokrasi

Avrupa'da artan popülizm bir süredir siyasi, akademik çevrelerde tartışıldığı kadar sivil toplum örgütlerinin de gündemini işgal etmektedir. Seçimlerde giderek çoğalan bir popülist söyleme maruz kalan toplumlarda kutuplaşmaların artması, normlardan uzaklaşan sosyal ve siyasi söylemin hakimiyeti kaçınılmaz olmaktadır.

Popülizm en çok iki temel önerme ile karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan birincisi söz hakkının elitlerden alınarak halka verilmesi ikincisi ise egemenliğin yeniden [ulus] devlete verilmesidir. Her iki önerme de sadece Avrupa'da devletleri değil aynı zamanda Avrupa Birliği'ni (AB) de yakından ilgilendirmektedir. Bu sebeple, popülizm hem devletler düzeyinde hem de sınırlı politika alanlarında ulusüstü bir yapıya evrilen AB düzeyinde bir sorundur. Bu sorunun temelindeki sorun popülist partilerin daha çok görünür olması ve halk desteği alması iken, popülist partilerin söylemlerinin ana akım partiler tarafından kabul edilmesi ve giderek aşırı sol veya sağ partilerden ziyade merkezdeki partiler ve siyasetçiler tarafından da çoğaltılması sorunun katlanarak büyümesine sebep olmaktadır.

Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılması – Brexit - süreci popülizmin bir ülkede toplumun ve siyasetin her kademesinde etkili olduğu çok yakın zamanda şahit olduğumuz ve sonuçları bakımından ekonomik, siyasi, sosyal ve uluslararası etkileri görülen bir "geleşme" olarak karşımızda durmaktadır. 2017 yılında Türkiye'deki anayasa referandumu ile Hollanda'da genel seçimlerin birbirine yakın zamana denk gelmesi, popülist söylemlerin her iki ülke siyasetçileri tarafından kullanılması sonucu zirve yapan bir diplomatik kriz ile sonuçlanmıştır.

Popülist siyasette en çok karşımıza çıkan söylemlerden birisi de göçmen karşıtlığıdır. Bu çerçevede hem sol hem de sağ partilerde göçmen karşıtlığı tüm Avrupa'da artış göstermektedir. Brexit sürecinde Türkiye'nin Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılması ile hiçbir ilgisi olmayan Türkiye göç şemsiyesi altında gündeme gelmişken, diğer

AB ülkelerinde 2015 göç krizi sonrası özellikle Suriyeli göçmenlere karşı oluşan bir karşıtlık artarak devam etmektedir. Danimarka'da sosyal demokratların diğer AB ülkelerindeki sağ parti politikalarından fark göstermeyen göçmen karşıtlığı politikaları Frederiksen'in "sıfır sığınmacı" söylemi ve politikalarında vücut bulmaktadır. Sığınmacıları, süreçleri devam ederken Rwanda'ya gönderme projesi yakın zamanda tartışma yaratmakla beraber 2016 yılında Danimarka'ya gelen sığınmacıların ellerinde en fazla 10.000 kron tutarında nakit ve değerli eşya tutmalarına izin veren yasanın kabul edilmesi insan haklarına saygı, liberal normlar ve özel mülkiyet gibi konular üzerine çok büyük tartışmalar yaratmıştır. Göç krizi ile beraber Macaristan'ın uyguladığı sınır politikaları, AB'nin göçmenlerin yerleştirilmesi üzerine bir mutabakata varmaması, sınırlardaki ülkelerin göçmenleri denizlerde geri itmeleri gibi bir çok politika genelde Avrupa'nın özelde ise AB'nin yıllardır altını çizdiği normlar ve değerler konusunda not ortalamasını düşürmüştür. Göçmen karşıtı politikaların ve söylemlerin sadece Avrupa ülkelerini değil AB'yi de etkisi altına aldığını unutmamak gerekir. 2018 yılında ortaya atılan AB sınırlarına yaklaşmadan göçmenlerin işlemlerinin yapılacağı ve geri göndermeleri kolaylaştırıcı tahliye - "disemberkation" - platformlarının kurulabilmesi için çalışmalar yapılması fikri hem uluslararası hukuk bakımından hem de AB'nin kendi içinde ve çevresine vurguladığı norm ve değerlere aykırı bir fikirdir.

Bütün bu örneklerde temel olarak ortaya çıkan vurgu biraz önce de sözü edilen ege-menlik ve söz hakkının halka verilmesi iken karşımıza çıkan önemli bir soru ise halkın kim olduğudur. Demokrasi halkın kendi kendini yönetebilmesi olarak tanımlanırken bu tanımda halkın kimlerden oluştuğu sorusu siyaset bilimi literatüründe büyük yer tutmaktadır. Demokrasinin özünü oluşturan demos içerisinde kadınların, zengin olmayan erkeklerin, genç erkek veya kadınların dahil edilip edilmemesi tarihi bir tartışma iken günümüzde vatandaşlar olarak ön kabulde yaklaştığımız demos içerisinde vatandaşlığın nasıl elde edildiği de günümüzde tartışılmaktadır. Popülist söylemde de "demos"un kimlerden oluşması gerektiği, "demos"un dini, etnik kimlikleri ön planda tutulmaktadır. Bu tip söylemler "biz" ve "onlar" ayrımını güçlendirerek toplumları ayrıştıran kutuplaşmayı artırmaktadır. Bu ise Avrupa'da 2. Dünya Savaşı sonrası Monnet'nin hayalini kurduğu Avrupa halkları için birliğe en büyük tehdittir.

Halkların kendi kendisini yönetebilmesinin en temel aracı olan seçimlerde ortaya çıkan mobilizasyon sorunu da günümüzde Avrupa demokrasisi için önemlidir. İtalya'da Meloni'nin %25,9¹ ile hükümeti kurma yetkisini elde ettiği seçimlerde sandığa gitme oranının %65'in altında kaldığını görüyoruz. 2018 yılındaki seçimlerde İtalya'da sandığa gitme oranı %70'in üzerindeyken 4 sene içerisinde önemli bir düşüş yaşandığı gözlemlenmektedir. Birleşik Krallık'ın AB ile olan ilişkilerini kökten değiştiren Brexit

¹ Antonio Voce & Sean Clarke, Italian election 2022: live official results, The Guardian, 06/09/2022 <https://www.theguardian.com/world/ng-interactive/2022/sep/25/italian-election-2022-live-official-results> (Erişim tarihi 08/10/2023)

oylamasında ise %72 oranında seçmenin sandığa gittiği görülmüştür. Daha sonra yapılan çalışmalarda AB'de kalmayı tercih eden seçmenlerin daha az sandığa gittiği yönünde iddialar ortaya atılmıştır. Ayrılığın olacağına inanılmaması, mobilize olunamaması, AB üyeliği gibi, normlara saygı gösterilmesinin garanti olarak görünmesi demokrasiler açısından Avrupa'da ciddi bir tehdittir. Özellikle genç seçmenin demokrasinin ve normların kırılabilirlikleri konusunda hatırlatmalara ihtiyaç duyduğu gözlemlenmektedir. Demokrasilerin zarar görmeyeceğine olan güven Avrupa'da demokrasi için en büyük tehdittir. "Demokrasiye bir şey olmaz" inancı her an korunmaya ihtiyaç duyan demokratik ve insan haklarına saygılı düzenin bozulmasına sebep olabilecek çok büyük bir sorundur. PEW Araştırmalarına göre temsili demokrasi genel olarak (%78) dünyada kabul görmekte iken 2017 araştırmalarında, 2019 yılında demokratik ilkeler üzerine sorulan bir soruda adil bir yargı sistemine destek %82 iken muhalefet partilerinin serbestçe hareket etmesi için destek %54 olmuştur². 2019 yılındaki aynı araştırma halkın sesinin duyulmadığının düşünüldüğünü de ortaya koymaktadır. Halkın duyulmadığını, öncelenmediğini düşündüğü ortamlarda ise popülist söylem ve politikaların destekçi bulması kolaylaşmaktadır.

Devletler düzeyinden AB düzeyine geçtiğimizde seçimlere olan ilginin daha da azaldığını görmekteyiz. Gerçi her seçim döneminde biraz daha yükseldiği görüldüğü de 2019 seçimlerinde sadece %50,66³ oranında bir katılım gerçekleşmiştir. Avrupa Parlamentosu seçimlerine bu kadar az ilginin gösterilmesi AB'nin halk tarafından önemsenmediğini gösterirken bir yandan da halkın kendisini sürecin bir parçası olarak görmediğinin de göstergesi olarak düşünülebilir. Bu bizlere AB ile ilgili popülist söylemlerin halk nezdinde alıcısı olmasını da açıklar. AB'nin elitist bir proje olarak görülmesi popülizmde vurgu yapılan halka söz hakkı verilmesi, elitlerden kurtulmak arzusunun beslenmektedir. Bir sonraki Avrupa Parlamentosu seçimleri 2024 yılında yapılacaktır. Yıllar içerisinde Avrupa şüphesi, popülist partilerin oylarında artışlar görülmüştür. PEW Araştırmalarına göre Avrupalı görüşler 2014 seçimlerinde %70'e gerilerken Avrupa şüphesi görüşler %29'a yükselmiştir⁴. 2019 yılında da adından söz ettiren popülist partilerin ve siyasetçilerin 2024 seçimlerinde de varlıklarını güçlendirmesi AB'nin geleceği açısından tehlikeli bir durum olarak görülebilir.

Popülizmin Avrupa'da artmasının bir başka sonucu da daha güvenlik odaklı bir politika tercihi ve "Avrupa Kalesi" fikrinin güçlenmesidir. Güvenlik odaklı bir "Avrupa

² Global Public Opinion in an Era of Democratic Anxiety, Pew Research, 07/12/2021 <https://www.pewresearch.org/global/2021/12/07/global-public-opinion-in-an-era-of-democratic-anxiety/> (Erişim tarihi 08/10/2023)

³ European Parliament, 2019 Election Results, <https://www.europarl.europa.eu/election-results-2019/en/turnout/> (Erişim tarihi 08/10/2023)

⁴ Drew Desilver, Euroskeptics are a bigger presence in the European Parliament than in past, Pew Research Center, 22/05/2019 <https://www.pewresearch.org/short-reads/2019/05/22/euroskeptics-are-a-bigger-presence-in-the-european-parliament-than-in-past/> (Erişim Tarihi 08/10/2023)

Kalesi" ise AB'nin normatif aktörlükten uzaklaşması, normlardan ziyade korumacı ve güvenlikçi politikaları öncelmesi anlamına gelecektir. Fakat burada bir ikileme karşı karşıya kalmaktayız. Güvenlik fikrini öncelleyen bir AB içerisinde artan popülizmin ulus devletin egemenlik haklarına yaptığı vurgu AB'nin bir güvenlik aktörü olmasını engellemektedir. Güvenliğe duyulan ihtiyacın artması, AB'nin daha fazla güvenlik odaklı politikalara yönelmesi, fakat egemenlik devrinden kaçınılması sonucu AB'nin politika yapma becerilerinin gelişmemesi ve AB'nin bu alanda başarısız olması sonucu Avrupa şüpheciliğinin artması ve popülizmin güçlenmesi siyasi bir kısır döngü yaratmaktadır. Bu çerçevede Avrupa ülkelerinde artan popülizm sadece Avrupa ülkelerini değil aynı zamanda AB'nin bir bütün olarak gelişmesini de engellemektedir.

Son olarak popülist söylemlerin AB içerisinde var olan ayrışmaları güçlendirmesinin de altını çizmekte fayda bulunmaktadır. 2008 Ekonomik krizi, 2015 göçmen krizi, 2020 COVID-19 gibi birçok kriz döneminde AB içerisinde Kuzey – Güney ayrımı su yüzüne çıkmış ve AB içerisinde ayrıştırıcı dilin kullanıldığı gözlemlenmiştir. COVID-19'da Güney Avrupa ülkelerinin finansal destek mekanizmalarından yararlanmalarını koşulluluk ilkesine bağlamak isteyen Kuzey Avrupa ülkeleri bu ayrışmanın en son örneği olarak karşımıza çıkmıştır. Avusturya, Danimarka, Hollanda ve İsveç'in oluşturduğu tutumlu dörtlünün (frugal four) mali disiplin, ekonomik reformlar ve AB'den gelen paketlerin kullanımında hukukun üstünlüğü gibi ilkeler çerçevesinde koşullara bağlı destek yapılmasını savunması AB içerisindeki dayanışmanın sorgulanmasına sebep olmuştur. Buna benzer tartışmalar 2008 Ekonomik Krizi'nde gene Güney Avrupa ülkelerinin krizden daha fazla etkilenmesi ve yardım paketlerinin sunulmasında karşımıza çıkmıştır. Kuzey-Güney tartışmaları ve kullanılan ayrıştırıcı dil bir kez daha popülist politikacılara yaramakta ve iktisadi zorluklar içerisinde olan halkın popülist söylemleri daha kolay kabul etmesine sebep olmaktadır. Bu çerçevede AB'nin bütünleşme sürecini sonlandırmamış olduğunu unutmadan devletler arasındaki hassas dengelerin bilinci ile hareket edilmesi gerekmektedir.

Burada bahsedilen bütün bu gelişmeler ışığında genelde Avrupa'da demokrasinin bazı ülkelerde daha çok bazılarında daha az olmakla beraber her yerde kırılğan olduğunun unutulmaması, üye ülkelerde normlara verilen önemin azalmasının ve artan popülist söylemlerin AB'nin bütününe, işleyişine, güvenilirliğine ve AB sınırları dışındaki etkisinin azalmasına büyük etkisi olduğunun hep akılda tutulması gerekmektedir.

Prof. Dr. Davit ALTMAN OLIN

Şili Katolik Üniversitesi

Latin Amerika'da Demokrasinin Dayanıklılığı (Yolsuzluk, Suç ve Kutuplaşmaya Rağmen)

Çok teşekkür ediyorum. Burada olmak benim için büyük bir onur. Öncelikle sözlerime teşekkürlerle başlamak istiyorum. Beni buraya davet ettiğiniz için belki en uzak ülkeden geldim bu konferansa. Ben Şili'den geliyorum. Aslında Uruguaylıyım ancak Güney Amerika olduğu için aşağı yukarı aynı diyebilirim. Ve Aziz Ekşi'ye tabii çok teşekkürlerimi sunmak istiyorum, MEGEV'e ve tabii ki Oktay Ekşi'ye teşekkür ediyorum. Bizi evimizde hissettiriyor. Gerçekten güzel bir misafirperverlik sergiliyorlar. Serenas'tan Ceren'e çok teşekkür ediyorum. Tüm bunları gerçekleştirmemize yardımcı olduğu için.

Bugün ki sunumum biraz daha benim açımdan demokrasi dayanıklılığına odaklı olacak Latin Amerika'da. Kısaca bunun üzerinden geçeceğim ve biraz da demokrasi trendleri nasıl, dünyada aynı zamanda demokrasi ve çeşitleri nelerdir, Latin Amerika'da görülen ve biraz da Şili'den örnekler vereceğim, daha sonrasında da bazı geniş varsayımlarla ve öngörülerle bitiriyor olacağım.

Sunuma şöyle başlayalım... Dünyanın dünyanın ortalama demokrasi temelli ortamını dikkate alırsak kötü bir haber var. Kötü haber şu ki, temelde dünyada demokrasi seviyesi açısından aslında 35 yıl öncesine döndük. Yani aslında demokrasi açısından sanki 1980'ler seviyesine tekrar dönmüş gibiyiz. Ancak Latin Amerika'da demokrasi seviyesinin yükseldiğini görüyoruz. Gelişmiş ülkelerle kıyasladığımız zaman Latin Amerika'nın demokratik açıdan dünyadaki ikinci kıta olduğunu söyleyebilirim

Yine kötü haber şu aslında yeni otokratize olan ülkeler var dünyada ve bizim tanımlamamıza göre bunların sayısı şimdi 42 ülkeye çıkmış durumda. Örüyoruz ki inanılmaz bir artış var otokrat ülkelerde ve 42'ye çıkmış durumda sayıları ve özellikle de 2002 yılıyla kıyasladığımız zaman. O zaman bunların sayısı sadece 4 ya da 5 ülke civarındaydı diyebilirim.

Bu hafta Latin Amerika'da özel bir hafta çünkü Şili'de 11 Eylül 1973 darbesinin 50. yılını anıyoruz. Bu haftanın pazartesi günü Şili'de de çok zor geçti Çünkü o günden bu yana, hatta daha önceden hala çözülmemiş sorunlarımız var. Askerler Şili'de başkanlık sarayı olan La Moneta'ya saldırıyorlar. Gördünüz mü bilmiyorum; o dönemde Moneta'ya saldıran, Moneta'yı ve tüm demokratik seçilmiş kurumları bombalayan uçakları gösteren çok sayıda belgesel var. La Moneta o zaman Şili'deki demokratik kurumlardan biriydi . Politikacılar tutuklandı ve ceza evine konuldu. Ve şimdi 11 Eylül'ün 50. yılını tekrar anmış olduk.

Tabii ki Latin Amerika'dan tam bir bütün olarak bahsetmek biraz zor. Çünkü burada bazı ikonik örnekler var, dünyaya gösterilebilecek demokrasi örnekleri var, Kosta Rika ve Şili böyle. Ancak diktatörlük temeliyle yönetilen hükümetler de var, Küba gibi. Ancak Venezuela'ya ve Nikaragua'ya baktığımız zaman orada da yeni yöntem diktatörlükler var aslında, El Salvador ve Bukele gibi örnekler de gördüğümüz gibi ülkeler de var. Aynı zamanda Peru ve Ekvator gibi oldukça değişken kurumsal süreçlerden geçen bazı ülkeler var ve çok ciddi ekonomik sıkıntılardan da yaşıyorlar. Bununla birlikte, bir kıta olarak Latin Amerika, literatürde karşılaştırmalı siyasetteki muhtemelen en önemli ve ikonik edebiyatlardan bazılarının üretilmesi için bir referans noktası olarak hizmet etmiştir.

Ekonomik kalkınmayı nasıl görüyoruz, ekonomik kalkınmayı nasıl anlıyoruz, bürokratik otoriter rejimler, bağımlılık teorileri ya da 80'lerin sonu, 90'ların başındaki üçüncü demokratikleşme dalgasının örneği olmak gibi. Ve tabii ki çok büyük olan tüm transistoloji literatürü. Larry Diamond, Guichard Modonel, Philipp Schmidt ya da Lawrence Whitehead, vesaire, vesaire. Ersin'in bugün söylediklerinden yola çıkarak, edebiyatın her bir parçasının en önemli veya ikonik kitaplarından bazılarını şimdi yer verdiğimi duydum. Ve Robert Dahl'ın poliarşisine ilişkin tüm açıklamalarını tekrarlamak istiyorum. "Demokrasinin Çeşitleri" adlı bu proje, demokrasiyi seçim perspektifinden, Robert Dahl'ın seçim demokrasisi perspektifinden ölçmeye başlıyor. Ama zaten adı da bu yüzden "Demokrasinin Çeşitleri", demokrasinin ne olduğuna dair farklı duyular, duygular ve farklı anlayışlar var. Demokrasiyi nasıl ölçeceğimize dair ve bu ana çeşnilerin, kriterlerin her birini ölçmeye çalışıyoruz.

Geçen yıl "seçim demokrasisi" endeksini kullanan ve seçim demokrasisinin nasıl olduğunu gösteren bir harita var. Görüldüğü gibi Latin Amerika, Afrika ve Asya'nın çoğundan farklı olarak hala oldukça mavi veya evet, mavimsi bir kıta. Latin Amerika'ya bakarsanız en koyu mavi, en demokratik olan güney ucunu görüyoruz. Ve Latin Amerika'nın ortasında, Nikaragua'da, Venezuela'da, Küba'da, en azından bu renklerin konfigürasyonu açısından daha kırmızimsı, daha az demokratik olan bir bölge görüyoruz. Yalnızca güney ucunda olup bitenlere odaklandığında Latin Amerika'nın küçük kısmında, Şili, Arjantin ve Uruguay'da soldan sağa doğru gidildiği görülüyor. Orta Amerika'nın

ortasındaki çok küçük koyu mavi bir bölge olan Kosta Rika var. Brezilya, Bolivya, Paraguay, Ekvador, Kolombiya ve Amerika Birleşik Devletleri'ne yakın olan bugünkü Meksika'nın dahil olduğu bölgede ise bir şekilde karma rejimler bulunuyor.

Şimdi yine demokrasinin bu farklı çeşitlerini dikkate alırsak, demokrasinin bir güney Latin Amerika deneyimi olduğu sonucuna varabiliriz. Kuzeye gittikçe ya da mesela Güney Amerika'dan uzaklaştıkça demokrasinin daha azaldığını görüyoruz. Mesela burada pek çok ilginç, katılımcı bileşenler var. Mesela haritanın sağ alt kısmına doğru baktığınız zaman Uruguay'ın da Ekvador ve Şili ile beraber biraz daha yukarı doğru çıktığını görüyoruz.

Ancak burada daha tartışmacı bileşenler var. Kıtanın diğer kısımlarıyla kıyaslandığı zaman özellikle liberal bileşenler ve eşitlikçi bileşenler biraz daha ön plana çıkıyor. Ve demokrasi desteği son yıllarda artmış durumda, sistematik bir şekilde bunu görüyoruz. Çünkü Uruguay, Kosta Rica, Şili ve Arjantin en fazla demokrasinin yaşandığı ülkeler. Çünkü diğer rejim türlerine kıyasla demokrasi desteği giderek artmış durumda. Ancak yine de tablonun alt kısmında Guatemala, Honduras ve Meksika gibi ülkeler var. Buralarda insanlar aslında her şeyden önce kayıtsızlar, otoriteren rejimle çok da fazla alakalı da değiller. Bu da tehlikeli bir durum oluşturuyor tabii ki kıta için.

Ve yine daha önce de bahsedildiği gibi Latin Amerika aslında hükümetlere karşı sanki daha pembemsi bir yaklaşım izliyor. Genel olarak hükümetin bir cezai yaptırımını olabiliyor. Aslında Latin Amerika'da son yıllarda başkanlıklarda ve seçimlerde de bunu görüyoruz. Biraz daha ılımlı davranmaya çalışıyorlar, ve aslında 2018'den sonraki 5 yılda tüm Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde dikkati çeken olaylara şahit oluyoruz. Şimdi şöyle dikkatle bakacak olursak, aslında solcu bir dönüş noktası var son 5 yıl içinde, ancak aynı zamanda kimin kazandığına bakacak olursak Latin Amerika demokrasisinde ılımlı bir yaklaşımdan da söz edebiliyoruz. Fakat aslında bunlar herhangi bir Latin Amerika ülkesini yönetmenin oldukça zorluğundan mı kaynaklanıyor, bunu bilmiyoruz. Aslında 2018 yılının ortalarından beri fiili olarak bütün ülkelerde gerçekte muhalefetin kazandığı görüldü. İdeolojik görüşleri ne olursa olsun sağ, sol, orta hiç önemli değil, aslında iktidardakiler kaybediyor seçimleri. Ancak Paraguay'da bir istisnası oldu bunun. Orada demokrasinin biraz gölgeli olduğundan bahsetmiştim. Onun dışında muhalefet kazandı. Dolayısıyla Latin Amerika'da temsil kalitesi konusunda da sorunlarımız var.

Şili'de 90'lı yılların başından beri kamuoyu yoklamaları yapıyoruz ve tüm vatandaşlara soruyoruz, Şili'de var olan tüm siyasi partilere kart göstermeye ne dersiniz? Ve en çok kiminle özdeşleştiğinizi soruyoruz, hangisi size daha yakın? Ve cevap hiçbiri. Nüfusun yaklaşık %80'i, bugün işleyen bir demokrasi için son derece tehlikeli olan partizan parti politikalarını benimsemiyor. Şimdi aynı şey başkanlıklarda da oluyor. Şili'nin darbe sonrası ilk başkan P.Alywin Azocar'dan son birkaç dönemin yeni başkanı Gabriel Borich'e

kadar, başkanların vatandaşlar karşısında giderek daha da zayıfladığını ve bunun istatistiksel olarak anlamlı olduğunu görüyoruz.

Son olarak, Latin Amerika'nın birçok yerinde olduğu gibi Şili'de de siyasi parçalanmanın son derece arttığı bir arenadayız. Ulusal seçimlere katılan siyasi partilerin sayısında ciddi bir artış yaşandı. Orada burada bazı reformlar vardı, ama aynı zamanda seçim reformları yapılması yönünde de pek çok baskı vardı. Ancak temel olarak tüm bu reformlar, tüm Latin Amerika ülkelerindeki siyasi partilerin sayısını artırıyor ve bu da sahip olduğumuz başka bir balo türü. Bir de en beğenilen cumhurbaşkanının hangisi olduğunu soruyoruz ve basında çıkan tüm ünlü başkanların listesini veriyoruz. Ve El Salvador'un başkanı Bukele, Nayib Bukele, en azından Şili vatandaşlarının gözünde en çok tercih edilen başkan haline geldi. Burada çığınca olan şey, son derece tutucu, suçluya karşı acımasız ve adil yargılama olsun veya olmasın birçok insanı hapse attıran bir başkan olan Nayib Bukele'ye verilen mükemmel(excellent) notun yüzdesi ile ilgili. Bukele'yi mükemmel bulanların oran %67 ve onu %39 ile V.Zelensky, %16 ile J.Biden ve %13 ile L.Da Silva ve Xi Jinping izliyor

En azından liberal bir demokrasinin ne yapması gerektiği açısından bakıldığında El Salvador'da çok sayıda insan hakları ihlali gerçekleştiriyorlar. Ve masum birini hapse atmanın ikincil zarar olduğunu söylüyorlar. Üzgünüm ama tüm bu mafya üyelerini hapse atmamız. Ve eğer suç işlemeyen bazı insanlar hapse girerse, bu ikincil bir zarardır ve demokratik açıdan son derece problemlidir. Özetlemek gerekirse, en azından Latin Amerika'da, düşük parti disiplini ile artan siyasi parçalanma bağlamında zayıf başkanlıklar ve azınlık hükümetleri dönemindeyiz. Bu da yönetim eylemini son derece zorlaştırıyor ve bir şekilde meşruiyetin düşük olduğu ekstrem yüksek düzeyli bir temsiliyet bir kriz yaşıyoruz. Aynı zamanda, ülkelerimizin sosyal ve ekonomik faydaların sağlanması konusunda henüz beklendiği gibi performans göstermediğinin de farkındayız.

Biz her ülkede varız...Hatta Kosta Rika ya da Hawaii Şili'si gibi kıtanın en gelişmiş demokrasilerinde bile. Seçilmiş yetkililere yönelik pek çok yolsuzluk vakası gördük; suç ve suç esasen uyuşturucu satıcılarıyla işliyor. Biliyorsunuz Kolombiya planı, Amerikan yönetimlerinin geçen yılki en önemli planlarından biriydi. Amacı Kolombiya'nın üzerine hayali bir hat çekerek, Kolombiya'dan kuzeye, özellikle ABD'ye uyuşturucu taşınmasını engellemektir. Şimdi tüm bu ilaçlar Güney'den geçiyor, dolayısıyla kökleri kaydirdiler ve şimdi kıtanın Güney ucundan geçiyorlar ki bu da çok fazla istikrarsızlık yaratıyor. Ve yine, sadece Venezüellalılardan değil, özellikle Venezüellalılardan, IT'den, El Salvador'dan, Guatemala'dan, Honduras'tan Güney'e gelen devasa göç dalgaları, yarattığı sosyal etkiyle son derece önemli bir duruma geldi.

Ve bütün bunlar aslında, El Salvadora'daki Nayib Bekele örneğinde olduğu gibi muazam populist ve hatta otoriterlik tehdidi altında oldukça yönetilemez bölgeler üretiyor.

DDF'2023 | 14.09.2023

PANEL - 1 : DÜNYANIN DEMOKRASİ HARİTASI

Fakat, şu ana kadar yine de başardık. Demek istediğim, demokrasi bir tür dayanıklılığa sahip olduğunu gösterdi. Ve böylece, bir şekilde şu ana kadar hayatta kalmayı başardı. İşte bu yüzden bölgesel olarak, kıta olarak demokratik düzey anlamında hala oldukça yüksek durumdayız.

İlginiz için çok teşekkür ederiz. Hoşça kalın!..

Max KOFFI

Africa in Motion

Afrika'da Gerçek Demokrasi için Önkoşullar

Özet

Afrika tarihi, Avrupa sömürgeciliği ve transatlantik köle ticareti öncesinde var olan çeşitli yönetim sistemleriyle işaretlenmiştir. Bu sistemler, yerel kabile konseylerinden Mali, Kush ve Aksum gibi güçlü imparatorluklara kadar uzanan, yüzyıllık kültürel evrimin şekillendirdiği farklılıklar gösteriyordu. Bu sistemler, toplum refahına ve katılımıya olan bir taahhüdü paylaşıyor ve Afrika'nın zengin mirasının temelini atmıştır.

Afrika'da demokrasinin tarihi, kölelik, sömürgecilik ve bağımsızlık mücadelesi tarafından etkilenmiştir. Bağımsızlığını kazandığından bu yana birçok Afrika ülkesi demokratik prensipleri benimsemiştir, Güney Afrika, Gana ve Senegal gibi ülkelerde başarılar elde edilmiştir. Ancak zorluklar devam etmektedir. Afrika'daki aşırı yoksulluk, toplumsal eşitsizlikleri şiddetlendiren ve siyasi istikrarı tehdit eden önemli bir engeldir. Ekonomik kalkınma, sosyal güvenlik ağları, eğitim ve bilgiye erişim, bu döngüyü kırmak için önemlidir.

Afrika'nın hammadde zenginliği, sömürü tarihçesinin vurgulanmasını gözler önüne seren aşırı yoksullukla tezat oluşturuyor. "Eşit Ticaret Sertifikasyonu", bu konuda umut sunuyor. Bu yaklaşım, finansal faydaları hammadde üreticileriyle paylaşarak, devlet gelirlerini artırarak ve yaşam koşullarını iyileştirerek ticaret dinamiklerini dönüştürmeyi amaçlıyor.

Bu yaklaşım, adil, katılımcı ve eşitlik ilkesini yansıtıyor ve Afrika topluluklarını güçlendirebilecek yapısal değişiklikleri tetikleyebilir. Afrika'nın zenginliğini adil ticaret yoluyla kullanarak, kıtayı daha parlak bir geleceğin vaadiyle doldurabilir.

1. Afrika'da Demokrasinin Evrimi: Geçmiş, Günümüz ve Gelecek

1.1. Kölelik ve sömürgecilik öncesi yönetim sistemleri

Avrupalı sömürgecilerin ve transatlantik köle ticaretinin gelmesinden önce, Afrika, çeşitli yönetim sistemlerine ev sahipliği yapmaktaydı. Birçok Afrika toplumu, kabile konseyleri, şefler ve yaşlılar tarafından karakterize edilen merkezi olmayan yönetim biçimlerini uyguluyordu. Bu sistemler genellikle uzlaşmaya dayanıyor ve katılımıcılığı vurgulayan karar alma süreçlerine sahipti.

Bazı bölgelerde Mali İmparatorluğu, Kush Krallığı ve Aksum İmparatorluğu gibi gelişmiş imparatorluklar, merkezi bir yönetim ve idari yapı derecesi sergiliyordu. Bu medeniyetler, modern yönetimin öncüleri olarak kabul edilebilecek karmaşık hukuk ve yönetim sistemlerine sahipti.

1.2. Afrika'da demokrasinin tarihi

Kölelik ve sömürgeciliğin Afrika yönetimi üzerindeki etkisi küçümsenemez. Transatlantik köle ticareti ve Afrika'nın paylaşılma süreci yerli siyasi sistemleri bozdu ve yabancı hakimiyeti getirdi. Ancak, kolonyal dönem aynı zamanda Afrika'da modern demokrasinin tohumlarını da attı.

Yüzyılın ortalarındaki bağımsızlık mücadelesi, Kwame Nkrumah, Julius Nyerere ve Nelson Mandela gibi ulusal hareketlerin yükselişine ve karizmatik liderlere sahne oldu. Bu liderler, kendi kaderini tayin ve demokrasi ideallerini savundular, ülkelerini bağımsızlığa ve bazı durumlarda demokratik hükümetlerin kurulmasına taşıdılar.

1.3. Günümüzdeki demokrasi durumu

Bağımsızlığını kazandığından bu yana birçok Afrika ülkesi demokratik yönetim konusunda ilerlemeler kaydetmiştir. Çok partili seçimler, anayasa reformları ve demokratik prensiplerin benimsenmesi daha yaygın hale gelmiştir. Afrika'da başarılı demokratikleşme örnekleri arasında Güney Afrika, Gana ve Senegal gibi ülkeler bulunmaktadır, burada düzenli seçimler ve güç devirleri norm haline gelmiştir.

Ancak zorluklar devam etmektedir. Birçok Afrika ülkesi hala yolsuzluk, insan hakları ihlalleri, seçim sahtekarlığı ve etkili denge ve denetim mekanizmalarının eksikliği gibi sorunlarla başa çıkamamaktadır. Bu sorunlar, kıtanın bazı bölgelerinde demokrasinin kırılma doğasını vurgulamaktadır.

2. Afrika'da Demokrasi Engellerini Aşmak: Aşırı Yoksullukla Mücadele

Afrika'da demokrasinin pekiştirilmesine yönelik yolculuk, her biri kendi içinde benzersiz olan bir dizi zorlukla işaretlenmiştir. Bu engeller arasında aşırı yoksulluk, kıtanın

Full democracies are nations where:

- Civil liberties and fundamental political freedoms are respected
- Valid systems of governmental checks and balances exist
- There are limited problems in democratic functioning
- Media is diverse and independent

Flawed democracies are nations where:

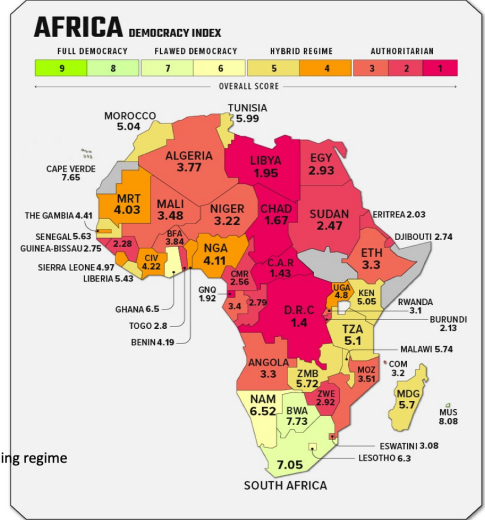
- Elections are fair and free
- Basic liberties are honored but may have issues
- There are issues in the functioning of governance

Hybrid regimes are nations where:

- Electoral fraud or irregularities occur regularly
- Pressure is applied to political opposition
- Corruption is widespread and rule of law tends to be weak
- Media is pressured and harassed
- There are issues in the functioning of governance

Authoritarian regimes are nations where:

- Political pluralism is nonexistent or limited
- The population is ruled by absolute monarchies or dictatorships
- Infringements and abuses of civil liberties are common
- Elections are not fair or free (if they occur at all)
- Media is state-owned or controlled directly or indirectly by the ruling regime
- The judiciary system is not independent
- Criticism of the government is censored

Şekil 1. Afrika Demokrasi Haritası

demokratik kurumlarının gelişimine karşı en büyük engellerden biri olarak öne çıkmaktadır.

Afrika'da demokrasinin pekiştirilmesine yönelik en büyük engellerden biri aşırı yoksulluktur. Yoksulluk, toplumsal eşitsizlikleri artırarak ve siyasi istikrarı zayıflatarak demokratik kurumların gelişimini engeller. Aşırı yoksulluk, sıklıkla ekonomik zorlukların yanında hafifletilmesini vaat eden otoriter liderler tarafından nüfusun kolayca manipüle edilmesine yol açar, hatta bu demokratik özgürlüklerin maliyeti ne olursa olsun. Ayrıca yoksulluk, eğitim ve bilgiye erişimi engelleyebilir, bu da sivil katılımı ve siyasi farkındalığı sınırlar.

Aşırı yoksulluğun felce uğratan etkileri sadece toplumsal eşitsizlikleri artırmakla kalmaz, aynı zamanda siyasi istikrar için ciddi bir tehdit oluşturur. Bu makalede, Afrika'da demokrasi yolculuğuna olan aşırı yoksulluğun derin etkisini ve bu karşı konulmaz engeli aşmak için gereken stratejileri keşfediyoruz.

2.1. Demokratik pekişmeyi zayıflatmada yoksulluğun rolü

Aşırı yoksulluk, Afrika ülkeleri içinde gözle görünür toplumsal eşitsizlikler yaratır. Servet ve kaynaklara erişimdeki farklılıklar, ekonomik çizgiler boyunca bölünmelere yol açabilir ve bu, hakkaniyet ve eşit temsil ilkelelerini zayıflatabilir.

Fakir nüfuslar, anında ekonomik rahatlatma vaat eden otoriter liderler tarafından manipüle edilmeye açıktır, hatta bu, demokratik özgürlüklerin maliyeti ne olursa olsun.

Temel ihtiyaçlar için umutsuzluk içinde olan vatandaşlar, kısa vadeli ekonomik istikrar karşılığında siyasi özgürlükleri feda etmeye istekli olabilirler, bu da otoriter yönetimin devam etmesine yol açar.

2.2. Yoksulluğun sivil katılım üzerindeki etkisi

Yoksulluk, nitelikli eğitime erişimi kısıtlayarak, aktif sivil katılım için gereken bilgi ve eleştirel düşünme becerilerini yoksun bırakabilir. İyi bilgilendirilmiş bir vatandaşlık, sağlıklı bir demokrasinin işleyişi için temel öneme sahiptir.

Yoksulluk, haberler ve siyasi gelişmelere dair bilgi dahil olmak üzere bilgiye erişimi sınırlandırabilir. Sınırlı altyapı ve kaynaklara sahip bölgelerde, marjinalleşmiş topluluklar hükümet politikaları ve siyasi olaylar hakkında bilgilenebilir ve bu da bilinçli seçimler yapma yeteneklerini azaltabilir.

2.3. Aşırı yoksulluğun etkisini aşmak için stratejiler

Aşırı yoksulluğun Afrika'da demokrasinin pekiştirilmesindeki en büyük engellerden biri olduğu şüphesizdir. Toplumsal eşitsizlikler, siyasi istikrar ve sivil katılım üzerindeki derin etkileri göz ardı edilemez. Ancak bu, üstesinden gelinmesi imkansız bir sorun değildir. Ekonomik kalkınmaya öncelik vererek, sosyal güvenlik ağları kurarak ve eğitim ile bilgi erişimine yatırım yaparak, Afrika ülkeleri, demokrasinin büyümesini engelleyen yoksulluk döngüsünü kırabilirler. Aşırı yoksulluğa karşı mücadele, demokratik idealler için mücadeleden ayrı düşünülemez ve birlikte çaba ve kararlılıkla kazanılabilecek bir mücadeledir. Afrika bu kritik sorunla başa çıkarken, vatandaşları için daha adil ve demokratik bir geleceğin yolunu açmaktadır.

- Aşırı yoksulluğun ele alınmasında ekonomik kalkınmaya öncelik vermek esastır. Hükümetler iş yaratımını teşvik eden, altyapı yatırımları ve sağlık ve eğitim gibi temel hizmetlere erişimi artıran politikalara odaklanmalıdır. Büyüyen bir ekonomi yoksulluğu azaltabilir ve daha istikrarlı bir siyasi ortam yaratabilir.
- Nakit transfer programları ve gıda güvenliği girişimleri dahil sosyal güvenlik ağlarının kurulması, savunmasız nüfuslar için bir güvenlik ağı sağlayabilir. Bu programlar, acil ekonomik zorlukları hafifletebilir ve yoksulluğu siyasi kazanç için sömüren otoriter liderlerin cazibesini azaltabilir.
- Eğitim ve bilgiye erişimi artırmak önemlidir. Hükümetler, vatandaşların bilgili olmalarını ve demokratik süreçlere katılmalarını sağlamak için okulları iyileştirmeyi, internet altyapısını genişletmeyi ve medya okuryazarlığını teşvik etmeyi önceliklendirmelidir.
- Otoriter liderlerin cazibesini karşı koymak için, Afrika ülkeleri demokratik kurumlarını güçlendirmelidir. Buna şeffaf ve inandırıcı seçimlerin sağlanması,

basın özgürlüğünün korunması ve hukukun üstünlüğünün sürdürülmesi dahildir. Sağlam bir demokrasi, otoriterliğin cazibelerine karşı daha dayanıklı olma eğilimindedir.

3. Afrika'nın Potansiyelini Serbest Bırakmak: Eşit Ticaret Sertifikasyonu, Refah ve Demokrasi İçin Bir Yol

Afrika, zengin doğal kaynaklar, mineraller ve tarımsal hazinelerinin bol miktarda bulunması nedeniyle dünyanın en zengin kıtası olarak sık sık övgü almaktadır. Bu, genç bir nüfusa sahip potansiyelle dolu bir kıtada kullanılmamış kalmaktadır. Ancak bu potansiyel, yüzyıllardır kıtayı saran sömürünün kalıcı mirasını vurgulayan aşırı yoksullukla tezat oluşturuyor. Aşırı yoksulluk, Afrika'da demokrasinin pekiştirilmesindeki en büyük engellerden biri olarak öne çıkmaktadır. Ancak umutlar, "Eşit Ticaret Sertifikasyonu" adlı yaklaşımda yatmaktadır. Bu devrim niteliğindeki yaklaşım, ticaret dinamiklerini yeniden şekillendirmeyi, hammaddelerin üreticileriyle finansal faydaları paylaşmayı, devlet gelirlerini artırmayı ve yaşam koşullarını iyileştirmeyi amaçlamaktadır.

3.1. Afrika Paradoksu: Zenginliğe karşı yoksulluk

Afrika, doğal kaynaklar, mineraller ve tarımsal zenginlikler açısından bollukla kutsanmış bir kıtadır. Hammaddelerdeki zenginliği, dünya tarafından kiskanılan bir durum ve dünya nüfusunun en genç olduğu kıtadır. Ancak, bu zenginliğe rağmen Afrika, dünya genelindeki en yoksul insanlara ev sahipliği yapmaktadır. Bu yoksulluk, kıtanın gelişimini engelleyen tarihsel ve devam eden sömürünün çarpıcı bir hatırlatıcısıdır.

Aşırı yoksulluk, Afrika'da toplumsal eşitsizlikler, siyasi istikrar ve sivil katılım üzerinde derin etkilere sahiptir. Bu, bölünmelere yol açar ve kıtanın demokratik potansiyelini baskılar. Sömürünün kalıcı mirası, Afrika devletlerini, işçilerini ve çiftçilerini çalışmalarının faydalarının onlardan uzaklaştığı sömürü döngülerine hapsedmiştir ve onları sürekli yoksulluk içinde bırakmıştır.

3.2. Eşit Ticaret Sertifikasyonu: Devrim niteliğinde bir çözüm

Eşit Ticaret Sertifikasyonu, Afrika hammaddelerinin ticaret sistemine sistemsel bir değişiklik getirmeyi amaçlayan yeni bir ekonomik modeldir. Hammaddeleri asgari bir fiyata satmak yerine, hammaddelerin üreticileri (yarı) mamul ürünlerin finansal faydalarından bir pay alır. Eşit Ticaret Sertifikasyonunun, mineraller ve tarım dahil Afrika hammaddeleri değer zincirlerinde yaygın olarak benimsenmesi, devlet gelirlerini önemli ölçüde artırma potansiyeline sahiptir.

Bu yaklaşımın ürettiği ek gelir, Eşit Ticaret Zenginlik Fonu'na yönlendirilecektir ve bu fon, bu çiftçileri destekleyen toplumlara bu fonları yeniden yatırmayı

amaçlamaktadır. Bu yeniden yatırım, hammaddeler üreten ülkelerdeki sosyo-ekonomik koşulları iyileştirmeyi hedeflemektedir ve kökten yapısal değişiklikleri desteklemeyi amaçlamaktadır.

Daha yüksek bir yaşam standardı, genç Afrikalıların daha iyi fırsatlar arayarak göç etmesi, kıtadan yetenekleri azaltan beyin göçü, çocuk işçiliği, işçilerin yetersiz ücret alması, tehlikeli çevresel etkiler (bölgesel ve küresel), cinsiyet eşitsizliği, insan hakları ihlalleri ve kaynak çatışmaları ile ilişkilendirilen (kısmen) siyasi istikrarsızlık gibi aşırı yoksulluk kaynaklı sorunları etkili bir şekilde ele alacaktır.

Eşit Ticaret Sertifikasyonu, ticaretin geleneksel sömürgeci tedarikçi-alıcı ilişkisini aşan, işbirlikçi bir çaba haline geldiği bir dönemin habercisidir. Afrikalı üreticilere, emekleri ve kaynakları tarafından yaratılan ekonomik faydalarda hak ettikleri payı vererek onları güçlendiren bir yaklaşımdır. Bu öncü yaklaşım, adil, kapsayıcı ve eşitlik ilkesini taşıyarak, küresel ticaret sistemine katılan tüm katılımcılar için daha adil bir geleceğin vaatçisidir.

Bu yaklaşım, daha iyi fırsatlar arayışında gençlerin göç etmesinden, kıtadan yetenekleri tükenen beyin göçüne kadar uzanan sorunları ele alır. Ayrıca, kaynakların tükenmesi, işçi sömürsü, çevresel etkiler, cinsiyet eşitsizliği, insan hakları ihlalleri ve kaynak çatışmaları ile ilgili endişeleri ele almaktadır.

4. Sonuç

Afrika'da demokrasinin evrimi karmaşık ve devam eden bir süreçtir. Kıta, demokratik prensipleri ilerletmede önemli adımlar atmış olsa da, zorluklar sürmektedir. Aşırı yoksulluk, kararlı ekonomik kalkınma, kurum oluşturma ve sivil katılımı gösterilen birleşik çabalarla aşılabilecek ciddi bir engel olarak durmaktadır. Afrika'nın zengin tarihi ve kültürel çeşitliliği, onu küresel demokratik manzarada eşsiz ve hayati bir oyuncu yapmaktadır ve daha demokratik bir dünyaya katkıda bulunma potansiyeli taşımaktadır.

Eşit Ticaret Sertifikasyonu, Afrika için umut ışığı temsil ediyor ve gerçek potansiyelini açma, aşırı yoksulluğu aşma ve demokrasiyi pekiştirme yolunu sunuyor. Bu yaklaşım, sömürden işbirliğine ticaret dinamiklerini dönüştürerek adil, kapsayıcı ve eşitlik ilkelerini yansıtıyor. Devlet gelirlerini artırarak ve bunları topluluklara yönlendirerek, bu yaklaşım, hammaddeler üreten ülkelerin sosyo-ekonomik koşullarını iyileştirecek yapısal değişiklikleri teşvik etmeyi amaçlıyor. Afrika'nın, eşit ticaret aracılığıyla elde edeceği zenginlik, refah ve demokrasi için bir katalizör haline gelebilir ve daha parlak bir geleceğin uzun zamandır beklenen vaadini yerine getirebilir.

Dr. Minhaj KHAN

Ankara Medipol Üniversitesi

Hindistan: Dünyanın En Büyük Demokrasisinde Eğilimler

Hindistan, demokratik bir güç merkezi olarak statüsüne katkıda bulunan birkaç temel faktör nedeniyle genellikle dünyanın en büyük demokrasisi olarak anılmaktadır:

1. Nüfus büyüklüğü: Hindistan 1,4 milyarı aşan nüfusuyla dünyanın en kalabalık ülkesi konumundadır. Hindistan'daki seçmen sayısı onu dünyanın en büyük seçmen kitlesi haline getirmektedir. Bu geniş ve çeşitli nüfus, çeşitli hükümet düzeylerinde temsilciler seçerek demokratik sürece katılmaktadır.
2. Düzenli Seçimler: Hindistan, hükümetin çeşitli düzeylerinde aralıksız olarak düzenli seçimler gerçekleştirmektedir. Lok Sabha (Halk Meclisi) için genel seçimler her beş yılda bir yapılır ve eyalet seçimleri değişen aralıklarla gerçekleşir. Ayrıca, şehirlerde, kasabalarda ve köylerde düzenli olarak yerel seçimler yapılmaktadır. Bu seçimler vatandaşların temsilcilerini ve liderlerini seçmelerine olanak tanır.
3. Evrensel Yetişkin Oy Hakkı: Hindistan evrensel yetişkin oy hakkı uygulamaktadır; bu da kast, inanç, cinsiyet veya din ayrımı gözetmeksizin tüm yetişkin vatandaşların oy kullanma hakkına sahip olduğu anlamına gelmektedir. Oy hakkına yönelik bu kapsayıcı yaklaşım, nüfusun büyük çoğunluğunun ülke yönetiminde söz sahibi olmasını sağlamaktadır.
4. Anayasal Demokrasi: Hindistan'ın siyasi sistemi iyi tanımlanmış ve kapsamlı bir anayasaya dayanmaktadır. 1950'de kabul edilen Hindistan Anayasası, yönetimin temel ilkelerini, vatandaşların hak ve sorumluluklarını ve hükümetin yapısını ana hatlarıyla belirlemektedir. Demokratik değerleri ve ilkeleri güvence altına alır.
5. Bağımsız Seçim Komisyonu: Hindistan Seçim Komisyonu (ECI), ülkedeki seçimlerin denetlenmesi ve yürütülmesinden sorumlu özerk ve anayasal olarak yetkilendirilmiş bir organdır. ECI, seçimlerin özgür, adil ve şeffaf olmasını sağlayarak Hindistan'ın demokratik temellerini daha da güçlendirir.

6. Hukukun Üstünlüğü: Hindistan güçlü bir yasal çerçeveye ve bağımsız bir yargıya sahiptir. Hukukun üstünlüğü demokrasinin temel bir ilkesidir ve hükümetin hukuk sınırları içinde çalışmasını ve vatandaşlarının hak ve özgürlüklerine saygı göstermesini sağlar.
7. Siyasi Çoğulculuk: Hindistan, çeşitli ideolojileri, bölgeleri ve çıkarları temsil eden çok sayıda siyasi parti ile çeşitli ve çoğulcu bir topluma sahiptir. Bu siyasi çoğulculuk, vatandaşların seçimler sırasında çok çeşitli siyasi seçenekler arasından seçim yapmasına olanak tanır.
8. İfade Özgürlüğü: Hindistan konuşma ve ifade özgürlüğünü temel bir hak olarak kabul etmektedir. Canlı bir medya, sivil toplum ve aktif kamusal söylem, gelişen bir demokrasinin temel unsurlarıdır.
9. İktidarın Barışçıl Geçişi: Hindistan'da iktidarın barışçıl bir şekilde el değiştirdiği bir geçmiş vardır. Hükümetler demokratik süreçlerle seçilir ve liderlerin görev süreleri dolduğunda veya seçmenlerin güvenini kaybettiklerinde istifa etmeleri beklenir.
10. Demokratik Değerler: Hindistan'ın demokratik gelenekleri kültürüne ve tarihine derinlemesine işlemiştir. Ülkenin sömürge yönetiminden bağımsızlık mücadelesi demokratik ideallere dayanmaktadır ve bu değerler siyasi manzarasını şekillendirmeye devam etmektedir.
11. Benzersiz Seçim Uygulamaları: (1) Zümreye dayalı seçimler, (2) Cinsiyete dayalı seçim gibi...

Zümreye (kasta) Dayalı Seçimler

Genel (Üst Kast): Bu kategori, ayrılmış kategorilerden (OBC, SC, ST) herhangi birine ait olmayan bireyleri içerir. Ayrılmamış veya açık kategori olarak kabul edilirler ve liyakate dayalı eğitim ve istihdam fırsatları için rekabet ederler.

OBC (Diğer Geri Kalmış Sınıflar): OBC, dezavantajlı olarak kabul edilen sosyal ve eğitimsel geçmişe sahip bireyleri içeren bir kategoridir, ancak Tarifeli Kastlar (SC) ve Tarifeli Kabileler (ST) kadar ciddi değildir. OBC'ler eğitim kurumlarında ve devlet işlerinde rezervasyonlara erişebilir, ancak rezervasyonun kapsamı eyalet ve bölgeye göre değişebilir.

SC (Scheduled Castes): Dalitler olarak da bilinen SC'ler, yüzyıllardır sosyal ve ekonomik ayrımcılığa maruz kalan tarihsel olarak dezavantajlı topluluklardır. Hindistan hükümeti, bu toplulukları yükseltmek ve onlara fırsatlar sağlamak için SC adaylarına koltuk ve iş ayırmıştır.

ST (Scheduled Tribes): ST'ler, tarihsel olarak ötekileştirme ve ayrımcılıkla karşı karşıya kalmış yerli veya kabile topluluklarıdır. SC'lere benzer şekilde, ST'lerin de sosyal ve ekonomik dezavantajlarını gidermek için eğitim kurumlarında ve devlet işlerinde

ayrılmış koltukları ve iş kotaları vardır. “Üst Kast”, “Alt Kast”, “Tarifeli Kastlar” ve “Tarifeli Kabileler” terimlerinin Hindistan’daki çeşitli sosyal grupları tanımlamak için kullanılan genel kategoriler olduğunu ve farklı geçmişlere ve özelliklere sahip çok çeşitli kastları ve toplulukları kapsadığını belirtmek önemlidir. Hindistan’daki rezervasyon sistemi, tarihsel olarak dezavantajlı gruplar için olumlu eylem sağlayarak sosyal adaleti ve eşit fırsatları teşvik etmeyi amaçlamaktadır.

Sadece Cinsiyet Seçimi /Sadece Kadın Aday

Hindistan’ın bazı bölgelerinde, özellikle Panchayati Raj Kurumlarında (köy, orta ve ilçe düzeyindeki yerel özyönetim organları) kadın adaylar için çekinceler bulunmaktadır. Bu çekinceler, söz konusu yerel seçimlerde kadın adaylara belirli bir oranda sandalye ayrılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu çekinceler, kadınların yerel yönetim ve karar alma süreçlerine katılımını teşvik etmeyi ve artırmayı amaçlamaktadır. Ancak, bu çekincelerin Panchayat seçimlerinde sadece kadınların aday olabileceği anlamına gelmediğini açıklığa kavuşturmak önemlidir. Aksine, erkek adaylar için mevcut koltukların yanı sıra kadın adaylar için de belirli bir koltuk yüzdesinin ayrılmasını sağlarlar. Panchayat seçimlerinde hem kadınlar hem de erkekler aday olabilir ve hem kadın hem de erkek seçmenler cinsiyetlerine bakılmaksızın istedikleri adaya oy vermeyi tercih edebilirler.

Hindistan Demokrasisindeki Eğilimler

- İdeolojide düşüş ve dini politikada artış
- Soğuk savaş sırasında ideolojik rekabet
- INC komünistlere karşı
- Soğuk savaş sonrası dini ve seküler rekabet
- INC’nin (Hindistan Ulusal Kongresi) düşüşü
- BJP’nin (Bharatiya Janata Partisi) yükselişi

Çok Partili Sistem ve İttifak

Hindistan, eyalet ve ulusal düzeylerde iktidar için yarışan çeşitli ulusal ve bölgesel partilerin bulunduğu çok partili bir siyasi sisteme sahiptir. İki ana ulusal parti Bharatiya Janata Partisi (BJP) ve Hindistan Ulusal Kongresi’dir (INC), ancak farklı eyaletlerde önemli etkiye sahip çok sayıda bölgesel parti vardır. Siyasi partilerin çeşitliliği nedeniyle koalisyon hükümetleri hem merkezi hem de eyalet düzeyinde yaygındır. Partilerin yasama organlarında çoğunluğu sağlamak için genellikle ittifaklar kurması gerekir. İlk 10 seçimde çoğunlukla INC tek başına iktidar olmuştur. Soğuk savaş ve BJP’nin yükselişinden sonra hükümetler koalisyon ve ittifaklardan oluşmuştur

Seçmen Katılımı

Hindistan, milyonlarca seçmene sahip geniş ve çeşitli bir seçmen kitlesine sahiptir. Hindistan seçimlerinde seçmen katılımı nispeten yüksek olma eğilimindedir ve vatandaşlar demokratik sürece aktif olarak katılmaktadır. Hindistan'daki genel seçimlerde seçmen katılımı genel olarak artmakta olup, bu durum siyasi farkındalığın ve sivil katılımın arttığına işaret etmektedir. Özellikle 2014 ve 2019 seçimleri, halkın bu yarışmalara olan ilgisini yansıtan yüksek seçmen katılımına sahne olmuştur.

Elektronik Oylama Makineleri (EVM'ler)

Hindistan, seçimlerin yürütülmesi için oylama sürecini kolaylaştıran ve oy sayım hızını artıran elektronik oylama makineleri kullanmaktadır.

Bölgesel Partilerin Rolü

Bölgesel Partilerin Rolü Bölgesel partiler Hindistan siyasetinde, özellikle de güçlü oldukları eyaletlerde çok önemli bir rol oynamaktadır. Genellikle bölgesel konulara odaklanırlar ve eyalet hükümetlerinde önemli etkiye sahiptirler.

Gençlerin Katılımı

Hindistan giderek artan genç bir nüfusa sahip ve genç seçmenler seçimlerde önemli bir demografik grup haline geldi. Partiler kampanyalarını genellikle genç seçmenleri çekecek şekilde düzenlemektedir.

Sosyal Medya Kullanımı

Sosyal medya ve çevrimiçi kampanyalar Hindistan seçimlerinde önem kazanarak partilerin daha geniş bir kitleye ulaşmasına ve seçmenlerle doğrudan iletişim kurmasına olanak sağlamıştır. Hindistan'da yaklaşık 729 milyon internet kullanıcısı bulunmaktadır.

Ekonomik Sorunlar

Ekonomik kalkınma, liberalleşme ve sosyal refah sürekli olarak kilit seçim konuları olarak öne çıkmıştır.

Doç. Dr. Berk ESEN

Sabancı Üniversitesi

21. Yüzyılda Popülizmin Küresel Yükselişi

Değerli katılımcılar, müsaade ederseniz ben de Ersin hocanın yaptığı gibi saatimi çıkarıp önüme koyuyorum. Çünkü farklı bir kuşaktan gelmemize ve farklı bir kanunla doçent olmama rağmen sanırım ben de lafı uzatan akademisyenler kategorisine giriyorum. Dolayısıyla mümkün olduğunca 15 dakikaya riayet etmeye çalışacağım. Sizler sabırla bir saattir, değerli konuşmacıları dinliyorsunuz.

Sözlerime başlamadan önce Aziz hocanın şahsında dünya demokrasi forumu düzenleme komitesine çok teşekkür ediyorum. Mesudiye'ye ilk defa geldim ama tabii Mesudiye bizim Cumhuriyet tarihimizde çok ilginç ilçelerden biridir. Burada zaten sabahki toplantıda biraz konuşuldu, 30 küsur senedir aralıksız devam eden ve kendi için de çok önemli bir yerel demokrasi inisiyatifini barındıran bir ilçe. Ama şu ana kadar gündeme gelmemiş olduğu için ben hatırlatayım. Aynı zamanda Bülent Ecevit'in Köykent projesinin de sanırım en azından bir miktar da olsa uygulamaya konulduğu ve belli ki olumlu etkilerinin görüldüğü bir yer. Dolayısıyla Mesudiye'ye gelmiş olmanın ve tabii bu panele katılımcı olmaktan dolayı çok mutluyum.

Aslında bugünkü panelde anlatmak istediğim bazı noktalara değerli konuşmacılar değindiler ve benim de işimi biraz kolaylaştırdılar. Ben de konuşmamda özellikle son 10 senede dünya siyasetinde popülistlerin iktidara gelmesi sonrası demokratik rejimlerin nasıl dönüştüğünü ve kademe kademe demokratik özelliklerini nasıl yitirdiklerini anlatmak istiyorum. Dünya siyasetinde çok ilginç bir dönemden geçiyoruz, çünkü soğuk savaşın bitimi sonrasında özellikle de 1990'lı yılların ilk yarısında demokratik rejimler yavaş yavaş dünya geneline yayılmaya başladı ve o dönem hem akademiye hem de genel kamuoyundaki beklenti artık demokrasinin, dünyanın önemli bir bölümünde baskın rejim haline geleceği ve demokratik rejimlerin de kademe kademe daha liberal demokrasilere evrileceğiydi. Yani tabii ki biz artık o dönemin çok uzağındayız ama 1980'li ve 1990'lı yıllarda– David'in biraz önce sunumunda değindiği

üzere – Latin Amerika'da askeri yönetimlerin kolay kolay geri dönülmeyecek şekilde çöktüğünü gördük. Ayrıca soğuk savaşın bitmesiyle birlikte komünist rejimler birçok ülkede çöktüler ve özellikle Doğu Avrupa'da demokratikleşme hız kazandı. Afrika'da en azından bazı ülkelerde kişiselleşmiş otoriter rejimlerin halk protestoları sonrası devrildiğini ve onun yerine seçim yoluyla iktidarların değişmeye başladığına biz tanık olduk.

Sanırım bu demokratikleşme dalgasından payını almayan 2 tane ana bölge var dünya genelinde. Bunlardan bir tanesi ne yazık ki Orta Doğu, diğeri Orta Asya. Bu 2 bölgede de özellikle zengin doğal kaynaklarına sahip ve son derece kişiselleşmiş otoriter rejimler bu dönemde de iktidarda kalmaya devam ettiler. Fakat ne yazık ki 2000'lerin ortasından başlayarak bu demokratikleşme dalgası dindi ve özellikle son 10 senede demokratikleşme şöyle dursun, ona karşı ters dalga olarak küresel ölçekte otoriterleşme trendinin yükselmesiyle karşılaştık. Gerçekten son 10 senedir Türkiye'nin de içine yer aldığı ülkede demokratik rejimler kademe kademe aşınıyor. İşte siyaset bilimciler, bu sürece demokratik gerileme veya demokratik erozyon diyorlar ve bu ülkelerin kimisinde demokratik rejimler çökmeye başladı. Yine ne yazık ki Türkiye buna giren örnek ülkelerden bir tanesi.

Fakat tabii dünya tarihinde biz bu tarz otoriterleşme dalgalarıyla ilk defa karşılaşmıyoruz. Örneğin Büyük Buhran sonrasında 1930'lu yıllarda ve 1940'ların başında çok güçlü bir otoriterleşme dalgası ortaya çıktı. Bazı ülkelerde komünist partilerin iktidara gelmesiyle birlikte tek parti rejimleri ortaya çıktı ve tabii başta İtalya ve Almanya olmak üzere yine 1930'lar Avrupa'sında birçok ülkede faşist yönetimler iktidara geldiler ve başka tip ama yine çok kapalı, yine çok otoriter tek parti yönetimleriyle karşı karşıya kaldık. Latin Amerika 1930'larda büyük oranda askeri yönetimlerle yönetiliyordu.

1960'ların sonlarından belki 1980'lerin başına kadar küresel ölçekte ikinci bir otoriterleşme dalgası gerçekleşti. Bu dönem tabii birçok ülkede Soğuk Savaş devam ettiği için komünist partiler iktidardaydı ve kapalı rejimlerle ülkelerini yönetiyorlardı. Ama işte Türkiye'nin de içinde bulunduğu birçok gelişmekte olan ülkede askeri darbeler yoluyla bir gecede demokratik rejimler devrildi. Günümüzde içinde bulunduğumuz ve siyaset bilimcilerin üçüncü otoriterleşme dalgası olarak adlandırdığı bu dönemin önceki iki dönemden çok önemli bir farkı var. İlk 2 dönemde demokratik rejimler çok hızlı bir şekilde, adeta bir gecede çöküyordu. Örneğin, 11 Eylül 1980'de Türkiye kötü de işlese bir demokratik rejime sahipti. 12 Eylül darbe sonrasında ise bir gecede ülke son derece kapalı bir rejime evrildi. Bu 3. otoriterleşme dalgasının bence en ilginç özelliği, demokratik gerilemenin kademe kademe ve çok uzun zamana yayılarak gerçekleşmesi. Türkiye örneğini düşünürsek son 15 senedir adeta her gün ama adım adım gerçekleşen bir demokratik gerilemeye tanık olduk ve tabii bu sürecin sonunda tam olarak ne aşamada demokrasinin çöktüğünü söylemek çok zor.

Bu dönemde demokrasiyi çökerten aktörler iktidara seçim yoluyla geliyor ve iktidarda iken bu süreci yürütüyorlar. Önceki dönemlerde demokratik çöküşü yaratan demokratik sistemin işleyişinden kaybeden aktörlerdi. Ekonomik, siyasi ve askeri elitler, seçim sonuçlarının kendi çıkarlarına uygun olmayan bir partiyi ya da partileri iktidara getirdiğini düşündükleri için güç kullanarak veya elinde güç sahibi olan aktörleri o sivil demokratik hükümetleri devirmeye sevk ederek iktidara geliyorlardı. Yani kaybedenlerin baskısıyla demokrasiler çöküyordu. Fakat günümüzde kaybedenler değil, kazananlar demokrasiyi çökertiyor. Yani seçim yoluyla iktidara gelen ve siyasi kurumları zaten büyük oranda kontrol eden, toplumun çoğunluğunun öyle ya da böyle desteğine sahip olmuş partiler hükümetteyken iktidar güçlerine dayanarak demokrasiyi çökertiyorlar.

Türkiye örneğini burada düşünebilirsiniz ama Türkiye tekil bir örnek değildir. Aslında ne yazık ki son dönemde artmış geniş bir kategorinin içinde bir ülkedir. Seçim yoluyla iktidara gelen AKP önce bürokrasiyi kademe kademe kontrol altına alıyor ve bürokrasiyi kendi iktidarının bir partizan aygıtına çeviriyor. Bürokrasiyi kontrol ettiği için kamu kaynaklarını partizan şekilde kendi seçmenlerine aktarıyor. Ve o sayede seçmenler arasında kazananlarla kaybedenler olarak iki grup oluşturuyor ve kendisine destek verenleri hep kazanan kategorisinde tutuyor. Yine bürokratik desteği arkasına aldığı için tabii basın ve sivil toplumdan üniversitelere kadar çok çeşitli eğitim kurumlarını kademe kademe baskı altına alıyor ve orada sadece kendisini destekleyecek isimleri ön plana çıkarmıyor, aynı zamanda kendi muhaliflerini de tasfiye edecek şekilde adımlar atıyor.

Boğaziçi Üniversitesi'nin yaklaşık 2 senedir yaşadığı ağır baskı ve iktidar eliyle Türkiye'nin en güzide eğitim kurumlarından birinin içinin adeta talan edilmesi bence bu sürece çok güzel bir örnek teşkil ediyor. Geline nokta belki günbegün fark edilmiyor ama 10 senelik bir süreç sonunda denge ve denetleme kurumlarının tamamen içinin boşaltıldığı ve iktidarın önünde herhangi bir denetleme ve dengeleme unsuruna sahip olmadığını görüyoruz. Dolayısıyla bu artık kazananların demokrasisi olmaktan çıkıp daha farklı bir rejim yapısına evriliyor. Siyaset bilimciler bu vakaları seçimli otoriter rejimler olarak adlandırıyorlar. Çünkü seçimler düzenli olarak yapılıyor ve gerçekten seçimlerde siyasi partiler arasında belli oranda rekabet de yaşanıyor ama ne yazık ki siyasi partiler arasında özellikle kampanya dönemlerinde adil rekabet etme koşulları sağlanamıyor. Yani seçimler serbest ve adil koşullarda gerçekleşmiyor. Çünkü bürokrasi iktidar yanında kampanya yapıyor, yargı iktidar tarafından kontrol edildiği için iktidarı değiştirebilecek popüler siyasetçiler çıktığında onların önünü kesmek için siyasi yasak davaları kullanılıyor ve ne yazık ki zaman zaman bu davalara muhalefet partileri içinden de örtük destek veren aktörler çıkıyor. Bu süreç sadece iktidarı otoriterleştiriyor. Muhalefet partilerinin kendi içindeki yapıları da otoriterleştiriyor

ve tabii muhalif aktörlerin basına erişimi çok azaldığı için artık seçmenlere ulaşma imkanları çok azalıyor. Dolayısıyla adeta bir futbol maçı olarak düşünürseniz bu rejimleri, bir tarafta 11 kişilik bir takım var, öte tarafta 8 kişilik bir takım var. Tabii ki bu maç sabaha kadar oynansa istisnalar olabilir ama 11 kişilik takım genellikle maçı kazanır. Dolayısıyla bu vakalara seçimleri düzenli olarak yapmalarına karşın - seçimli kavramı oradan geliyor - demokrasi diyemiyoruz.

Türkiye ne yazık ki son 15 senede kademe kademe böyle bir yarı otoriter rejime evrildi. Henüz o seçimli otoriter rejimler kategorisi içinde rekabetçi boyutlarını sürdürüyor. Buradaki rekabeti de önemsemek gerekiyor. Son dört seçimin üçünde iktidar partisi parlamento çoğunluğunu tek başına sağlayamadı. Sandık yoluyla muhalefet partileri yerel yönetimlerde de değişiklik sağlayabiliyor. Tabii ki bu tarz rejimler sadece Türkiye'ye özgü değil. Genelde popülist partilerin iktidara geldiği ülkelerde bu şekilde bir demokratik gerileme yaşandığı için zamanla popülistlerin iktidarı altında o rejimler seçimle otoriter yapılara evriliyorlar, işte burada özellikle sağ popülist iktidarlar altında biz bunu gözlemliyoruz. Hindistan aslında buna çok güzel örneklerden biridir. Modi iktidarı altında, Avrupa Birliği üyesi olmasına rağmen Macaristan'da, Polonya'da, Sırbistan'da, bazı Balkan ülkelerinde, Bolsonaro iktidardayken Brezilya'da, Duterte iktidardayken Filipinler'de, yani aslında gelişmekte olan ülkelerin çoğunda bu tarz yönetimler iktidara geldi. Tabii ki Venezuela ve Nikaragua gibi sol popülist örnekler de var.

Şimdi sürem çok azaldığı için ben bu tarz rejimlerin dünya siyasetinde neden son 15 senede çıktığını irdelemek istiyorum. Tabii ki bir ülkede demokratik rejimin çöküşü o ülkenin ulusal koşullarından besleniyor. Yani ulusal koşulları önemsiz olarak görmek mümkün değil. Ama dünya genelinde böyle bir otoriterleşme trendi yaşanıyorsa, bazı küresel faktörlerin de bu süreci en azından hızlandırdığını söyleyebiliriz. Siz evinizi sağlam yaparsanız, bir deprem evde en fazla çatlaklara yol açabilir. Eğer yarı sağlam yaparsanız, belki bazı duvarlar kırılır ama ev tamamen çökmez. Eğer evinizi çok zayıf şekilde yaparsanız, o deprem cılız bile olsa evinizi çökertebilir. Bu saydığım ülkelerin çoğunda ne yazık ki siyasi kurumlar güçlü olmadığı için küresel bazı dinamikler bu ülkelerde otoriterleşmenin daha hızlı bir şekilde gerçekleşmesine de yol açtı.

Bu faktörler nedir, tabii ki ilk akla gelecek olan 2008 – 2009 küresel finans krizi. Bu kriz Batı ülkelerini daha ağırlıklı olarak vurdu ama Batı ülkeleriyle ticaret yapan Türkiye gibi birçok gelişmekte olan ülkeyi de etkilediği için ve bu ülkelerde ekonomik eşitsizlikleri arttırdığı için bu tarz popülist hareketlerin hızla güçlenmesine imkan sağlayan bir zemin ortaya çıktı. İkinci önemli faktör göç dalgası. Biz kendi ülkemizde de bunu görüyoruz ama göç meselesini sadece bunu Suriyeli göçmenlerin yarattığı bir sorun olarak da görmeyelim. Yani işte Latin Amerika kıtasından Amerika'ya doğru, Afrika'nın bazı bölgelerinden ve Asya ile Ortadoğu'dan Türkiye üzerinden Avrupa'ya

doğru çok yoğun bir göç akışı var. Dolayısıyla bunun hem yol üstünde kalan ülkelerde ciddi siyasi karışıklıklar, dengesizlikler yarattığını ama aynı zamanda demokratik kurumları güçlü olan ülkelerde de ciddi eşitsizliklere ve milliyetçi tepkilere yol açtığını söyleyebiliriz. Üçüncü önemli faktör olarak iktisadi eşitsizlikleri daha da arttırması ve hükümetler ile vatandaşlar arasındaki mesafeyi açması nedeniyle pandemi belirtilebilir.

Belki genel olarak bütün bu faktörleri alt alta koyarak küreselleşmeden bahsetmek gerekir. Küreselleşmenin çok olumlu boyutları olmakla birlikte artık ne yazık ki her ülkenin içinde küreselleşmeden daha çok pay alan bir kesimi uluslararası seviyede iş yapar bir hale getirdi, onları belki kendi ülke gündemlerinden kopardı ama aynı zamanda sürecin dışında kalan sadece ülkesinin dilini konuşan eğitim seviyesi düşük olan yaptığı işi başka ülkelerde icra edemeyecek bir kesimi de giderek görece yoksulluğa ve güvencesizliğe doğru sevk etti ve tabii bu faktörlerin bir araya geldiğinde dünya siyasetinde bu otoriterleşmeyi hızlandırdığını görüyoruz.

Konuşmamı bitirirken bugün ne kötümser ne de çok iyimser bir tablo çizmek istemiyorum. Aşırı kötümser değilim. Çünkü günümüzde görülen otoriterleşmeye rağmen, önceki dönemlerden farklı olarak demokrasi halen norm, yani seçimi çalan zorla seçim aracılığıyla iktidarda kalan otokratik lider bile seçim yaptığının altını çiziyor ve sandık dışında başka bir meşruiyet kaynağı bulamıyor. Bu durum 1930'lar, 1940'lar dünya siyasetinde çok farklıydı. Bir faşistle ya da bir komünist konuştuğunuz zaman size seçimin öneminden bahsetmezdi. Zaten bu nedenle yeni David'in sunumunda belirttiği gibi birçok ülkede demokratik yapılar kör topal da olsa hâlâ ayakta kalıyor. Bu rejimlerde siyasi rekabete imkân var. Dolayısıyla muhalefet partileri polis zoruyla kapatılmıyor. Muhalif siyasetçiler en azından bu ülkelerin çoğunda kitlesel olarak tasfiye edilmiyor. Dolayısıyla mücadele etmek isteyen gruplar için hala direnme kanalları ve yolları var.

Fakat aynı zamanda aşırı iyimser de değilim. Çünkü ne yazık ki işte 1930'lu ve 1940'lı yıllarda bile ABD veya İngiltere gibi ülkelerde liberal demokratik kurumlar ayakta kalmışken, günümüzde bu ülkelerde bile liberal demokratik rejimler aşınıyor. Popülist liderler seçim kazanmaya çok odaklı oldukları için kolay kolay seçim kaybetmiyorlar. Yani hile yapmasalar bile onları sandık yoluyla yenmek o kadar kolay değil. Çünkü partizan bir şekilde kaynak dağıtıyorlar. Devlet kurumlarını zaten kontrol ediyorlar. Etnokültürel ve dini bazı kimlik faktörlerine dayanarak da aslında arkalarına belli bir çoğunluğu ya da çoğunluğa yakın bir grubu toplayabiliyorlar. Onlar karşısında yer alan muhalefet çok farklı gruplardan oluştuğu için o muhalefetin bir araya gelmesi, ortak bir mücadele yürütmesi, ortak bir kampanya yürütmesi, ortak bir aday belirlemesi ve onu yaptığında da doğru ortak adayı belirlemesi her zaman gerçekleşmiyor. O nedenle işimiz zor.

DÜNYA DEMOKRASİ FORUMU **DDF'2023**

14-16 Eylül 2023

MESUDIYE - ORDU - TÜRKİYE

PANEL 2

DEMOKRASİNİN GÜNCEL SORUNLARI

Prof. Dr. Ahmet Kasım HAN

Beykoz Üniversitesi

Popülizm: Demokrasinin İki Yüzlü Tanıdık Katili

Şimdi demokrasiden bahsederken, kimi zaman böyle sadece kendi olmanın erdemine dayanarak, falan toplumun siyasal esenliğini koruyacak sihrili bir güçten konuşmuş gibi davranıyoruz. Adeta demokrasi hikmetinden sual olunmayacak, kendi kendini koruyabilen, bunun için özünden kaynaklanan mistik bir güç sahibiymişçesine bir halimiz tavrımız var. Bu elbette öyle değildir. Demokrasi azımsanamayacak bir miktarı kendi yapısından kaynaklanan toplumsal sorunların çözümünün garantisini ve bu manada mükemmel bir hükümet etme biçimi olmadığı gibi kendi kendini koruyup artabilen bir sistem de değildir. Demokrasi bir mucize değildir kısaca. Peki demokrasi nedir o zaman ne değildir?

Şimdi demokrasinin işlev bakımından zafının çarpıcı ifadesini Winston Churchill kullanmış. Bu ifade de demokrasi açısından önemlidir diye düşünüyorum. Meali bu ifadenin şu; “demokrasi berbat bir rejimdir ama zaman zaman denenmiş olan diğer rejimler göz önüne alındığında en az berbat olanıdır”. Bu ifade demokrasinin işlev bakımından zafı olduğunu herhalde en net ifadelerinden bir tanesidir. Demokrasinin öte taraftan kendi kendini koruması meselesi üzerine ise Amerika Birleşik Devletleri'nin ikinci başkanı John Adams var. Onun şu sözlerini hatırlamak faydalı olabilir. Adams bizi uyarıyor, hatırlayınz diyor; “demokrasi hiçbir zaman uzun sürmez, kısa bir süre sonra kendisini ziyan eder, yorar ve öldürür”. Henüz nihayetinde intihar etmemiş hiçbir demokrasi olmamıştır.

Aşağı yukarı her şey gibi bu tartışmanın da kadim bir öncesi var. Eğer hatırlamak gerekirse, Eflatun; Sokrates'in hocası, Sokrates'in akıbetini gördükten sonra düştüğü durumun derin tesiri içerisinde şu sözü etmiştir; “zorbalığın demokrasiden doğal olarak doğduğunu düşünüyorum”. Eflatun açısından bakıldığında demokrasi fikir sahibi olanların bilgi sahibi olanlar üzerinde hükümlerliğinden ibaret bir rejimdi. İdealize edilmiş Atina demokrasisine Atina'nın en bilgi evlatlarından bir tanesinin içeriden

getirdiği eleştiri buydu. Şimdi buraya kadar söylediklerim, muhakkak ki seçkincilik riski içeren görüşler, muhakkak ki demokrasinin özgürlükçü ve katılımcı nitelikleri öne çıkacaktır. Ancak günümüzde demokrasinin içerisinde geçtiği popülizm meydan okuması bu yorumun tekrar düşünülmesi manasında önemli. Haliyle böyle bir düşünce egzersizinden siyasal sistemin kontrolünü filozof krallara ya da kim olurlarsa olsun, krallara vermekle olabilecek bir şey olduğu sonucu beklenmemeli. Eğer böyle bir talebiniz varsa asgari 300 sene geriye gitmek istiyorsunuz demektir. XIV. Louis ne demiş, devlet benim. Hedef tam tersine siyasal hayatta akılcılığı, katılımı ve özgürlükleri geliştirmek olmalıdır. Peki tüm bunlar demokrasiyle ilgili olarak bize ne söylüyor? Demokrasiden alaycı bir şüphe duymamızı, ondan vazgeçmeyi, onu hor görebileceğimizi veya demokrasiye hususi bir kıymet atfetmenin bir yanlığı olduğunu. Yani öyle demokrasi kendisinden kolayca vazgeçilebilecek bir şey midir? Elbette hayır. Demokrasi bireysel ve toplumsal özgürlüğün, ortak yaşamın gerektirdiği belli bir düzenin sürdürülmesi de gözetilerek, yani sadece özgürlük değil, aynı zamanda o özgürlüklerin sınırlandırılması meselesi de gözetilerek varlığını koruyabilir.

Churchill'in cümlesi üzerinden bardağın dolu tarafına odaklanırsak, siyasal rejimler arasında işte bu işi en iyi yapanıdır. Yani bir taraftan özgürlükleri öbür taraftan sınırlandırmaları dengeleme işini en iyi yapandır. Bireyin özgürlüğünü, kendini gerçekleştirmesini, toplumların kendilerini ilgilendiren ve ilgilendirebilecek olan meselelerin karara bağlanmasında etki sahibi olmasını garanti ettiği, egemenliği hem normatif hem de pratik olarak yönetilenlerin iradesiyle eşlediği için ve bunu becerbildiği ölçüde değerlidir. Bunu beceremeyen bir demokrasinin sadece adı şöyle olduğu veya Kore Halk Cumhuriyeti demokrasisi falan gibi bir isme sahip olduğu için tek başına kıymetli olduğunu kimse söyleyemez. Başka bir iradeyi, sözünü ettiğim yönetilenlerin iradesini, hadi onun iradesine ulusal egemenlik diyelim, üzerine koymaya çalışmanın yolu olarak kullanıldığında tramvay, otobüs vesaireye indirgenmesi durumunda mesela araçsallaştırılıyor demektir. Demokrasiyi, başka bir iradeyi o popüler iradenin üstüne koyarak bir biçimde kullanmaya çalıştığınız ya da ona bu araçsallaştırmayla yaklaştığınız zaman şunu unutmamak gerekir ki, bu onu gerçekten tiranlığın ümit yuvasına çevirir, yani demokrasiyi alır tiranlığın kolaylıkla üzerinde biçimlenebileceği, hayat bulabileceği bir noktaya getirir. Unutmamak, hiç hatta unutmamak lazım ki araç muamelesi gören bir demokrasinin bunu böyle kabul edenler açısından her aracın olduğu gibi kaçınılmaz bir amortisman süresi vardır. Kullanırlar, amortize ederler ve vazgeçerler. Birileri size demokrasinin belli amaçları gerçekleştirmek için bir araç olduğunu söylemesi muhtemelen onların demokratik inanç, refleks ve kredilerinin tamamından şüphe etmeniz için gerekçedir. Bu nedenle demokrasiye inanmak demek ona sahip çıkmak demektir. Burada örneğini gördüğümüz şey işte odur.

Türkiye'de yaygın tabiri kullanmak gerekirse vesayet odakları dediğimiz o odaklar tam da toplumun bu sahip çıkma ödevine duyarsız kalmasıyla yani bu işi bir takım

koruyucu ve kollayıcılara havale etmesiyle, toplumun apolitik hale gelmesiyle ve bu apolitikleştirilmeye rıza göstermesiyle ve iradesini sorgulamadan teslim etmesiyle ortaya çıkarlar. Eğer toplumlar bunları yapmazlarsa, bu 4 şeyi yapmazlarsa ortaya ve sayet odağı falan çıkmaz. Bu arada vesayet odağının illa belli bir görüntü içerisinde olması da gerekmez. Bunların tam tersine toplumu sürüklemeye çalışan kim varsa onlar vesayet odağı olmaya çalışıyorlardır. Siyasal güç özgürleştirici ve çekici, iktidar ise tatmin edicidir. Ham haliyle, hatta itiraf etmek gerekirse oldukça sofistike haliyle dahi iktidar başkalarının iradesini kontrol altına almak, itaat etmelerini sağlamak, onları istenilen biçimde hareket etmeye zorlamak bir noktada başkalarının kaderini tayin etmek isteğinin tatminidir. İktidar sahibi bunları tatmin eder. Küçük iktidarlar, büyük iktidarlar, şirketlerdeki patronaj ilişkileri dahil olmak üzere bütün iktidarlar bu işlere yararlar. İnsanın fıtratından doğan bir eğilimdir bu ve bu eğilimin önüne geçmenin akılcılığı, katılımı ve özgürlüğü, karar ve uygulamaların hakimi kılmanın bir engellini teşkil ettiği açıktır.

Peki nasıl akılcılığı, katılımı ve özgürlüğü, karar ve uygulamaların hakimi kılacağız, iktidar sahiplerinin hesap vermelerini isteyeceğiz ve bu hesabı doğru vermelerini isteyeceğiz. Sadece hesap da vermelerini istemeyeceğiz. Doğru vermelerini isteyeceğiz o hesabı. Peki bunları sadece istemekle mi yetineceğiz, hayır, sadece isterseniz muhtemelen bu beklentinizin cevabını alamayacaksınız. Aynı zamanda bunları sağlayacak denge ve denetleme sistemlerini de rejimin içerisinde müttemmim cüz, ayrılmaz parça haline getirmek mecburiyetindedesiniz. Bunu yapmanın yolu tekrar en başa dönüyorum, demokrasiye sahip çıkmaktır. Siz demokrasinin kendinize sahip çıkmasını beklerseniz korkarım çok uzunca bir zaman bekleyeceksiniz. Hatta ozanın söylediği gibi Godoy'u bekler gibi bekleyeceksiniz ama bir sonucun ortaya çıkması zordur. Demokrasinin gereği işte budur. Siyasetin toplumsal ortak faydayı gözetmek amacıyla yapılması ancak bu denge ve denetleme mekanizmalarının işleminin güvence altında olacağı bir ortamda mümkündür. O zaman böyle bir ortam akılcı bir ortam olmak zorundadır, safsataların gördüğünüz yerde karşısına çıkmak ve itiraz etmek mecburiyetindedesiniz. Eşitlikçi ve tutarlı işleyen bir hukuk sisteminin sınırlayıcılığı söz konusu olmalıdır ve bu eşitlikçi ve tutarlı işleyen hukuk sisteminin üstünlüğünün de tanınmasıyla mümkün olacaktır. Yani hukuk adamlarına, hukukun kurumlarına, çalışanınız muamelesi yapamazsınız. Bunlar sizin üzerinizde ve tarafsızdırlar. Kamu adına sizi denetlerler. Bunu içselleştirmiyorsanız zaten demokrasiden bahsedecek bir durum yok. Her toplumda ve her zaman ulusal egemenliğe ipotek koymak isteyecek, demokrasiye bir araç muamelesi yaparak onu iş zevksizleştirmeye çabalayacak ve sayet meraklıları, Mustafa Kemal Atatürk'ün ifadesiyle bedhahlar vardır ve olacaktır. Bundan kaçmanın imkanı yok.

Peki bu bedhahların yani kötü niyetlerin hak ettikleri biçimde bedbaht olmaları, talihsizliğe uğramaları ve başarısız bir noktada bütün bu çabalarının neticelenmesi için

ne yapmak lazım? Bunu sağlamak için toplumun demokrasinin bir araçtan ziyade bir amaç olduğunun bilincine varması lazım. Bir yandan araç ve amaç çizgisi, öte yandan demokrasinin özünde bir amacın yaşama taşınması için sürekli emek gerektiren bir olgu olması. Bu aynı zamanda, demokrasiye ilişkin literatürde çok tartışılan tanım probleminin, gerçekte tanım enflasyonunun da ana sebebidir. Literatürde demokrasiye ilişkin 500'den fazla sıfatın kullanılması durumu daha açık olarak göstermektedir. Demokrasiye ilişkin bu fikir çeşitliliği, aynı zamanda demokrasinin neden bu kadar kolay siyasal manipülasyon konusu olduğunu da açıklamaktadır. Hele içerisinde yaşadığımız gerçek sonrası safasatlar dünyasında bu iyice bir problemdir. Esasen demokrasi sözü birtakım, normlar, ilkeler ve uygulamalar bütünüdür. Varlığı başta hukuk olmak üzere kurumlar ve düzenlemeler yoluyla mümkün olur ki araç olan esasen bu kurumlar ve düzenlemelerdir. Demokrasi değil, demokrasinin üzerinde var olduğu kurumlar ve düzenlemeler araçtır. Demokrasi bu araçların söz konusu normlara, ilkelere, uygulamalara göre işlev görmesi için harcanan bireysel ve kurumsal çabanın bütünüdür. Yani demokrasi içinde yaşadığımız bu kurumların üzerinde biçimlenmiş olan sürecin bizatihi kendisidir.

Ve bu hâliyle işte bir amaçtır demokrasi, yani bu süreci hayatta tutmaktır amaç olan, süreci hayatta tutmakta pasif vatandaşlarla olacak bir şey değildir. Yapılacak şey, "siz devletten hesap mı soruyorsunuz" diyen yöneticinin açtığı parantezin içine sıkıştırılmayı reddetmektir. Ve bu reddiye hem meşrudur hem haklıdır hem de demokrasiyi solumak isteyen bir vatandaş açısından bir ödev ve sorumluluktur. Demokrasinin bir toplumda olgunlaşması, yerleşmesi demek siyasal sistemin bütün o bahsettiğim norm, ilke, uygulamalar doğrultusunda işlemesi gerektiğinin toplum tarafından içselleştirilmesi demektir. Bu da onun neredeyse her sabah sahip çıkılmasını, doğasıyla barışarak ve bunun gereğini yaparak yaşamayı gerektirir. Evlilikler böyledir, sevgi ilişkileri böyledir. Eğer sabahleyin yanında uyandığınız insanı kendinize tekrar aşık etmek için önünüzde sadece 24 saat olduğunu ve ertesi sabaha o kredinin bir zerre-sinin bile transfer olmayacağını düşünerek her gününüzü yaşarsanız ilişkilerde emin olun hiçbir sorun çıkmaz. İşte demokrasiyi böyle yaşamak ve böyle yaşatmak gerekir. Demokrasinin bize kendiliğinden ideal çözümler üretmesini, bizi bunlara teşvik etmesini, hatta zorlamasını, kendinizi korumasını beklemekten ziyade her gün yaşama taşınması gereken bir amaç olduğunu düşünmek gerekir. Düşünmek yetmez, bu fikir doğrultusunda hareket etmek gerekir. Eğer ideal kavramını, idealize edilmiş mükemmel hedef veya durum manasında kullanıyorsak, demokrasi ideal falan değildir. Demokrasi kutsanamayacak kadar kusurludur ve korkarım böyle kalmaya da mahkumdur. İdealize edilmesi durumunda ve hayata taşınmasında "bir iyinin düşmanı mükemmeldir" problematiğinin çıkması da kaçınılmazdır. Ama amaç olarak idealize edilmeye değer mi sorusunun cevabına ben kuşkusuz, evet diyeceğim. Zaten başka türlü sürekli uğruna çaba harcamaya da değmeyecektir.

Bu noktada benim konuşmamın başlığında “iki yüzü tanıdık katil” olarak tanımladığım popülizm konusuna girmek mümkün. Neden iki yüzlü tanıdık katil, zira popülizm, demokrasiyi tankla topla değil, bizatihi demokrasinin kurumlarını ve halkın adını ve çoğunlukla da iradesini evet gerçekten iradesini kullanarak telef eder. Üzücü olan şudur ki, genel iradenin siyasete yansımaları, “halkın, halk tarafından ve halk için yönetilmesi” bakımından demokrasi adına kutsal bir başlangıcı temsil eden sandık popülizm elinde taammüden işlenen cinayetin başlangıç mekanına rahatlıkla dönüşebilir. Bu bakımda nasıl demokrasiyi kutsayamazsınız, bu bakımdan sandığı da tek başına ve kendi içerisine ve kendinden menkul bir kutsanma vesilesi sayamazsınız, Yahudilerin “mikve” diye tabir ettikleri arınma kuyusu olarak kabul edemezsiniz. Oraya girerek ve vaftiz olup çıkarak bütün günahlarınızdan arınamazsınız. Soğuk savaş döneminde sadece seçimlere müdahale söz konusu değildi. Aynı zamanda demokrasinin sona erdiği her dört vakadan üçü askeri darbeler nedeniyle oluyordu. Soğuk savaştan bu yana ilk defa tehlikeli biçimde 20. yüzyılın ilk yarısını andıran bir trende geri döndük. Demokrasinin katilleri, seçimle iş başına gelen popülistler arttı. Kişisel gözlemim, popülizmin bir yakıştırma olarak siyaset kurumunda başka tabirler kadar gücenmeye, darılmaya neden olmadığıdır. “Popülistsiniz” dediğiniz zaman estağfurullah siz de efendim diyebiliyorlar. Bunun nedeni popülizmin manasının iyi anlaşılmamış olması. Muhtemelen popülizme popülizm dememek lazım, “ayakçılık” demek lazım. Belki ayakçılık dersek hakaret ettiklerimiz, hak ettikleri hakareti niye iştiklerini bilirler, popülizm ayakçılık olabilir. Katil bugünkü hâliyle bu noktada bile masumiyetinin gölgesine sığınabilmekte. Popülizm, popülizm çünkü. Peki popülizm niye yaygınlaşıyor, birtakım konjonktürel sebepler, milletler, kırılma noktaları var onlar sabahki panelde de çok dikkatli ve özenli bir biçimde anlatıldılar. Fakat burada 2 tane temel akım var...

Birisi postmodernizm ile ilgili. 20.yüzyılda postmodernizm yaygınlaştıkça seküler ahlak onun yerine konulabilecek bir değerler sistemi oluşturulamadı. Dolayısıyla toplumların kafası, değerlerin ne olduğu ve değerler ve normlar hiyerarşisi konusunda oldukça karışık. Doğru, gerçek, hakikat bunların hepsi birbirine girmiş vaziyette. Doğrusu ne siyaset bilimi ne de felsefe henüz bu kavramlara ilişkin tatmin edici ve üzerinde demokratik kurumların şekillenebileceği anlamlar üzerinde uzlaşmış değil. Hatta bu manaları önerebilmiş bile değil.

İkincisi, refah ve demokrasi arasında bir ilişki vardı fakat 20. yüzyılda bu ilişki kopmuş vaziyette. Yani refahımızın artması için liberal bir demokraside yaşamak zorunda değiliz. “Örnek isteyen Çin’e baksın” denilse, bu cümleye karşı ne denip ne denemeyeceği doğrusu belli değil. Bununla beraber başka bir şey de kaybettik. Çoğulculuk fırsat eşitliği manasına gelmiyor artık. Çünkü kimse siyasete inanmıyor. Kitleler apolitikleşiyor ama bir taraftan da siyaset kurumunun hem çözüm getirme kapasitesine hem de niyetine itimadını kaybetmiş vaziyette. Yani diyor ki, siyaset ne benim sorunlarımı anlamak ne de

benim fırsat eşitliği noktasındaki sıkıntılarımı çözmek niyetinde... Böyle bir niyeti bile yok, böyle bir şeye niyetlense bile kapasitesi yok.

Şimdi bu ikisini bir arada düşündüğünüz zaman artık demokratik kurumların nasıl işlediğine ilişkin ilginizi kaybedeceğiniz bir apolitikleşme sürecine giriyorsunuz. Zaten insan doğasında kendisi adına karar verecek birilerini bulup ona işleri emanet etmek diye bir şey var. Bakmayın hırslı gezindiğimize.. Aslında aramızdan çok azı Antik Yunan'ın "gene timos" dediği "başkalarına iradesini dayatma merakı" içerisinde geziyor. Dolayısıyla bu apolitikleşme, otoriterleşmek niyetindeki bütün liderlerin işini kolaylaştırıyor. Ama geçmişte olduğu gibi, otoriterliği sandıksız izah etmenin zor olduğunu biliyorlar. İşte bu nedenle popülizm çok ciddi bir yöntem olarak ön plana çıkıyor. İçinden geçtiğimiz bir demokrasi krizi. Peki popülizmi, yani katili nasıl tanıırız? Maktul hepimiz zaten. Katilin arkasındaki maktulü, bütün toplumu nasıl tanıırız? Populist lider; monolitik, çoğulculuk karşıtı ve dışlayıcı bir halk tanıımı yapar. Siz kimsiniz, ben milletim, biz milletiz diye ortaya çıkan lider popülisttir ve muhtemelen demokrasiye ilişkin niyetleri pek saf değildir. Bunun dışındaki kimlikleri dışlayan, önce kötü diye niteleyip arkasından kriminalize eden, kutuplaştırıcı bir kimlik siyasetinin bayraktarlığını yapan bir lider demokrat değildir. Popülisttir ve muhtemelen ciddi otoriterleşme hevesleri içerisinde. Halbuki halk dediğiniz şey gramer, semantik ve semiyolojik olarak çoğul bir kelimedir. Halkta tekdüzelik olmaz ama popülist bir lider size halkın %50 + 1 kişisini, 51 veya 52 falan değil, 50 + 1 kişisini, eğer sistem %30 gerektiriyorsa %30'u ve %10 gerektiriyorsa %10'u gerçek halk diye anlatır. Ve o halkın istekleri, iradesi, kimliği tanımlamaları, değerleri esastır. Kalanlar gerçek halka dahil değildir. Bu birincisi. İkincisi elit düşmanlığı. Halkın karşısına düşmanı olarak hayali ve gerçek elitleri koyarsın. Onun karşısına da halkı koyarsın. Hayali ve gerçek elitler genellikle o ülkenin okumuşlarıdır. Onun için okumuş düşmanlığı bir noktada işin içerisine girer. İşine gelmeyen kurumları bu potada tanımlar, yani elitist kurumlar diye tanımlar ya da elitlerin kontrolündeki kurumlar diye tanımlar ve kurumları, özellikle de denge ve denetleme işlevi olanları yıpratır. Bunları işlevsiz hâle getirir. Popülist bir lider bunu yapıyorsa, muhtemelen karşınızdaki otokrazi hayalinde birileri vardır. Üçüncüsü, popülizm size, biraz evvel idealize edilmiş %10, %20, %30 kendisine oy veren, kendisinin temsil ettiği kitleyi halk diye niteledikten sonra o halkın isteklerini bilen ve söz konusu halkın bütüncül kimliğini temsil kişi olarak bir lider önerir. Popülizmi kullanan lider de kendini böyle tanımlar. Fazla uzak bir yere gitmeye gerek yok, Venezuela'nın popülist lideri Chavez "ben halkım" demiştir. Bu liderler kendilerine önder, şef, kaptan falan gibi birtakım sıfatlar uydurmaya da severler. Ona inanmayanlar ve halktan olmayanların siyasi itirazı da meşru değildir

Halkla bütünleşmesinin meşrutiyetini ve zeminini teşkil eden bir ahlaki üstünlük vardır popülist liderlerde, onların temsil ettikleri ahlak en iyisidir. Bu ahlaki

üstünlük üzerinden kalan herkesi lanetler. Dolayısıyla bu üstüncülüğü sorgulanmasına neden olabilecek kurum ve kişilere karşı da amansız bir savaş güder. Bunlar gazeteciler olabilir, bunlar hocalar olabilir, bunlar üniversiteler olabilir.

Dedim ya popülizmi hakaretten kabul etmiyoruz. O zaman meramımızı anlatmak bakımından "ayakçılık" fena bir laf değil. Bir de İngilizcesi ile "klientalizm" diye bir kavram var. Bunun Türkçesine "yancılık" diyebiliriz. Kendilerine bağlı yancılığı besler popülist liderler. Yancılık dediğiniz şey, özellikle apolitik toplumlarda ciddi işe yarar ve prim yapar. Çünkü halk siyasetten ümidini kestiği için artık meşru vatandaş kimliğiyle harcadığı paranın, ödediği verginin karşılığı peşinde değildir. Sen üç ye bana bir ver. Adam çalışıyor ama çalışıyor. Bu cümleyi duyduğunuz zaman muhtemelen popülizmin parantezi içerisine girmişsinizdir. Yancılık, kamudan çalınanı doğrudan aktarım mekanizmalarıyla birilerine kanallı eder. Toplumun geneli ise değişik yardımlarla muhtaç ilişkileri içerisinde yaşamaya razı olur.

Toplumun geleceğinden çalınan size de aktarılıyorsa fazlaca şikayet etmezsiniz. Peki muhalefetler, çoğulcu ve aydınlanmacı değerler gibi sağlam bir zemine sahip olmakla birlikte neden başarılı olamıyor popülist rejimler karşısında? Çünkü muhalefetin 2 büyük zaafı var. Birinci zaaf muhalefet olmasıdır, en büyük zaafı bu. Çünkü iktidar kaynakları elinde değil, elinde olmadığı için biraz evvel söylediğim sistemi aşacak bir önermede bulunamıyor. İkincisi ironik, biraz da alaycı. Popülizme karşı muhalefetin, ontolojik olarak çoğulculuk temelli olması gibi bir zaafı var. Yani muhalefet kendi içerisinde anlaşamayabilir. Fakat bu, zaten anlaşamadığı için muhalefet olduğunu ve değerli olduğu gerçeğini unutmamıza neden olmamalı.

Popülist baş, taç giyince akıllanan bir baş türü değildir, kendi kendine kendi muhalefeti olabilir. Belki bu kimilerini şaşırtır ama aslında bunda da şaşılacak bir şey yok. Çünkü burada muhalefetin işini zorlaştıran ek bir faktör var. Zira popülizm, hani elitlere karşı ya, sürekli olarak iktidarda olsa bile, bu gizli elitlerin kötücül bir komplonun parçası olduklarını anlatarak, kendi ürettiği bu hikayelerle muhalefet yaparak, bu muhalefetin karşısına geçip o muhalefete de muhalefet yaparak hayatını sürdürülebilir. Bu döngüyü kırmak gerçekten ehil siyasi liderler ve birikimli politikaçılar gerektirir. Durmadan komplo üretir popülistler ve muhalefette de komplocular varsa işlerinde pek zorlanmazlar. Eğer popülist bir ülkede yaşıyorsanız, muhalefeti temsil ettiğinizi düşünüyorsanız, demokrasinin ne olduğunu bilerek ve onu gündelik hayatınıza ve her nefesinize taşıyarak yaşamak zorundasınız. Bu uğurda çabalamak dışında kolaycı bir yönteminiz yoktur. Kolaycılıkla gelinebilecek noktanın sonuna galiba birtakım ülkelerde çok kısa bir süre önce gelindi. Bundan ötesi artık tabanda çalışmak, o bakımdan da içinde bulunduğumuz bu önemli olay, bu demokrasi forumu kendi işlevini bence görmektedir. Teşekkür ediyorum.

Deniz ZEYREK

Sözcü Gazetesi Yazarı

Yapay Zeka Çağında İletişim ve Demokrasi İlişkisi

Evet, merhabalar. Öncelikle şunu söyleyeyim, orada olmadığım için çok üzgünüm. Ordu'ya çok sık gelen ama Mesudiye'yi görmeyen biri olarak, Mesudiye'ye gelmeyi çok istemişim. Her şey birbirine girdi. Bir taraftan bizim Sözcü TV'nin işleri, bir taraftan Fox TV'de yeni sezonun başlaması, Sözcü'de yeni sezonun başlaması ve benim işte bir sağlık sorunum var, onunla ilgili bir tedavi sürecindeki takvim uyumsuzluğu beni bu yola mecbur etti. Onun için özrümü kabul etmenizi rica ediyorum. Orada bizzat karşınızda oturarak konuşmayı tercih ederdim ama belki de yapacağım daha doğrusu seçtiğim konuya uygunluğu bakımından bu yolu tercih etmekte destekleyici bir durum olabilir. Öncelikle Kasım Han'a güzel sözleri için teşekkür ediyorum. Yani gerçekten benim için çok kıymetli. Çünkü Türkiye'deki saygın bir akademisyenden bir gazeteci olarak bu şekilde nitelendirilmek onur verici bir durum, gururlandım. Gerçekten mutlu oldum. Teşekkür ediyorum. Ben Oktay Ekşi abimize de teşekkürlerimi iletmek istiyorum. Beni aradığı için, buraya davet ettiği için, gerçekten benim için gurur verici bir katılım bu.

Şimdi konu olarak aslında yapay zeka çağında demokrasiyi seçmişim ama yapay zekadan çok daha çok yapay zekanın sonucu ortaya çıkan bu post truth (gerçek ötesi) diye de nitelendirilen çağı irdelemek istiyorum. Yani biz post truth çağında yetişenler olarak neler yaşıyoruz, siyaset post truth çağı nasıl kullanıyor, bunun demokrasiye etkileri nelerdir, böyle çok somut nokta atışı yaparak göstermek istiyorum aslında. Demokrasiyle teknoloji arasındaki ilişkiyi biraz irdelemek istiyorum. Aslında böyle çok işimize yarayan bir teknolojinin siyaset tarafından nasıl suistimal edildiğini biraz çarpıcı örneklerle göstermek istiyorum. Post truth kavramını ben biraz böyle gerçeğin öneminin geriletilmesi, gerçeğin algının gerisinde kalması gibi yorumluyorum. Yani öyle bir çağda yaşıyoruz ki artık iletişim imkanlarıyla, teknolojinin imkanlarıyla yaratılan algı ve siyasi gücü elde bulduranların bunları çok iyi kullanarak yarattığı algı

birçok şekilde gerçeğin önüne geçiyor ve ne yazık ki bütün alanlarda, yani sadece siyasette, iletişimde değil, yönetim meselesinde, halkla ilişkiler meselesinde, işte sosyolojide, etik meselesinde her alanda bu algının öne geçmesi durumu, hakikatin önemini yitirmesi durumu ciddi sonuçlar doğuruyor, ciddi problemler doğuruyor.

Ben önce bu gazetecilik açısından bizim meslek açısından bu meselenin nasıl işlediğini anlatayım. Aslında teknolojinin gelişmesi, yapay zeka işte bunlar bizim lehimize durumlar. Ben savaş muhabirliği yaptım, Bosna'da ve Afganistan'da çalıştım. Oralardan bir haberi iletebilmek bile imkansızdı. Yani zamanında ve hızlı bir şekilde iletmek bir yana iletebilmek bile imkansızdı. Bağdat'ta dünyaya açılan sadece 5 tane uluslararası hat vardı. Amerikalılar öyle bir bombalamışlardı ki bütün iletişimi kesmişlerdi ve biz o 5 hatta sıraya girerdik ve sadece 5 dakika kullanmamıza izin verirdiler. Telefonu alıp hızla okurduk hazırladığımız metni, karşı tarafta birisi daktiloyla yazmazdı, kaydederdi. Çünkü çok hızlı okurduk, yani o şekilde öyle daktiloyla yazmaları ya da işte bilgisayara yazmaları imkansızdı. O nedenle kaydederlerdi. Sonra onu kayıttan deşifre ederlerdi. Şimdi bu durumdan Ankara'da oturup Mesudiye'deki bir toplantıya online katılma şansını yakalayacak bir teknolojiye geçmiş vaziyetteyiz. Bu müthiş bir şey. Yani haberin çok hızlı bir şekilde yayılması, halkın haber alma hakkının teknoloji sayesinde güçlenmesi demek, böyle bir tercümesi var.

Ancak bunun, örneğin bizim açımızdan, gazeteciler açısından başka bir anlamı daha var. Biliyorsunuz işsizlik bizim en büyük derdimizdir. Patronlar sizin yazdıklarınızı, söylediklerinizi vs. beğenmezlerse kapının önüne koyuyorlar. Ben Hürriyet gazetesinden, Demirören grubu zamanında ayrılmak zorunda kaldım. Ayrılma nedenimi çok açık bir şekilde anlatabilirim. Yıldırım Demirören Ankara'ya geldi, yöneticilerle ve gazeteciler de bir toplantı yaptı dedi ki, ben bu adamı seviyorum, kastettiği Tayyip Erdoğan'dı. Ben bu adamın aleyhine kendi gazetemde, kendi yayının organımda bir hakaret, bir eleştiri, bir şey yayınlatmam, yazmam vs. Ben o an çalıştığım gazetenin benim açımdan ne hale geldiğini gördüm ve kalktım oradan. Ve doğru karar verdiğimizizi de şimdilerde çok iyi görüyorum. Yani bir gazeteyi, gazetecileri susturmak için gazete satın alınan bir dönemde yaşadığımızı vurgulamak açısından bunu anlatıyorum, işte bu teknoloji yüksek teknoloji bize bu patronlar karşısında da güç kazandırdı.

Artık birçok meslektaşımız, örneğin YouTube kanallarında birçok televizyon kanalından, birçok gazeteden daha çok insana erişebiliyorlar. Geçenlerde kontrol ettim. Bir televizyonda yaptığım konuşma televizyonda yaklaşık işte 250 bin kişi tarafından izlenmiş. Instagram'da ise sadece 30 milyon kişi tarafından izlenmiş, değişik platformlarda 30 milyon kez görüntülenmiş. Hadi bu işi bir kişinin 1 - 2 defa yaptığını varsayalım, 10 milyon diyelim buna, yani erişilebilirliği de çok yüksek olduğu için biz gazetecilere böyle bir bağımsızlık platformuna dönüşmüş vaziyette. Artık öyle ben

İktidarda kim beyefendiyi seviyorum, onun aleyhine gazetede yazı yazdırtmam, televizyonumda laf söyletmem diyen patronlara karşı daha güçlüyüz. Bu çağın sağladığı avantajlardan biri.

Fakat gelin görün ki bu teknoloji her zaman iyi anlamda kullanılmıyor. Gazeteciler de suistimal ediyor. Yani bu onu bir güç olarak kullanıp o gücü de başka bir amaçlarla kullanma eğilimine girdiğimizde onu da bu avantajı da tersine çevirebiliyorlar. Fakat dikkat çekmek istediğim taraf siyasetin bu alanı nasıl suistimal ettiği. Bir kere siyasetçiler tamamen kazanmaya odaklanıyorlar ve kazanmak için de ellerinden geleni yapıyorlar. Her türlü araç gereci de kötüye kullanmaktan çekinmiyorlar. Bunu altını çizmekte fayda var. Sosyal medyada bunun en net bir şekilde, böyle istatistiği tutulacak şekilde kullanıldığı en net en açık alana dönüştü. Biz örneğin Twitter çıktığında çok severdik, çünkü sokak haberciliğinden, halk haberciliğinden falan bahsetmeye başlamıştık. Artık bizim her yere muhabir gönderemediğimiz zamanlarda, bazı olayların yaşandığı yerlerde insanların sosyal medyada paylaştığı şeyleri teyit ederek işte biraz detaylandırarak vs. oradaki gelişmeleri takip etme şansı buluyorduk. Bu bize avantaj sağlıyordu. Yani özellikle mesela gezi olayları sırasında insanların sosyal medyayı kullanımı, bunu sadece gezi olaylarını değil Arap baharında da gördük. O ülkelerdeki bütün karartmalara rağmen yaşanan gelişmelerin öğrenilmesi, halka ulaştırılması biraz daha kolay hale gelmişti. Gazeteciler için avantajdı ama siyasetçiler bunu biraz farklı kullanmaya başladılar.

Siyaset ne yazık ki sosyal medyayı trolledi. Ve bu avantaj gibi gözükse de ne yazık ki doğal sonuçlarından biri ortaya çıktı ve sosyal medya da siyaseti trolleştirdi. Siyasetin bu aşırı kutuplaşma ortamında bu trolleşme, trolleştirme durumu siyasetin kendisine çok büyük zarar vermeye başladı ve bizim için artık doğru bilgiye erişim zorlaştı. Yani aslında doğru bilgiye erişimimizi kolaylaştırması gereken bu sosyal medya platformları bilgi kirliliğinden dolayı siyasetçilerin çarpıtmalarından dolayı, siyasi partilerin troller vasıtasıyla yarattıkları yapay gündemlerden dolayı yeni bir iş alanı yarattı bize, yani o kadar büyük yalanlar ortaya atıldılar ki bu bahsettiğim dönemde o yalanlar bizzat siyasetçiler tarafından çok büyük, çok kolay söylenmeye başlandı.

Mesela, "İnönü asker kaçağıdır". Yani buna inanabilir misiniz, İnönü yani 1. İnönü zaferi var, 2. İnönü zaferi var. Büyük taarruzda İnönü ve Fevzi Paşa Mustafa Kemal Atatürk'ün hemen yanındadır. İzmir'e birlikte girmişlerdir vs... Bu koşullar altında "İnönü asker kaçağıdır" ifadesini kullanabilir misiniz? Yaptılar, sosyal medyada bu yalanı dolaştırdılar ve kendi tabanlarında da bunu satın alanlar oldu. Sokakta bunu kullananlar oldu. Sokakta bu söyleme başvuranlar oldu. CHP – PKK ile kucak kucağa, yani Cumhuriyeti kuran partinin Atatürk'ün partisinin Türkiye'de terörü desteklediğine dair bir yalan dolaşıma sokuldu ve uzun süre de piyasada tutuldu.

Böyle dönemlerin temel özelliklerinden biri komplo teorileri çok fazla ortaya saçılır ve bu teorilere inanan insanlar da çoğalır, işte “Lozan’ın gizli maddeleri” meselesi. Yani Lozan’ın gizli maddeleri sosyal medyada, o zehirli ortamda öyle bir yayıldı ki. Türkiye’de milyonlarca insan Lozan antlaşmasının 100. yılı dolduğunda bu gizli maddelerin ortaya çıkacağına, Türkiye’nin işte birtakım ayak bağlarından kurtulacağına, petrolünü çıkaracağına vs. inandılar. İşte bu nokta bize şöyle bir yeni iş alanı tanımlıyor. O da “teyit meselesi”. Biz normalde kendi bilgilerimizi teyit etmek için bir işleymiz vardı ama bir de sosyal medya platformlarda dolaşan bilgileri teyit eder hale geldik, işte birçok internet sitesi kuruldu, teyit kuruldu, vesaire falan ama teknoloji gazetecilere böyle bir yük getirdi ve bu yükün temel nedeni de siyasetçilerin bu post truth tuzağını kendi lehlerine kullanma çabasından kaynaklandı. Şimdi ne yazık ki özellikle iktidar partisinin elindeki siyasi gücü ve iletişim olanaklarını kullanarak bu yalanlar üzerinden siyaset yapması gündemi de belirledi. Yani gündem bu yalanlar üzerine kuruldu. Rakip partiler muhalefet partileri kendilerini anlatacaklarına, projelerini anlatacaklarına, bu yalanlara karşı kendilerini savunma durumunda buldular. Ve önemli bir şeyi enerjilerin önemli bir bölümünü bu yalanlara karşı doğruları anlatmak için geçirdiler. Projelerini anlatamadılar, kendilerini anlatamadılar. O sanal gündemin peşine düşmek zorunda kaldılar.

Şöyle düşünün, nasıl pervasızca ve ahlaksızca kullandığını göstermek açısından söylüyorum. Türkiye’de yaklaşık 20 milyon internet kullanıcısı var ama siyasetçilerin yayınladığı videolar vs. öyle 60- 70 milyon kez görüntülenmiş olarak gösterildi, popüler gösterildi. Çünkü sosyal medyada artık sadece gerçek kişiler yok. Robot hesaplar var, trol hesaplar var, sahte hesaplar var. Ve bunların üzerinden çok vahşice, çok acımasızca bir propaganda çalışması yürütülüyor. Siyaset bu alanı, bu enstrümanları, işte robot hesapları, trol hesapları, sahte hesapları çok acımasızca kullanıyor, kullanmaya da devam ediyor. Bu işe büyük sermayeler de ayırıyor ve artık sadece bunları iktidar partisi kullanmıyor. Muhalefet partileri de kullanmaya başladı. Yani siyasette bir arınma, etik kaygıların peşine düşme vesaire gibi bir şey beklenirken oldu bu. Trolleşme iktidarla sınırlı kalmıyor ve muhalefeti de esir almaya başlıyor ve bugün itibarıyla, yani partilerde bile parti için muhalefetle genel merkezler arasındaki kavgaların önemli bir zemini, önemli bir rengi haline gelmiş vaziyette bu teknoloji ve sosyal medya platformları.

Bu maalesef seçim dönemlerinde normal zamanlardan çok daha fazla kullanılıyor. Sadece Türkiye’de değil küresel olarak da fazla kullanılıyor. Hepimiz Trump’la Clinton arasındaki yarışı izledik. Orada Rus istihbaratının nasıl yarışa müdahil olduğunu gördük. Clinton’ın nasıl zor durumda bırakıldığını, nasıl kendisini savunmak zorunda kaldığını, Trump’ın ırkçı söylemlerini nasıl Amerika’da karşılık buluyormuş gibi gösterildiğini gördük ve sonunda gerçekten Facebook vs. gibi platformların da desteğiyle

KGB'nin eski KGB şimdiki FSB'nin de desteğiyle Trump'ın zaferini gördük. Yani normal şartlar altında Amerikan başkanlığını bırakın, aday olması bile mucize olabilecek bir karakter aday olduğu seçimi kazandı ve 5 yıl Amerika'yı yönetti.

Bir örnek vereyim size çok fazla uzatmadan, mesela HIV virüsü, AIDS hastalığına neden olan virüs için Amerika'da laboratuvarı yaratıldığını ve Afrika'da vesaire işte eşcinsellikle mücadele için, işte bu göçmen sorunuyla mücadele için vs. özellikle yayıldığına dair bir iddia var. Amerikan medyasında bile daha yıllar önce çok fazla yayınlandı ve Amerikalılar tarafından da satın alındı. FBI bir araştırma yapmış hatta operasyon diye nitelendiriyor. Şöyle bir şey bulmuşlar. Hindistan'da yerel bir komünist gazetede böyle bir sütuna 10 cm bir haber çıkmış. Haber de HIV virüsünün Amerika'da bir laboratuvarı geliştirildiği ve bu amaçla piyasaya sürüldüğüne dair bilgilere yer verilmiş. Uzun yıllar sonra anlaşılmış ki gazete bizzat KGB tarafından kurulmuş ve yönetiliyormuş. Sonra bu bilgi Bulgaristan Komünist partisinin yayın organında yayınlanmıştı. Sonra doğu Almanya, demokratik Almanya'da bir gazetede yayınlanmış, oradan bir şekilde batı Almanya'da bir gazeteye yansımış, oradan İngiliz medyasına, oradan Amerikan medyasına ve tam 2 yıl sürmüş, yani KGB'nin Hindistan'da başlattığı bu operasyon Amerikan medyasında yayınlanana kadar Amerikan toplumu bu komplo teorisini duyup tartışıp kabullenene kadar tam 2 yıl geçmiş. Ama bugün benzer bir komplo teorisini ışık hızıyla yayabiliyorsunuz. Ve bu kötü niyetli siyasetçilere kazanma hırsıyla yanıp tutuşan siyasetçilere müthiş bir imkan sağlıyor. Yani seçim öncesinde, seçimler zamanında vesaire o kadar çok suistimal ediliyor ki, o kadar acımasız bir silah olarak kullanıyor ki... İşte bu teknoloji çağında karşımıza çıkan sorunlardan bir tanesi de bu, işte yapay zeka ortamında vs. deep fake dedikleri şey bu. Nasıl diyeyim "sahtenin dibi" yani. O kadar net bir şekilde belki tercüme edilebilir. Teknoloji o kadar gelişti ki sizin işte bir saatlik bir görüntünüzü seyrediyorlar, oradaki sesinizi kaydediyorlar. Orada kullandığınız sözcük falan size bambaşka bir konuşma yaptırabiliyorlar.

Hadi bu kadar derinlemesine gerek yok. Montaj imkanları vesaire o kadar arttı ki mesela bunun en bilinen örneğini de biz Türkiye'de yaşadık, ülkenin Cumhurbaşkanı en büyük rakibi olan Kemal Kılıçdaroğlu'nun bir reklam filminin bir bölümünü aldı, orada işte "haydi haydi haydi" diye sözlerinin olduğu bölümü aldı, arkasına terör örgütünün Kandil'deki yöneticilerinden Murat Karayılan'ın örgütün bir toplantısında çekilmiş bir fotoğrafını koydu. Orada terör örgüt lideri ve etrafındakiler alkış tutarak slogan atıyorlar ama iktidarın kullandığı videodaki görüntünün üstünde Kemal Kılıçdaroğlu'nun seçim şarkısı var ve Kemal Kılıçdaroğlu videonun başında görünüyor, bir şeyler söylüyor, devamında terör örgütü lideri Kemal Kılıçdaroğlu'nu alkışlıyor ve onun söylediği şarkıyı tekrarlıyor. Bunun sahte bir video olduğunu, montaj video olduğunu sayın Cumhurbaşkanının kendisi bile kabul etti, montaj ama dedi ve ne yazık ki, ben seçim döneminde 30 - 35 şehre gittim, AK Parti seçmenlerin tamamı bu

videoyu satın almıştı, kabul etmişti. Kemal Kılıçdaroğlu'nun seçim çağrısını PKK'lıların desteklediğine dair bu video da başka şeyler de var.

Yani seçim dönemini hatırlayın, öyle bir hava yarattılar ki. Gabar'da petrol çıktı mesela. Karadeniz'de doğalgaz keşfedildi. İHA'lar, SİHA'lar öyle bir şey yarattılar ki, ben şunu dedim kendi kendime ya böyle bir ülkede yaşıyorsak eğer, bunu hissederdik. Yani bu kadar katma değeri yüksek şeylere sahip olsaydık, yani mesela enerji ihtiyacımızı karşılayacak petrolümüz, doğalgazımız olsaydı, TOGG gibi bir büyük bir otomobil şeyimiz olsaydı, bu ülkedeki refah topluma yayılsaydı hepimiz refah içinde yaşadık ama yok öyle bir şey yok, gördük. Bugün itibarıyla de görüyoruz. Benzinin, motorinin litresi 40 TL olmuş. Aynı şekilde mesela deprem konutları, Cumhurbaşkanı öyle bir hava çizdi ki, deprem konutlarına dair öyle bir algı yarattı ki, şu anda müteahhitlere 170 bin konut yaptırılıyor. Hepsi daha başlangıç aşamasında, temellerin yeni atıldığı yeni yeni post truth yaklaşımıyla sadece kameraların kadrajına sıcak temel atma törenleriyle insanlara bunun gerçekleşeceği algısı verildi. Kemal Kılıçdaroğlu istediği kadar "ben bedava yapacağım" desin, onlar dedi ki, Tayyip Erdoğan temel attı kardeşim. Ben bir sene içinde evime yerleşeceğim. Uzun lafın kısası siyaset ne yazık ki çirkin bir kulvarda ilerliyor. Özellikle de iktidar partisinin neden olduğu işte mutlak iktidar olma çabası onların peşine düştüğü mutlak iktidar olma çabası, teknolojinin bütün imkanlarını iktidarda kalabilmek için kullanmaya başladı ve bu da gerçekten Türkiye demokrasisi için bir tehdide dönüştü. Ben siyasetçilerin biraz buna kafa yorması, bu konuda böyle artık hani yasal düzenlemeler mi, etik normlar mı vs. bunların artık somut bir şekilde konuşulması gerektiğine inanıyorum.

Daha fazla uzatmayayım, diğer konukların da zamanını almayayım. Beni dinlediğiniz için teşekkür ediyorum. Böyle demokrasisi gelişen, mutlu mesut yaşayabileceğimiz bir Türkiye diliyorum, ikinci yüzyılında Cumhuriyet'in. Ve başarılı bir konferans düzenlediğini gözlemliyorum. Başarılarının da devamını diliyorum. Teşekkür ederim.

Doç. Dr. Özge KEMAHLIOĞLU

Sabancı Üniversitesi

Yerel Siyaset ve Demokrasinin Geleceği

Demokrasinin günümüzdeki sorunları arasında popülizm, kutuplaşma ve bir grubun ya da partinin denetlenemeyen siyasi hakimiyeti öne çıkmaktadır. Populizm toplumu elitler ve “gerçek” halk olarak ikiye ayırıp, halkı temsil ve halka hizmet edenin sadece kendileri olduğunu öne süren bir düşünsel kurgudur. Bu ayrışma sonucunda demokrasinin temelini oluşturan çoğulculuk (farklının kabulü) değerini kaybetmekte, zarar görmektedir. Kutuplaşma ise ilk kerte de kişilerin, partiler gibi siyasi aktörlerin birbirinden çok uzak (farklı) görüşlere, siyasal tercihlere, farklı siyasal ideolojilere sahip olması olarak tanımlanmıştır. Son zamanlarda ise kutuplaşmadan anladıklarımız değişmeye ve genişlemeye başlayıp, gündelik yaşamı da kapsar hale gelmiştir. Kutuplaşmanın gündelik yaşamlarını da etkilediği gözlemi sadece Türkiye’ye has değildir ve farklı toplumlardaki varlığı ve siyasete etkisi siyaset bilimi alanında vurgulanmakta, duygusal kutuplaşma olarak adlandırılmaktadır. Bizim yaşamımız diğer gruptan farklı, biz onlarla bir arada yaşamakta zorlanıyoruz, tercihlerimiz çok farklı ve birada bulunamayız, beraber yaşayamayız gibi düşüncelerin farklı gruplar arasında ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Türkiye’ye özgü olmayıp, dünyanın çeşitli ülkelerinde, gelişmiş demokrasi olarak düşündüğümüz ülkeler de dahil olmak üzere karşımıza çıkan bir sorundur.

Bir diğer problem ise bir siyasi grubun ya da partinin artan hakimiyeti ve bu vesileyle kurumları değiştirmesi, demokratik sistemi yavaş yavaş, belki rekabetçi belki rekabetçi olmayan seçimsel bir otoriter sisteme dönüştürmesidir. Yine son yıllarda birçok ülkede gözlemlediğimiz bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durumun tam tersi olabilecek yönetim sorunu – çok fazla grubun yönetimin içine katılması ve tek bir grubun çok kuvvetli bir biçimde yönetememesi sonucunda sorunların çözülememe krizi yaşanması da önemli bir sorun olsa da burada üzerinde durulmayacaktır. Yavaş bir süreçte aşama aşama otoriterleşmeye kayış, bunların popülizm ve kutuplaşma ile ilişkisi ve bu sorunlara yerel siyasetin bir cevap verip veremeyeceği, çözüm olarak

yerel siyasete bakıp bakamayacağımız üzerine odaklanılacaktır. Daha çok kavramsal/teorik boyutta tartışılacak olsa da bazı konulara ışık tutabilecek ampirik veriler de paylaşılacaktır.

Demokrasinin çok kullanılan, Robert A. Dahl (1971) tarafından geliştirilen tanımı iki boyut – katılım ve rekabet – içermektedir. Rekabetin farklı grupları kapsamaması ve bu gruplar için aynı koşulları sağlaması kritiktir. Bu tip bir rekabetin sağlanmasına yerel yönetimler katkıda bulunabilir. En önemlisi, çok basit bir şekilde gözlemleyebileceğimiz bir çözüm olan alternatif güç merkezlerinin oluşmasıdır. Kamu kaynaklarına hâkim olmak, kamu kaynaklarını kontrol edebilmek, iktidarda olmak partilerde fazlasıyla avantaj sağlayabilmektedir. Merkezi hükümeti kontrol eden partinin bu avantajı yaşadığı bir durumda yerel yönetimler tabii ki bir alternatif güç merkezi olabileceği imkânı sunmaktadır. Bu da muhalefeti güçlendirebilecek bir durum oluşturmaktadır. Bir başka deyişle muhalefet de en azından yerel yönetimlerde var olarak kendi politikasını uygulayabilme, yaratabilme gücünü gösterebildiği, devlet kaynakları ile bir şekilde vatandaşa hitap edebildiği bir güç odağına, bir güç merkezine sahip olabilmektedir. Dolayısıyla yerel yönetimlerin rekabeti güçlendirebilme imkânı bulunmaktadır. Siyaset biliminde tartışılan bir durum olsa da ampirik olarak henüz tam olarak desteklenmemiş bir düşüncedir. Yerel yönetimlerin muhalefet tarafından kontrol edilmesi tek parti hegemonyasına yavaş geçişi engelleyebilecek bir faktör müdür sorusuna kesin bir cevabımız olmasa da etkisi olabileceği tartışılmaktadır.

Yerel yönetimler ile demokrasi arasındaki ilişki açısından son derece önemli olan bir başka konu yönetime doğrudan katılımdır. Bu konuyu özellikle Dünya Demokrasi Forumu ortamında tartışmak önem kazanmaktadır. Çünkü foruma temel oluşturan Mesudiye Kurultayları aslında halkın, vatandaşların doğrudan siyasete katıldığı, yerelde ve yerelden ortaya çıkmış bir kurumdur. Bu tür ortamlar, bu tip olanaklar, kurumlar, popülizm ve kutuplaşmayı nasıl etkiler? Öngöremediğimiz olumsuz etkileri olabilir mi? Bu soruların tartışılması önemlidir. Doğrudan katılımın işleyebilmesi için farklı gruplardan, farklı görüşlere sahip olan kişilerin bir arada bulunabilmeleri, tartışabilmeleri ve çözümler üretebilmeleri gerekmektedir. Türkiye’de doğrudan katılımı araştırmamıza imkân sağlayabilecek çok fazla kurum, olanak bulunmamaktadır. Başka ülkelere baktığımızda ise zaman zaman sorunlarla karşılaşıldığını görmekteyiz. Direk katılımın sağlandığı, projelerin oluşturulması ve uygulanmasında vatandaşların katıldığı, kurumsal olanakların bulunduğu yerlerde bazen partizanlığın ağır bastığını örneğin Venezuela’da görebilmekteyiz. Vatandaşların kendi projelerini ortaya çıkartıp yönetebildiği durumlarda aslında iktidara yakın olan kişilerin, grupların daha çok söz sahibi olduğu durumlarla karşılaşabilmekteyiz. Doğrudan katılım kurumları olumlu bir şekilde farklı grupların etkileşimlerini sağlayabildiği gibi bir grubun daha etkili olduğu kurumsal varlıklar olarak gelişme ihtimalleri de bulunmaktadır.

Verilerle Türkiye’de yerel yönetim deneyiminden birkaç örnek vermek faydalı olacaktır. Nisan-Mayıs 2023’te, 16 Mayıs genel seçiminden önce yaptığımız bir anket-saha çalışmasında¹ sorduğumuz bazı sorular yerel siyaset ile ilgili konulara ışık tutabilmektedir. Türkiye seçmenini temsil etme niteliğine sahip bir örnekleme yapılmış olan bu ankette belediyelerin doğrudan katılım kurumlarına/projelerine katılımın son derece zayıf olduğunu görülmektedir. “Sayacağımız belediye uygulamalarından hangilerine geçen yıl içerisinde katıldınız?” şeklinde sorulan bu soruda sıralanan uygulamalar katılımcı bütçe, katılımcı proje ve arama konferansı olarak sunulmuştur. Daha çok metropollerdeki büyükşehir belediyelerinin uygulamaları örnek alınmıştır. Örneğin İzmir Belediyesi yerel sorunların tartışıldığı, vatandaşların katılımına açık toplantıları arama konferansı olarak adlandırmıştır. Soruyu cevaplayan 2108 kişi içerisinde katılımcı bütçeye katıldığını söyleyen 29 kişi, yine soruya cevap veren 2112 kişi arasında katılımcı projeye katıldığını söyleyen 24 kişi, arama konferansına katıldığını söyleyen de 2109 kişi arasında 11 kişi olmuştur.

Türkiye’ye benzer ekonomik gelişmişlik seviyelerindeki bazı ülkelerde yerelde doğrudan katılım için talep olduğu gözlemlenmektedir. Türkiye’de de böyle bir talebin gelişip gelişmediği, özellikle gençler arasında bir talebin olup olmadığını anlamak için de şu soruya verilen cevaplara bakmak faydalı olacaktır: “Eğer belediyeniz imkân sunsa aşağıdaki uygulamalardan hangilerine katılırdınız?” Bu soruda önceki soruda sunulan uygulamalara başka ülkelerde kullanılan geri çağırma da eklenmiştir. Katılım için isteğin daha çok olduğu gözlemlenmektedir. İmkân olsaydı katılımcı bütçeye katılacak olanlar (cevap veren) 1914 kişiden 359 kişi, katılımcı projeye katılacağını söyleyenler (cevap veren) 1911 kişiden 362 kişi, arama konferansına katılacağını söyleyenler (cevap veren) 1904 kişi arasında 305 kişi, geri çağırmaya katılacağını belirtenler ise (cevap veren) 1902 kişi arasından 300 kişi olmuştur. Bu soruya verilen cevaplar yaş ve eğitim gruplarına göre farklılaşmamaktadır². Büyükşehirlerde yaşayanlar arasında imkân olsa katılacaklarını belirtenlerin oranı diğer illerde yaşayanlardan istatistiksel olarak farklılaşmakta ve beklenenin aksine daha düşük seviyede gözlemlenmektedir.

Demokratik yönetim açısından bir diğer önemli konu yerel yönetimlerin hesap verilebilirliğe katkısıdır. Özellikle doksanlı yıllarda, Dünya Bankası gibi kurumların yerel yönetimlere ağırlık verdiği, yerelleşme, yönetimin yerele doğru kaydırılmasını önerdiği zamanlarda çok tartışılmış olan bir konudur. Bu dönemde daha çok olumlu yönlerine odaklanılmış, yerel yönetimler kişilere daha yakın oldukları, kişilerin yerel konularla

¹ Bu sorular TÜBİTAK tarafından fonlanan221K031 numaralı projenin soru formuna eklenmiştir. Destek için Tübitak’a teşekkür ederim. Toplam örneklem 2435 görüşmeden oluşmaktadır. 2. düzey istatistiki bölge birimleri (26 alt bölge) nüfuslarına göre dağılmıştır. 400 hane halkından oluşan bloklar rastsal olarak (kent/kır dağılımına göre), her 400 adreslik bloktan ise 20 haneden oluşan kümeler rastsal olarak seçilmiştir.

² İstenildiği durumlarda bu analizlerin sonuçları yazar tarafından paylaşılabılır.

ilgili bilgilerinin daha çok olacağı ve yakınlıktan dolayı katılımın daha çok olabileceği düşünüldüğü için hesap verilebilirliği arttıracığı savunulmuştur.

Yerel yönetim hangi koşullarda hesap verilebilirliği artırır? Burada yöneticilerin seçim yoluyla hesap verebilmesi üzerinde durmak istiyorum. Hesap verilebilirliğin bazı aşamaları, gerekli koşulları bulunmaktadır. İlk olarak seçmenin konuya ilgi duyması, konu hakkında bilgi sahibi olması gerekmektedir. Seçmenin sahip olduğu ilgi ve bilgi ise özellikle son yıllarda partizanlık tarafından şekillenmektedir. Yakınlık, aidiyet duyulan partinin (medya vasıtasıyla da) vurguladığı konulara duyulan ilgi artmakta, seçmenler bu konular hakkında konuşulanları duymaya, algılamaya ve inanmaya daha çok meyilli olmaktadır. Bu nedenle, daha ilk aşamada hesap verilebilirlikle ilgili sorun yaşanmaktadır. Ardından sorumluluk atfetme aşaması gelmektedir. Maalesef bu aşamada da partizanlığın olumsuz bir etkisi görülmektedir ki sadece Türkiye’de yaşanan bir sorun değildir. Seçmenler kendi destekledikleri parti iktidarda olduğunda yaşananlara daha olumlu bakmakta, sorun yaşandığında cezalandırmak konusunda daha isteksiz davranmakta, cezalandırmaya daha az meyilli olmaktadır. Sorumluluk atfedilse bile diğer alternatiflere duyulan uzaklık nedeniyle seçimlerdeki tercihin değiştirmesi zaman zaman mümkün olmamaktadır. Bir konu seçmen için önemli olduğunda, iktidarın bu konudaki performansını değerlendirebilmeli ve bu değerlendirmeye göre oy kararını verebilmelidir. Başarısız bulduğunda cezalandırmalı, başarılı bulduysa desteklemeye devam etmelidir. Fakat daha önce tartıştığımız kutuplaşmanın yoğun olduğu ortamlarda bu tür bir mekanizma her zaman etkili olmayacak, bazı açılardan seçmen için önemli olan konularda iktidardan memnun değilse bile seçmenin yine aynı partiye oy verme eğilimi partizanlık ve kutuplaşmadan dolayı devam edecektir.

Yerel seçimlerde bu durum genel seçimlerden farklılaşmakta mıdır? Elimizdeki veriler bu soruyu tam olarak cevaplamaya imkân tanımasa da bazı veriler bu konuya ışık tutabilecektir. 2019 Haziran İstanbul tekrar seçimi öncesinde yapılmış olan anket çalışması yerel hükümetlerle ilgili bazı sorular içermektedir³. “Sizce bugün İstanbul’un en önemli sorunu nedir?” şeklinde açık uçlu olarak sorduğumuz soruya deprem cevabını veren olmamıştır. 1999 Marmara depreminden yirmi yıl sonra bu konunun İstanbul seçmeni açısından önemini yitirdiği görülmektedir. Anket çalışmasında 1019 kişi ile görüşme yapılmış, depremi İstanbul’un en önemli sorunu olarak belirten kişi olmamıştır. Zaman içerisinde hayati konuların bile unutulabildiği, önem verilmesi gereken konuları seçmenin gündeminde tutmak için sivil toplum tarafından önemli bir çaba gösterilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Seçmenin yerel siyasete ilgisi ve yerel siyaset hakkındaki bilgisini ölçmek için yine aynı çalışmada çok basit bir soru sorulmuştur. 2017 yılında İstanbul ve Ankara

³ Örnekleme ilgili detaylar için lütfen bakınız Erdoğan vd. 2019.

Büyükşehir Belediyelerinin başkanları istifa etmeye zorlanmış, Büyükşehir Belediye Meclisleri yerlerini alacak kişiyi seçmişlerdi. Seçmenin oy vermediği ama başkan olan kişilerin isimlerini açık uçlu olarak sorduğumuzda seçmenin doğru cevap vermesi son derece yüksek seviyede bir ilgi ve bilgiye işaret etmektedir. Yerel siyasetteki kişiler açısından seçmenin oldukça ilgili ve bilgili olduğu görülmektedir. Görüşülen 1019 kişi arasından 648 kişi İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı'nın kim olduğu açık uçlu olarak (soru dahilinde isim seçeneği verilmeden) sorulduğunda Mevlüt Uysal olarak cevaplayabilmiştir.

Daha önce bahsetmiş olduğumuz Nisan-Mayıs 2023'de gerçekleştirilen anket çalışmasında sorumlulukla ilgili bir soru yer almaktadır. "Sizce depremde yaşanan kayıplardan kim sorumludur?" sorusuna soruya cevap veren 2357 kişiden 734'ü merkezi hükümet, 410'u belediyeler, 59'u bürokratlar/devlet dairelerinde çalışanlar, neredeyse yarısı, 1083 kişi müteahhitler/inşaat şirketleri, sadece 37 kişi de hepsi şeklinde cevap vermiştir. Dolayısıyla sorumluluk atfetmek konusunda da partizanlığın öne çıkmış olmasının mümkün olduğu görülmektedir.

Son olarak paylaşacağım ampirik veri ilçe-belde belediyelerinden duyulan memnuniyeti içermektedir. Partizanlığı ve kutuplaşmayı görebilmek açısından örnekle mi Recep Tayyip Erdoğan'a oy vermeye niyetli olanlar ve oy vermeye niyetli olmayanlar olarak ikiye ayırdığımızda memnuniyet açısından iki grubun farklılaştığını görülmektedir.

Tablo 1.

Memnuniyet	Recep Tayyip Erdoğan'a oy vermeye niyetli değil	Recep Tayyip Erdoğan'a oy vermeye niyetli	Toplam
Memnun değil	397 40.8%	218 21.8%	615 31.16%
Ne memnun ne değil	177 18.2%	152 15.2%	329 16.67%
Memnun	399 41%	631 63%	1030 52.18%

Soru tam olarak "İlçe/belde belediyenizin yönetiminden ne derece memnunsunuz?" şeklinde sorulmuştur. Cevap skalası 0 ile 10 arasında değişmektedir. 5 altı memnun değil, 5 üstü memnun olarak kodlanmıştır. "Peki hangi cumhurbaşkanı adayına oy vermeyi düşünüyorsunuz?" sorusuna Recep Tayyip Erdoğan cevabını verenler Recep Tayyip Erdoğan'a oy vermeye niyetli, diğer üç adaydan birini belirtenler ise niyetli değil olarak kodlanmıştır.

Son olarak yerel yönetimlerde alternatif gruplara verilen yetkinin duygusal kutuplaşmayı azaltma imkânı yaratması da mümkündür. Vatandaşların diğer grubun yönetimi altında kendilerinin çok fazla kayıpları olmadığını hissettikleri durumlarda diğer grup hakkındaki görüşleri değişebilir, yerel siyaset kutuplaşmanın azalmasına katkıda bulunabilir. Fakat elimizde bu öngörüü değerlendirebileceğimiz bir veri ya da analiz bulunmamaktadır.

Sonuç olarak yerel yönetimler demokrasinin daha iyi çalışmasına katkıda bulunabilir mi, demokrasilerin çökmesine engel olabilir mi soruları tartışılmaya devam edilmelidir. Doğrudan katılım mekanizmalarına talep olduğu durumlarda eşitlikçi katılımın nasıl sağlanabileceği araştırılmalıdır. Yerel yönetimlerin seçim yoluyla hesap verilebilirliğe katkıda bulunabilmesi için ise yereldeki politikaları ve bu politikaların sonuçlarını bilen, takip eden, memnuniyetine göre oy kullanan seçmenin varlığı gerekmektedir. Türkiye verilerine baktığımızda seçmenin yerel siyasete ilgi duyduğu, yerel siyaset hakkında bilgi sahibi olduğuna dair işaretler vardır. Fakat yerel hükümetler tarafından seçilen politikalar ve bu politikaların sonuçlarını gözlemleyen, bu gözlemlere dayanarak karar veren, sorumluluk atfedip parti seçimi yapan ya da parti tercihini değiştiren seçmen var mıdır, kutuplaşmanın ve partizanlığın hâkim olduğu siyasi bir ortamda böyle bir seçmenin ortaya çıkması nasıl sağlanır soruları hala incelenmeyi bekleyen önemli konular arasında yer almaktadır.

Kaynakça

- Dahl, Robert . 1971. Polyarchy. New Haven, CT: Yale University Press.
Emre E., Kemahlıoğlu Ö., Moral M., Kalaycıoğlu E. ve Toros E. 2019. 23 Haziran 2019 İstanbul Tekrar Seçimleri- Seçmen Davranışı Açısından Bir Değerlendirme. İstanbul Politikalar Merkezi Raporu.

Prof. Dr. Burak KÜNTAY

Beykoz Üniversitesi

Demokrasilerde Parti Yapılanmaları

Beykoz Üniversitesi'nden bütün hocalarımızdan, akademisyenlerimizden, idari personelimizden, öğrencilerimizden sizlere selam getirdik. Hepinizin bu güzel forumunu canı gönülden tebrik ediyorlar. Türkiye'nin farklı yerlerinden gelecek böyle önemli bir forum organizasyonu için ben de sizleri tebrik ediyorum.

Aziz hocamla bundan aylar önce bir araya geldiğimizde bu hadisenin hayalini nasıl işleyeceğini, nasıl ilerleyeceğini ortaya koyuyordu. Bir şehrin ilçesi, o ilçenin köyleri, beldeleri de buna inanıyor ve bu inanış üzerinden de böyle muazzam bir şey çıkıyor. Çünkü gerçekten muazzam bir kalp, muazzam bir yürek koymuşsunuz. Başta bu işin değerli lideri Aziz hocam olmak üzere hepinizi canı gönülden tebrik ediyorum.

Efendim tabii herkes bir siyasi görüş sahibi. Açık konuşalım, Türkiye'de eğer "a" partisinin mensubuysanız "b" ile ilgili olumsuz eleştiri hoşunuza gidiyor, "a"nın methiyesi haliyle hoşunuza gidiyor, "b" partisindeyseniz de bunun tam tersi. Normal, çünkü inanmışız bir fikre, bir ideolojiye. Öbürünün de doğru olan tarafı olabilir mi diye düşünmüyoruz. Zaten demokrasinin patladığı yerde burası. Önce tabandan bakalım biz bu işi tam götürebiliyor muyuz?

Arz etmek istediğim şu, konuştuğumuz konuların ekseriyeti farklı bir şey ama bütün bu hikayeyi belirleyen hadise, partiler ve partileri yöneten bizleriz. Ben Amerika'ya 16 buçuk 17 yaşında gittiğimde kafama bir şey koydum. Başkanlık sistemi diye bir sistem var. Buna tutuldum. Başkanlık sisteminin çok demokratik, çok güzel, çok doğru bir sistem olduğuna inandım ve bu sistemi çalıştım. Okuduğum süre boyunca kendimi buna vakfettim. Hala da aynı bu sisteminin en iyi sistem olduğu kanaatindeyim. Çünkü başkanlık sisteminin temel birkaç özelliği var. 1, yasama, yürütme, yargı birbirinden kesin hatlarıyla ayrıdır. 2, her erk birbirinin üstü ya da altı değildir, birbirini denetler. 3, dar bölge seçim sistemi olur, halk vekilini biri onu ona önerdiği için değil,

o belirlediği için seçer ve meclise yollar. Kısacası milletvekilini halk seçer, halka dayatılmaz. 4, partiler yoka yakındır, zayıftır.

Sistemin adını getirmek, bir sistemin adını bir yere intikal ettirmek, bir adı bir yerde kullanmak keşke bütün işi çözsé çok güzel olurdu. Velhasılıkelam bugün bu iş böyle olmuyor. Bakın başkanlık sisteminin altında size saydığım birkaç madde var. Başkanlık sisteminin en altındaki partilere gelelim şimdide, bizde ve normalde sistem nasıl işliyor bir bakalım.

Bana yardımcı olmanızı rica edeceğim. Ordu'dan örnek vereyim. Ama önce şu milletvekili seçimine bir bakalım. Ordu kaç milletvekili çıkarıyor? 6 mı? Hesabımız kolay olsun 10 çıkarıyor diyelim. A partisi genelde 4 veya 5 tane çıkarıyor diyelim. Yani biliriz onu. Ben de siyaset yaptım. Gençlik kollarında çalıştık. Yani o ilde yaşayanlar Türkiye'nin havasına partinin havasına göre A partisi 5 tane çıkarır, B partisi 3 çıkarır dersin, C partisi 1, D partisi 1 dersin. Niye bu rakamları verebiliyoruz? Çünkü bizde adaya oy verilmediği için partiye, lidere, havaya işte oy verilir. Dolayısıyla 5, 3, 1, 1 kafamızda net değil mi?

Şimdi ben milletvekili olacağım. Niyet ettik. Kimse kızmasın, gücenmesin partiye gittik, kim beni milletvekili yapacak? Çok açık konuşalım. Yani karar mercii kim? Genel başkan. Bak sistem ne kadar güzel bizde. Şimdi ben genel başkana gidiyorum, diyorum ki efendim beni vekil yapar mısınız, tabii diyor. Çok şerefli bir meslek gerçekten yani ben de çok arzu ederim. Seçilecek sıradan aday yapıldık, olduk mu milletvekili olduk. 4 sene elimizden geleni yaptık. Yalnız şöyle bir sorunum var. Genel başkanın söylediklerinden bazen tezatlıklar duyuyorum. Bakın parti fark etmez, hiç önemli değil. Yahu doğru değil orada konuşulan bir şey. Ne yapacağız? Dillendirsek mi dillendirmesek mi? Şimdi çok güzel bir opsiyonumuz var. Dillendirmediğin takdirde bir dahaki seçimde çok rahatım. Niye? Çünkü milletvekilliği için beni tekrar takdir edecek kişiyle aramda bir problem yok. Dillendirdiğin an elveda milletvekilliği. Çünkü maalesef Türkiye'de milletvekilliği -bakın kimse darılmasın, gücenmesin- halk tarafından seçilen bir merci olmanın çok ötesinde, halkın önüne ben buna uygun gördüm, buyurun diye sunulan bir makam. Şimdi istediğiniz partiyi eleştirin, istediğiniz lideri eleştirin. Kim ne derse desin, Türk demokrasi tarihi boyunca bu durumdayız. Hiç çıkamadık buradan, hiç çıkmadık. Şimdi rahmetli babam olsa bana kızardı, bizim zamanımızda ön seçim vardı partilerde derdi. Yine müdahale yapılabiliyor muydu, yapılıyordu. Bu şekilde millet meclisi oluşturduğün zaman burada kimin geldiğinin bir önemi var mı? Bak çok samimiyetle soruyorum. O kazanmış hoşunuza gider, öbürü kazanmış hoşunuza gider, vekil seçemiyorsun ki isyan edecek ses çıkaracak bir merciye bir kişiyi seçemiyorsun ki bunu dillendiremiyoruz. Olmuyor, niye? Çünkü hep o parti haksız, yok öteki haksız ya da diğeri haksız. Yahu milletvekili seçimimiz yok.

Biz 30 yılda bir falan lider değiştiriyoruz. Bu baya profesyonel bir meslek oluyor. Mesleğin ne? Liderim. Hasbelkader bir partinin genel başkanlık koltuğuna oturursan, Türkiye'deki mevcut delege yapısında kimse kusura bakmasın ama eğer çok beceriksiz değilsen o koltuğu kaybettirmezler adama. Seçim kaybetseyen de kazansan da yanlış da yapsan doğru da söylesen hiç önemli değil. Çünkü öyle güzel bir delege yapısı var ki, ben geliyorum size diyorum ki ya hocam sen beni seversin, bizim İstanbul delegemiz 20 tane 30 tane siz buraya bir aileyi koyun, siz gelin buraya bizim arkadaşları koyun, bizim okuldan mezunları koyun. Ben seni seçtim ya, haftaya da sen beni seçeceksin, şeker gibi bir sistem. Ve biz bunun içinde Türkiye'de sistem konuşuyoruz. Senin genel başkan değiştirebilecek bir parti sistemin hiçbir parti içinde yok.

Milletvekili seçimine gidiyorsun, milletvekili seçebileceğin ve gerçekten halkın seçtiği insanların memleketi temsil edebileceği bir sistemin yok. Siz hiçbir partinin bunu tartıştığını gördünüz mü? O ona laf ediyor, o ona. Düzen içerisindeki temel sorunlardan herkes kaçıyor, niye? Çünkü herkesi etkiliyor. Niye? Çünkü kimsenin işine gelmiyor. Niye? O koltuğa oturduğun zaman Allah herkese uzun ömür versin vefat hali olmadığı takdirde ya da istifa etmediği takdirde ilelebet meslek garantisi, böyle güzel bir iş yok. Herkesin işinin sonunda bir değerlendirmesi, kriteri vardır. Halk diyor ki olmadı, yok diyor, oldu da daha halk anlamadı olduğunu.

Şimdi bizde efsane bir partiler sistemi var. Parti finansmanı, çok güzel. Devlet para veriyor partiye siyaset yap diye. Devlet diyor ki, aldığın oya göre, siyaset yap. Ben böyle bir şey görmedim. Mesela Amerika'daki sistemden örnek verelim. Aday mı olacaksın, sana limitler verilmiştir. Amerikan hukukunda şu kadar para toplayabilirsin der, kimlerden ne kadar toplayabileceğini söyler. O oranda alırsın, hepsi şeffaf olur, devletin üzerine yük getirmezsin, adaylığını açıklarsın seni o pozisyona kim tayin eder biliyor musunuz? Dar bölge olduğu için o partiye kendini kaydettirmiş, üye demiyor, o bölgedeki seçmen karar verir. Bizde seçmene sormak gibi bir adet malumunuz yok. Netice itibarıyla anlatmak istediğim çok net bir hadise. Şimdi size bir isim soracağım, bilir misiniz? Joe Biden duydunuz mu? Kim? Amerikan başkanı. Kamala Harris'i duydunuz mu? Bunlar hangi partiden? Demokrat. Peki size bir şey soracağım? Jaime Harrison'ı duydunuz mu? Muhtemelen %99,9 duymamıştır. Kim biliyor musunuz, demokrat partinin başkanı. Hayır, bizim duymamamız normal de Amerikalı bilmiyor ki. Niye biliyor musunuz? Çünkü başkanlık sisteminde partiler zayıftır. Çünkü demokrasi algısı nettir, birdir, ortadadır ve halka dayanır. Biz de halk dışında her şeye dayanıyor sistem. Adam 1976 doğumlu. Hiç kimse de bilmez Amerika'da. Adaylar ben adayım der, halkın önüne çıkarlar, halk da sen aday ol, sen olma der. Halk der, o da gider partinin adayı olur, milletvekilleri de böyle seçilir, senatörler de böyle seçilir, bütün adaylar da böyle seçilir.

Bugünkü konuşmanın özeti ve bizim en büyük sıkıntısı ne biliyor musunuz? Biz çok güzel bir illüzyonun içinde “mış” gibi yaparak partilerin birbirleriyle çok tatlı atışmalarını izleriz. Yok dini konular, yok Atatürk, yok milliyetçilik. En güzeli bunlardır, oralarda çok ekmek yer herkes, birbirine girer, ekonomi de fevkalade güzel gider bu atışmaların arasına. Yahu en temel nokta yok, halk yok. Halka sorma yok, halkın dahiliyeti yok. Halk önüne çıkana oy vermekle mükellef bir pozisyona sokulmuş. Bana deyin ki Türkiye’de son 20, 30, 40, 50 sene içinde Türkiye’de halkın milletvekilini, kendine mecliste temsil edecek vekili seçme sistemi üzerinde partiler oturdu, uzlaştı ve demokrasi üzerine yürüdü. Bir örnek verir misiniz? Hadi benim yaşım tutmadı, var mı? Yok, niye, gerek yok? Bundan hayıflanana gördük mü? Görmedik.

Netice itibarıyla şunu söylemek istiyorum, tabii ki değerli konuşmacıların bugün ve yarın konuşacakları konular çok önemli, çok mühim ama Süleyman Bey’in bir lafı vardı. Benim o zaman yaşım küçük, Efendim derdim işte şurada arıza var. Yaşımızda küçük, belki birçok boş şeyler söylüyoruz. O zaman bana derdi ki oğlum ne diyorsan da ama değişim benim şapkada başlamaz. Ayaktan gelmek zorunda derdi. Tabandan yürümek zorunda derdi. Birleşmeler ve hareketler tavanda değil tabanda olur derdi. Nehirler akar yolunu bulur ama o deltanın kendi oluşması lazım derdi.

Değerli dostlar, demokrasilerin temeli tabandan başlar, demokrasinin çözümü meclisten, parlamentodan başlar ama bunun da çözümü parlamentoya yolladığını, seni temsil edecek makamlara yolladığını gerçekten senin seçmenle başlar. Başta dedim ya ben bu sistemin savunucusuyum. Halkın içinde olmadığı bir demokratik sistemin, sadece adı demokrasi olarak kalır, oradan da öteye gidemez.

Hepinize saygılarımı sunuyorum.

DÜNYA DEMOKRASİ FORUMU

DDF'2023

14-16 Eylül 2023

MESUDİYE - ORDU - TÜRKİYE

PANEL 3

DEMOKRASİ VE EKOLOJİ/GIDA GÜVENCESİ

Prof. Dr. İnci GÖKMEN

ODTÜ Kimya Bölümü (E)

Ekolojik Yaşamın ve Gıda Güvencesinin Sürdürülebilirliği İçin Demokrasi

Eğer bir gün benim sözlerim bilimle ters düşerse bilimi seçin!

Mustafa Kemal Atatürk

Cumhuriyetimizin 100. Yılında Mesudiye’de düzenlenen Dünya Demokrasi Forumuna ev sahipliği yapan Sayın Oktay Ekşi, Sayın Prof. Dr. Aziz Ekşi, Mesudiyeliler ve bu forumun gerçekleşmesinde emeği ve katkısı olanlara teşekkür ederek sözlerime başlamak isterim.

2015 yılında düzenlenen Türkiye Demokrasi Forumuna da katılmış ve Cumhuriyetimizin 100. Yılında Dünya Demokrasi Forumu düzenlenmesi dileğine tanıklık etmiştik. Bu dilek yoğun emek ve çalışmalarla gerçek oldu. Yurtiçinden ve yurtdışından konuşmacıların katıldığı ve çok sayıda kişi tarafından takip edilen bu etkinliğin ülkemiz ve dünya demokrasisine olumlu katkısı olacağından eminim.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın birinci maddesi 9 Ekim 1923 tarihinde şu şekilde değiştirilmiştir: “*Hâkimiyet, bilâkaydû şart Milletindir. İdare usûlü halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına müstenittir. Türkiye Devletinin şekl-i Hükûmeti, Cumhuriyettir.*” Yani egemenlik kayıtsız şartsız milletindir. Yönetim şekli, halkın mukadderatını bizzat ve fiili olarak yönetmesi ilkesine dayanır. 29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyet ilan edildi. 29 Ekim 2023 Pazar günü tüm yurttta Cumhuriyetimizin 100. Yılı kutlayacağız.

Demokrasi halk, ahali anlamına gelen ‘demos’ ile egemen, muktedir anlamındaki ‘krates’ kelimelerinin birleştirilmesinden oluşmuştur. Demokrasi Karl Popper’a göre

'halkın yönetimi ve halkın yönetme hakkı olarak tanımlanmıştır. Cumhuriyet bir rejim, demokrasi cumhuriyetin uygulanış biçimlerinden biridir.

Panelimizin başlığı 'demokrasi ve ekoloji/ gıda güvencesi'dir. Ekoloji ve gıda güvencesine değinmeden önce emekli bir üniversite öğretim üyesi olarak üniversite öğretim üyelerinin maruz bırakıldığı bazı antidemokratik uygulamalara kısaca değinmek istiyorum. 2016 yılında 2212 öğretim elemanı Barış İçin Akademisyenler Bildirisini-BAK, imzaladılar. Bunu takip eden günlerde pek çok üniversitede imzacı öğretim elemanları için soruşturmalar açıldı, öğretim elemanları çeşitli illerdeki mahkemelerde yargılandı. Kanun Hakkında Kararnamelerle-KHK, çok sayıda öğretim elemanının üniversiteleriyle ilişkileri kesildi, pasaportları iptal edildi, pek çoğu üniversitelerinden, yurtlarından kopartıldı, öğretim üyeleri adeta dört bir tarafa savruldu. Bu acımasız muamelelerin uygulandığı öğretim elemanlarından intihar edenler oldu. İşini kaybedenlerden mahkemeye başvurup geri dönenlerin sayısı çok çok az. Bunların sonucunda üniversitelerin üzerine adeta ölü toprağı serpilmiş ve üniversiteler susturulmuştur.

Üniversitelerde 1946 yılındaki bir yasa ile rektörlerin seçimle göreve gelmeleri kabul edildi. 1980 yılındaki askeri darbe sonrasında rektörler atanarak göreve geldi. 1992 yılında rektörlerin belirlenmesinde seçimler geri geldi. 2016 yılındaki bir KHK ile rektör seçimleri sonlandırılarak Cumhurbaşkanına doğrudan rektör atama yetkisi verildi. Ülkemizde mahalle muhtarını seçiyoruz. Üniversite öğretim elemanlarının rektörlerini seçememesi büyük bir tezattır ve demokrasi açığıdır. Rektör atanmasına ve diğer antidemokratik uygulamalara karşı çıkan Boğaziçi Üniversitesi öğretim üyelerinin eylemleri 1000 gündür sürmektedir. Üniversiteler toplumun en önünde yer alır, ülkenin geleceğı olan gençleri eğitimlerle donatarak meslek edinmelerini sağlar, üniversitelerde düzenlenen bilimsel toplantılar ve konferanslar, yapılan araştırmalar, hazırlanan raporlar ve yazılan makalelerle ve diğer çalışmalarla üniversiteler adeta ülkenin beynidir. Üniversiteler tükenmeden antidemokratik uygulamalara son verilerek üniversitelerin bir an önce demokratik yapıya kavuşması şarttır. Bu ülkemizin bekası için önceliklidir.

Bu paneldeki beş konuşmacımız demokrasi ve ekoloji/ gıda güvencesi konularında paylaşımlarda bulunacaklar. Gıda konusunda bazı önemli kavramları hatırlayalım, Türkçe yazılımları birbirine çok yakın olan iki kavram var; **gıda güvenliğı**, tüketime sunulan gıdaların zararsız olması ya da zararlı bir öge içermemesi; Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü, FAO¹ ise **gıda güvencesini** "her insanın, her zaman sağlıklı ve aktif yaşam için yeterli, güvenli ve besleyici gıdaya fiziksel ve ekonomik olarak erişmesi" olarak tanımlıyor. Bu iki kavrama ek olarak **gıda adaleti**; gıda güvencesinin temel bir insan hakkı olarak görülmesini ve gıda üretiminin adil bölüşümünü talep ediyor. **Gıda egemenliğı** ise her topluluğun kendi gıda politikasını belirleme hakkını savunuyor.² Panelimizin başlığı bu önemli kavramlardan **gıda güvencesini** içeriyor.

Beslenme her yaştan insan için önemlidir, ancak çocukluk çağında çocukların zihinsel ve bedensel gelişimleri için iyi beslenmeleri çok önemlidir. Çocukların iyi beslenmeleri sağlıklı erişkin bireyler olmaları için hayati önem taşır. Çocuklar ve gençler ülkenin geleceğidir. Gıda Mühendisi Dr. Bülent Şık'ın 'Bir Arada Yaşarız Eğitim ve Toplumsal Araştırmalar Vakfı-BAYETAV' için hazırladığı 'Gizli Açlık-Çocuklara Okulda Ücretsiz Bir Öğün'³ raporu son yıllarda gıda fiyatlarındaki büyük artışlar sonucu çocukların okula aç gönderildiğini, bunu önlemenin yolunun okullarda bir öğün ücretsiz yemek verilmesinden geçtiğini anlatmaktadır. Ülkemizin bugünkü koşullarında okullarda bir öğün ücretsiz yemek uygulaması kolaylıkla hayata geçirilebilir ve bir an önce başlatılmalıdır. Öğretim yılı başlamasına rağmen maalesef yetkililerce bu konuda bu yıl da bir karar alınmamıştır. Üniversiteyi kazanan öğrenciler beslenmeye ek olarak barınma sorunu ile karşılaşınca kayıtlarını dondurma yolunu seçmektedirler. Bir yandan da ülkemizden yoğun bir beyin göçü sorunu yaşamaktayız. Son yıllarda sadece Almanya'ya 14.000 doktorumuz göç etti. Bunun yanı sıra çok sayıda üniversite mezunu, alanında uzman gencimizi adeta altın tepsi içinde batıya sunuyoruz. Ülke geleceğini oluşturacak donanımlı genç bir neslin ülkede kalıp, potansiyellerini gerçekleştirebilecekleri koşulların sağlanması önemlidir.

Ülkemizin Karadeniz bölgesi ve Ordu ili ülkemiz orman yoğunluğunun fazla olduğu bölgeleridir. Mesudiye'nin bulunduğu Ordu ili de dahil pek çok ormanlık alan, madencilik, yol yapımı, inşaatlar, yangınlarla yok edilmektedir. Ordu ili yüz ölçümünün yüzde 74'ünün maden faaliyetlerine açılmış olması kabul edilemez, bu karar derhal geri çekilmelidir. Doğanın tehdit edildiği yerlerde yaşayan insanlar bu alanları korumak için yoğun çabalar harcamaktalar. Ancak bu çabalar çoğu zaman yeterli olamamakta, eylemcilere kolluk kuvvetleri tarafından oldukça sert davranılmaktadır. Adli yollarla doğanın yok oluşu durdurulmaya çalışılmakta, yargı geç kalmakta, bazen doğadan yana karar alınmamakta, bazen de çıkan olumlu kararlar uygulanmamakta, doğaya saldırılar sürmekte, çoğu kez ağaçlar kesilip ormanlar yok edilmektedir. İklim değişikliğinin etkilerini yoğun olarak yaşadığımız günlerde iklim değişikliğinin başlıca nedenlerinden karbon emisyonlarının en etkili yutağının ormanlar olduğunu hatırlamak ve ormanlara sahip çıkarak korumak gençlerimizin geleceği ve ülkemizde yaşamın sürdürülebilirliği açısından çok önemlidir. Ormanlarımızı koruyamadığımızda iklim değişikliğinin etkilerini daha fazla hissedeceğiz. Ormanın bir ekosistem olduğunu, bu sistemin oluşması uzun yıllar gerekli olduğunu ve ağaçların yanı sıra pek çok başka canlıya ev sahipliği yaptığını biliyoruz. Ağaçlandırma çabaları çok önemlidir. Ancak ağaçlandırma orman ekosisteminin oluşması için yeterli değildir, ekosistemler onlarca yılda oluşabilir. Yok ettikleri doğa ve ormanlarla insanlar adeta bindikleri dalı kesmektedir. Doğayı yok eden birkaç kişinin daha zengin olması için binlerce kişinin ve milyonlarca canlının geleceği yok edilmektedir. İklim değişikliğinin biyoçeşitliliğin azalmasında büyük rolü vardır. Bunun sonucunda gıda güvencesi de büyük tehdit altına girmektedir.

Günümüzde karşı karşıya olduğumuz yakıcı sorunlarla başa çıkabilmenin yolu beden ve zihnen sağlıklı, iyi eğitim almış, kendisine iyi iş olanakları yaratılmış, demokratik hak ve sorumlulukların bilincinde olan özgürce fikirlerini dile getirebilen gençleri yetiştirmekten geçer. Demokrasi evde başlar, okulda, günlük hayatta devam eder. Evlerde demokrasiyi güçlendirmek için TV ve benzeri ortamlarda demokrasi eğitimleri verilmelidir. Okullarda demokrasi konusunda dersler, uygulamalar, aydınlatıcı bilgiler demokrasinin toplumumuzda yerleşmesi için çok yararlı olacaktır.

Mesudiye'de düzenlenen Birinci Dünya Demokrasi Forumu'nun geleneksel olarak her yıl yapılmasını ve sürdürülmesini diliyorum. Ayrıca dilerim ki:

Dünya Demokrasi Forumları daha geniş bir katılıma ev sahipliği yapacak büyük toplantı mekanına kavuşur. Daha sonraki forumlarda çocuklar, gençler ve kadınlar için ayrı oturumlar düzenlenir. Açılıшта severek dinlediğimiz opera sanatçılarının destekleriyle Dünya Demokrasi Forumu Korosu oluşturulur.

100 yılını kutlayacağımız Cumhuriyetimizin ebediyen yaşaması dileklerle ...

İkinci Dünya Demokrasi Forumu 'nda görüşürüz.

Kaynaklar

1. FAO1996, World Food Summit Plan of Action, FAO, Roma
2. Aziz Ekşi, 'gidabiliminotlari.com/2018/10/21/sofradan-tarlaya-gida-guvencesi/'
3. Bülent Şık, Gizli Açlık, Çocuklara Okulda Ücretsiz bir Öğün, Bir Arada Yaşarız, Eğitim ve Toplumsal Araştırmalar Vakfı, BAYETAV, 2023

Keigo OBARA

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü
Orta Asya Alt Bölge Ofisi

Gıda Güvencesi ve Beslenme için Adil Gıda Sistemlerinin Geliştirilmesi

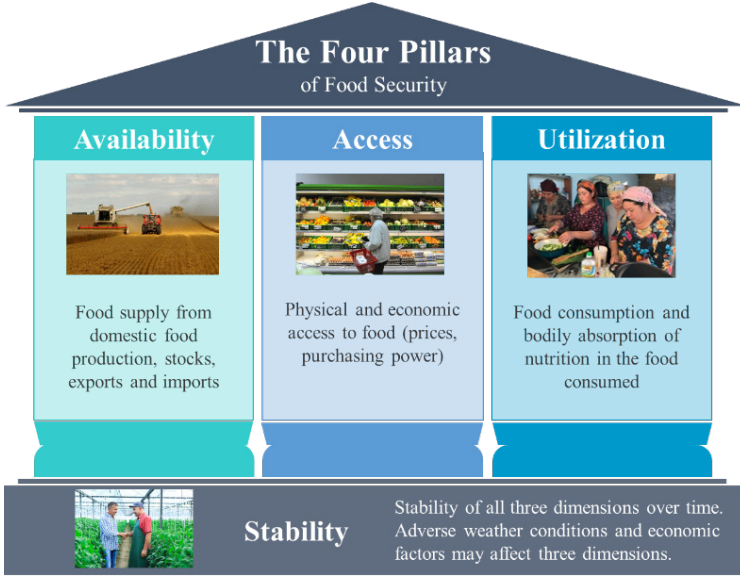
Giriş

Gıda eşitsizliği ile ilgilenmek, çeşitli kritik konularla kesişen bir temel endişedir. Yorumlar geniş bir şekilde değiştiği için, genel bir anlayışı kurmak son derece önemlidir. Temel odak olarak, yalnızca ulusal kendi kendine yeterlilik ve üretim kapasitelerini vurgulamaktan ziyade, çağdaş gıda güvenliğinin temel sorunu olarak gıda erişimine yönelmelidir. Ne yazık ki, dünya şu anda 2030 yılına kadar herkes için gıda güvenliğini ve beslenmeyi sağlama konusundaki küresel hedefleri başarmak için yolda değil. Açlık artıyor ve aynı anda obezite giderek yaygınlaşıyor. Gıda güvenliği ve beslenme, gıdaya erişim de dahil olmak üzere, ülkeler arasında ve uluslar içinde devam eden bir eşitsizlik içermektedir. Bu eşitsizlik çok yönlüdür ve gıda sistemlerinin hem arz hem de talep yönlerini içeren çeşitli faktörlerden etkilenmektedir. Özellikle ekonomik büyümenin yalnız başına gıda erişimindeki eşitsizlikleri ele alamayacağını kabul etmek önemlidir.

Gıda Güvenliğinin Dört Boyutu

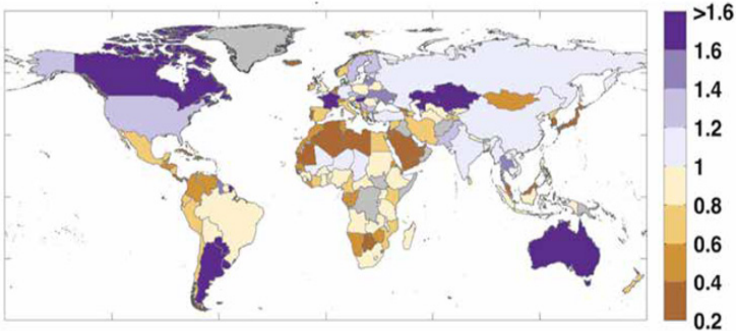
Birleşmiş Milletler Dünya Gıda Zirvesi, gıda güvenliğini, tüm insanların her zaman yeterli, güvenli ve besleyici gıdalara fiziksel ve ekonomik erişiminin, aktif ve sağlıklı bir yaşam için beslenme gereksinimlerini ve tercihlerini karşılayan bir durum olarak tanımlamıştır (FAO, 1996). Gıda güvenliği temel olarak gıdaya erişimle ilgilidir ve insan güvenliğinin bir temelidir. Gıda güvenliğinin kapsamlı bir çerçevesi, gıda güvenliğinin unsurlarını, mevcudiyeti (yerel üretim ve ticareti içeren gıda arzı), erişilebilirliği (fiziksel ve ekonomik gıda erişimi), kullanımı (gıda tüketimi ve besin emilimi) ve istikrarı (bu boyutların zaman içinde sürdürülebilirliği) içeren şekilde tasvir eder. Bu çerçeve, çeşitli kuruluşlarda temel bir kavramsal model olarak hizmet eder. Şekil 1, gıda güvenliğinin dört unsurunu göstermektedir.

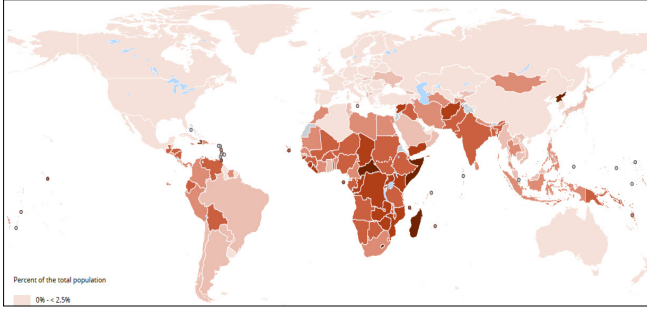
Şekil 1. Gıda güvenliğinin dört unsuru

Gıda güvencesi ve gıda açısından kendi kendine yeterlilik arasındaki farkı ayırt etmek hayati öneme sahiptir. Yüksek düzeyde kendi kendine yeterlilik, gıda güvencesinin iyileştirilmesi anlamına gelmez. Düşük satın alma gücü ve eşitsizlik gibi faktörler genellikle gıda güvencesizliğine katkıda bulunur. Şekil 2 ve Şekil 3'te gösterildiği gibi ülke düzeyindeki kendi kendine yeterlilik, gıdaya evrensel erişimi garanti etmez. İspanya, İtalya ve Japonya gibi kendi kendine yeterliliği daha düşük olan bazı ülkeler, Güney Asya'daki kendi kendine yeterli ülkelere kıyasla birçok insanın yeterli gıdaya erişimden yoksun olduğu daha yüksek gıda erişim düzeylerini sergilemektedir.

Şekil 2. Ülkelerin kendine yeterlik oranı(2005-09)

Kaynak: FAO (2016)

Şekil 3. Dünyada açlık yaygınlığı(2020-22)
Kaynak: FAO (2023)

Küresel Gıda Güvencesi ve Beslenme Durumu ve Türkiye'nin Perspektifi

2000 yılından itibaren açlığı ve yetersiz beslenmeyi azaltma konusundaki önemli ilerlemelere rağmen, son yıllarda COVID-19 pandemisi, enflasyon ve Ukrayna'daki savaş gibi çatışmalar nedeniyle küresel ilerleme durma noktasına gelmiştir. Dahası, gıda güvensizliği ve yetersiz beslenme, yetersiz gıda alımından yetersiz besin kalitesini içerecek şekilde genişlemiştir, bu da mikrobesein eksikliklerini ve obeziteyi içermektedir. Bu sorunlar dünya çapında giderek yaygın hale gelmiş olup, yaklaşık her üç kişiden birinin yetersiz beslendiği ve mevcut eğilimler devam ederse bu sayının 2030 yılına kadar her iki kişiden birine yükselebileceği tahmin edilmektedir. Bu durum, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi 2'de belirlenen hedeflerle keskin bir tezat oluşturuyor.

Türkiye de son yirmi yılda yetersiz beslenmeyi azaltma konusunda önemli ilerlemeler kaydetmiş olmasına rağmen obezite oranları sürekli olarak dünya genelinde en yüksek seviyelere ulaşmıştır. Bu beslenme alışkanlıklarındaki değişiklikler, hayvansal protein ve yüksek yağlı gıdaların tüketimindeki artıştan kaynaklanmaktadır.

Gıda Erişimi ve Beslenme Eşitsizliği ve Temel Nedenleri

Gıda güvencesi ve beslenme sorunu, açlık, yetersiz beslenme, düşük besin kalitesi ve obezite de dahil olmak üzere bir dizi sorunu içine alan geniş bir yelpazeyi kapsayacak şekilde genişlemiştir. Bu zorlukların her ülkeyi ve toplumu eşit derecede etkilemediğine dikkat çekmek önemlidir. Eşitsizlikler hem ülkeler arasında hem de uluslar içinde devam etmektedir. Örneğin, Latin Amerika ve Güney Asya'daki orta gelirli ülkeler bile açlık konusunda orta düzeyde sorunlar yaşamaktadır (FAO, IFAD, UNICEF, WFP ve WHO, 2023). Ayrıca, obezite, gelişmiş ülkelerin bir sorunu olarak kabul edilirken, şimdi obezite sorunu olan obez bireylerin yaklaşık üçte biri düşük ve orta gelirli ülkelerde yaşamaktadır (Ng, M., Fleming, T., Robinson, M., ve diğerleri, 2014). Bu ülkeler aynı zamanda yetersiz beslenme ve mikrobesein eksiklikleri konusunda yüksek oranlarla karşı karşıyadır. Bu zorlukların karmaşıklıkları, ülkeler içindeki eşitsizlikleri ele alınmasını

gerektirdiğini göstermektedir ve bu, veri kullanılabilirliğindeki farklılıklar nedeniyle daha zor olabilir.

Gıda erişimindeki eşitsizlik, bilgi ve finansman gibi gıda üretim kaynaklarına erişimdeki farklılıklardan ve modern değer zincirlerine ve pazarlara erişimdeki adaletsizliklerden kaynaklanmaktadır. Gıdanın uygunluğu, sağlıklı gıdaların düşük gelirli haneler için pahalı olması ve enerji yoğun, ancak besin açısından fakir gıdaların süpermarketlerde düşük fiyatlarla kolayca bulunabilmesi gibi diğer önemli bir faktördür. Eşitsizlik aynı zamanda haneler içinde, özellikle cinsiyet rolleri, bilgi ve zaman kaynakları konusunda varlığını sürdürmektedir. Örneğin, birçok kırsal kadın küçük ölçekli tarım yapmaktadır, ancak yetersiz zaman nedeniyle gıda hazırlama sorumluluğu ile yükümlüdürler. Bu gözlemler, gıda erişimindeki eşitsizliğin köken nedenlerinin üretim ve gelir ötesine uzandığını vurgular.

Çok Sektörlü Yönetim Gerekliği

Gıda erişimindeki eşitsizlikleri kapsamlı bir şekilde ele almak için gıda sistemleri perspektifi vazgeçilmezdir. Gıda sistemleri çerçevesi, gıdaya erişimin dört temel unsur tarafından şekillendiğini kabul eder. Bunlar; gıda tedarik zincirleri, gıda çevresi (uygunluk ve fiyatları içeren), bireysel faktörler (bilgi, cinsiyet normları, beslenme alışkanlıkları gibi) ve tüketici davranışıdır. Bu çok yönlü yaklaşım, müdahale noktalarını vurgular. Örneğin; kentsel tarım kentsel ve banliyö alanlarda gıda kalitesini ve çeşitliliğini artırabilir; tüketici dostu gıda etiketleri ve iletiler tüketicinin besinsel değeri anlamasını kolaylaştırabilir ve ulusal gıda tabanlı beslenme rehberleri sağlıklı beslenme seçenekleri konusunda paydaşları uyumlu hale getirebilir.

Gıda sistemleri çerçevesi hükümetler, uluslararası kuruluşlar, akademi ve sivil toplum tarafından geniş ölçüde benimsenmiştir ve son yıllarda gıda sistemleri ve diyetlerle ilgili mevcut veri ve analiz miktarı ve kalitesi önemli ölçüde artmıştır. FAO tarafından sağlanan Gıda Sistemleri Gösterge Tablosu ve Gıda Sistemleri Değerlendirmeleri gibi platformlar bu kaynaklara açık erişim sağlamaktadır.

Kaynaklar

- FAO. 1996. Rome Declaration on World Food Security and World Food Summit Plan of Action: World Food Summit, 13-17 November 1996, Rome, Italy.
- FAO. 2016. The State of Agricultural Commodity Markets 2015-16 In Depth. 2015-2016(I5222E/1/12.15). <http://www.fao.org/3/a-i5222e.pdf>
- FAO. 2023. The State of Food Security and Nutrition in the World, Interactive Version <https://www.fao.org/interactive/state-of-food-security-nutrition/2-1-1/en/>
- AO, IFAD, UNICEF, WFP and WHO. 2023. The State of Food Security and Nutrition in the World 2023. Urbanization, agrifood systems transformation and healthy diets across the rural-urban continuum. Rome, FAO. <https://doi.org/10.4060/cc3017en>
- Ng, M., Fleming, T., Robinson, M., et al. 2014. Global, Regional, and National Prevalence of Overweight and Obesity in Children and Adults during 1980-2013: A Systematic Analysis for the Global Burden of Disease Study 2013. The Lancet, 384, 766-781.

Michael G. FRANCOM

ABD Tarım Bakanlığı, Tarım Ateşesi

Gıda Güvencesi ve Demokrasi Arasındaki İlişki

Davetiniz için teşekkür ederim, Ankara'dan katılıyorum. Bizzat gelemedim çünkü bazı program çakışmaları vardı. Bir önceki konuşmacımızı ve daha önceki oturumdaki konuşmacıları dinledikten sonra da çok enerji dolu hissediyorum kendimi. Kim bilmeyorum ama, "halkın sesini susturamazsınız" dedi birisi. Bu pek çok farklı yönlerden geçerli. Doğru. Ve bir yandan da, birkaç ergen çocuğun babası olarak bunun doğru olduğunu onaylayabilirim, özellikle de çocuklar açken.

Ve son konuşmacımız UNDP'den Argun Hanım'ın yaptığı yorum gerçekten hoşuma gitti. Ve yine çeviri biraz farklı görünebilir, ancak insanların demokrasinin temel dokusu veya bileşeni olduğunu vurguluyor olabilir. Bununla birlikte tarım ve onunla demokrasi arasındaki bağ hakkında daha fazla konuşacağım. FAO'dan konuşmacımız Bay Obara ile birlikte birkaç ortak noktaya değineceğimi düşünüyorum, ama konuyu biraz daha derinlemesine ele alacağım. Hadi devam edelim ve başlayalım.

Hepinizin bildiği gibi küresel gıda güvencesi ciddi bir baskı altındadır. Ukrayna'da savaş var. Dünyanın her yerinde başka çatışmalar da var. İklim değişikliği var, başka felaketler var. Yaklaşık bir yıl önce ortaya çıkan bir pandemimiz var. Tarım, küresel sera gazlarına en çok katkıda bulunanlar arasında yer alıyor. 2050 yılında bu gezegende yaşayacak olan yaklaşık 9,7 milyar insanı beslemek için gıda üretimini en az %50 artırmak zorundayız. Korumacılık, kutuplaşma da artıyor, bunun gibi popülizm ve diğer bölünmeler de.. Ve bunlar daha önceki oturumlarda tartışılmıştı. Bunlar dünyadaki tüm ülkelerde demokrasinin dokusunu parçalıyor. Dolayısıyla bir dönüşüme ihtiyaç var. Belirtildiği gibi, BM'nin kalkınmaya yönelik 2030 hedeflerine, özellikle de açlığın sona erdirilmesine ulaşma konusunda programın gerisindeyiz, bunda ve diğer bazı göstergelerde hala oldukça gerideyiz.

Elbette tüm bu açılardan en çok ihtiyaç duyan ülkelere karşı sorumluluğumuz var. Ve tüm bunların temelini oluşturan hükümetler veya uluslararası kuruluşlar ya da sivil

toplum ve diğerleri değişimi yönlendirmeye ve onu sürdürülebilir kılmaya gerçekten yardımcı olan demokratik kurumlar mı? Elbette tüm bunlar olurken iş dünyasının, bireysel tüketicilerin ve hayatın her kesiminden halkın desteğine de ihtiyacımız var. Tekrar ediyorum, bu konu daha önceki sunumda ele alınmıştı ama aslında gıda güvenliği herkesin erişimi anlamına geliyor. Bu, uzun yıllardır gıda güvencesi alanında çalışan biri olarak beni gerçekten etkileyen bir şey. Bazen, en azından benim durumumda, bunun aslında bireyle, tüm insanlarla ilgili olduğunu unutmak kolaydır. Bazen olaya çok makro düzeyde bakıyorum. Bireysel insanların var olduğunu unutuyorum.

Yani tüm bu çalışmalar bu hedefe ulaşmamız için yapılıyor ve ilerleme kaydedildi. Bunu hiçbir şekilde gölgede bırakmak istemiyorum. Fakat, ister yerel olsun ihraç edilsin, gıdayı nasıl ürettiğimize, ne yediğimize, o gıdanın işlenmesine, nakliyesine, satışına bakmamız ve değişiklikler yapmamız gerekiyor. Ayrıca uluslararası anlaşmaların ve ticaret standartlarının önemini de dikkate almalıyız. Şu anda sağlam bir sistemimiz var, ancak bu sistemin ufuktaki farklı zorluklara ve önceliklere uyum sağlayacak şekilde güncellenmesi gerekebilir.

Bu yüzden size bunun ne olduğuna, bunun benim zihnimde nasıl şekillendiğine dair bir örnek vereceğim. Yani örneğin Türkiye'nin Güneydoğu'da yıkıcı bir deprem yaşadığı, 50.000 veya daha fazla kişinin öldüğü, büyük bir yıkımın yaşandığı, binaların çöktüğü, evlerin yıkıldığı Şubat ayına dönerseniz. Bununla birlikte çok fazla acı ve gönül yarası da vardı. Ve böylece, Türkiye'deki tarım danışmanı olarak konuya şu açıdan bakıyordum: Tamam, Türkiye halkını doyurmaya yetecek kadar gıda üretebilecek mi? Cevap evet idi. Ve bunun farklı nedenleri vardı. Ancak bunun bir kısmı, ülkenin başka yerlerinde depremden etkilenmeyen ek kapasitenin bulunmasıydı. Ayrıca pek çok mahsulün, kışlık buğdayın, kışlık arpanın zaten toprakta olduğu da bir gerçektir.

Yani tehdit altında değildi. Şimdi elbette insanlar var. Bir adım geriye gidip mikro düzeyde bakarsanız, meydana gelen tüm ölümlerin yanı sıra, ciddi şekilde etkilenen çok sayıda aile ve hane halkı vardı. Ancak bu insanlar zor durumda kalıyor ve zaman zaman gıdaya erişim sağlamakta zorlanıyorlar. Dolayısıyla, bu tür bir tanımın mevcut olması ve buna makro veya mikro olarak bakmanın, bu sunumda ilerledikçe bunun aklınızın bir köşesinde bulundurmanın önemli olduğunu düşünüyorum. Tekrar ediyorum, eğer gıda güvenliğine bakıyorsak, aslında 4 boyutu var; gıdanın bulunabilirliği var, insanların gıdaya ekonomik ve fiziksel erişimi var, o gıdanın kullanımı var ve bir de istikrarı var. Bunların her biri hakkında biraz konuşacağım.

İstikrar boyutunu geçeceğim, çünkü bu biraz daha uzun vadeli bir ufuk ve yol boyunca size bazı kişisel örnekler vereceğim. Yani ilk nokta, gıdanın bulunabilirliğine üretim perspektifinden bakmak. Dolayısıyla çiftçilerin başarılı olabilmesi, kar edebilmesi, ailelerine bakabilmesi ve geleceğe yatırım yapabilmesi için tohumla, gübreyle,

teknolojiye ve diğer girdilere erişmeleri gerekiyor. Peki, mahsullerini yetiştirmek, hayvanlarını yetiştirmek, ticaretini yapmak için bu girdilere nasıl erişiyorlar? Gerçekten destekleyici bir düzenleyici sisteme ve işleyen piyasalara ihtiyaçları var ve işte bu noktada, demokratik kurumlar, hükümet ve özel sektör tüm bu işlerin yapılması için bir araya geliyor. Üretim aynı zamanda devletin destek programlarına, kural ve düzenlemelerine de bağlıdır. Ve bu kuralların ve düzenlemelerin geliştirilmesinde, kamunun bu düzenleyici çerçevenin uygun hale getirilmesine yardımcı olma konusunda önemli bir rolü vardır. Hadi bunu bir yana bırakalım, ABD'de, işletmelerin ve kamunun çıkarlarına uygun davrandığımızdan emin olmak için düzenlemelerimiz ve kurallarıımızdaki değişiklikler hakkında kamuoyunun, sivil toplum kuruluşlarının yorumunu aldığımız bir sürecimiz var.

Tüm bunları dengelemeli ve en iyi çözümü bulmalıyız. Biliyorsunuz, bir grup için bir şeyi, başka biri için başka bir şeyi yapamayız. İlerlememizi sağlayacak ortak bir zemin bulmalıyız. Ve bence bu, demokrasi ve tarım üzerine düşündürmektir ve sanırım tam da demokrasi bu yeteneğe sahiptir. Bana göre demokrasi, farklı zihniyetlere sahip insanların bir araya gelerek ortak bir zemin bulma becerisine dayanıyor. Çünkü bunu yapma yeteneği olmazsa, daha fazla bölünme, daha fazla kavga ve sorunlarla karşılaşırız. Yani ben bu sürecin, özel ya da kusura bakmayın kamuya açık, yorum isteme sürecinin aynı zamanda, ister ürün sigortası, ister gıda yardımı olsun, farklı türde desteklerin sağlanmasında hükümetin de oynayacağı bir role sahip olduğunu vurguluyorum. Hükümetin aynı zamanda toprak ve su hakları konusunda, hukukun üstünlüğünü uygulama ve sürdürme konusunda da oynayacağı bir rol vardır. Ve elbette tüm bunların içinde tüketici davranışları da dahil olmak üzere değişimler, kaçınılmaz değişimler vardır. Sağ tarafta Arizona'daki Glen Canyon Barajı'nın resmi var. Burası Utah eyaletinin güneyindeki evimden sadece birkaç saat uzakta.

Bu baraj ABD'deki en büyük barajlardan biri ama son birkaç yılda su seviyelerinin belirgin bir şekilde düştüğünü gördük. Neyse ki 2023 biraz daha yağışlı bir yıldır. Ancak toplam varlığı açısından hala olmamız gereken yerin çok gerisindeyiz. Yani bunun anlamı, bu baraj ve bu nehir, Colorado nehri, bir düzine eyaletin yarısı kadar. Mutfak suyu için kullanılıyor. Yani evinizde içtiğiniz su, evinizde sulamada kullanılıyor. Çimlerin için kullanılır. Çiftçiler bunu kullanıyor. Ve bu su aynı zamanda güneşe, Meksika'ya kadar ulaşıyor. Yani farklı ilgi alanları ve farklı önceliklerden oluşan gerçekten ilginç bir dinamiğe sahip. Ve bunu dengelemenin hemen bir yolunu bulmak gerekiyor. Ve işte tam bu noktada hükümet, ortak zemini bulmaya yardımcı olmak için hakem olmak, dilerseniz hakem rolünü üstlenmek için devreye giriyor. Çünkü bir çiftçinin belki de musluğundan su içen ya da çimini sulayan kişiden farklı bir amacı ya da ilgisi olacaktır. Tüketici davranışında bahsettiğim bu değişimlere nereden geliyoruz, size bir örnek vereceğim. Yani benim yaşadığım durum bu ve dünyada çok daha kötü durumlar var.

Fakat kişisel bir örnek bu paylaşmak istediğim. Şu anda mahsullerimiz ve çimlerimiz, yeşil çimlerimiz için yeterli su bulmakta zorlanıyoruz. Bunun bir sonucu olarak, bazı insanlar hükümet teşviklerinin desteğiyle çimlerini söküp yerine kaya bahçeleri veya çok fazla suya ihtiyaç duymayan diğer doğal bitki örtüsünü koymaya karar verdi. Yani bence bu, tarımsal üretimin desteklenmesine yardım etme konusunda hükümetin nerede yer alacağını gösteren bir sorunsal. Daha sonra yerel girişimler tarafından oluşturulan topluluk bahçelerini öne çıkarmak istedim. Gıda üretimine, nereden geldiğine, nasıl yapıldığına, nedir ve sizin için nasıl faydalı olduğuna dair kamunun ilgisi giderek artıyor. Ve tüm bunlar bir yorgan gibi bir araya geliyor, bir takım farklı parçalar bir araya geliyor ve bu sadece Amerika Birleşik Devletleri'ndeki değil dünyanın başka yerlerindeki üretimi de farklı ölçülerde destekliyor. Bu tür sistemlere sahip olmayan ülkelerimiz olduğunu biliyorum, ancak bunun, bugünkü tartışmamız için iyi bir örnek olduğunu düşünüyorum.

Yani yine gıda bulunabilirliği rekabete bağlıdır ve düzgün çalışan pazarlara ihtiyacımız var. Ve bunun gerçekleşmesi için hükümete ihtiyacımız var. Herkesin erişime, özgür ve adil erişime sahip olmasını ve rekabet edebilmesini sağlamak için eşit bir oyun alanına sahip olduğumuz oranda düzenlemelerin yürürlükte olduğundan emin olmak için piyasaları denetleyen bu gözlemciler, demokratik kurumlara ihtiyacımız var. Size Amerika Birleşik Devletleri'nden bir örnek vereyim. Yani yaklaşık beş veya altı şirket ABD'deki kümes hayvanı endüstrisinin ve ABD ihtiyacının çoğunluğunu kontrol ediyor. Dolayısıyla, ABD Tarım Bakanlığı bunu gördü ve çiftçilerin, tüketicilerin ve diğerlerinin kullanabileceği fiyatların adil ve piyasa kurallarına uygun olması için piyasada aşırı rekabet olmadığından veya yeterli rekabet olduğundan emin olmak için bu duruma müdahale etti. Yani bu sadece hükümetin müdahale etmesi gerekebilecek yerlere bir örnektir. Ben bir serbest pazardan yanayım, ancak hükümetin müdahale

etmesi, yönlendirici eylemlerde bulunması ve piyasanın yolunda gitmesini sağlaması gereken durumlar vardır.

Finans dünyası ve hükümetlerin bunu devam ettirmek için yapması gereken müdahaleler hakkında konuşmaya çok zaman harçayabiliriz. Yani rekabet, tüketicilerin tercihlerini genişletmeye yardımcı oluyor. Öncelikle israfı azaltıyor ve bunun azaltılmasına yardımcı oluyor. Burada bir anlığına şunu vurgulamak isterim ki israftan bahsettiğimizde, bu biraz rekabetin dışındadır, ancak genellikle bir işletme olduğunuzda israf, para kaybıdır. Ancak tüketici olduğunuzda da aynı durum geçerlidir. Bununla birlikte Amerika Birleşik Devletleri de dahil olmak üzere bazı ülkelerde tüketicilerin önemli miktarda gıdayı israf ettiğini görüyoruz. ABD'de bu oran %30 ila 40'tır ve hükümet, tüketici grupları ve sivil toplum bu israfın azaltılmasına yardımcı olmada önemli bir rol oynamıştır. Gelecekteki israfın azaltılmasına yardımcı olmak ve gelecekte dünyayı beslemeye yetecek kadar gıdaya sahip olduğumuzdan emin olmak için bu yolda ilerlememiz gerekiyor.

Bu sadece bir sonraki noktayı güçlendiriyor. Bu kamu katkısı, pazarlarımızın, düzenleyici çerçevelerimizin, standartlarımızın vb. yalnızca tek bir grup ticaretine değil, tüm topluma fayda sağlayacak şekilde çalıştığından emin olmak açısından çok önemlidir. Yani ticaret alanında mevcut fazlalıkları ve açıkları dengelemeye yardımcı olmak için var. Örneğin ABD'de soya fasulyesi gibi fazla miktarda ürün üretiyoruz. Dolayısıyla soya fasulyesi eksikliği olan ve soya fasulyesine ihtiyaç duyan ülkeler var. Ve böylece, bir nevi birlikte çalışabiliyor ve dünya genelindeki bu fazlalıkları ve açıkları dengeleyebiliyoruz. Hükümetler, DTÖ gibi uluslararası kurumlar, BM, bu ticareti kolaylaştırmaya yardımcı olacak düzenleyici çevreler, bu pazarların oluşturulmasına yardımcı olmak için oradalar. Ve son yıllarda bir artış olduğunu gözlemledik.

Özür dilerim, şimdi konuşmamı bağlıyorum. Ticaret önemlidir, fakat sistemin şekillenmesinde halkın çok önemli olduğu hakkında konuşabileceğimiz başka alanlar da var. Dolayısıyla işleyen bir demokratik kurumu tamamlamak için hem hükümetler hem de uluslararası kuruluşlar gıda güvencesi açısından hayati öneme sahiptir. Gıda güvencesinin her zaman tüm insanlar için olduğunu ve bunu ileriye taşımak için pazarın, tüketicilerin ve sivil toplumun birlikte çalışmasının farklı yolları olduğunu unutmayın. İşte tam da bu noktadayız. Bölünmeyi aşmamız ve böylece ortaya konan ve üzerinde anlaşmaya varılan BM 2030 sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak için çalışmaya devam etmemiz gereken bir noktadayız.

Zaman ayırdığınız için teşekkür, konulardan bazılarını atladığım için özür dilerim.

Gökmen ARGUN

UNDP SGP GEF Ulusal Koordinatörü

İklim Değişikliği Bağlamında Demokrasi

Teşekkürler. Ben şöyle bir şeyden bahsetmek istiyorum, çevreye dokunduğumuz zaman, demokrasi konusuyla çevreyi bir araya getirdiğimiz zaman sorumluluk alanımıza dair bir bakış geliştirmemiz lazım. Dünyada küçük kıyametler oldu. Birçok canlı artık yaşamda değil. Yani biyolojik çeşitlilikte binlerce canlı yok oldular. Arkasından afetlerle uğraşıyoruz ve iklim şu anda hepimizin kapısına gelmiş, eşiklerini aştığımız çok zorlu bir alan. İklim değişikliği, mücadele etmemiz, yaşamda varlığımızı sürdürbilmemiz için çözmemiz gereken ve bazı eşikleri de maalesef aştığımız bir alan. Şimdi benim için demokrasi kavramı, biraz bugün konuşmalarımızın dışına çıkarak söylesek insanın kendi geleceğini ve toplumu için, sevdikleri için geleceği şekillendirme fırsatına dört elle sarılabilmektedir. Benim için demokrasinin karşılığı budur. Yani ben geleceğimi şekillendirme yetkisini, yeteneklerini bir başkasına bırakmak gibi bir kolaylık yerine, benim için en doğru olan yolu çizme hakkımın peşinde olmalıyım diye düşünüyorum.

Şimdi bu iyileştirme ve belirleme hakkına baktığımız zaman, gerçekten kaçınılmaz bir koşul var, yani özne ile gerçekleşen arasındaki mesafeyi kısaltmamız gerekiyor. Yani ben şahıs olarak bir uzmanlığım var, bir şeyler öğrendim ama ben geleceği şekillendirme fırsatını bir sürü aşamada başkalarına teslim ediyorum. Siyasetçi seçiyorum, milletvekili seçiyorum, parti seçiyorum, onu gösteriyorum ve aslında sonuç üzerindeki etkim o kadar zayıf ki. Ve böyle bir zayıflık benim çok önemseydiğim gelecekte yaşayabilmesi için insanlığın ve canlıların ve bütün tabiatların hayatta kalabilmesi için yetersiz. Demek ki bu aradaki mesafeyi kısaltmak lazım.

Şimdi 1992 Rio Konferansı, dünya çevre meselelerine doğru düzgün bakmak için bir fırsat yarattı. 93'te de benim bugün ulusal koordinatörlüğünü yaptığım program kuruldu. Küçük destek programı şimdi bir farkı vardı. Birleşmiş Milletler'in orada bir izlediği yol var ama o yoldan bir şey, bir açılım yaptı, nedir hükümetlerarası bir sistem

diye kendini anlatır Birleşmiş Milletler. Nedir, devletler arasındır, devletlere bırakır. Ana aktörlüğü devletlere bırakır. Uzman vs diğer rolleri diğer rolleri kısmen destekler ama aslında çok da birincil desteklemez. Birincil desteklediği devletlerdir.

Şimdi iklim, iklimle ilişkili biyoçeşitlilikle ilgili 92 konferansında ne oldu? Rio konferansında GEF diye bir fon icat edildi. Bu fonu bir havuz olarak düşünün ve bu havuza devletlerin para koyduğunu düşünün. Bu havuzdan devletlere, devletin yapabilecekleri projelere bir kaynak ayrıldı. Devletle sivil toplum örgütlerini yapabilecekleri projelere kaynak ayrıldı ve doğrudan sivil toplum örgütlerine bir kaynak ayrıldı. Bu kaynak evet büyük kaynağın küçük bir kısmı ama bu neye işaret etti? Biz kendi geleceğimizi şekillendirme hakkını kaynakla desteklemeye başladık. Bu çok önemli bir şey. Söylediğim şey kaynağın kısıtlı olması meselesi. Son derece kritik.

GEF son 30 yıldır 28.000 sivil toplum projesi desteklemiş dünya çapında. Buna ayrılan bütçenin toplamı 750.000.000 \$, 30 senede. Geçen yılki dünya kupasının reklam bütçesi ise 875.000.000 \$. Şimdi biz burada iki yüzlülük görüyoruz. Neden? STK dediğimiz zaman insanlar devreye giriyor. Kendi sorunlarını gözetebilen, etrafına bakıp benim sorunum şu diyebilen ve ben bu sorunu çözmek için emek harcayacağım diyen bir sivil bir inisiyatif. İşte SGP'nin, bir yapının içerisine girerek emek harcamak isteyen böyle insanları desteklemesi önemlidir. Böylece özne ile sonuç arasındaki ilişki kısılır. Birini bir şeyi yapmaya ikna etmek, o konuda öyle düşünmeye ve öyle uygulamaya ikna etmek zorunda kalmayız. Fiilen iki elimizle ve dostlarımızı etrafımıza toplayarak onlarla ilişkiler kurarak, uzmanlıkları yan yana getirerek çözüme doğrudan yürürüz ve hatta koşarız.

Türkiye'de bu programın 400'e yakın projesi var. Yani biz 400'e yakın çözüm önerisi üretebilmiş Türkiye'de ve bunların çoğu o kadar yenilikçi, o kadar güncel, o kadar sağlıklı ve doğrudur ki keşke bunların replikasyonlarını, benzerlerini yapa yapa bugüne gelseydik. O zaman bugün dünyanın yaşadığı iklimle ilişkili, biyoçeşitlilikle ilişkili konularda ve tabii ki diyelim ki dünya kupası kadar bütçesi de olsaydı, hiçbir eşiği aşmazdık şimdiye kadar. Şimdi burada çok önemli bir şey var. Yani o mesafeyi kısaltma, temsili demokrasi mi, katılımcı demokrasi mi, ona başka adlar veren hocalarımız var, işte şefkatli, kapsayıcı bir şekilde davetkar ve anlayışlı bir demokrasiyi şekillendirmeye ihtiyacımız var. Bu nasıl olacak? Tamam, demokrasiyi talep etmeliyiz ama bir kapasite lazım. Yani demokrasi talep etmek için şahıs olarak, sivil toplum olarak bir kapasite ortaya koyarak bir fikir, güncel bir ihtiyacı ortaya koyarak... Diyelim ki siyasetçi size şu yolun yapılması çok doğrudur diyor ama sizin belki başka bir fikriniz gelişebilir orada, daha doğru bir şey önerebilirsiniz. İşte o doğru önermeyle siyasetçinin getirdiği arasında ilişkiyi kurabilmek ve kaynağı ve zamanı buna atfedebilmek için kurulan bilinçli tutumun adına ben demokrasi diyebiliyorum.

Sürenin de kısıtlı olduğunu varsayarak ne yapabiliriz? O kadar çok şey yapabiliriz ki. Örneğin her çözümü merkezi hükümetten veya yerel yönetimden beklemeyebiliriz. Birilerini çağırmanıza gerek yok. Her sorun için çözüm önerebilecek mental kapasitedeyiz. Etrafımıza bakmayı, hayal kurabilmeyi, daha iyisini gördüğümüzde yeni bir şey önerebilmeyi becerebilecek insanlarız. Sivil toplum örgütlerinde çok şey yapabiliriz. Mesela Avrupa'da süt kooperatifleri var. Avrupa'nın süt konusundaki politikasını belirleyebilecek kadar güçlü. Gelin görün ki kooperatifin başkanı kim, kimse bilmiyor. Neden, çünkü çok demokratik. Çünkü bir ihtiyaca yönelik çalışıyorlar. Kimsenin orada havalı bir şekilde giyinip oturmaya ihtiyacı yok. Sütün politikasını belirliyorlar, kazançlarını belirliyorlar, sağlıklı olup olmadığını belirliyorlar ve bu bir kooperatif. Yani hani demokrasi konusunda krizden konuştuk ama inanın çok engel yok.

Biz iddianız var ve peşinden gidecekseniz demokrasi kapasite gerektiriyor. Eğer bir şeyi okuyarak, araştırarak ve anlayarak savunursanız, işte o zaman demokrasi-nin bir parçası olursunuz. Aksi takdirde bekleriz birilerinin bize sunmasını. Teşekkür ederim.

İbrahim GÜNDÜZ

Gazeteci-Yazar

Türkiye'deki Ekokırımlara Demokrasi Penceresinden Bir Bakış

Yaklaşık beş yıldır yağma-talan madenciliği, vahşi madencilik, sömürge madenciliği konularında yoğunlaştım. Gazeteci olarak en uzun süre ve en geniş olarak çalıştığım dosya diyebilirim. Çünkü bu madencilik, Türkiye'nin en değerli doğal yaşam alanlarının bir daha geri gelmemek üzere yok olmasına neden olmaktadır. Konuşmama Paskalya Adası'nın hikayesiyle başlamak istiyorum.

1. Paskalya Adası

Amerikalı bilim insanı Jared Diamond'ın "Çöküş - Toplumlar Başarısızlığı ya da Başarıyı Nasıl Seçerler?" (2019) adlı kitabından beni çok etkileyen Paskalya Adası'nın hikayesini bilenleriniz vardır. Çünkü Pasifik Okyanusu'nun tam ortasındaki Paskalya Adası'yla, on binlerce kilometre uzağındaki Türkiye arasında bir kader ortaklığı bulunuyor. Daha doğrusu Türkiye'nin kaderinin Paskalya Adası'na benzememesi için bu hikâyeyi anlatma gereği duyuyorum.

Hollandalı kâşif Jacob Roggeveen'in 5 Nisan 1722'de Paskalya günü adaya ayak basması nedeniyle adaya bu ad verilmiş. Roggeveen adaya adım atamaz büyük şaşkınlık yaşamış. Çünkü Pasifik Okyanusu'nun tam ortasında olan bu ıssız ve çorak adanın her yerinde yüksekliği 9 ila 15 metre olan devasa taş heykeller görmüş.

Onlarca yıl Paskalya adasındaki bu taş heykeller sır olarak kalmış. Nasıl olmuştu da bu devasa heykeller bu çorak adada, tekerlekli araçlar olmadan, büyük halatlar olmadan bir yerden bir yere taşınabilmişti. Ve bu heykelleri yapanlar nereden gelmişti? Çünkü en yakın Şili kıyıları 3 bin 700 kilometre doğuda, en yakın Polinezya adasıysa 2 bin kilometre batıda. Ancak bilim insanlarının uzun uğraşları ve incelemeleri sonucu Paskalya adası, insan denilen varlığın dünya üzerindeki yıkıcı etkilerini ortaya koyan çok çarpıcı bir örnek olarak ortaya çıktı. Nasıl mı?

2. Dünyanın En Büyük Palmiyeleri

Ortak Çağda 900 yılı civarında Yeni Zelanda çevresindeki adalar öbeğinde yaşayan Polinezyalılar, Paskalya Adasına ilk yerleşen insanlar oldu. Yani palmiye ağaçlarından yaptıkları ilkel kanolarıyla Pasifik Okyanusu'nda 2-3 bin kilometre yol kat edip Paskalya adasına ayak bastılar. Ayak bastıkları Paskalya adası, boyları 30 metreye ulaşan dünyadaki en büyük palmiye ağaçlarıyla kaplıydı. Bir ucundan diğer ucuna 13 kilometre olan, yüzlerce kuş türünü barındıran, çevresinde balıklar kaynayan adaya her yüzündeki cennet demek bile az kalırdı.

Paskalya Adası'na yerleşen insanlar her zaman olduğu gibi kaynakları kontrolsüzce kullanmaya başladı. Kendileriyle birlikte adaya getirdikleri kültürel ve dinsel inançları gereği, "Moai" adı verilen devasa heykeller yaptılar. Adadaki volkanik bir taş ocağı da bu heykelleri yapmak için elverişli bir ortam sağlıyordu. Hızla çoğalan, ev yapmak, yemek yapmak, ısınmak ve kano yapmak için bilinçsizce ormanları kesmeye başlayan insanlar, bu heykelleri taşımak için de ağaç kesmeye başladı. Fatih Sultan Mehmet'in kızaklar üzerinde gemilerini kaydırması gibi Paskalya adası sakinleri de kestikleri ağaçlardan yaptıkları kalasların üzerinde heykelleri kaydırıyorlardı.

Önce uçamayan kuşları sonra uçan kuşları öldürmeye başladılar. Bir süre sonra adaya kuşlar uğramaz oldu. Adanın çevresindeki balık alanlarını talan ettiler. Özetle 1400'lere geldiğinde yani 500 yıl içinde Paskalya adasında tek bir ağaç bile bırakmadılar. Sonunda adada yiyecek bulunamayınca, balık avlamak için gerekli kanoları yapmak için ağaç da kalmayınca adada yamyamlık baş gösterdi. Özetle, milyonlarca yıllık bir süreçte cennet halini almış olan ada, insanların ayak basmasının ardından 500 yıl içinde cehenneme dönmüş oldu.

3. Toplu Katliam

Çevrenize bakın. Çok uzağa gitmenize gerek yok, ülkenize bakın. Doğal kaynakları nasıl acımasızca yok ettiğimizi görmüyor musunuz? Hanginiz Karadeniz bölgesinde çocukluğunuzun ormanlarını görebiliyorsunuz. Her yıl acımasızca ağaçlar kesiliyor. Daha lüks evler, masalar, koltuklar ve sandalyeler için hala kontrolsüzce ağaçlar kesiliyor. Köylerimizin çoğunda çocukluğumuzun korulukları, ormanları kalmadı.

Çocukluğumuzda Karadeniz hamsi kaynardı. Hamsi dolu kamyonlar, Fatsa'daki hamsi işleme tesislerinin önünde kilometrelerce uzanırdı. Bugün Karadeniz'de hamsi tükenmek üzere. Şimdi bir de madenciler çıktı karşımıza. Onlar toplu katliam yapıyor. Öyle üç beş değil aynı anda binlerce ağacı kesip, ormanları yok edip, toprakları, siyanürle zehirlenmeye başladılar.

Bir halka yüzük için 50 ton toprağı-kayaçları un ufak etmeye ve 30 gram sarı metali içinden aldıktan sonra sağa sola atmaya başladılar. Yani sizce bu nereye gidiyor. İnsanlar bunu nasıl görmez. İnanması güç değil mi? Eminim hepiniz yukarıda Paskalya Adasını anlatırken, "Bu insanlar nasıl bu kadar aptal olabilir?" diye içinizden sormuşsunuzdur. Şimdi ben size soruyorum, biz nasıl bu kadar aptal olabiliyoruz? Tarım alanlarımız, ormanlarımız, sularımız gözlerimizin önünde yok edilirken nasıl böyle tepkisiz kalabiliyoruz? İşte siz bugün neleri yaşıyorsanız Paskalya Adası'nda yaşayanlar da aynısını yaşadı. "Bir şey olmaz" dediler. "Ağaç değil mi, kökü burada, büyür" dediler. "Devlet büyüklerimiz bizi korur, onlar bize zarar veren bir şeye izin vermez" dediler. Bugün bizlerin dediği gibi.

Şimdi sizlere Türkiye'nin eşsiz doğal güzelliklerini anlatan birkaç fotoğraf göstermek istiyorum. Ardından da bu doğal güzelliklerin ve yaşam alanlarının nasıl param parça edildiğini ve katledildiğini anlatan fotoğraflar göstereceğim. Bugün Türkiye'nin Ege ve Akdeniz bölgelerinde tatil amacıyla herhangi bir yere seyahat ederken, Burdur'dan, Afyon'dan, Denizli'den ve Muğla'dan geçerken sıklıkla karşılaşacağınız görüntüler bunlar: Kesilmiş ormanlar, param parça edilmiş dağlar ve kabak gibi oyulmuş topraklar.

4. Eko Eko Eko

Konuşmam sırasında salondaki ekranlarda yer alan görüntüler, EKO EKO EKO belgeseline ait. Bu belgesel İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Öğretim Üyesi Dr. İlkay Nişancı ve arkadaşlarının 5 yılda çektikleri 6 bölümlük EKO EKO EKO belgeseli. Türkiye'de adına madencilik denilen yağma-talan düzeninin ve sömürge madenciliğinin ne olduğunu anlamak istiyorsanız, EKO EKO EKO belgeselinin altı bölümünü de izleyiniz.

Bugün Ordu'nun yüzde 74'ü maden bölgesi ilan edilmiş durumda. Bunu TEMA'nın çok değerli bir çalışmasıyla öğrendik. Başta Sayın Deniz Ataç olmak üzere tüm TEMA gönüllülerine buradan canı gönülden teşekkür ediyorum. Onların bu istatistiksel çalışmasıyla nasıl bir tehlikeyle karşı karşıya kaldığımızı anlamış olduk. Düşünebiliyor musunuz, ormanlarla, fındık bahçeleriyle ve mendereslerle kaplı Yeşil Ordu'nun yüzde 74'ü maden bölgesi ilan edilmiş. Bugün Fatsa'da bir siyanürlü altın madeni 8 yıldır faaliyette. Bunun ne anlama geldiğini, nasıl zararlar verdiğini, siyanürlü madene karşı amansız bir mücadele veren arkadaşlarımız raporlar hazırladılar. Yani Fatsa'daki madenin zehirlerini ve zararlarını bilimsel raporlarla ortaya koydular. Burada dinleyiciler

arasında Fatsa Doğa ve Çevre Derneği Başkanı Sayın Zeki Odabaşı, hemen yanında bu mücadele ilk kıvılcımları çakan Enerji Yüksek Mühendisi Sayın Alaattin Yılmaz ve burada kürsüde panelist arkadaşlarımdan birisi olan Ordu Doğa ve Çevre Derneği Başkanı Sayın Ertuğrul Gazi Gönül ve arkadaşlarının mücadelesi sayesinde, Ordu'yu bir maden bölgesi haline getirmeye çalışanlar kolay kolay istedikleri adımları atamıyorlar. Yani meydan boş değil ama mücadele bitmiş de değil.

5. “Boşuna Uğraşıyorsunuz”

Size “Altın Ölüm” kitabımdan bir anekdot aktarmak istiyorum: Fatsa’da üst düzey bir mülki idare amiri, bir başka deyişle üst düzey bir devlet yetkilisi, kendisini ziyaret eden ve siyanürlü altın madenine karşı mücadele eden bir avukata aynen şu cümleleri kuruyor:

“Devlet burayı maden sahası ilan etti. 20-25 yıl sonra burası yaşanacak bir yer olmayacak. Boşuna uğraşıyorsunuz...”

Aslında söylediklerinde ne eksik ne de yanlış bir şey var. Çünkü gerçekten de madencilerin planları hayata geçirilirse, Fatsa’da 20-25 yıl sonra kimse yaşayamayacak. Şüphesiz etkileri sadece Fatsa’yla da sınırlı kalmayacak; zaten her altı ayda bir açıklanan yeni maden alanlarına bakılırsa Ordu, Perşembe ve Ünye de benzer bir yıkımla karşı karşıya. Ancak yanlış olan, o makamda oturan ve on binlerce kişinin canı emanet edilen bir kişinin, bunu peşinen kabul etmesi ve hiçbir mücadele içine girmemesi. Çünkü onun için Fatsa görev yaptığı bilmem kaçınıcılığın birisi. Yani sadece bir “görev” yeri. O kadar rahat kuruyor ki o cümleleri, “Devlet burayı maden sahası ilan etti. 20-25 yıl sonra burası yaşanacak bir yer olmayacak.” Aslında ağzından çıkan cümlelerin bizim için anlamı, “Artık bu topraklarda yaşayamayacaksınız.” Sanki işgal kuvvetleri gelmiş kapıya dayanmış. Sanki Fatsa bin yıl öncesinin Moğol istilasıyla karşı karşıya. İşte biz ve bizim gibi Türkiye’nin dört bir yanında benzer saldırılar altındaki milyonlarca vatandaşımızın hissiyatı bu.

6. Kurşunçalı

Bugün Fatsa’daki siyanürlü altın madeni iki üç katı büyümek istiyor. Bizim Kaz Dağlarımız olarak ifade edebileceğimiz Kurşunçalı Dağı maden bölgesi ilan edildi. Kurşunçalı’ya siyanürlü altın madeni açmak istiyorlar. Az önce size Perşembe Yaylası’nı gösterdim. Perşembe Yaylası dünyanın nadir ekosistemlerinden birisi. Ortasından menderesler akıyor. Yemyeşil bir coğrafya. Şimdi bu menderesleriyle ünlü Perşembe Yaylası’nın hemen yanında siyanürlü altın madeni sondajları başladı.

Yani geldiğimiz noktayı anlatmaya çalışıyorum. Bugün Korgan’da, Kumru’da, Aybastı’da, Ulubey’de, Mesudiye’de ruhsatlar verilmiş. Şurada sondaj, burada sondaj

yapacağız. Şurada altın çıkaracağız, burada gümüş çıkaracağız. Peki oralar nereler? Oralar milletin yaylaları, oralar milletin meraları, ormanları, köyleri. Oralar milletin su kaynakları. Türkiye'nin geneli maalesef böyle bir durumla karşı karşıya. Türkiye'nin neredeyse bütün dağları, ormanları, yaylaları, meraları bugün saldırı altında.

Tekrar Paskalya Adası'na dönersek, peki biz nasıl bu kadar aptal davranabiliyoruz. Maalesef oluyor. Şunu söylemek istiyorum, ülkeyi yönetenler, devletleri yönetenler yanlışlar yapıyor. Hangi ülke olursa olsun. Dünya ve Türkiye tarihi bunun çok acı örnekleriyle dolu. Ancak bizim bu kararları kabul etmemiz mümkün değil. Ama bunun için de insanlarımızın neyle karşı karşıya olduğunu bilmesi gerekiyor. İşte bir gazeteci olarak ben de bunu yapmaya çalışıyorum. Yani Türkiye'nin genel olarak nasıl bir tehlikle karşı karşıya olduğunu anlatmaya çalışıyorum.

7. Altın Ölüm

Bakınız Türkiye'de devam eden vahşi madencilik, sömürge madencilik, ne olduğunu anlamak istiyorsanız "Altın Ölüm" ve "Altın Girdap" kitaplarını mutlaka ama mutlaka okuyunuz. Dünyada her yıl bir milyon ton fındık üretiliyor ve bunun 700 bin tonu Türkiye'de üretiliyor. Türkiye'nin her yıl bu fındıktan 2 MİLYAR DOLARDAN FAZLA geliri

bulunuyor. Sadece fındıktan. Şimdi geldiler böyle bir coğrafyanın ortasına siyanürlü altın madeni kurdular. Zararlarını saatlerce konuşabiliriz. Ormanların yok edilmesi, dağların param parça edilmesi, suların zehirlenmesi, dünyanın en zehirli kimyasallarının kullanılması vs... İşte efendim keseceğiz, parçalayacağız, zehirleyeceğiz ama eski haline getirip gideceğiz. Yalan. Bunlar yalan.

8. Siyanürlü Sel

Fatsa'daki siyanürlü altın madeninin içinden akan sel görüntülerini bile yalanlayabildiler. Görüntülerde membranlar ve siyanür liçlemesinde kullanılan borular her tarafa dağılmıştı. Hatta bu görüntüleri haberleştirdiğim için hakkımda ceza ve tazminat davaları açabildiler. Yani suçüstü görüntüleri üzerine devlet harekete geçmesi gerekirken, devletin kurumları "Her şey kontrol altında, bir sorun yok" şeklinde açıklamalar yaptılar.

Her yıl iki, iki-buçuk milyar dolar gelir elde edilen bir coğrafyanın ortasına getirip siyanürlü bir altın madeni kurdular. Buradan ne elde ediyor devlet? Bir milyon dolar.

Devlet katkı payı diye. Hadi diyelim iki milyon dolar olsun, hadi beş milyon dolar olsun. Bugün Ordu'nu en az 10 farklı yerine siyanürlü altın madeni açmak istiyorlar. Kurşunçalı'yı size söyledim, Mesudiye'de, Ulubey'de, Aybastı'da... Bunun akılla, mantıkla izah edilebilir bir yanı var mı? Yani hem bir yandan her yıl iki, iki buçuk milyar dolarlık gelirinizi tehlikeye atıyorsunuz, diğer yandan ormanlarınızı kesip, dağlarınızı parçalayıp sularınızı zehirliyorsunuz. Ne için? Yılda bir milyon dolar sadaka için.

9. Ekokırım Saldırıları

Türkiye son 25 yıldır ağır bir ekokırım saldırısı altında. Murat Dağı, Kaz Dağları, Çiçekbaba Dağı (Sandras), Beş Parmak Dağı (Latmos), Toroslar, Kurşunçalı, Munzur Dağları, Canik Dağları, Madra, Eğrigöz, Kozak Yaylası, Perşembe Yaylası... Liste uzayıp gidiyor.

Muğla-Milas'da termik santralin kömür ihtiyacını karşılayacağız diye bölge ay yüzeyine döndürülmüş durumda. Akbelen Ormanı için köylüler aylardır mücadele ettiler ama bütün dünyanın gözü önünde ve şirketin jandarma-polis eskortuyla yaptığı bir baskınla binlerce ağaç daha yerle bir edildi.

Afyonkarahisar, Uşak ve Kütahya illerimizin arasında kalan Murat Dağı, Türkiye'nin akarsularının yüzde 40'ünün kaynağı durumunda. Porsuk, Gediz, Büyük Menderes'in doğuş noktasıdır Murat. Yüzlerce derenin ana kaynağıdır. Bugün Murat Dağı'yla ilgili onlarca maden projesi var. Vatandaşlar hukuki mücadelelerle bu talanı durdurmaya çalışıyor. Ama devletin kurumları Murat Dağı'nı param parça edecek projelere "onay" veriyor.

Dünya Küresel İklim Krizini değil artık Küresel İklim Felaketini konuşuyor. Yer yüzündeki en değerli şeyler artık sarı metal değil, sarı başaklar. Bugün tonu 500 dolar olan mermer ihraç edeceğim diye tonu 5 bin dolara ulaşmış zeytin yağının kaynağı olan zeytin bahçelerini yok edemezsiniz.

Son 10 yılda yalnızca madencilik için yapılan orman tahsisleri, 20 yılda yanan ormanlardan daha fazla. 2002-2022 arasında 20 yılda çıkan yangınlarda 95 bin 905 hektarlık (959.050 dönüm: 137 bin 7 futbol sahası) orman kaybı yaşanırken 2012-2022 tarihleri arasındaki 10 yılda yalnızca maden izinleri için tahsis edilen orman arazisi miktarı 109.884 hektar (1.098.840 dönüm: 156 bin 977 futbol sahası) oldu.

Şanlıurfa-Göbeklitepe, Diyarbakır-Çayönü, Kuzey Mezopotamya- Halaf, Güney Mezopotamya -Ubaid kültürlerinin; Aplağanda, Mitanni, Ahamenis, Makedon, Selevkos, Uruklar, Hititler, Lidyalılar, Persler, Sümerler, Akadlar, Babililer, Asurlular, Urartular, Romalılar, Emeviler, Abbasiler, Selçuklular, Osmanlılar Kızılırmak'tan, Fırat ve Dicle'den su içtiler. Bu medeniyetlerin birçok kalıntısı sular altında kaldı. Dünyada ilk tarımın, ilk kentlerin, ilk imparatorlukların kurulduğu Anadolu Coğrafyası vahşi madencilik uygulamalarına terk edilemez.

10. Çok Pişmanlarmış

Şimdi gelelim demokrasi boyutuna. Bir anekdot anlatıp oraya bağlayacağım,

Çek Cumhuriyeti, Almanya ve Macaristan siyanürle altın üretimini yasaklayan ilk Avrupa Birliği ülkeleri. AB üyesi ülkelerin temsilcilerinden oluşan Avrupa Parlamentosu, Mayıs 2010'da siyanürlü altın madenciliğinin AB topraklarında yasaklanmasını isteyen bir karar aldı.

Avrupa'da durum buyken ve Avrupalı kendi topraklarında kılı kırk yarararak bu türden talan-yağma madenlerine, götürüsü getirisinden çok daha fazla olduğu için kolay kolay izin vermezken, Türkiye'deki dostlarına farklı tavsiyelerde bulunuyor. Nereden öğreniyoruz? Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) Türkiye Madencilik Meclisi Başkanı İsmet Kasapoğlu'ndan.

Kasapoğlu, AB'deki meslektaşlarından kendilerine öğütler verildiğini belirterek, "Ne yapın edin, maden varlıklarınızı AB'ye tam üye olacağınız ana kadar ortaya çıkarın... Yoksa AB'ye üye olduğunuz zaman bunları değerlendirmekte zorluk çekeceksiniz. Biz İspanya ve Yunanistan'a bu uyarıyı yapmadık, bugün çok pişmanız" diyorlarmış.

Neden çünkü demokrasi kurallarıyla işliyor. Neden çünkü özgür medya var. Neden çünkü kurumlar var...

Demokratik bir ülkeyseñiz. Yani Anayasa'nın, yasaların ve hukukun egemen olduğu, özgür gazetecilik yapılan bir ülkedeyseniz, bağımsız mahkemelere sahipseniz bütün bu olumsuzluklara rağmen bunların üstesinden gelebilirsiniz... Kolaydır demiyorum ama gelebilirsiniz... Mücadele edecek bir zemininiz var demektir...

Özetle, mücadele etmek zorundayız. Tüm dünyada olduğu gibi yöneticiler zaman zaman hatalar yapabiliyor ama biz topraklarımızı, yaşam alanlarımızı korumak zorundayız.

Kaynakça

Atabey, Eşref: Fırat Karasu Havzasında, Küresel Bir Çevre Felaketine Doğru, BGH, 21 Ağustos 2023, <https://www.bodrumguncelhaber.com/firat-karasu-havzasinda-kuresel-bir-cevre-felaketine-dogru/?fbclid=IwAR1Xcl7aPLd8vR9YI4109GrNqKHQ5dQfhlXjTrGn5Z0wtYERxeNvixJh4s>

Diamond, Jared: Çöküş - Toplumlar Başarısızlığı ya da Başarıyı Nasıl Seçerler?, Pegasus Yayınları, 2019

Gündüz, İbrahim: Altın Ölüm, Üçüncü Baskı, Galeati Yayıncılık, 2022

Kasapoğlu, İsmet: AB'ye Girmeden Türkiye'deki Altın Varlıkları Çıkarılmalı, Hürriyet, 29 Mart 2008, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/ab-ye-girmeden-turkiyedeki-altin-varliklari-cikarilmali-8572635>

Nişancı, İlkey: EKO EKO EKO, Belgesel, Blutv, 2023

Yavuz, Yusuf: Ormanlarda Görülmeyen Yangın, 30 Temmuz 2022, https://yusufyavuzhaber2022.wordpress.com/2023/07/30/ormanlarda-gorulmeyen-yangin/?fbclid=IwAR2dK7zeKGeI0ql-3qVdk-zNz-QdfkqwzARjQL1tpS3Obj_x3oQb2rWJmY

DÜNYA DEMOKRASİ FORUMU

DDF'2023

14-16 Eylül 2023

MESUDİYE - ORDU - TÜRKİYE

PANEL 4

DEMOKRASİ VE EKONOMİ/İŞ DÜNYASI

Prof. Dr. Ünal ZENGİNOBUZ

Boğaziçi Üniversitesi

Demokratik Bir Toplumda Ekonominin Belirleyiciliği

Giriş

Ülkelerin yönetim biçimleri ile ekonomik performansları ve bunun sonucu olarak vatandaşlarının genel refahı arasında doğrudan bir ilişki olması doğal olarak beklenmektedir. Sonuç itibarıyla ekonomik faaliyetlerin önemli bir kısmı kamu otoritesinin, devletin aldığı kararlar ve hayata geçirdiği politika uygulamalarından doğrudan etkilenmekte, hatta belirlenmektedir. Ülkeyi yöneteceklerin seçilmesinde ve sonrasında hayata geçirilecek ekonomik politikalarının belirlenmesinde, genel olarak halkın ve farklı toplumsal kesimlerin ne ölçüde belirleyici olabildikleri gerek ekonomik büyümenin ölçüsünü gerekse yaratılan ekonomik değer ne kadar yaygın bölüşüldüğünü doğrudan etkileyecektir.

Demokrasinin, çok kabaca, devletin nasıl yönetileceğini bir kişinin ya da dar bir oligarşinin değil siyasi eşitliği haiz geniş halk kesimlerinin belirlediği rejim olduğunu belirtelim ve Winston Churchill'in bir yönetim biçimi olarak demokrasi ile ilgili yaptığı belirlemeyi hatırlayalım:

"Günah ve keder dolu bu dünyada pek çok Hükümet biçimi denenmiştir ve denenecektir. Hiç kimse demokrasinin mükemmel ya da her şeye kadir olduğunu iddia etmemektedir. Gerçekten de demokrasinin, denenmiş olan diğer tüm Hükümet biçimlerini dışarda bırakacak olma koşulluyla tabii, en kötü yönetim biçimi olduğu da söylenmiştir."

Winston Churchill, 11 Kasım 1947

Özetle Churchill demokrasinin kötüler arasında en az kötü yönetim biçimi olduğunu söylemekte. Gerçekten de demokrasinin, son değerlendirmede, en geniş halk kesimlerinin temel hak ve özgürlüklere sahip olarak ve insan onuruna en uygun bir biçimde yaşama imkânı buldukları yönetim biçimi olduğunu söyleyebiliriz. Bu nedenle demokrasi ile ekonomik performans arasında, özellikle sürdürülebilir yüksek ekonomik performans arasında, ne kadar bağlantı olduğu hususu önem kazanmakta.

Özellikle az gelişmiş ülkelerin ekonomik büyümelerini gerçekleştirmeleri ve gelişmiş ülkelere yetişmeleri için demokrasiye ne kadar ihtiyaçları olduğu; temel insan hak ve özgürlükleri göz ardı etmekten çekinmeyen otoriter rejimler altında da büyüyüp büyüyemeyecekleri; ekonomik kalkınma ve gelişme için ülke yönetiminin belirlenmesi ve yürütülmesinde demokratik ilkelere uymaya çalışmanın ayak bağı teşkil edip etmeyeceği; gelişmiş ülkelere yetişmeleri için demokrasiden vazgeçmelerinin gerekip gerekmediği, gibi sorular halen önemini korumaya devam eden, farklı cevapların verilebildiği sorular.¹

Bir tarafta günümüzde ekonomik düzeyi en gelişmiş (çoğunluğu Batılı olan) ülkelerin demokrasi ile yönetildiklerini ve Hindistan gibi çok büyük nüfusa sahip bir ülkenin tüm zorluğuna rağmen demokratik düzen içinde son yıllarda yüksek ekonomik performans gösterdiğini görmekteyiz.

Diğer tarafta ise Çin'in liberal demokratik bir düzenle hiç ilişkisi olmayan otoriter bir rejim altında son 30 yılda gösterdiği ekonomik gelişme, Güney Kore'nin gelişmiş ülke kademesine atlaması sürecinde otoriter rejim dönemleri yaşaması ve o dönemlerde ekonomik büyümesini sürdürmüş olması söz konusu.

Özetle, demokrasi ile ekonomik gelişme arasındaki ilişkinin çetrefil olduğunu görmekteyiz.

Demokrasi ve Ekonomi: Sancılı bir ilişki

Demokrasinin ekonomik gelişmeyi ne kadar desteklediği sorusunun diğer yüzü ise bir ülkedeki ekonomik düzenin demokrasinin ortaya çıkmasına ve sürdürülmesine ne ölçüde yol açtığı ve imkân tanıdığıdır.

Dolayısıyla, konumuz açısından cevabını bulmanın kolay olmadığı soru şu: Yönetim (hükümet) biçimi mi ekonomik performansı belirler, ekonomik performans mı yönetim (hükümet) biçimini?

Ekonomik düzen ile yönetim (hükümet) biçimi arasındaki ilişki üzerine tartışmalar Eflatun'dan, Aristo'dan, İbn-i Haldun'dan bu yana devam etmekte ve bu konuda son söz söylenebilmiş değil.²

Her ekonomik düzenin demokrasi ile birlikte yürütülemediği, bazı ekonomik politikaların hayata geçirilmesinin demokrasinin askıya alınması ile mümkün olabildiği- ne en çarpıcı örnek, Şili'de demokratik bir seçimle iktidara gelen sosyalist Salvador

¹ Demokrasi ile ekonomik büyüme ilişkisi üzerine geniş literature örnek olarak; (i) Barro, R. J., "Democracy and Growth," J. Econ. Growth, 1996; (ii) Gerring J. vd., "Democracy and Growth: A Historical Perspective," World Politics, 2005; (iii) Acemoglu D. vd., "Democracy Does Cause Growth," J. Political Economy, 2019 makalelerine bakılabilir.

² Diktatörlük ve demokrasinin ekonomik kökenleri üzerine Acemoglu D. ve J. A. Robinson'un *Economic Origins of Dictatorship and Democracy*, 2006, kitabı iktisat teorisi açısından kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır.

Allende'nin 11 Eylül 1973 yılında askeri bir darbeyle devrilerle öldürülmesi sonrasında olanlar.

1980'lerde ABD Başkanı Ronald Reagan ve Büyük Britanya Başbakanı Margaret Thatcher'ın öncülüğünde başlayan; kamunun (devletin) ekonomiye müdahalesinin en aza indirilmesini, başta sermaye piyasaları olmak üzere tüm piyasaların global ölçekte serbestleşmesini öngören "neoliberal" ekonomi politika uygulamaları için laboratuvar örneği olmuştur Şili'de Allende sonrası askeri rejim altında yapılanlar. Özelleştirme ve genel olarak devletin ekonomiden çekilerek her şeyin serbest piyasalar hakimiyetine bırakıldığı tür politikaların hayata geçirmenin baskı düzeninde gerçekleşebileceğinin çarpıcı örneğidir Şili.

Tarihsel olarak baktığımızda, Büyük Britanya'da başlayan ve 18. Yüzyılın ortalarından 19. Yüzyılın ortalarına kadar geçen sürede hız kazanan sanayi devrimi ile özel mülkiyete dayalı ekonominin işleyişinde piyasaların, serbest piyasa ekonomisinin önem kazanmasının birbirine çok paralel ilerleyen süreçler olduğunu görüyoruz.

Ondokuzuncu yüzyılın son çeyreğinden itibaren hızlanan ve dünya ekonomisinin ilk globalleşmesi diyebileceğimiz süreçte; güçlü büyük devletlerin emperyalist koruması altında üretim faktörlerinden sermayenin (kapitalin) sahipleri, dünyanın hemen her bir köşesini serbest piyasaların en kapitalist biçimiyle tanıştırdılar. Sermaye sahipleri tarafından piyasa şartlarında satın alınarak kullanılan artık metalaşmış emeğin neredeyse mutlak bir korumasızlık durumunda olduğu bu sürecin demokrasi ile birlikte yürümediği ortada olan bir vaka.

Büyük Britanya'lı (İskoçya'lı) Adam Smith'in (1723-1790) teorisyeni olarak bilindiği bu ilk dönem sermaye kapitalizmi süresince sermayedarlar "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" şartlarında kontrolsüz hareket edebildiler.³ Bireysel kar motifinin bu şartlarda ortaya çıkardığı olağanüstü dürtü ile sanayileşmenin, makineleşmenin imkanlarını piyasalar aracılığıyla kullandılar. Dünya ölçeğinde o zamana kadar tarihin gördüğü en büyük maddi gelişmeyi yaratırken çok büyük de karlar elde ettiler.

Ama bu süreç geçimini emeğini satarak sağlayabilen mülksüzler için ise büyük ölçüde sefalet demek oldu. Ortaya çıkan büyük toplumsal ve ülkeler, imparatorluklar arası gerilim ve sancılar I. Dünya Savaşına yol açan etkenlerin başında geldi. Bu gerilim ve sancılar ilk dünya savaşıyla da tamamen çözülmeyi ve II. Dünya Savaşına yol açan etkenler arasında da yer aldı.

³ Adam Smith, *Ulusların Zenginliği* (1776) kitabında serbest piyasa ortamında sadece kendi menfaatleri peşinde koşan ekonomik aktörlerin alış verişlerinin tüm ekonomi için iyi sonuç vereceğini belirtir. Smith'in bu güçlü belirlemesinin hangi şartlarda doğru olduğunu tam olarak ortaya koymak iki yüz yıl kadar almıştır! Bu arada, Adam Smith'in serbest piyasanın erdemlerini ortaya koyduğu 1776 tarihli eserinden önce 1759'da *Ahlaki Duyarlılıklar Kuramı* başlıklı bir kitap yazdığını insan doğasında bulunan ahlaki öğelerin ekonomik davranışlar ve düzen üzerindeki etkilerine değinmiştir.

Sermayenin mutlak kontrolü altındaki kapitalizm, 19. Yüzyılın ortalarından itibaren birçok yönden çok büyük eleştirilere uğradı. En köklü eleştirisi de Karl Marx'tan (1818-1883) geldi. Marx, hem özel mülkiyete dayalı kapitalizmin çok kapsamlı bir eleştirisini yaptı hem de sermaye yerine emeğin belirleyici olduğu bir ekonomik düzenin mümkün olup olmadığını araştırdı.⁴ Marx'ın fikirleri ve emek eksenli farklı bir ekonomik düzen arayışlarının karşılık bulduğu en önemli deneyim Sovyetler Birliği'nde yetmiş yıl devam eden sosyalist ekonomi denemesiydi. Temel itibarıyla özel mülkiyetin olmadığı, üretim araçlarının mülkiyetinin devletin kontrolünde olmasının esas olduğu, Sovyetler Birliği'ndeki sosyalist ekonomi deneyiminin de demokrasiyle birlikte yürümediği görüldü. Sovyetler Birliği denemesi çok sancılı bir süreç sonunda 1990'da başarısız bir şekilde son buldu.

Smith ve Marx'a Karşı Keynes: İktisadi Düşüncenin Gücü

Büyük Britanya'lı olan ve gelmiş geçmiş en önemli iktisatçıların başında gelen John Maynard Keynes (1883-1946), kontrolsüz kapitalizmin ve alternatifi olmaya soyunan özel mülkiyeti dışlayan sosyalizmin gerek ekonomik düzen olarak gerekse demokrasi açısından neden olabilecekleri derin sorunları gören ve gördükleri ışığında alternatif bir çözüm, bir üçüncü yol arayan, öneren büyük bir düşünürdü. Keynes'in farklı iktisadi ve toplumsal düzen arayışlarının arkasında yatan düşünce sistemlerinin ortaya çıkan gelişmeler üzerindeki etkileri üzerine aşağıdaki sözleri çarpıcıdır:

"İktisatçıların ve siyaset felsefecilerinin fikirleri, hem doğru olduklarında hem de yanlış olduklarında, genel olarak düşünülenden daha etkilidir. Gerçekten de dünya başka pek az şey tarafından yönetilmektedir. Kendilerinin her türlü entelektüel etkiden tamamen muaf olduğuna inanan uygulamacı insanlar, genellikle hükmü kalmamış bir iktisatçının kölesidir. Gaipten sesler duyan otorite sahibi deliler, çılgınlıklarını geride kalmış bir akademisyenin kaleminden damıtıyorlar. Eminim ki çıkar çevrelerinin gücü, fikirlerin kademeli olarak yayılmasıyla kıyaslandığında çok abartılıdır."

John Maynard Keynes, İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi, Bölüm 24, s. 383 (1936)

Keynes'in bu sözleri ışığında Smith, Marx ve Keynes'in düşünsel yaklaşımlarının demokrasi ile ekonomi arasındaki ilişkinin arkasında yatan üç temel iktisadi yaklaşım olduğunu söyleyebiliriz.

Bir tarafta Adam Smith'in düşünsel arka planını oluşturduğu, özel mülkiyeti esas alan, devletin ekonomiye mümkün olduğu kadar az müdahale ettiği, kendi kurallarına göre işleyecek rekabetçi serbest piyasa ekonomisi.

⁴ Marx'ın kapitalizm eleştirisini geliştirdiği temel eserleri arasında *Komünist Manifesto* (1848), *Siyasal İktisadın Eleştirisine Bir Katkı* (1859) ve *Kapital* (1867) sayılabilir.

Diğer tarafta Karl Marx'ın tahayyül etmeye çalıştığı, özel mülkiyetin özellikle üretim araçları bakımından olmadığı, sermaye sahipliği olmadığı için serbest piyasa düzeninde ortaya çıkan sermaye/emek karşıtlığının emek lehine çözüldüğü, tüm ekonomik kararların piyasalarca değil kamu/devlet tarafından çözüldüğü sosyalist ekonomi.

John Maynard Keynes, bu iki uç diyebileceğimiz yaklaşımların geniş halk kesimleri için özgürlük ve refahı sürdürülebilir bir şekilde getirmede, getiremeyeceği tespiti yaptıktan sonra bildiğimiz tüm olumlu yönleriyle demokrasinin sürdürülebilirliğini sağlayacak düşünsel yaklaşımın ve bu yönde uygulanabilir ekonomik politikaların peşinde oldu. Bu arada Keynes'in Büyük Britanya hükümetinin politika uygulamalarına da II. Dünya Savaşı dahil zaman zaman görevler üstlenerek destek vermiş olan, sadece teoriyle yetinmeyen bir düşünür olduğunu da ekleyelim.

Keynes, sınırsız kapitalizmin ve kontrolsüz globalleşmenin tüm dünyada yol açtığı ekonomik dengesizliklerin ve büyük eşitsizliklerin nasıl dünya savaşlarına ve büyük yıkımlara yol açabileceğini, açtığını görmüştü. Adam Smith'le başlayan ekonomik liberalizmin devletin ekonomiye müdahalesini dışlayan serbest piyasacı katıksız kapitalizm savunusuna karşı durmuş ve krizler üreten kapitalizmin varlığını sürdürbilmesi için devlet müdahalesinin şart olduğunu savunmuştur. Bölüşüm sorununun ihmal edildiği ya da yok sayıldığı, "minimal" devletin mülk sahiplerinin her şeyi yapmalarına izin verdiği ("bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler"), ama mülksüzlerin özgürlüklerinin maddi imkansızlık nedeniyle anlamsızlaştığı bir iktisadi düzende demokrasinin yıkılacağını, otoriter ve baskıcı rejimlerin ortaya çıkacağını görmüş ve II. Dünya Savaşı öncesi yükselen faşizmin iktisadi kökenini teşhis etmiştir.⁵

Diğer taraftan, I. Dünya Savaşının hemen ardından 1917'de Sovyetler Birliği'nde hayata geçirilen "reel sosyalizm" de geniş toplumsal kesimlerin ekonomik refahı ile temel hak ve özgürlükleri, demokrasiyi bağdaştırma bakımından hiç de iyi bir sınav vermedi. Keynes; özel mülkiyetin ve kar motifinin yarattığı müthiş ekonomik devinim güdüsünün ikame edilmesinin çok zor olduğunu, bu çerçevede piyasaların hangi mal ve hizmetlerin ne kadar ve nasıl üretileceği gibi temel iktisadi kararları kalabalık topluluklar için kendiliğinden üretmesindeki ikame edilmesi güç etkinliği; özel mülkiyet ve çıkar güdüsünden beslenen bu muazzam devinimin yerine merkezden alınan kararlarla yürütülen, temel itibarıyla bir kumanda ekonomisi olacak sosyalist bir ekonomik düzeni sürdürmekte karşılaşılabilecek devasa sorunları; tüm ekonomik kararları merkezde almak ile toplumsal katılımı ve demokrasiyi bir arada götürmenin zorluğunu, imkansızlığını, görmüştü.

⁵ Kontrolsüz kapitalizmin, geniş kitleler için yaratacağı ekonomik buhranlarla her türlü toplumsal tepkiye açık bir zemin oluşturacağı, populist politikacıların suistimaliyle demokrasinin ortadan kalktığı otoriter ve daha ilerisi faşist rejimlere yol açacağı öngörülerini diğer bir önemli siyasal iktisatçı Karl Polanyi (1886-1964) tarafından da *Büyük Dönüşüm* (1944) eserinde ayrıntılı olarak irdelenmiştir.

Çok kaba hatlarıyla özetlediğim bu iki uç yaklaşımın ayrı ayrı açmazlarını gören Keynes; özel mülkiyet ve piyasaların korunduğu, ama devletin makro ve mikro düzenlemelerle kapitalizmi yönettiği, sömürüye izin vermediği, geliri yeniden dağıtarak yoksulluğu azalttığı bir toplumsal iktisadi çerçeve öngörüyordu. Yani ulusal ölçekte devletin de aktif olarak ekonomide yer aldığı bir karma ekonomi düzeni, ya da diğer bir deyişle “yönetilen kapitalizm”. Piyasaların korunduğu bir durumda küresel ölçekte uluslararası piyasaların da birbirine bağlanmasının kaçınılmaz olduğunu da öngörerek, uluslararası kapitalizmin yönetilmesine yönelik kurumlar olması gerektiğini de söyledi ve Bretton-Woods kurumları dediğimiz Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası'nın kurulmasına öncülük etti. Keynes'in görüş ve yaklaşımlarını kapitalizmin ulusal ve uluslararası düzeyde yönetilmesi, “yönetilen kapitalizm” olarak özetlememiz yanlış olmayacaktır.

Demokrasi ve Ekonomik Gücün Sınırları

I. Dünya Savaşı öncesinin kontrolsüz kapitalizm ve küreselleşmesinin dünyayı götürdüğü yer demokrasilerin yıkılması, faşizm, yeni bir dünya savaşı oldu. Bu süreçte özel mülkiyetin kaldırıldığı, üretim araçlarının mülkiyetinin devlete ait olduğu sosyalist ekonomik düzenler de hayata geçti. Başat örneğini Sovyetler Birliği ve Çin'in çektiği bu tür reel sosyalizm uygulamalarının geniş halk kesimleri için temel hak ve özgürlükleri garanti etmediği, demokrasi ile birlikte gitmediği de görüldü. Smith ve Marx'ın temel ekonomik düzen tahayyüllerinin uygulamada yol açabildikleri ışığında Keynes'in denediği üçüncü bir yol arayışı daha fazla anlam kazanıyor.

İktisat kuramı bize serbest piyasalarda, özellikle serbest finansal piyasalarda büyük eşitsizlikler içerebilecek her türlü sonucun son derece mümkün olduğunu söylüyor. Yani, ABD'de 2008 finansal krizi sonrasında ortaya çıkan *Wall Street'i İşgal Et* (Occupy Wall Street) hareketinin çıkış noktası olan nüfusun %1'nin üretilen ekonomik değerinin çok büyük kısmını kontrol etmesi ve geri kalan %99'un değişik oranlarda ekonomik güçlük çekmesi, sefalet içinde yaşaması kapitalizmin kendi doğası içinde gayet mümkün ve de meşru. Bu durumun sürdürülemez olacağını, büyük toplumsal patlamalara yol açacağını öngörmek için de kahin olmak gerekmiyor. Tarih, yakın tarih dahil, bu tür iktisadi dengesizliklerin yol açtığı isyanlar, ihtilaller ile dolu. Günümüzde bu tür isyanların aldığı biçim, Donald Trump'ın ABD Başkanı seçilebilmesi, yapılan bir referandumla Büyük Britanya'nın Avrupa Birliği'nden çıkması şeklinde, henüz.

Demokrasiden, yani tüm vatandaşların eşit oy hakkına sahip olduğu siyasal sistemden, iktisadi düzen bakımından beklentimiz; piyasa ekonomisi düzeninde ortaya çıkabilen bahsettiğimiz bu dengesizlikleri törpüleyecek kurumsal yapıları ortaya çıkartması, gelir dağılımındaki eşitsizlikleri kabul edilebilir düzeye çekmesi. Bunun için ekonomik gücün her şeyi belirleyememesi gerekmekte.

Ekonomik güç her bir liranın eşit hakka sahip olması, daha çok lirası olanın daha güçlü olması demek. Demokrasinin özünde ise her kişinin eşit oy hakkı olmasından kaynaklanan tamamen farklı bir eşitlik anlayışı söz konusu. Eşit oy hakkına sahip olanların sistemin bekasını sağlayacak bir şekilde ekonomik gücü olanları dizginleyemediği bir düzene demokrasi demek zorlaşıyor.⁶

Ekonomik gücün siyasi gücün ne şekilde kullanılacağını belirlemesi tamamen kaçınılabilecek bir şey değil. Zaten siyasi gücün tüm ekonomiyi tamamen kontrol ettiği bir düzen arzu edilir, sürdürülebilir bir durum da değil. Reel sosyalizm uygulamalarında da gördüğümüz gibi, tüm toplum kesimlerinin demokratik katılımının olmadığı durumlarda siyasi gücün ekonomiyi tamamen kontrolü ekonomik pastanın hem küçülmesini hem de dar bir oligarşiye fayda dışında eşitsizliğin devam etmesini getiriyor.

Ancak geldiğimiz noktada ABD'de olduğu gibi demokratik süreç, kimin senator ve vekil seçileceği, Kongre'den hangi kanunların geçeceği veya geçmeyeceği, büyük ölçüde Wall Street'in, yani ekonomik gücü elinde bulunduranların kontrolü altında ise bunun felaketle sonuçlanmaması mümkün değil. Yani ekonomik güç siyasi gücü tamamen belirler hale geldiğinde ekonomik düzen sürdürülebilir olmaktan çıkıyor. Yani serbest piyasa ekonominin yıkılmaması, doğasında bulunan aşırı eşitsizlikler yaratma potansiyelinin kabul edilebilir sınırlar içinde tutulabilmesi için demokrasiye ihtiyaç var. Keynes'in öngördüğü yönetilen kapitalizmin yönetilmeyen kapitalizmde kaçınılmaz olan kötü sondan kaçınabilmesi, ancak farklı toplumsal kesimleri yeterince kapsayacak bir katılımcılığı içeren demokrasi var ise mümkün olabilir.

Ekonomik güçten bağımsız siyasi gücün etki alanı ve ölçüsü ne olmalı? Bu cevabı gerçekten çok zor bir soru. Özel mülkiyete dayalı serbest piyasa ekonomisi kolay vaz geçilebilecek bir mekanizma değil. Milyonlarca insanın ekonomik ihtiyaçlarını önemli ölçüde kendi başına çalışan piyasalar olmadan sağlamak kolay değil. Hatta çok büyük maliyetler üstlenmeden imkânsız, ki bu maliyetler baskıcı rejim kurma zorunluluğu düzeyinde olabilir. İktisat kuramı bize bunun teknik olarak neden böyle olduğunu anlatıyor. Serbest piyasaların etkinliğinden vaz geçmeden, yaratabildiği makro dengeleşlikleri gözetip düzeltebilecek, bölüşüm boyutunda ortaya çıkarabildiği devasa eşitsizlikleri sınırlayabilecek, bunları yaparken insan onuruna aykırı kabul edilemez baskı yöntemleri kullanmayacak bir kurumsal yapı arayışına devam etmekten başka çaremiz yok gözüküyor. Diğer bir deyişle ekonomik düzlemdeki izdüşümü geniş kesimlere özgürlük ve refah içinde onurlu bir yaşam getirecek demokratik düzen arayışlarına devam etmekten başka çare bulunmuyor.

⁶ Joseph Stiglitz, 31 Ağustos 2023 tarihinde Project Syndicate'ta yayınlanan "Inequality and Democracy" başlıklı makalesinde benzer görüşleri ABD bağlamında dile getiriyor.

Arzu ÇERKEZOĞLU

DİSK Genel Başkanı

Yüzyılın Emeği, Emeğin Yüzyılı

Dünya Demokrasi Kurultayı'nın değerli katılımcıları,

Hepinizi Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu adına saygıyla, sevgiyle selamlıyorum. Dünya Demokrasi Forumu'nu düzenleyenlere teşekkür ediyorum.

Bu vesileyle bizleri bir sülalenin kulları olmaktan çıkarıp yurttaş haline getiren Cumhuriyet'e şükranlarımı sunmak istiyorum. Konuşmama başlarken, başta Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere Cumhuriyet'imizin kurucularını saygıyla anıyorum.

Yaşasın Cumhuriyet!

Değerli katılımcılar, sevgili arkadaşlarım,

Bu Forumda, Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu, DİSK Genel Başkanı olarak sizlere sesleniyorum.

Değerli katılımcılar, değerli hocalarım, sevgili öğrenciler,

Cumhuriyet'in 100. yılında emeğin 100 yılını kuş bakışı değerlendirmek istiyorum.

Cumhuriyet'in yüz yılını geride bıraktığımız bu günlerde ülkemizde çalışma hayatı ve çalışma hakları konusundaki tablonun pek aydınlık olduğunu söyleyemeyiz.

Cumhuriyetin temelinde egemenliğin kaynağının halka ait olduğu fikri yatar. Bu anlamda cumhuriyet büyük bir toplumsal devrim ve dönüşümdür. Cumhuriyet'in kurucu kadroları daha kurtuluş savaşı günlerinden başlayarak bireysel işçi hakları için koruyucu adımlar attılar. 1921'de 151 sayılı Ereğli Kömür Havzası Maden İşçisi Kanunu ile başlayan bireysel işçi hakları konusundaki bu adımlar, 1930 tarihli Umumi Hıfzısıhha Kanunu ve 1936 tarihli İş Kanunu ile devam etti. Umumi Hıfzısıhha Kanunu hükümleri 90 yıl sonra Covid-19 pandemisine karşı mücadelede bile kullanıldı. 1936 İş Kanunu ile getirilen ve aralarında asgari ücret, sosyal sigortalar ve kıdem tazminatının

da yer aldığı pek çok bireysel işçi hakkı bugün bile iş hukukumuzun temel direkleri durumundadır.

Ancak erken Cumhuriyet döneminin işçileri bireysel olarak koruyucu düzenlemelerine maalesef sendikal haklar ile toplu işçi hakları eşlik etmedi. Bir yandan sanayileşmenin gecikmesi ve işçi sınıfının nicel zayıflığı, öte yandan dönemin otoriter eğilimleri nedeniyle sendikal haklar 1961 yılına kadar kurumsallaşamadı. Bireysel işçi haklarına kuruluşundan itibaren önem veren Cumhuriyet'in sendikal hakları güvence altına alması maalesef oldukça gecikmeli oldu.

Bildiğiniz gibi ülkemiz tarihinin en kapsamlı ve gelişkin sendikal hakları 1961 Anayasası ile mümkün oldu. Bir yandan Anayasa'da benimsenen sosyal devlet ilkesi, öte yandan sendikal hakların ilk kez Anayasa hükmü olmasıyla cumhuriyet tarihinde çalışma ilişkileri açısından en köklü dönüşüm 1961 Anayasası ile yaşandı. 1961 Anayasası bu özelliği ile tarihimizin sosyal politikaya en uygun Anayasa'sıdır.

1961 Anayasası gerek bütün çalışanlara sendika hakkını tanımasıyla, gerekse toplu sözleşme ve grev hakkına anayasal bir statü tanımasıyla sosyal hukuk devletinin temelini attı. Konfederasyonumuz bir yandan sanayi işçisinin büyüdüğü öte yandan sendikal hakların güvence altına alındığı 1960'ların ortalarında doğdu. 1960 ve 1970'li yıllar, yükselen toplumsal hareketlere ve emeğin gücünün artışına işaret ediyor.

Takip eden 20 yıl boyunca çalışma ilişkileri kurumsallaştı, demokratikleşti, sendikalar güçlendi ve bunun sonucu olarak bölüşüm ilişkileri düzeldi. Tarih sahnesine çıkan işçi sınıfı sendikal hakları bir bütün olarak kullanmaya başladı. Ücretli sayısı arttı, tarımdan sanayiye, kırdan kente büyük bir dönüşüm yaşandı.

Ancak cumhuriyetin emek açısından bir yükseliş anlamına gelen dönemi 1980'de büyük bir darbe ile kesintiye uğradı. Cumhuriyet'in hukuksal ve iktisadi kazanımları yanında sosyal ve sendikal kazanımları da büyük bir saldırı ile yüz yüze kaldı.

24 Ocak 1980 kararlarıyla başlayan neoliberal iktisadi saldırı 12 Eylül askeri darbesi ile tamamlandı. Neoliberal karşı devrimin parlamenter sistem içinde olanaklı olmadığını düşünmüş olmalı ki 12 Eylül askeri darbesi ile askeri bir diktatörlük kurdular. Bugün unutulmuş olsa bile hatırlatmak lazım. Dönemin önde gelen bütün işveren örgütleri 12 Eylül askeri darbesini desteklediler. Hatta dönemin önde gelen işverenleri açıkça "12 Eylül olmasaydı 24 Ocak kararları uygulanamazdı" bile dediler. Bu sözler arşivlerde duruyor.

12 Eylül ile başlayan ve etkileri günümüzde de devam eden bu dönem, Cumhuriyet tarihinin çalışma ilişkileri ve sosyal politika açısından en zor dönemlerinden biridir. Bu dönem adeta emeğe karşı bir sermaye darbesi niteliğindedir. 12 Eylül'de henüz

13 yıllık bir konfederasyon olan DİSK'in faaliyetleri durduruldu. Yöneticileri ve kadroları tutuklandı, işkence gördü, 52 yöneticisi idamla yargılandı ve yıllarca hapis yattı. DİSK'in mal varlığına el kondu ve 13 yıllık bir konfederasyon olan DİSK, 12 Eylül'ün ardından 12 yıl boyunca kapısına kilit vurulmuş olarak kaldı.

12 Eylül toplu pazarlık ve grev hakkını da askıya aldı. Dikensiz bir gül bahçesi yaratıldı. Toplu sözleşmeler 4 yıl boyunca bir zorunlu tahkim kurumu olan Yüksek Hakem Kurulu'nca bağitlandı ve 1960 ile 1970'li yıllarda sağlanan haklar, toplu iş sözleşmelerinden çıkarıldı. Ekonominin dümenine eski bir işveren örgütü başkanı olan Turgut Özal getirildi ve neoliberalizm, kamunun tasfiyesi, özelleştirmeler ve sendikal hakların budanmasıyla tek tek hayata geçirilmeye başlandı.

Çalışma ilişkilerinde karşı devrimin kurumsallaşması 1982 Anayasası ile 2821 ve 2822 sayılı yasalarla sağlandı. 1982 Anayasası, adını açık koymak lazım, bir TİSK Anayasası olarak hazırlandı. Anayasa'nın sosyal ve ekonomik haklar ile sendikal haklara ilişkin hükümleri TİSK'in Nisan 1982 tarihli raporunun adeta tekrarıdır. Anayasa, TİSK'in istemleriyle hazırlanmış ve askeri cunta yönetimi de bunları Anayasa hükmü haline getirmiştir.

Sendikal faaliyete ilişkin ağır yasaklar, yüzde 10'luk işkolu barajı, tek tip işkolu sendikacılığı, grev yasakları ve ertelemeleri, zorunlu tahkim, Yüksek Hakem Kurulu (YHK) ve lokavt Anayasa'ya konu.

1982 Anayasası'yla çıkarılan 2821 ve 2822 sayılı yasalarla sendikalar adeta cendereye alındı. Sendikaların örgütlenmesi, yetki alması ve toplu iş sözleşmesi bağitlaması zorlaştırıldı.

Yaklaşık 30 yıl yürürlükte kalan bu yasalar Türkiye'de işçi sendikacılığının dibe vurmasına yol açtı. 1980'de yüzde 40'lar düzeyinde tahmin edilen sendikalaşma oranı hızla düşmeye başladı ve günümüzde yüzde 10'lar mertebesine indi.

Sendikal haklara dönük yasakçı ve antidemokratik mevzuat ve iklimin tahrip edici sonuçlarını 100. yılda yaşıyoruz. Temmuz 2023 itibarıyla Türkiye'de resmi sendikalaşma oranı yüzde 14,8'dir. Bu haliyle Türkiye, sendikalaşma açısından OECD ülkeleri arasında son sıralarda yer almaktadır. Kayıtdışı işçilerin de eklenmesiyle hesaplanan fiili sendikalaşma oranı ise yüzde 13'tür. Başka bir deyişle Temmuz 2023'te Türkiye'deki 18,5 milyonu aşkın işçinin yalnızca 2,4 milyonu sendikalaşabilmiştir.

Öte yandan sendikalaşma oranları, sendikal korumadan yararlananların oranını ortaya koymak için yetersizdir. Sendikaların en önemli işlevlerinden biri toplu iş sözleşmeleri yoluyla üyelerinin hak ve çıkarlarını korumaktır. Bu noktada toplu iş sözleşmesi kapsamındaki işçilerin sayısı ve oranı önem taşımaktadır. TİS kapsamı bu nedenle sendikalaşma oranı kadar önemlidir.

Türkiye'de TİS kapsamına bakıldığında oranlar daha da gerilemektedir. TİS kapsamındaki işçi sayısı yalnızca 1 milyon 471 bindir. Tüm işçiler arasında TİS kapsama oranı yüzde 8,1'dir.

Özel sektör işçilerinde TİS'ten yararlanma daha da vahim durumdadır. 2022 Eylül itibarıyla TİS kapsamında olan özel sektör işçilerinin sayısı 758 bin civarındadır. Toplam özel sektör işçi sayısının 16 milyon 844 bin olduğu düşünüldüğünde özel sektörde TİS kapsama oranı yüzde 4,5'e kadar gerilemektedir. Böylece her 100 özel sektör işçisinin yalnızca 4 ila 5'i toplu iş sözleşmesi kapsamında yer almaktadır.

Sendikalaşma verilerinde toplumsal cinsiyet eşitsizliği sürmektedir. Ocak 2022 itibarıyla kadınlar toplam işçilerin yüzde 32,9'unu oluştururken, kadın sendika üyeleri toplam sendika üyelerinin yüzde 21,8'ini oluşturmaktadır. Toplam işçilerin yüzde 67,1'inin erkek olmasına karşılık toplam sendika üyelerinin yüzde 78,2'sini erkekler oluşturmaktadır. Böylece hem toplamda hem de her cinsiyetin kendi içindeki sendikalaşma oranı açısından kadınlar erkeklere göre daha az sendikalaşmaktadır.

Grev eğilimi, sendikal haklardan yararlanabilmenin bir başka göstergesidir. 1960'lar da anayasal güvenceye kavuşan grev hakkı bugün kâğıt üzerindedir.

2000'li yıllarda, AKP Hükümeti döneminde grev eğilimi ciddi biçimde zayıfladı. 1984-2002 döneminde yıllık ortalama greve çıkan işçi sayısı 40 bin 823 iken, bu sayı 2002-2021 döneminde 4 bin 585'e geriledi. Benzer bir şekilde grevde geçen işgünü sayısı da geriledi. 1984-2002 döneminde yıllık ortalama grevde geçen işgünü sayısı 1 milyon 208 bin iken, 2003-2021 arasında bu sayı 195 bine düştü.

Grev eğilimi 12 Eylül sonrasında giderek azaldı ve AKP'li yıllarda dibe vurdu. AKP döneminde yaygın bir araç olarak kullanılan grev ertelemelerinin, grev eğiliminin azalmasında önemli bir rol oynadığını söylemek mümkündür. Grev ertelemeleri adeta bir grev yasağına dönüştü. Grev ertelemelerinin büyük bir kısmı "milli güvenlik" gerekçesiyle yapıldı. 2003 yılından itibaren ise grev ertelemeleri (yasaklamaları) kapsamındaki 195 bin işçinin grevi yasaklandı. Aynı dönemde grev hakkını kullanabilen işçi sayısı ise 80 bin civarındadır. Anayasa'nın 54. maddesi grev hakkını güvence altına alsada da ülkemizde grev hakkı artık sayın Cumhurbaşkanı'nın iki dudağı arasındadır. Cumhurbaşkanı'nın uygun bulmadığı her grev ertelenebilir.

Cumhuriyet'imizin 100 yılında yaşadığımız bu tablo vahimdir. Erken cumhuriyet döneminin "sınıfsız imtiyazsız kaynaşmış bir kitleyiz" sloganını bugün haklı olarak eleştiriyoruz.

Ancak bugün yaşadığımız tablo da "grevsiz sendikasız kaynaşmış bir kitleyiz" tablosundan farksızdır. 12 Eylül ile yaratılan bu tablo aradan geçen 40 küsur yıla rağmen değişmedi.

Kuşkusuz çalışma ilişkilerindeki bu büyük erozyonun bedeli, bölüşüm ilişkilerinin işçi sınıfı aleyhine derinleşmesi oldu.

12 Eylül sonrasında ücretler reel olarak düştü ve gelir dağılımı bozuldu. Bu eğilim günümüzde de devam ediyor. 1978'lerde yüzde 35 civarında tahmin edilen mili gelir içinde ücretlerin payı 1980'lerin ortalarında yüzde 20'lere geriledi. Son yıllarda yaşanan bölüşüm şokuna baktığımızda 12 Eylül dönemine benzer bir yoksullaşma yaşanmış görüyor.

12 Eylül öncesinde, 1978'de asgari ücretin kişi başına gayri safi yurt içi hasılaya oranı yüzde 103'tür. Bir diğer ifadeyle yıllık asgari ücret kişi başına GSYH'den büyüktü. 12 Eylül'ü takiben bu pay yüzde 55'e düştü. 2022 itibarıyla bu pay yüzde 35-40 seviyesinde seyrediyor. Asgari ücrette yüksek artışlar yaşanıyor iddiasına buradan bakmak lazım. Asgari ücretin görece alım gücü büyük bir erozyona uğramıştır. Ülke büyümüş, zenginleşmiş ama bölüşüm kötüleşmiştir.

Örgütlenme özgürlüğü ve sendikal haklardan yararlanmanın önündeki engeller ise varolan bölüşüm ilişkilerinin daha da kötüleşmesine yol açıyor. Türkiye'de 2023 2. çeyrek itibarıyla 31,5 milyon kişilik istihdamın 22,4 milyonu (yüzde 71'i) ücretlilerden, işçilerden oluşuyor. Ülkenin çoğunluğunu oluşturan işçiler, üreterek bu ülkeyi büyütüyorlar ancak ülkenin büyümesinden paylarına düşeni alamıyorlar.

Halihazırda varolan sınıfsal eşitsizlik, Covid-19 salgınının işçilerin iş ve gelirlerinde yarattığı tahribatin ve ardından yaşanan yüksek enflasyon ile daha da derinleşti.

2016'da Gayrisafi Katma Değer içinde emeğin payı yüzde 36,3 iken 2022'de 10 puan gerileyerek yüzde 26,3 oldu. Buna karşılık 2016'da yüzde 47,5 olan sermayenin payı 2022'de 6,2 puan yükselerek yüzde 53,7 oldu.

Başkanlık rejimine geçilmesi ve pandemi sonrasında var olan gelir dağılımı eşitsizliği daha da kötü bir hal aldı. Adeta bir bölüşüm şokuna yol açtı.

Sözlerimi tamamlarken yüzyıllık cumhuriyet tarihini özetleyen bir karşılaştırma yapmak istiyorum. 1936 İş Kanunu ile asgari ücret yasalaştı. Asgari ücret sosyal politika açısından bir alt sınırdır.

İşgücü piyasalarında daha düşük ücret ödenmesini engellemek amacıyla getirilen önemli bir kamusal korumadır, sosyal politikanın en önemli unsurlarından biridir. Ancak yaklaşık 90 yıl önce İş Kanunu ile asgari ücret düzenlemesini getirenler bir gün ülkenin bir asgari ücretliler cumhuriyetine dönüşeceğini düşünmemiştir.

Oysa Cumhuriyet'in 100. yılında bir asgari ücretliler cumhuriyeti ile karşı karşıyayız. AKP döneminde izlenen ücret politikaları ile adeta bir asgari ücret tuzağı yaratıldı ve ücretli çalışanların yaklaşık yarısı asgari ücretli haline geldi.

Avrupa ülkelerinde yüzde 5'in altında olan asgari ücretle çalışanların oranının Cumhuriyet'in 100. yılında ülkemizde yüzde 50 civarında olması maalesef sosyal bir cumhuriyetten oldukça uzak olduğumuzu gösteriyor.

Son olarak kısaca Cumhuriyet'in 100. yılına girerken ikinci yüzyıl yaklaşımımızdan söz etmek isterim.

Cumhuriyetin ikinci yüzyılında ihtiyacımız birinci yüzyılda gerçekleşmeyen, eksik kalan ve budanan emeğin Türkiye'sidir, demokratik ve sosyal bir cumhuriyettir. 100 yıllık Cumhuriyet'in yeni bir toplumsal sözleşmeye ihtiyacı olduğunu düşünüyoruz.

DİSK olarak cumhuriyeti yaşatmanın zorunlu ve mümkün yolunu "Demokratik ve Sosyal Bir Cumhuriyet ve Emeğin Türkiye'si" olarak görüyoruz.

İkinci yüzyılda cumhuriyetin temelini oluşturan halk egemenliğinin sağlanması için örgütlenme özgürlüğünün önündeki tüm engeller; örgütlenmenin ve demokratik hak arayışının önündeki her türlü baraj, baskı, fiili ve hukuki engeller kaldırılmalı, Türkiye'nin asgari ücret cenderesinden çıkması için toplu iş sözleşmesi kapsamı genişletilmelidir.

Cumhuriyet'in ikinci yüzyılında toplumsal zenginliğe el koyan yüzde 1'in değil toplumun yararını esas alan kamucu ekonomi politikaları hâkim olmalıdır.

Cumhuriyet'in ikinci yüzyılında insan onuruna yaraşır, güvenceli bir iş, kamusal sosyal güvenlik ve sağlık esas olmalıdır.

Cumhuriyet'in ikinci yüzyılında çıkarıcılık, rekabet, ayrımcılık ve dışlanmaya karşı dayanışma gelişmelidir.

Cumhuriyet'in ikinci yüzyılında çok sesliliği, çoğulculuğu, toplumsal cinsiyet eşitliğini, yurtta, bölgede ve dünyada barış politikasını benimseyen demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti egemen olmalıdır.

Cumhuriyet'in ikinci yüzyılında demokratik, laik bir sosyal hukuk devleti ilkesine dayalı yeni bir anayasa olmalıdır.

Hepinizi, Cumhuriyet'imizin ikinci yüzyılında insan haklarına dayalı, demokratik, laik, sosyal bir hukuk devleti özlemi ve inancı ile selamlıyorum.

Prof. Dr. Kerim Sinan ALÇIN

Kırklareli Üniversitesi

Rüzgara Karşı Ekonomi

Öncelikle bütün düzenleyicilere, başta Aziz hocamız olmak üzere teşekkür ediyorum ben de.

Şimdi dün geldim ve Yeşilyurt'ta kaldım. Günü çok güzel bitirmiş oldum. Çünkü gerçekten çok güzel bir köy ve dayanışmanın çok güzel örneklerini de paylaştılar. Sabah Yeşilyurt'un oradaki köy derneğindeki arkadaşlarla da bir kahvaltı yaptık. Orada geçmişteki yaşamı gelecek nesillere aktarma konusunda da gerçekten örnek alınacak çok ciddi çalışmalar yapmışlar. Yani hem gündelik yaşama dair örnekler var. Hem toplumsal tarihe yerel tarihe ilişkin örnekler var ve biraz tabii sosyal bilimci olarak da ister istemez nereye girsek bir gözlem yapıyoruz. Ne oluyor, nasıl yaşıyor insanlar diye. Kentin örneğin Yeşilyurt'un 1975'teki nüfusu 5.400 civarı. Şu anki nüfusu 450 civarı. Yani aradan geçen bu 45 - 50 yıllık zaman dilimi, yani yaklaşık 50 yıllık zaman diliminde aslında Yeşilyurt'a ne olduysa Türkiye ekonomisi açısından da ya da birçok aslında geç kapitalist ülke açısından da benzer bir süreç yaşanmış oldu. Yani büyük bir dönüşüm süreci ve bunun başlangıcı az önce Ünal hocamın sunumunda vardı.

Hani ilk noktası nedir dersek, 11 Eylül 1973'teki Salvador Allende hükümetine, ki geniş bir koalisyonla ve demokrasinin belki en güzel örneklerinden biri olarak Latin Amerika'da uygulanan ve tabii Şili bir taraftan yoksul bir ülke. Coğrafi olarak da çok zor bir coğrafyası var. Hadi Karadeniz'den daha zor belki, fakat aynı zamanda dünyanın en zengin bakır madenlerine sahip. Bu yönüyle de oldukça tırnak içerisinde söylüyorum, iştah kabartan bir ülke ve o dönemde oradaki o darbe Pinochet'nin Amerikan emperyalizmini arkasına alarak gerçekleştirdiği darbe bir yönüyle aslında başlangıç noktası olmuş oldu. Daha sonra Türkiye'de de bunun benzeri 11 Eylül 73'teki darbesi oldu. Daha sonraki 12 Eylül 1980 darbesi de benzer bir biçimde neoliberal dönüşüm sürecine soktu Türkiye'yi.

Ve daha sonraki süreçte de baktığımızda dünyada özellikle doksanların başıyla birlikte ilk başını Çin'in çektiği bir yeni kalkınma modeli, yani verimliliğe dayalı büyüme stratejisi, ne demek bu, yani düşük fiyat rekabetine dayalı dolayısıyla doğayı doğal kaynakları yok eden emeği büyük ölçüde sömüren, buna dayalı bir birikim rejimine doğru evrilmiş oldu süreç. Bunun getirdiği yer tabii Çin açısından konuştuğumuzda 2015 yılı itibariyle artık yürümeyen bir sistem. Çünkü 1992'den, 2015'e kadar geçen süreçte Çin ekonomisi yıllık ortalama %12-13 büyürken, 2015 yılından itibaren bu büyüme oranı %6 ve altına düşmeye başladı. Bu tıkanma yani sermaye birikimindeki tıkanma tabii Çin'i farklı bir yola doğru yöneltti.

O yolda biraz daha artık niteliksel üretime doğru bir yöneliş. Her ne kadar Çin'in başını çektiği bu yarı merkez yarı çevre diyebileceğimiz ülkeler, Türkiye'de bu grup içerisinde yani 90'lardan itibaren merdiven altı üretimin çok yaygınlaştığı ve doğanın hoyratça katledildiği bu ülkeler açısından baktığımızda endüstri 4.0 ya da sanayi 4.0 paradigması işte Almanya'da ortaya çıkan bu yaklaşım bir yönüyle bu taklit ekonomisini azaltmak ve doğuya kaymış olan katma değeri tekrar batı dünyasına yani erken kapitalist ülkelere çekmek için ortaya konulmuş olsa da 2015'ten bu yana sanayi 4.0 konusunda en çok yatırım yapan ülke de yine Çin Halk Cumhuriyeti. Dolayısıyla aslında Çin sadece o mevcut ürünlerin taklidini yapmış olmadı. Aslında kendisine karşı geliştirilen o sistemin de taklidini bir anlamda yapmış durumda. Şu an kompozit malzeme, yapay zeka konusunda, eklemeli üretim konusunda, birçok alanda dünyada en çok yatırımı yapan ülke haline gelmiş halde.

Biz ne olduk peki? Biz de bu süreç içerisinde Çin'le birlikte başlayıp yani 90'larla birlikte hızlı bir sanayileşme sürecine girdik. Hani bir yönüyle Türkiye büyüyor mu, büyümüyor mu? Türkiye çok iyi büyüyor. Hatta özellikle ilk başta 2000'lerin başında tekstil sektörü fakat daha sonra makine sektöründe çok ciddi adımlar atıyor Türkiye. Pandemi döneminde de özellikle burada bir hızlandırıcı etkisi oldu ama Türkiye büyüyor fakat biçimsiz büyüyor. Yani kendi toprağına ayağını basarak ve kendi kalkınmasını gerçekten yerele yayacak biçimde ve sürdürülebilir bir büyüme trendi içerisinde değil. Türkiye büyürken problem yaratıyor aslında. Nasıl bir problem, bölüşüm problemi yaratmış oluyor, doğa yok olmuş oluyor.

Şimdi pandemi döneminde en önemli etkilerinden biri anımsayacak olursak, başta Wuhan bölgesinde yine Pekin'de ilk kez daha önce gözükmeyen kuş türleri ortaya çıkmaya başladı. Bazı bitki türleri uzun yıllardır gözükmeyen bitki türleri tekrar ortaya çıktı, ilk kez hava kirliliği yok denecek kadar azalmış oldu, çünkü şöyle senaryolar, komplo senaryoları var ya. Hani Çin'deki laboratuvarlarda mı acaba bu virüs üretildi. Bu komplo teorisi ama komplo olmayan bir şey söyleyeyim. Çin'de aslında doksanların başından itibaren ortaya çıkan bu üretim, yani verimliliğe dayalı büyüme stratejisi 180.000.000 insanın Çin'de kırdan kente göçüyle mümkün oldu. Yani ucuz emeğe

dayalı bir üretim oldu ve bu göçen insanlar şehirlerin periferisinde oturmaya başladı ve giderek bu vahşi yaşam habitatiyla insan habitati birbirine karışmaya başladı ve ondan sonradır ki bu virütik olaylarda da ciddi artışlar var. Çünkü beslenme problemi de ortaya çıkmış oluyor.

Şimdi Türkiye açısından da benzer bir örneği, belki ırmaklar üzerinden konuşabiliriz. Şimdi Türkiye'nin en önemli ekonomik sorunu nedir desem ne dersiniz? Türkiye'nin en önemli ekonomik sorunu kendisi. Evet, güzel bir yanıt. Türkiye'nin şu an görünür problemi enflasyon olmakla birlikte temel sorunu aslında ekonomik olarak cari açık, cari açık içerisinde de 3 tane temel alan var. Birincisi enerji bağımlılığımız, ikincisi hammadde bağımlılığımız, üçüncüsü de aramalı bağımlılığımız. İmalat sanayinde %60'ın üzerinde aramalı ve ham madde bağımlılığımız var. Böyle bir ülkeyiz.

Şimdi 80'li yıllara gözümüzü kapatıp dönelim. Türkiye'nin en önemli ekonomik sorunu ne? O gün yine enerji bağımlılığı, işte bir taraftan GAP yapılıyor. Bir taraftan işte Türkiye'de yeni hidroelektrik santraller kurulacağı, böylelikle enerji problemini ortadan kalkacağı Türkiye'nin bu şekilde büyüyeceği, kalkınacağı her gün bunları dinliyoruz. Şimdi geldiğimiz yer 2023 yılı Türkiye'de üzerinde hidroelektrik santral kurulmayan neredeyse hiçbir ırmak yok, 1-2'sini saymazsak. Türkiye'nin enerji problemi bitti mi? Hayır, katlanarak arttı. Hatta Türkiye'de şu an nükleer santraller bütün dünyada yine merkez kapitalist ülkelerde ya da erken kapitalistleşmiş ülkelerde temiz enerjiye yönelirken biz de tabii temiz enerji ile ilgili adımlar da var ama nükleer santralle doğru da bir yöneliş ortaya çıkıyor. Demek ki buradaki kök sebep aslında doğrudan üretim yapısıyla ilişkili.

Yani bu coğrafyaya uygun üretim yine Yeşilyurt'tan örnek vereyim. Çok güzel, engebeli ama çok güzel bir arazisi var. Doğası harika, bir sürü de boş alan var. Daha doğrusu alanların tamamı boş. Çünkü hiçbir ekilebilir arazi yani ekilebilir hüviyetteki arazi şu an ekilmiyor. Normalde buğday ve arpa ekiliyormuş. Şimdi sebebi ne? Bu sadece tabii ki Ordu'ya, Mesudiye'ye, Yeşilyurt'a ya da işte o bölgeye bu bölgeye ait değil. Mesela benim çalıştığım üniversitenin bulunduğu işte şehir Kırklareli orası için de aynı şeyleri söyleyebilirim. Örneğin çiftçilerin yaş ortalaması 58. Çünkü genç kuşaklar hem üretim maliyeti nedeniyle hem sigortasızlık nedeniyle bir şekilde kente doğru bir çarpık biçimde ama kente doğru gidiyor. Yani Çin'deki, o Wuhan'daki ya da Pekin'deki o biçimsiz büyüme benzer biçimde burası açısından da var. Ülkeleri birbiriyle karşılaştırırken kapitalist ülkeler dediğimizde tek başına yeterli olmuyor. Erken kapitalistlerle geç kapitalistler arasında fark var ya da devlet dediğimizde görece. O dönemdeki devletle bugünkü işte örneğin kapitalist devlet veyahut da sosyalist devlet aynı şeyi referans vermiyor. Demokrasi dediğimizde örneğin burjuva demokrasiyle halk demokrasisi aynı şeyi anlatmıyor. Burjuva demokrasisi seçme hakkı verir ama cebine parayı koymaz. Yani burjuva demokrasisinde o janjanlı ayakkabıları satın alma hakkın vardır ama nasıl alacağın senin sorunudur.

Dolayısıyla seçim meselesi de demokrasi meselesi de Arzu başkanın da az önce ifade ettiği gibi 4 yılda bir veya 5 yılda bir gidip oy kullanmak değil, tam da aslında bu demokrasi forumunun yapıldığı Mesudiye'deki örnek gibi aslında yerelden başlayarak el birliğiyle yeniden inşa edilmesi gereken işte kent konseyleriyle, kooperatif tarzı yaklaşımların tekrar güçlendirilmesi gereken bir dönemden geçiyoruz. Çünkü karşı karşıya olduğumuz risk, özellikle bulunduğumuz coğrafya hem jeopolitik açıdan ama daha çok da son dönemde bu iklim değişikliği ve coğrafyanın kuraklığa doğru gidiyor oluşu şu günlerin belki de iyi günlerimiz olduğunu da bize gösteriyor. Dolayısıyla bir yönüyle hem ham madde ve aramalı bağımlılığını, enerji bağımlılığını azaltmak için hem de gelecek 100 yıllara da Cumhuriyeti aslında taşıyabilmek için yeniden bir yeni kalkınma modelini yerelden başlayarak yerel demokrasiyi güçlendirecek biçimde düşünmemiz lazım.

Bu noktada da bütün yurttaşlara tabii aslında hem bir ödev düşüyor hem de bir fırsat var. Önümüzde yerel seçim süreci var. Yani mahalleden, köyden başlayarak, belediyelere, büyükşehirlere kadar karşımıza çıkacak. Oy isteyecek siyasilerden özellikle bu yerelin kalkınmasına dönük ve yerel demokrasinin gelişmesine dönük neler yapacaklarını da sormamız, onların da bize bunları anlatması gerekir. Dinlediğiniz için teşekkür ederim.

Ozan DİREN

TÜSİAD Yönetim Kurulu Üyesi

Geleceği Refah, Özgürlük ve Adalet Üzerine İnşa Etmek

Değerli Katılımcılar,

Öncelikle TÜSİAD Yönetim Kurulu adına hepinizi saygı ve sevgiyle selamlıyorum. Dünya Demokrasi Forumu toplantısında Mesudiye'de sizlerle birlikte olmaktan büyük mutluluk duyuyorum. Bizi bir araya getirmek ve bu canlı fikir alışverişine ev sahipliği yapmak için emeği geçen herkese, özellikle Mesudiye Gelişme Vakfına teşekkürlerimi sunuyorum.

Geçmiş deneyimlerimize göre Türkiye'nin ne zaman kuvvetli bir hikayesi ve öngörülebilir kurallı bir ekonomik yapısı olduysa, biz o dönemlerde önemli yatırım hamleleri gerçekleştirebildik. Örneğin Türkiye 2001 krizi sonrası yaptığı reformlar sayesinde, uzunca bir dönem büyük miktarda doğrudan yatırım çekti. Bunun iki nedeni vardı: Kurumlarımızı ve finansal sistemimizi güçlendirmiştik.

Bu kapsamda; kurallı ve öngörülebilir ekonomi politikaları uygulamıştık. Bağımsız denetleyici ve düzenleyici kurumlarımız ile sıkı mali programımız da bu süreçte etkili olmuştu. AB üyelik müzakerelerinin başlamış olması, güven ve öngörülebilirlik sağlamak için önemli bir adımdı.

Araştırmalarımız, üyelerimizle yaptığımız görüşmeler ve piyasa oyuncularından aldığımız geri bildirimler, son yıllarda Türkiye'de iş yapma ve yatırım ortamını olumsuz etkileyen en başat faktörün öngörülebilirlik ortamının erozyona uğraması olduğu yönünde.

Öngörülebilirlikten kastımız şu;

- politikanın, hedeflerin ne olduğu ve bunlara bağlı hazırlanan mevzuatın ve ilgili uygulamanın nasıl gerçekleşeceğinin çok net olması,

- yol haritasının belli olması, mevzuat ve uygulamanın aniden değişmemesi,
- değişikliklerin önceden öngörülebilir, planlı ve duyurulmuş şekilde gerçekleşmesi.

Öngörülebilirlik çok önemli çünkü şeffaflığı ve ilgili paydaşlara danışma ilkelerini de beraberinde getiriyor; adil, hesap verebilir, tutarlı karar ve politikaların uygulamaya konulmasını temin ediyor.

Yatırımcılar ülkemizin ekonomik potansiyelinin farkında. Ancak daha fazla yatırım çekebilmek için özellikle üç alanda güvenin artırılması işimizi kolaylaştıracak:

- kurumlara güven,
- hukuk sistemine güven ve
- finansal istikrara güven.

Yatırım ortamını iyileştirmek için her şeyden önce hukukun üstünlüğünün sağlandığı, demokrasinin ve özgürlük alanlarının genişletildiği bir zemini sürekli geliştirmek durumundayız. Türkiye'nin ekonomi hikayesini tutarlı ve net bir şekilde yatırımcılara göstermek gerekiyor. İyi yönetişime odaklanan Dünya Bankası İyi Yönetişim Endeksi olsun, World Justice Project'in Hukukun Üstünlüğü Endeksi olsun, bu alana odaklanan tüm endeks ve araştırmalarda hukuk devleti boyutunda hangi göstergeler var diye baktığımızda şunları görüyoruz;

- mahkemelere güven,
- kolluk güçlerine güven,
- sözleşmelerin icrasına ilişkin güven,
- suç ve şiddet göstergeleri.

İyi yönetişim çerçevesinde düşündüğümüzde ülkemizin durumu, bu iyi yönetişim endekslerinin genelinde de, hukuk devleti özelinde de maalesef vasati düzeylerde veya gerilerde yer alıyor.

Değerli Konuklar,

Kamu kurumlarımızın kendi konularında politika tasarlama ve uygulama kapasitelerinin artırılması kritik önemde. Kurumların aşındığı yerde yatırımlar azalır, iktisadi kalkınma sağlanamaz. Siyasi otorite ve kamunun yakın çalışması muhakkak gerekli fakat bu durum kurumların teknik ve profesyonel katkılarını azami düzeyde sağlamaya engel teşkil etmemeli. Kadroları liyakatli şekilde oluşturmak ve katkılarını azami düzeyde politika oluşturma süreçlerine dahil etmek önemlidir.

Ayrıca ekonomi dahil tüm alanlarda ulusal, bölgesel ve yerel politikaları üretmek sadece seçilmişlerin ve kamu kurumlarının görev ve yetki alanında görülmemelidir. Bu bakış açısı katılımcı ve çoğulcu demokrasiye geçişte bir engel oluşturur. Zira politikaların oluşturulmasında kurumlar kadar, bu politikalara muhatap olacak paydaşların

da süreç içinde olması gerekli. Sivil toplum örgütlerinin görüş ve önerilerinin politika ve yasa yapım ve uygulama süreçlerinde dikkate alınması hem toplumsal mutabakatı sağlamanın hem de etkin ve verimli düzenlemeler yapmanın iyi bir yoludur.

Politikaların açık, şeffaf, anlaşılabilir ve somut şekilde hazırlanması çok önemlidir. Bunun için de gerek yerel gerekse ulusal düzeyde, başta sivil toplum örgütleri için olmak üzere, politika üretimine ve uygulamaya katılım araçları ve platformları oluşturmalı ve bunları çeşitlendirmelidir.

Değerli katılımcılar,

Daha fazla üretmek, istihdam yaratmak, yatırım yapmak ve inovasyon kapasitesini artırmak öncelikle girişimcinin, yani iş dünyası olarak bizlerin sorumluluğu. Ancak demokrasi ve hukukun üstünlüğü olmadan güven veren bir ekonominin inşa edilemeyeceğini de biliyoruz. Temel hak ve özgürlüklerin güvence altında olması sadece demokrasinin kalitesi açısından değil, rekabet, yatırım, istihdam, girişimcilik ve inovasyon ortamı açısından da zorunlu.

Bir konuda ilerleme kaydetmek için o konunun doğrudan ya da dolaylı olarak bağlı bulunduğu tüm değişkenleri içeren, bütüncül bir bakış açısı ile yol almak gerekiyor. Ancak temel hak ve özgürlüklerin güvencede olduğu bir ortamda yenilikçi ve aykırı düşüncenin yeşermesini bekleyebilirsiniz. Yenilikçi ve sıra dışı fikirlerin olmadığı bir yerde ise inovasyondan bahsetmeniz oldukça güç.

Güven ve eşit rekabet ortamının olmadığı bir yerde ise dünyanın en inovatif fikirlerini de geliştirseniz o fikirleri gerçeğe dönüştürecek girişimcilerin ortaya çıkmasını sağlamazsınız. Ekonomiyi şekillendiren, iş dünyasına yön veren ve küresel ölçekte etkisi yüksek girişimcileriniz olmadığında ise ekonomik çıkmazlarla yüzleşmek zorunda kalırsınız.

Bu noktada, girişimciliğin ve inovasyonun ülkeler için sahip olduğu stratejik değer her geçen gün daha da arttığını da eklemeliyiz. Yatırım ortamımızdaki sorunlara rağmen birçok girişimimizin yurt içinde ortaya koyduğu değerlerin yanı sıra yurt dışından çektiği yabancı yatırımlarla da ekonomimizin kalkınmasına küresel çapta katkı sunduğuna şahit oluyoruz. Bu perspektifle Türkiye'nin girişimcilik ekosisteminin son yıllarda önemli bir ivme yakaladığını görüyor ve küresel merkezler arasında yükselmesini desteklemeye yönelik adımlar atılmasını önemsiyoruz.

Bu çerçevede biz de paydaşlıklar kurmayı ve işbirlikleri geliştirmeyi önemsiyoruz, gençleri desteklemek için çalışıyoruz. Gençlerimiz hem umudumuz hem de ülkemizin bugünü ve geleceği. "TÜSİAD Bu Gençlikte İş Var!" girişimcilik programı ile gençlerimizi destekliyor, eğitimden mentorluğa, finansal destekten ürün geliştirmeye uzanan süreçleri onlarla buluşturuyoruz. 2011 yılında başlattığımız "TÜSİAD Bu Gençlikte

İş Var!" girişimcilik programıyla bugün Türkiye'nin 81 ilinden ve dünya genelinden 20 ülkeden gence dokunuyoruz.

TÜSİAD olarak desteklediğimiz genç girişimcilerin sadece Türkiye'de değil, küresel ölçekte ses getirecek başarılarına imza atacağına inanıyoruz. Genç girişimcilerin başarılarının, sadece ülkemizin iş dünyasını değil, aynı zamanda küresel arenada ekonomik, sosyal ve çevresel dönüşümü şekillendirmekte önemli bir rol oynayacağına inancımız tam.

Değerli Konuklar,

Gençlik dediğimizde, bugün kadar geleceği de düşünmek zorundayız. Bugüne olduğu kadar yarına karşı da sorumluluklarımızı hatırlamalı bu yönde çalışmalarımızı yürütmeliyiz. Kapsayıcı ekonomik büyüme, demokratik standartlar, sürdürülebilir kalkınma, dijital ve yeşil dönüşüm gibi temel konulardaki gelişmelerde nasıl konumlanacağımız, hepimizin geleceğini belirleyecek.

Yaptığımız çalışmalar bize gösteriyor ki, günümüzde refahın asıl belirleyicisi ne yer altı kaynakları ne fiziksel sermaye ne de vasıfsız işgücüdür. Refahın en önemli belirleyicisi maddi olmayan kaynaklardır. Bu maddi olmayan kaynakları üç kelime ile insan, bilim ve kurumlar olarak özetleyebiliriz:

- İnsan; yani geleceğimiz olan insanımızın ve özellikle gençlerimizin yetkinliklerinin geliştirilmesi.
- Bilim; yani bilim, teknoloji ve inovasyonun hayatımızın her noktasına sirayet etmesi.
- Kurumlar; yani ekonomiden demokrasiye ve sosyal yaşama kadar tüm alanlarda kurumların ve kuralların güvenilir ve kapsayıcı olması.

Bu unsurlara dayandığımız sürece Cumhuriyetimizin ikinci yüzyılında "gelişmiş, saygın, adil ve çevreci bir Türkiye" hayalini gerçekleştirmemiz mümkün olacak. Bu hedefe yürürken, nitelikli eğitim ile özgür ve yaratıcı düşünen gençliğimizin, kalkınmanın en önemli dayanaklarından birini oluşturduğuna inanıyoruz. Bu kapsamda eğitim sisteminde niteliği yükselten bir reforma ihtiyaç olduğunu da düşünüyoruz.

Eğitim hem bireyin kendini gerçekleştirebilmesi hem de ülkenin toplumsal ve ekonomik gelişmesi için en temel konu. Eğitim sistemimiz tüm çocuklarımıza ve gençlerimize 21. yüzyılda gereken becerileri kazandırabilmeli.

Ekonomik büyümenin gerekli olduğunu ama yeterli olmadığını, buna paralel olarak

- kişi başına milli gelirin artırılmasının,
- gelir dağılımının düzeltilmesinin,
- bölgelerarası kalkınmışlık farklarının giderilmesinin,
- toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasının,

- eğitim,
- siyasi hayata katılım,
- iş hayatına katılım,
- demokrasi ve insan hakları gibi konuların

gelişmişlik açısından önemini her zaman vurguladık. Bu çabalarımızın, Türkiye'nin geleceğini inşa etmede hayati bir önem taşıdığına inanıyoruz.

1997 yılında yayınladığımız "Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri" raporunun önsözünde belirtildiği gibi "ekonomik ve siyasi demokrasinin kurumsallaşması, Türkiye'nin önünde sonunda yaşayacağı zorunlu bir süreç değildir. Ülkenin aydınlık geleceği için demokrasinin tek çıkar yol olduğunu düşünenlerin kesintisiz çabalarının bir ürünü olabilir."

Demokrasi mücadelesi mirasımıza dayanarak, Cumhuriyetimizin ikinci yüzyılında müreffeh, hiçbir ayırım olmadan herkesin eşit ve özgür yaşadığı, demokrasiyi bir yaşam tarzı haline getirmiş, hukukun üstünlüğünü sağlamış, küresel düzeyde de kural ve değer odaklı demokrasilerden olan bir Türkiye hayal ediyoruz.

Demokratik kurumlar ve hukukun üstünlüğüyle birlikte gelir adaleti, dengeli bölgesel kalkınma, eğitim ve sağlık sisteminin yetkinliği, temiz bir çevre gibi unsurlar toplumsal güveni yükseltir.

Bu unsurlar bir arada mutlu ve huzurlu yaşama iradesini pekiştirir, karşılaşılan zorlukları aşım müreffeh bir gelecek kurmayı mümkün kılar.

Bu düşünceyle, geçen yıl sonunda, "Cumhuriyetin İkinci Yüzyılına Girenken" başlıklı çalıştaylar dizisi projesini başlattık. Yüz yılı geride bıraktık. Hangi düşünce ve toplumsal gruptan olursak olalım, konuşarak, birbirimizi dinleyerek, anlayarak, her kesimin umut ve hayallerini içeren ortak bir gelecek noktasında birleşmeyi hedefliyoruz.

Toplumda birbirimizi dinleme ve söyleşme ihtiyacını görüyoruz. Nisan ayından bu yana çalıştaylara devam ediyoruz. Şu dört soruya cevap arıyoruz:

- Cumhuriyeti ve demokrasiyi birlikte nasıl güçlendireceğiz?
- Küresel dönüşümler karşısında ulusal stratejimizi nasıl konumlandıracağız?
- Çevreyle uyumlu bir kalkınmayı nasıl başaracağız?
- Refahı artırırken, adil bölüşümü nasıl sağlayacağız?

Çalıştaylarımızın çıktılarını da aralık ayında kamuoyuyla paylaşacağız. Demokratik değerler üzerinde inşa edilecek ortak bir Türkiye hayalinin oluşması her bir vatandaşın katkısına, temsiline, umut ve hayallerine bağlı olacak. Beni dinlediğiniz için teşekkür ediyorum.

Ertan KARABIYIK

Kalkınma Atölyesi Kooperatifi

Kırık Cam Üzerinde Yürümek: Tedarik Zincirinde İnsan Haklarının Sağlanması

İnsan hakları mücadelesi uzun bir geçmişe sahiptir ve hakların korunması, geliştirilmesi devletlere yükümlülük veren çeşitli ulusal ve uluslararası düzenlemelerle sağlanmaya çalışılmaktadır. Ancak yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren ekonomik, sosyal ve kültürel hakların korunmasında bu yaklaşımın yeterli olmadığı görülerek, iş dünyasının sorumluluklarını da düzenleme ihtiyacı duyulmuştur. Küreselleşme sosyal, ekonomik ve kültürel hakların sağlanması ve korunmasında devletlerle birlikte şirketlerin de rol ve sorumluluğunu görünür hale gelmesini sağlamıştır.

Küreselleşme ile birlikte şirketlerin ekonomik faaliyetleri büyümekte, ulus devlet sınırlarını aşmakta ve bu da insanlar ve toplumlar üzerinde kimi zaman doğrudan kimi zamanda dolaylı hak ihlallerinin, onarılması zor olan hasarların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Küresel ekonomik faaliyetlerin, çalışma ve yaşam koşulları ile çevre ve toplum sağlığı üzerinde yıkıcı etkileri olabilmektedir. Bireylerin ekonomik, sosyal ve kültürel haklarının korunması, medeni ve siyasi hakların korunmasının da bir güvencesini oluşturduğu için, iş dünyasında gerçekleşen insan hakları ihlallerinin etkileri yukarıda belirtilen doğrudan etkiler ile de sınırlı kalmamakta, toplumsal barış ve demokratik kurumlar üzerinde de olumsuz etkilere neden olmaktadır. Bu nedenle iş dünyasının insan hakları alanındaki sorumlulukları üzerinde çalışmak, insan hakları alanının önemli gündemlerinden biri haline gelmiştir.

Çalışma yaşamında insan haklarının korunmasını gözetmek, insan hakkı ihlallerini ortadan kaldırmak için; iş dünyasında insan haklarını önceleyen politikalarının oluşturulması, adil üretimin ve adil ticaretin sağlanması, bunun için bütün tedarik zincirlerinin izlenebilmesi ve bu zincirde bulunan firmaların sürece aktif katılımının sağlanması gereklidir.

Günümüzde çalışma yaşamında hâlâ, modern kölelik ve zorla çalıştırma, iş ve gelir güvencesizliği, uzun çalışma saatleri, düşük ücretler, cinsiyete dayalı eşitsizlikler, çocuk işçiliği ve bütün bunlar ile mücadele edebilmek için gerekli örgütlenme olanaklarından yoksunluk gibi olumsuzluklar görülmektedir. İnsan haklarına uygun üretimin önemli bileşenlerinden olan güvenli çalışma ortamı, insana yakışır çalışma koşulları, adil ve insan onuruna yaraşır bir yaşam standardına sahip olmak için gerekli ücret olanağı, örgütlenme özgürlüğü, çocuk işçiliğinin önlenmesi gibi alanlar iş dünyasında insan haklarının gözetilmesi için mücadelesi sürdürülen alanların başında gelmektedir. Adil üretimin desteklenmesini öngören uluslararası ve ulusal düzeyde düzenlemelerin ilkelerin belirleyici nitelikte olması, bunların genellikle sonuç odaklı yaptırımlara bağlanmamış olması, bu alanın hâlâ geliştirilmeye muhtaç bir alan olduğunu göstermektedir.

Küreselleşmenin etkisiyle ucuz iş gücüne dayalı üretim süreçleri ve buna bağlı insan hakları ihlalleri yaygınlaşırken, insan hakları hukukunun şirketlerden kaynaklanan hak ihlallerine karşı yetersiz olduğu tespit edilmiş ve bu nedenle adil üretimin ve ticaretin desteklenmesi ve insan haklarının sağlanmasına yönelik hukuki düzenlemeler son yıllarda hız kazanmıştır. Artan insan hakları ihlallerinin incelenmesi için Birleşmiş Milletler (BM) tarafından 1973 yılında bir komisyon kurulmuş ve bu komisyon tarafından şirketlerin uygulaması gereken *davranış kuralları* geliştirilmiştir. Adil üretim, adil ticaret, çalışma hayatına dair haklar Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), Avrupa Birliği (AB) gibi uluslararası kuruluşlar, sivil toplum örgütleri ve devletler tarafından gündeme getirilmiştir.

Birleşmiş Milletler tarafından 1999 yılında düzenlenen Dünya Ekonomik Forumu iş dünyasını küresel ekonominin sürdürülebilirliğine katkı sağlamak için sosyal, ekonomik, kültürel ve çevresel sorunların iyileştirilmesine destek olmaya davet etmiştir. *Küresel İlkeler Sözleşmesi* (Global Compact)¹ olarak adlandırılan bu çağrı 2000 yılında resmi bir nitelik kazanmıştır. *Küresel İlkeler Sözleşmesi*, özel sektör kuruluşlarını insan hakları, çalışma yaşamı, çevre ve yolsuzlukla mücadele konularına ilişkin 10 temel ilkeyi yayınlamıştır. 2011 yılında ise şirketlerin insan haklarına saygı gösterme sorumluluğuna dair ilkeleri içeren İş Dünyası ve İnsan Haklarına Dair Rehber İlkeler kabul edilmiştir².

Avrupa Komisyonu ise 2011 yılında, kurumsal sosyal sorumluluk konusuna yeni bir yaklaşım getiren, *2011-2014 Kurumsal Sosyal Sorumluluk Stratejisi*'ni benimsemiştir³. 2015 yılında da *Herkes İçin Ticaret Stratejisi* ile etkinlik, şeffaflık ve AB değerleri üzerine inşa edilen bir ticaret ve yatırım stratejisini duyurmuştur⁴. 2021 yılında ise, "*çalışma çağındaki nüfusun tamamı için istihdam, erken çocukluk eğitimi ve bakımı sunumunu artırmak, böylece profesyonel ve özel yaşam arasında daha iyi uzlaşmaya katkıda bulunmak, kadınların işgücü piyasasına daha güçlü katılımını desteklemek ve gençlerin istihdam olasılıklarını iyileştirmek*" gibi 2030 Hedefleri'ni içeren *Avrupa Sosyal Haklar Sözleşmesi*'ni yayınlamıştır⁵.

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü, 2018 yılında, daha önceki yıllarda yayınladığı Çokuluslu Şirketler Rehberi sonrasında iş dünyasının üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmesinde yardımcı olacak *Sorumlu İş Davranışı* için Uyum Rehberi'ni (Due Diligence) yayınlamıştır. Bu rehberle işletmelerin, özellikle operasyonlarında tedarik zincirlerinin ve diğer iş ilişkilerinin olumsuz etkilerini en aza indirdiklerinde, ekonomik, sosyal ve çevresel ilerlemeye katkıda bulunmada önemli bir rol oynayabilecekleri vurgulanmaktadır. 2000 yılında kabul edilen Birleşmiş Milletler Binyıl Kalkınma Amaçları (BYKA) üzerine inşa edilen 2030 Gündemi, 2030'a kadar yoksulluğun küresel ölçekte ortadan kaldırılması ve sürdürülebilir kalkınma amacına ulaşılması için genel bir çerçeve belirlemektedir. Eylem için evrensel ve kapsamlı bir gündem tespit eden ilk küresel anlaşma niteliğindeki 2030 Gündemi, on yedi sürdürülebilir kalkınma amacının yanı sıra, 169 hedef içermekte; bu hedeflere ulaşılmasını teminen tüm ülkeleri ve paydaşları harekete geçirmekte ve ulusal politikaları da etkilemektedir.

Avrupa Parlamentosu, 10 Mart 2021'de, Avrupa Komisyonu'na tavsiyelerde bulunan *Kurumsal Durum Tespiti ve Kurumsal Hesap Verebilirliğe İlişkin Direktifi'ni* (Taslak Direktif) görüşmeyi kabul etmiştir⁶. Taslak Direktif, işletmelerin değer zincirlerindeki insan hakları ihlallerini ve çevresel riskleri belirlemeyi, önlemeyi, yönetmeyi, düzeltmeyi ve raporlamayı kapsamaktadır. Ayrıca Avrupa Birliği üyesi ülkelerde farklı biçimlerde hazırlanmış olan yasal düzenlemeleri ve uygulamaları standartlaştırmaya yönelik önemli bir adımdır. AB Parlamentosu'na sunulan Kurumsal Sürdürülebilirlik Özen Yükümlülüğü direktif taslağı Avrupa Parlamentosu tarafından 31 Mayıs 2023 tarihinde, kabul etmiştir

Mal ve hizmet üretim süreçlerinde giderek artan *insan haklarının gözetilmesinde şirketlerin önemli bir aktör olduğuna dair* düşünceler, günümüzde sosyal kalkınma temelli çok boyutlu ve taraflı müdahalelerin bir gereklilik olduğuna işaret etmektedir. Bu kapsamda iş dünyasından insan haklarını desteklemeye yönelik sorumluluk taşınması, adil çalışma koşulları sağlanması ve kaynakların kullanımında sorumlu bir tutum sergilemesi beklenmektedir.

Öte yandan son yıllarda bazı ülkelerin ulusal yasalarında, iş dünyasının insan hakları ihlallerini önlemeye yönelik düzenlemeler yaptıkları görülmektedir. Bu düzenlemeler her ne kadar ulusal düzenlemeler ise de küresel etkiler doğurması beklenmektedir. Örneğin, bu gelişmelerin öncülüğünü yapan ülkelere biri olan Hollanda, üretim sürecinde çocuk emeği olan ürünlerin ülkeye girişine izin vermeyeceğini 2019 yılında düzenlediği bir yasa ile ilan etmiştir⁷. Benzer şekilde Almanya da tedarik zincirinin izlenmesine yönelik yasanın gerekliliği konusunda çalışmalara başladığını duyurmuştur⁸. Bu örnekler, mücadelenin çok yönlülüğünü göstermesi bakımından önemlidir.

İş dünyası ve insan hakları alanının en önemli bileşenlerinden biri çocuk işçiliği ile mücadeledir. Türkiye İstatistik Kurumu tarafından gerçekleştirilen Çocuk İşgücü

Anketi 2019 sonuçları Türkiye'de 5-17 yaş grubunda toplam 720 bin çocuğun ekonomik işlerde çalıştığını göstermektedir.

Kalkınma Atölyesi Kooperatifi yaklaşık 20 yıldır başta mevsimlik tarımsal üretim olmak üzere sanayi ve hizmet sektörlerinde çocuk işçiliğini azaltmak ve önlemek konusunda çalışmalar yapmaktadır. Kooperatif, 2015 yılından itibaren bu çalışmalarını insan hakları temelinde ele almaya başlamış ve bu kapsamda çocuk işçiliği ile mücadeleyle yönelik çalışmalarını, yoksulluk ve özellikle çalışan yoksulluğu, yetişkin iş gücü sorunları, sosyal güvenlik, ücret gibi konularla ilişkili biçimde ele almış ve hak temelli bir yaklaşım üzerine inşa etmiştir. Bununla birlikte tedarik zincirinde insan haklarının gözetilmesine yönelik çalışmalarına 2015 yılında yoğunlaşmaya başlamıştır. 2017 yılında Birleşmiş Milletler İş Dünyası ve İnsan Haklarına Dair Rehber İlkeleri'ni Türkçeye çevirerek bu alana dair önemli bir adım atmıştır. Dünyada 2020 yılından itibaren tedarik zinciri süreçlerinde insan haklarının gözetilmesi, adil çalışma koşullarının desteklenmesi ve tedarik zinciri analizleri gibi konulardaki çalışmaların hız kazanmasıyla, Kalkınma Atölyesi bu alanda rehber, izleme modeli, eğitim içeriği geliştirme gibi çeşitli projeler uygulamıştır.

Kalkınma Atölyesi 20 yıldır gerçekleştirdiği faaliyetlerin hemen hemen tamamı çocuk hakları ve insan haklarının sağlanması odağındadır. Meseleleri derinlemesine anlama, ilgili tarafları bilgilendirme, rol ve sorumluluğu olanların bunları hakkıyla yerine getirmesi için harekete geçirme, model uygulamalar ve kapasite geliştirme çalışmalarını gerçekleştirmiştir.

Kalkınma Atölyesi'nin öncelikle tarımsal faaliyetlerde çocuk işçiliği, daha sonra sanayi ve hizmetler sektöründe çocuk işçiliğini merkeze alan faaliyetleri 2013 yılından itibaren dünyada gelişen ve insan hakları mücadelesinin merkezine oturan iş dünyası ve insan hakları bağlamına uygun hale gelmiştir.

Kaynakça

1. <https://www.unglobalcompact.org/what-is-gc/mission/principles>
2. https://www.ohchr.org/documents/publications/guidingprinciplesbusinesshr_en.pdf <https://www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/Baris%20Kalkinma/IS-DUNYASI-VE-INSAN-HAKLARINA-DAIR-REHBER-ILKELER.pdf>
3. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0681&from=EN>
4. <https://www.eesc.europa.eu/en/our-work/opinions-information-reports/opinions/trade-all-towards-more-responsible-trade-and-investment-policy>
5. https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/economy-works-people/jobs-growth-and-investment/european-pillar-social-rights_en
6. https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12548-Sustainable-corporate-governance_en
7. <https://tr.euronews.com/2019/06/06/hollanda-tedarik-zincirinde-cocuk-isciligi-olan-urunleri-ulkeye-sokmayacak>
8. <https://www.dw.com/tr/alman-bakandan-%C3%A7ocuk-i%C5%9F%C3%A7ili%C4%B1-uyar-%C4%B1/a-56303544>

Samet AKTAŞ

TÜRKONFED YK Üyesi ve
DOKASİFED YK Başkanı

Cumhuriyetimizin İkinci Yüzyılında Güçlü Toplum, Güçlü Ekonomi ve Güçlü Demokrasi

Değerli Dostlar, Değerli Katılımcılar, Basınıımızın Değerli Temsilcileri;

TÜRKONFED Yönetim Kurulu ve TÜRKONFED üyesi olan DOKASİFED Yönetim Kurulu adına hepinizi saygı ve sevgi ile selamlıyorum. Karadenizimizin incisi güzel Ordu’umuzda Dünya Demokrasi Forumu 2023 toplantısında sizlerle birlikte olmaktan büyük bir memnuniyet duyuyorum.

“Daha Güvenli Bir Gezegen İçin” ana temasıyla düzenlenen 2 günlük etkinlikte birbirinden değerli uzmanlar, düşünce ve fikirlerini dile getirdi. Katılımcı bir fikir maratonunun son oturumunda konuşmak haliyle zor. Ama bir o kadar da avantajlı. Zira çok değerli görüşler, değerlendirmeler ve analizler ile büyük bir bilgi havuzuna da sahip olarak karşınızdayız. Bu önemli ve anlamlı tema altında Forum’a emek veren herkese şükranlarımı sunuyorum.

Değerli Dostlar;

Bugün olduğu gibi “Her ses, her renk ve her düşüncenin en büyük zenginliğimiz olduğunu bilerek çıktığımız yolda, TÜRKONFED olarak 26 bölgesel, 5 sektörel olmak üzere 31 federasyon, 340 üye dernek ve 60 bini aşkın iş insanını temsil etmenin bilinciyle Cumhuriyetimizin 100. Yılına büyük bir coşku ile hazırlandık. TÜRKONFED olarak, Cumhuriyetimizin 2. yüzyılına doğru Anadolu’muzun eşsiz potansiyelini ve beşeri zenginliğini, Hayalimizdeki Türkiye için seferber etmeyi amaçladığımız yolculuğumuzda da son 1 yıldır TÜRKONFED Yönetim Kurulu Başkanımız Süleyman Sönmez ve Yönetim Kurulumuz ile Anadolu’yu kalkınmanın itici gücü yapmak için bölge bölge, kent kent iş dünyası ve kent aktörleri ile bir araya geliyoruz.

Anadolu, kadim günlerinden bu yana yeni fikirlerin, yeni medeniyetlerin doğduğu ve geliştiği coğrafya oldu. Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni yüzyılında da yerelden ulusala ve küresele uzanan kalkınma yolu, biliyoruz ki yine Anadolu'dan geçecek.

Günümüzde, kalkınmış bir Türkiye'nin tanımı bellidir: İş dünyasını oluşturan her ölçekten şirketiyle dijitalleşen; yeşil dönüşüm sayesinde su ve enerjide kaynak verimliliği ile hem cari açığı azaltan hem de yeni ihracat pazarlarında rekabet gücünü artıran; gelişmiş bir ekonomi için gelişmiş bir demokrasiyi içselleştiren, eğitimden kadına, gençlikten girişimciliğe toplumun tüm katmanlarını dönüşümün odağına alan bir ülke...

Geçtiğimiz yılın son ayında, Adana'da gerçekleştirdiğimiz zirvemizde Hayalimizdeki Türkiye'yi anlatmıştık. Ortak yaşam için ortak hayaller etrafında şekillenen, demokratikleşme ve her alanda fırsat eşitliğini temel alan bir ülkeyi hep birlikte hayal etmiştik. Yaşamda, eğitimde, kariyerde, istihdamda, ekonomide ve girişimcilikte; kadın-erkek, genç-yaşlı fark etmeksizin 81 ilimizin her birinde yaşayan tüm insanlarımızın, eşit fırsatlara sahip olduğu bir Türkiye hayal ediyoruz.

Bu süreçte, TÜRKONFED olarak Dijital, Yeşil ve Toplumsal Dönüşüm odağında 3 D olarak adlandırdığımız projelerimize, etkinlik ve faaliyetlerimize Anadolumuzun her bölgesinde bağımsız ve gönüllülük esasıyla bir araya gelen, ülkesi için değer yaratan ve üreten iş insanları ile ortak akılı yaratma gayreti ile çalışmalarımıza devam ediyoruz.

Değerli Dostlar, Değerli Katılımcılar;

Dünyayı ve Türkiye'yi, hem kendimiz, hem de insanlık için, daha iyi hale getirmek istiyoruz. Karmaşıklığın ve belirsizliğin esas olduğu yeni hayat ritmi, yeni bir yol ve zihin haritasını gerekli kılıyor. Kaygının, endişenin, gerilimlerin yaygınlaştığı bu zamanda; güvenli yollara, stratejilere ve politikalara ihtiyacımız var. Yeni çağın değişim gündeminin takipçisi değil rehberi olmalıyız.

Ekonomi de geçici pansumanlara değil kalıcı tedaviye ihtiyacımız var. Bunun yolunun da hem ekonomik hem de demokratik alanda, yapısal reformlardan geçtiğine inanıyoruz. Ekonomi ile demokrasi arasında dolaylı değil, doğrudan bir ilişkinin olduğunu unutmamalıyız. Uluslararası yatırımcılar aynı zamanda yüksek demokrasi standartları, hukukun üstünlüğü, fikir ve ifade özgürlüğü" gibi evrensel değerlere de bakıyor. Reformlarla, demokrasimizi ve ekonomimizi güçlendirip, belirsizlikleri azaltabiliriz. Bunun için de, ekonomik ve toplumsal hayatımızı çevreleyen, "Orta Gelir-Orta Demokrasi ve Orta Eğitim" tuzaklarından kurtulacak adımları atmamız gerekiyor.

2001 yılı sonrası, küresel bir entegrasyon projesi olan, Avrupa Birliği üyeliği odağıyla gerçekleştirdiğimiz reformlar, ekonomiyi 10 yıl süre ile oldukça iyi bir noktaya taşımış; orta gelir tuzağının neredeyse aşılacağı bir yolda olduğumuzu göstermişti. Aynı zamanda demokrasi endeksimiz de yükseliyordu.

Bu gidişat 2011 yılı sonrası ise gerilemeye başladı. “Orta gelir tuzağı” ile birlikte, ne yazık ki “orta demokrasi tuzağı” da, mücadele hedeflerimizden birisi haline geldi. “Türkiye, “Demokrasi Endeksi” değerlendirmesinde 5,70’ler seviyesine ulaşmış, Kopenhag Kriterleri’ne tam uyum seviyesi olarak kabul edilebilecekken, yani “6 puan üstü kategorisine” yükselme noktasındayken, 2021 yılında 4,35 puana kadar geriledi. “Tam eksiksiz demokrasi” olabilmemiz için, “Demokrasi Endeksi”nde “8 puan üstü” kategorisine girmek gerekiyor.

Milli gelir endeksinin yükseltilebilmesi için demokrasi endeksinin yükseltilmesi, bunun için de hukukun üstünlüğünü ve hesapverirliği sağlamak gerekir. Başarılı şirketlerin yönetimi ne kadar katılımcı, ne kadar şeffaf, hesapverir ve adil ise, başarı ve karlılıkları o oranda arttığı gibi ülkeler de hukukun üstün olduğu, yönetimi herkesin etkin olarak katıldığı, kuralların ve hesapverirliğin hakim olduğunda toplumun üretme, kalkınma yetenekleri artar ve bu da refahı sürdürülebilir olarak artırır.

Sonuç olarak şirketlerimiz, sivil toplum kurumlarımız, kamu kurumlarımız ve toplumun tüm kesimleri için orta gelir tuzağını aşabilmemizin tek yolu, hukukun üstünlüğünü sağlayacak daha iyi bir yargı sistemi, şeffaflık ve hesapverirliğin başta yargı ve kamu sektörü olmak üzere toplumun her kesimine hakim kılmamız gerekiyor.

Değerli Dostlar, Kıymetli Misafirler;

Ülkelerin hukukun üstünlüğüne bağlılıklarının ölçüldüğü 2022 Hukukun Üstünlüğü Endeksi’ne göre Türkiye, 140 ülke arasında 116’ncı, kendi bölgesinde ise en son sırada yer alıyor. Dünya genelinde hukukun üstünlüğünün tehlikede olduğuna, şiddet, yolsuzluk ve cezasızlığın küresel çapta milyonlarca insanı etkilediğine vurgu yapılan rapora göre kurumsal yapıların zayıflaması aynı zamanda demokrasiyi de zayıflatıyor.

Hesap verilebilirliği, yasaların adil bir şekilde uygulanması ve insan haklarının korunması için gereken kurumsal mekanizmaların zayıfladığına işaret edilirken, son bir yılda ülkelerin yüzde 61’inde hukukun üstünlüğüne bağlılığın azaldığı belirtiliyor.

Gelişmiş bir demokrasi ve hukuk sistemi; adil, şeffaf, hesap verebilir ve liyakat esaslı bir devlet yönetimi, Türkiye’yi bir refah toplumu haline getirecek reçetenin, olmazsa olmaz parçalarıdır. Ülkemizin refah seviyesini yükseltmek, gayri safi milli hasılamızı artırmak, ve Türkiye’nin kalkınma hedeflerini tabana yaymak istiyorsak, “orta demokrasi” ülkesi değil, hukukun üstünlüğünü ile, yüksek demokrasi standartlarını benimseyen bir ülke olmalıyız.

Sürdürülebilir büyüme ve sağlıklı bir ekonomik kalkınma için hesap verilebilirlik ve hukukun üstünlüğü bir gereklilik. Hukuki ve demokratik yapının güçlendirilmediği bir ülkede toplumsal refah ve sürdürülebilir ekonomik yapının oluşmasının neredeyse imkânsız...

Türkiye'nin ekonomik büyüme ve sürdürülebilir GSYH artışı sağlayarak Orta Gelir Tuzağı'ndan kurtulabilmesinin yolu Orta Demokrasi Tuzağı'ndan çıkmasına bağlı. Bu noktada Yargı'yı tam bağımsız, hesap verir, etkin ve verimli hizmet verir hale getirmek, hukukun üstünlüğünü ve hesapverirliği kamuya hâkim kılmak, siyasi partiler ile meslek kuruluşları içi seçimler de dahil, seçimlerde temsilde adaleti sağlamak önemli.

Ekonomik göstergelerimiz ne kadar iyi olursa olsun, hukukun üstünlüğü yoksa, kalkınma hedeflerimize ulaşmamız mümkün değildir. Bu nedenle Türkiye'nin, orta gelir tuzağı gibi orta demokrasi tuzağından da çıkması, şart diyoruz. Ve yanına, her iki tuzağı da derinleştiren, orta eğitim tuzağını da ekliyoruz.

Değerli Dostlar, Değerli Katılımcılar;

Dünya, güvenlik ile özgürlük, refah ile demokrasi ikilemleri arasında, zihni bir sıkışma içinde. Yalnızca, çoğunluğun tercihlerine göre şekillenen yönetimler ve politikalar da, bugünün sorunlarını çözmeye yetmiyor.

Siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik taleplerin, bu kadar çeşitlendiği ve farklılaştığı bir dünyada, ortak yaşam, yalnızca, tüm bu farklı taleplerin, bir arada olmalarından beslenen, hatta bunu teşvik eden bir demokrasi ile, olanaklı görünüyor. Ortak yaşama iradesini güçlendiren demokrasi, bir tercih değil, artık sürdürülebilir hayatın temel koşulu oldu. Her ses, her renk ve her düşüncenin en büyük zenginliğimiz olduğunu unutmamalıyız. Yerel kalkınma için yerel yönetimleri yeniden tanımlamaya ve yerel demokrasiyi inşa etmeye ihtiyacımız var.

Demokrasimizi demokratikleştirmek yani, yaşam tarzı haline getirmek ana hedefimiz olmalıdır. Unutulmamalıdır ki, demokrasi dört-beş yılda bir yapılan seçimlerde çoğunluğun oyunu alanın iktidara gelmesi değildir. Anayasal temel haklara, daima uyulmalıdır. Cumhuriyet değerlerini iyi kavramış özgürlükçü bir anayasa; ihtiyacı olanlar için bir güvenlik ağı sağlayarak, yoksulluğu- eşitsizliği azaltarak, ve sosyal hareketliliği teşvik ederek, ekonomik büyümeyi destekleyecektir.

Ayrıca, güçlü kurumlar; ekonomik büyüme, ve kalkınmaya elverişli, istikrarlı, öngörülebilir, ve şeffaf bir ortam yaratmak için gereklidir. Güçlü bir kurumsal çerçeve, ekonomik ilerleme için kritik olan yatırım, yenilikçilik, girişimcilik ve iyi yönetişimi teşvik etmeye yardımcı olacaktır. Bu nedenle Hayalimizdeki Türkiye'nin bir diğer temeli "adalet"tir. Adaletsizlik ve yoksullukla mücadele politikalarının, küresel öncülerinden olmuş, bir Türkiye'yi hep birlikte inşa edeceğimize inanıyorum.

Zamanın ve toplumun ruhundan bakarak, hayatın değişen ritmi ve rengini dönüştürme gücümüz ile içinde bulunduğumuz çoklu krizler çağından ülkemizin başarıyla geçmesi için çalışıyoruz. TÜRKONFED olarak Yeni Dönem Yeni Ufuklar Vizyon Belgemizde yer alan Hayalimizdeki Türkiye fotoğrafı ile konuşmamı sonlandırmak istiyorum. Hayalimizdeki Türkiye;

- Yerküreyle ve yeşil dönüşüm ile uyumlu bir ekonomik atılımı başlatmış;
- Sosyal, laik ve demokratik hukuk devletini yeniden inşa etmiş;
- Güçler ayrılığını, denge ve denetleme mekanizmalarını yerli yerine oturtmuş;
- Yargının tam bağımsızlığını tesis etmiş;
- Toplumsal ve siyasi uzlaşmalar ile, yeni dönemin, yeni ve sivil anayasasını yapmış;
- Avrupa Birliği'ne tam üye olmuş;
- Hukukun üstünlüğüne inancı artırmış, güçlü bir toplumsal dönüşümü başarmış,
- Toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı politikalar geliştirmiş, ayrımcılığın, ötekileştirmenin, kutuplaşmanın olmadığı, toplumun refah ve huzurunun esas olduğu bir toplumsal mutabakatı ve toplum - devlet mutabakatını sağlamış;
- Onurlu yaşam hakkını kurumsallaştırmış ve garanti altına almış;
- Adaletsizlik ve yoksullukla mücadele politikalarının küresel öncülerinden olmuş bir Türkiye'dir.

Dünya Demokrasi Forumu Başkanı Prof. Dr. Aziz Ekşi başta olmak üzere etkinliğin gerçekleştirilmesine destek veren tüm paydaşlara şükranlarımı sunuyorum. Güvenli geleceğe giden yolun demokrasiden geçtiğine inanan ve 2 gün boyunca değerli fikirlerini paylaşan konuşmacılar ile siz değerli katılımcılara teşekkür ediyorum.

Saygı ve sevgilerle...

DÜNYA DEMOKRASİ FORUMU

DDF'2023

14-16 Eylül 2023

MESUDİYE - ORDU - TÜRKİYE

PANEL 5

DEMOKRASİ VE KATILIM/KAPSAYICILIK

Prof. Dr. Seda DEMİRALP

Işık Üniversitesi

Popülizmle Rekabet Ederken: Kapsayıcı Demokrasi

Kapsayıcı demokrasi konusu son 20 yıldır siyasi ve akademik tartışmalarda kendine daha geniş yer buluyor. Bu durumun öne çıkan iki ana sebebi var.

Birincisi, son 20 yıldır gerek Batı'nın yerleşik demokrasilerinde olsun, gerekse Türkiye, Macaristan gibi yarı demokrasilerde olsun, kendini temsil edilmemiş, kapsamamış, dışlanmış hissedenlerin siyasete el koyduğu ve bu kez kendi dışlayıcılıklarıyla, demokrasileri geriletmediği, bir başka deyişle, demokrasinin popülist hareketlerle sığılaştığı bir süreç yaşıyoruz. Demokrasi tüm dünyada resesyonda (Diamond, 2015).

İkinci olarak, bu bahsettiğim popülist hareketler ve aktörler, demokratik araçları, yani bilhassa seçimleri kullanarak bu pozisyonlarına geldiler, ama demokrasinin sadece çoğunlukçu yanını alıp liberal yanını, yani bireysel özgürlükleri koruyucu yanını almayınca, "çoğunluğun tiranlığı" dediğimiz türden rejimler inşa ettiler ve kendi dışlayıcılıklarını oluşturdular. Bu durumda, yani bu popülist hareketlerin de kendilerini demokratik olarak tanımladığı ve onların da başta seçimler olmak üzere bazı demokratik araçlarla başa geldiği ve iktidarda kaldığı düşünülecek olduğunda, bunların özgürlükçü demokrasilerle ve özgürlükçü demokratlarla farklarını ayırd etmek icap etti. O noktada, demokrasiyi başına bazı sıfatlar getirerek kullanma ihtiyacımız da arttı. Örneğin; bireylerin, azınlıkların kalabalıklar tarafından çoğunluklar ezilmediği demokrasileri tanımlamak için "liberal demokrasi" kavramını daha sık kullanmaya başladık. Ya da seçmene sadece "ben seni temsil edeceğim" demeyen, "gel sen siyaset yap" diyen, buna alan açan sistemlere olan ihtiyaca dikkat çekmek için "kapsayıcı demokrasi" kavramını daha çok gündeme getirmeye başladık. Böyle bir tanımla ve durum tespitiyle başladıktan sonra, buraya nasıl geldiğimizi değerlendirmek ve böylece buradan nasıl çıkılabileceği konusunda perspektif sahibi olmak anlamlı olacaktır.

2000'ler ve popülist hareketler, ve sonucunda dünyada izlediğimiz demokratik resesyon, temsili demokrasi tarafından kapsamama durumunun ve duygusunun bir

başka dışlayıcılık üretmesi olarak yorumlanabilir (Demiralp&Cengiz, 2023; Moffitt, 2016: 72). Modern demokrasinin temsil vaadini yerine getirmemesi, eşitlik vaatlerine rağmen gerçekte çok fazla elitist oluşu, ve içinde bir dışlayıcılık barındırması, popülistlerden çok daha önce, belki en kuvvetli şekilde feministler tarafından problematize edilmişti (Pateman, 1988: 78). Ne var ki, feminist hareketin etkisi sınırlı kalmıştı. 2000'lerde ise modern, temsili demokrasilere verilen tepkiler daha yaygın, kitlesel bir hal aldı. Bunun kabaca üç sebebinden bahsetmek mümkün. Birincisi, globalleşmenin doğurduğu ekonomik eşitsizlikler ve 90'lardaki kemer sıkma politikaları demokratik kurum ve siyasetçilere olan tepkileri artırdı (Rodrik, 2018). İkinci olarak, çıkar gruplarının devlet kurumlarına egemen olduğu algısı büyüdü. Üçüncü olarak, demokrasilerin sorunları çözmede yavaş kaldığı algısı arttı. Örneğin Çin hızla barajlar, yollar, raylı sistemler yaparken, ABD'de alt yapı yenilemek için senelerce bir yasanın uzlaşılıp çıkarılamaması gibi durumlar bu algıyı artırdı. Neticede, hükümetlere ve diğer devlet kurumlarına duyulan güven azaldı, sandığa gitme oranları düştü, ve demokratik halkırlıklığı diye tarif edilebilecek bir durum oluştu.

Bu duruma en kuvvetli ve etkili tepki, bu kez populistlerden geldi. "Kurumlar da neymiş, o elitist kurumları çiğner geçeriz" diyen, büyük ve karmaşık sorunlara hızlı ve kestirme çözümler vaat eden, karizmatik, anti- kahramanlar lider olarak öne çıkmaya başladı ve seçmene popülist çağrılar yapmaya başladı (Mudde, 2007; Hawkins, 2010). Sonuç olarak, dünyanın pek çok köşesinde, seçkinlerce kapsamadığını, temsil edilmediğini, gözatmediğini düşünen ve siyasete el koymak isteyen averaj seçmen grupları bu popülist liderlerin ardına dizildiler ve onları iktidara getirdiler.

Fakat bu çoğunlukçu popülist siyaset kendi dışlayıcılığını yarattı. Popülistler, kendine benzeyene taşkın ve narsist bir sevgi, benzemeyene, yani ötekilere, ise abartılı, histerik bir öfke sunan bir siyaset ortaya koydular (Demiralp & Cengiz, 2023). Bu taşkın sevgiyi, siyaset meydanlarında seçmene söylenen aşk şarkılarıyla gördük, bazen güldük geçtik. Bizi kaygılandıran ise, ötekine yönelik abartılı öfke gösterileri oldu. Bu "ötekilerin" kim olduğu toplumdaki topluma değıştiyse de, feministler, entelektüeller, etnik azınlıklar veya LGBT gruplar en sık olarak ötekileştirilenlerden oldular.

Peki geldiğimiz bu noktada, demokrasinin ve özgürlüklerin geleceği için ne yapabiliriz?

Bugün demokratlar kendilerine ister istemez bu soruyu soruyorlar. Kendilerine bakıp nerede hata yaptık diyor, özeleştiri yapmaya çalışıyor, bu demokratik yozlaşmadan nasıl çıkılabileceklerini düşünüyor, hem popülizmle baş edip hem eski hataları tekrarlamayacakları bir yol arıyorlar.

Bu şüphesiz iyi bir gelişme ve bu tavrın yansımaları Türkiye'de 2023 seçimlerinde de muhalefet siyasetinde yer yer gördük. Ekonomik özeleştirelerin ve ekonomik

kapsayıcılığın ön plana çıktığını gördük. Kimliksel özeleştirileri ve bu çerçevede helalleşme ve ittifak çalışmalarını gördük. Fakat seçim başarısızlığı ardından bu tavır sarsıldı. Seçim başarısızlığı ardından özcü refleksler gözledik. Neticede, tüm bu kapsama çabasının yanlış olduğu sonucuna varanlar oldu. Fakat işin doğrusu bu fazla aceleci bir sonuç olur. Kapsayıcı demokrasi kolay varılan bir hedef değildir ve bir öğrenme eğrisi içermektedir. Türkiye’de ve belki dünyada, bu eğrinin başlarında olduğumuzu söyleyebiliriz. Kapsayıcı modeller üzerinde düşünmeye devam etmek zorundayız.

Bu çerçevede kapsayıcı demokrasi adına, önümüzdeki önemli bir hedefin kadınların siyasi katılımını artırmak olduğunu söyleyebiliriz. Bu konuda daha önce en çok dile getirilen çözümlerden biri kadın kotaları oldu. Fakat bu konuda bugüne kadar yeterince sonuç alınamadı. Örneğin parlamento seçimlerinde kadınlara kota açılrsa da kadınların geri sıralardan aday gösterildiği ve neticede kadın temsiline yeterli seviyede artmadığı geçtiğimiz seçim sürecinde çokça konuşuldu.

Öte yandan, bazen de kadınların uygun pozisyonlar ve fırsatlar karşlarına çıksa da, bunlara cesaret gösterip başvuramadıkları, yıllardır içselleştirdikleri ataerkil baskılar sonucu, kendi kendilerini durdurdukları, kimi zaman pek çok üstün özelliklerine rağmen kendilerini “yeterince iyi” göremediklerinden, yahut ev ve aile içi sorumluluklarıyla ilgili sebeplerden, kadınların kısıtlı fırsatlardan yeterince yararlanamadıkları ve kadın temsiline ve görünürlüğünün artması için kadınların bu pozisyonlara duygusal olarak hazırlanmaları gerektiği konuşuluyor. Bu çerçevede, Işık Üniversitesi’nin de aralarında bulunduğu bazı kurumların, kadınlarda kamusal cesareti ve katılım arzusunun “içeriden”, yani, doğru duygulara dokunmak yoluyla artırmak için gerçekleştirdikleri çalışmaları oldukça önemli buluyorum.

Yine katılımcı demokrasiyi artırmak adına bir başka yöntem olarak, Kofi Annan’ın 2017’deki Atina Demokrasi Forumu’nda yaptığı öneriyi hatırlayalım. Annan, yasama üyelerinin oylamayla değil “lot üsülü” (*sortition*), yani temsili bir havuzdan tesadüf yöntemlerle, tıpkı ABD mahkemelerindeki jüri üyeleri gibi, seçilmelerini önermişti. Böylece katılımın belirli sınıflarla sınırlı kalmamasını sağlamak mümkün olabilirdi. Annan’ın önerisinin gerçekte uygulanabilirliği konusunda farklı görüşler olacaktır, ama önerinin, temsili demokrasilerdeki temsil sorununu net biçimde ortaya koyduğunu söyleyebiliriz.

Parti içi demokrasiyi artırmak da, yine partilere güveni ve ilgiyi, dolayısıyla siyasete ilgiyi ve katılımı artırmanın bir yoludur. Çünkü, partilerin temsil vaadini yerine getirdiğine ve liyakat gözettiğine inanç düşüncü, partilere ilgi ve katılım iştahı düşmektedir. Bunun da yine bu günlerde Türkiye’de çok hararetle tartıştığımız konulardan biri olduğunu söylemeliyiz.

Az önce söz ettiğim gibi, bazı devlet kurumlarına (yargı, parlamento, ordu gibi) güvenin düşmesi kendini kurumlar üstü gösteren siyasi liderleri güçlendirmişti. Bugün Türkiye'de partilere olan güven çerçevesinde aynı hikayeyi yaşıyoruz. Partiler bu hikayeyi hatırlamalı. Nitekim, partilere olan güvenin düşmesinin ve partilerin seçkinci algılanmasının, partiler üstü veya partiler ötesi siyasi liderlik modellerini güçlendireceğini düşünmek zor değil. Neticede bugün kapsayıcı olmayı beceremeyen kurumlar by-pass edilmeye mahkum görünüyor. Kapsayıcı demokrasi kavramının bu denli önemli olmasının temel bir sebebi de bu.

Feministlerle başlamıştım konuşmama ve modern temsili demokrasilere ilk eleştirilerin onlardan geldiğini ifade etmiştim. Gerçektende de, ilk kapsayıcı demokrasi çağrısını daha Batı demokrasileri arıza vermemişken, popülistler henüz liberal demokrasileri al aşağı etmeye soyunmamışken, feministler yapmıştı. O halde, yine ilhamı feminist siyasetten alarak bitireyim.

Burada Juliet Mitchell'in "annenin yasası" kavramından söz etmek isterim (1992).

Feministler siyaseti çoğu zaman aile metaforuyla anlatırlar. Ataerkil, ya da patrimonial düzeni babanın yasası olarak tanımlar, modern demokrasiyi, babaya isyan edip onu deviren erkek kardeşlerin rejimi olarak tanımlar, erkek kardeşlerin yasası derler (MacCannell, 1991).

Bu metaforlardan devam ederek ve ben ve meslekdaşım Feyda Sayan, popülizm'i de evdeki zorba erkek kardeşin idareye el koyuşu olarak tanımlamıştık (Demiralp&Sayan 2023). Mitchell der ki, babanın ve erkek kardeşlerin yasaları varsa, annenin de bir yasası vardır, ve aile için sorunların çözümü de ancak annenin yasasıyla olur (1992). Tüm kardeşlerin "farklı ve eşit" olduğu, sıralı olduğu, kimsenin hakkının ötekine yedirilmediği bir sistemdir bu.

Nedir annenin yasasının farkı? Babanın yasası, yani geleneksel otoriter sistemler, dikey ilişkilerle ilgiliydi, devlet ve vatandaşlar arası ilişkilerle ilgiliydi, son derece hiyerarşik bir devlet vatandaş ilişkisi tanımlıyordu. Modern demokrasi, ya da biraderler yasası, bu hiyerarşik ilişkiye odaklıydı ve bu ilişkiyi reforme etmeye çalışmış, buradaki hiyerarşiyi azaltmaya çalışmıştı. Amaçı vatandaşın devlete karşı haklarını artırmaktı.

"Zorba birader", ya da popülist aktör, ortaya çıktığında ise asıl muhatabı baba, ya da devlet değildi. Zorba birader, "benim haklarım öteki erkek kardeşler kadar değil" diyordu.

Onun, yatay ilişkilerle meselesi vardı. Annenin yasası da işte tam burada devreye giriyor, ve yatay ilişkileri düzenliyor. Cas Mudde'nin (2018), popülistlerin doğru soruyu sorduğu fakat yanlış cevaplar verdiğiyle ilgili sözlerini hatırlayacak olursak, diyebiliriz ki, zorba birader gerçekten sorunlu olan bir noktadan yani yatay ilişkilerdeki

eşitsizliklerden resme girdi, ama kendi yaklaşımı da sorunluymuştu. O halde diyebiliriz ki, günümüzde içinden çıkamadığımız asıl meseleler gerçekten de, artık devlet ve vatandaş arasında olanlardan çok, vatandaşların birbiriyle arasındaki ilişkilerde yani yatay ilişkilerde ortaya çıkıyor.

Bizim bugün çatışmalarımız daha çok, ekonomik eşitsizlikler, kadın cinayetleri, LGBT karşıtlığı, vatandaş-sığınmacı ilişkileri gibi alanlarda cereyan ediyor. Bu sebeple, bugünün ilham verici siyasetçilerinin, elbette devletle olan malesef otoriterleşen ilişkilerimiz hakkında da sözü olmalı, ama yatay ilişkilere ve buradaki sorunlara dair ne diyecekleri ayırd edici, belirleyici olacaktır.

Kardeş hukukunu gözeten, bu alanda sınırları yeniden düzenleyen, herkesin yerini ve hakkını koruyan, daha dişil bir siyaset yeni nesil demokratlara ilham olabilecektir.

Kaynakça

- Annan, Kofi. (2017). "The Crisis of Democracy," Athens Democracy Forum, 13.09.2017. <https://www.kofiannanfoundation.org/supporting-democracy-and-elections-with-integrity/athens-democracy-forum/>
- Demiralp, Seda & Feyda Sayan Cengiz (2023). "Biraderler Rejiminden Zorba Biraderin Rejimine: Otoriter Sağ Popülizm, Liberal Demokrasi ve Toplumsal Cinsiyet." *Alternatif Politika* 15:2, 289-314.
- Diamond, Larry. (2015). "Facing up the Democratic Recession." *Journal of Democracy*, 26:1, 141-155.
- Hawkins, Kirk. (2010). *Venezuela's Chavismo and Populism in Comparative Perspective*, Birgham Young University: Utah.
- McCannell, Juliet F. (1991). *The Regime of the Brother: After the Patriarchy* (London & New York: Routledge).
- Mitchell, Juliet (1992). *Siblings: Sex and Violence* (Cambridge, UK: Polity).
- Mudde, Cas (2007). *Populist Radical Right Parties in Europe* (New York: Cambridge University Press).
- Mudde, Cas. (2018). "Populism is based on morals," 23.05.2018. <https://icds.ee/en/mudde-populism-is-based-on-morals/>
- Pateman, Carole (1988). *The Sexual Contract* (California: Stanford University Press).
- Rodrik, Dani. (2018). "Populism and the economics of globalization." *Journal of International Business Policy* 1, 12-33.

Prof. Dr. Sarah FISCHER

Marymount Üniversitesi

Demokratik Seçimlerde Toplumsal Cinsiyet ve Siyasi Kimlik

Özet: Bu bölüm, toplumsal cinsiyet ve seçimlere siyasi katılımı ilgili akademik literatürden seçilmiş temel bulguları gözden geçirmektedir. Daha sonra bu bulguların karşılaştırmalı bir mercek kullanılarak uygulanması tartışılmaktadır. Bölüm, siyasi partilerin gelecek seçimlerde toplumsal cinsiyeti bir katılım çerçevesi olarak kullanmalarına yönelik tavsiyelerle son bulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: toplumsal cinsiyet, seçimler, siyasi partiler

1. Giriş

Yaklaşık 20 yıldır Washington, D.C.'de yaşıyorum. Washington'da siyaset yüzünden sık sık bölünsek de ortak bir deyişimiz vardır: Engeli yollar güzel yerlere götürür. Forum sırasında konuşmacılara Mesudiye ile ilgili neleri değiştirebilecekleri sorulduğunda aklıma bu söz geldi - Ordu'dan Mesudiye'ye ulaşmak için dağa tırmanan yol çok engelibeydi. Bölge sakinleri, onarımların tamamlanmasının ardından karayollarının yeniden açılmasını bekliyor. Benim için Mesudiye'nin sıcaklığı, konferans katılımcılarının ilgisi ve panelistlerin içgörülerini zorlu bir yolun harika ödülleri idi.

Çalışmalarında kadınların demokratik siyasete ne zaman ve nasıl katıldıklarını inceleyenler. İnsanlar sıklıkla şu soruyu soruyor: Nasıl daha fazla kadının seçimler yoluyla demokrasiye katılmasını, aday olmasını ve kadınlar için önemli olan siyasi konularla ilgili kampanyalarda çalışmasını sağlayabiliriz? Siyaset bilimciler, oy verme, partilerde görevli olma ve parlamentoda görev alma yoluyla siyasete katılan kadınların oranının artmasını demokrasi için "iyi" ve demokratikleşmenin bir işareti olarak görmektedir (UN Women, 2023; Carnegie, 2016; Inglehart vd., 2002). Tersine, kadınların katılımının azalması demokrasi için "kötü" ve demokratik gerilemenin bir işareti olarak görülmektedir (Ortiz vd., 2023; UNOCHR, 2023; Roggeband ve Kirsán, 2020).

2. Teori

Kadınların katılımını ya da katılım eksikliğini açıklamaya yönelik bir teori, partilerin kadınları kendilerine oy vermeye ikna ederek katılımı sağladıkları yönündedir. Bu teoriye göre, parti değişimi yönlendirmekte ve kadınların siyasi katılımını teşvik etmektedir. Bu görüşe göre, bir partideki ilımlılar sertlik yanlılarına üstün geldikçe kadınların sayısı artar; ilımlılar “ya kadınlara karşı daha ilerici görüşlere sahiptir ya da oy kazanmak ve/veya yerel ve uluslararası eleştirmenleri yatıştırmak için kadınların katılımını teşvik etmenin faydasını kabul ederler” (Clark ve Schwedler, 2003, s. 293). Alternatif bir teoriye göre kadınlar siyasete katılmak için fırsat kollarlar; kadınlar bir fırsat gördüklerinde katılırlar. Bu teoriye göre, kadınlar ancak katılımın olası faydalarının olası maliyetlerinden fazla olduğu durumlarda katılım göstereceklerdir. Bu doğrultuda Tajali, “bazı ...kadınların siyasi makamlara yükselmesi parti adına stratejik bir hamle olsa da, birçok kadının da iktidara yükselmek için ajitasyon yaptığını belirtmek önemlidir” demektedir (2016, s. 20).

3. Bağlam

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) kadın kolları, Clark ve Schwedler'in teorisinin açıklayıcı gücüne işaret etmektedir. Parti, 2021 yılında kadın kollarının 5.273.000 üyesi olduğunu belirtmiş ve kadın kolları üyeliğini altı milyona çıkarma hedefini açıklamıştır (Özmuş, 2021). Kadın kolları üyeleri arasında hem başörtülü hem de başörtüsüz kadınlar bulunsa da, başörtülü kadınların çoğu uzun süredir partide gönüllü olarak çalışmaktadır. Başörtüsü yasaklandığında, bu yasak başörtülü kadınların eğitim alabilmeleri ve kamu sektöründe çalışabilmeleri, örtülü kadınların rekabet edebilecekleri özel sektör iş fırsatlarını daraltmıştır. AKP'nin ve selefi partilerin kadın kolları, kısıtlı olanaklarla başörtülü kadınların topluma katıldıkları alanlar olmuştur (White, 2002). AKP, 2010 yılına gelindiğinde kadın kollarının dünyadaki en büyük kadın siyasi örgütü olduğunu belirtmiştir (Adalet ve Kalkınma Partisi Genel Merkez Kadın Kolları Başkanlığı, 2010).

Şubeler aracılığıyla AKP için çalışan kadınlar gönüllü olarak, parti kongrelerinde ve kampanyalarda görünür olmuşlardır. Az sayıda kadın, partinin kadın kolları bürokrasisinde yükselerek milletvekili ya da belediye başkanı adayı olarak gösterilmiştir. Buna karşılık, CHP gibi kadın kollarına sahip diğer Türk siyasi partileri, bu kollarındaki kadın sayısını artırmaya önemli bir zaman ayırmamış ya da AKP'nin yaptığı gibi kolların inşasına kaynak aktarmamıştır. Bazı kadınlar, diğer partilerin kadın kollarının daha az misafirperver görüldüğünü belirtmiştir. AKP kadın kollarının birçoğunda başı açık ve örtülü kadınlar birlikte çalışmakta ve gönüllüler farklı yaş, etnik köken, sosyoekonomik düzey ve dini geçmişleri temsil etmektedir. Diğer küçük partilerin kadın kolları ise daha homojen bir yapıya sahipti. Yakın zamana kadar CHP'nin kadın kolları ezici

bir çoğunlukla başı açık kadınlardan oluşuyordu. CHP, 2008 yılında AKP ve MHP'nin yasağı kaldırmaya çalışmasının ardından başörtülü kadınların yüksek öğrenim kurumlarına, askeri kurumlara ve hükümet binalarına girme yasağını korumak için protestolar düzenlemiştir. Başörtülü kadınların bu kurumlara girmesine yönelik yasağın kaldırılmasına karşı çıkmak, sonuçta CHP'nin seçmen olarak, gönüllülük ve kampanya desteği için ve siyasi adaylık için daha az potansiyel kadına sahip olması anlamına geliyordu.

2008'de medyada yer alan haberler partilerin başörtüsü konusundaki tutumlarını öne çıkarmıştır (Özcan, 2019). Bu tasvir hem gerçeğin simgesiydi hem de değildi. Partiler arasında kadın bedeni ve başörtüsüne odaklanan köklü ayrılıklar vardı. Başörtüsü yasaklarını 2008'in başlarında kaldırma girişimi AKP'ye karşı açılan kapatma davasıyla sonuçlandı. Çünkü AKP ve MHP liderleri, MHP lideri Devlet Bahçeli'nin "başörtüsü yasağının kaldırılması için işbirliği yapılabileceğini ima etmesinin ardından yasağın kaldırılması için birlikte çalışmış, bu da Erdoğan'ın anayasa değişikliği için harekete geçmesine yol açmıştır..." (Cindoğlu ve Zincirci, 2008, s. 803). Parti liderlerinin ardından MHP ve AKP destekçileri yasağın kaldırılması için protesto gösterileri düzenleyen, CHP destekçileri yasağın devam etmesini savunmuştur. Kısacası, her iki tarafta da eylem yapan kadınlar kendi inançlarını savunuyor olabilirler, ancak eylemlerin o sırada devam ediyor olması ve kadınların sokaklarda birbirlerine karşı eylem yapıyor olması erkek parti liderleri arasındaki çatışmalardan kaynaklanıyordu.

Medyanın konuyu ele alış biçimi "ötekileştirme" ve kutuplaşmayı daha da derinleştirdi. Haberlerde iki tarafa odaklanıldı. Medya tarafları "laik" taraf ve "dindar" taraf olarak çerçeveledi. Diğer görüşler büyük ölçüde haberlerin dışında bırakıldı ve bir tarafı ya da diğerini desteklemeyen bireyler de göz ardı edildi. Bölünme o kadar derinmiş gibi gösterildi ki karşı taraftakiler hiç etkileşime girmedi.

Oysa sahadaki durum bunun aksini gösteriyordu. Birçok kadın bölünmenin diğer tarafında yer alan kadınları tanımadığını söylese de bu büyük ölçüde doğru değildi. Başı açık kadınların çoğunun kız kardeşleri, anneleri, kayınvalideleri ya da örtünen ev yardımcıları vardı. Ve birçok örtülü kadının da ailesinde başı açık kadınlar vardı ve doktorları, öğretmenleri ve arkadaşları olan başı açık kadınları tanıyorlardı.

Kısacası, hem medya hem de siyasi partiler 2008 yılında başörtüsü konusundaki ayrılıkları abartarak kutuplaşmaya daha fazla katkıda bulunmuşlardır. Bu durum aynı zamanda kadınların bu karmaşık sosyal ortam, yanlış medya haberleri ve siyasi ideolojileri hakkındaki varsayımlarla müzakere ederken ilişkilerini sürdürdükleri hayatlarının karmaşıklığını da sildi. Kadınların bu konulardaki hayal kırıklıklarını dile getirmelerini dinlemek - örneğin başörtüsü takan kadınlar, başörtüsü taktıkları ve üniversiteye gitmek istedikleri için laiklik ve demokrasi karşıtı olarak yanlış

nitelendirildiklerini düşündüler - manşetlerin kadınlar üzerindeki olumsuz sonuçlarını gözler önüne serdi. Ayrıca Göle (1997) gibi araştırmacıların dile getirdiği, bir kadının siyasi ideolojisini örtülü olup olmamasına bağlayan varsayımlara ilişkin soruları da gündeme getirmiştir.

Türkiye’de ve Orta Doğu’da kadınların yaşamlarındaki karmaşıklıkların siyasette, medyada ya da akademik araştırmalarda iyi temsil edilmediği görülüyordu. Giderek büyüyen bir literatüre rağmen, kadınların başlarını örtme ya da açma konusundaki düşüncelerinin inceliklerini ve kadınların içinde buldukları sosyal, siyasi ve işyeri bağlamlarını ele alan az sayıda çalışma vardı (Arat, 2005; Özdoğan, 1998; Hatem, 1994). 2000’lerin sonu ve 2010’ların başında partiler, halihazırda sahip oldukları kadın destekçi gruplarıyla yetinmiş ve ihtiyaç duyduklarında kadınların partilere destek vermesini sağlamışlardır. Partiler, politika platformlarında değişiklik yaparak kendilerini destekleyen kadınların sayısını aktif bir şekilde artırmaya çalışmamıştır.

4. Uygulama

Siyaset bilimi literatürü genellikle siyasi ideoloji spektrumunun uç noktalarına odaklanır. Sonuç olarak, insanların hayatlarının tüm hikayeleri ve bunların siyasi ideolojileri ve eylemleriyle nasıl ilişkili olduğu genellikle keşfedilmeden kalır. Medyada da benzer bir durum söz konusudur -en uç görüşler hakkında- en sık yazılar yazılırken, uç görüşler dışındaki görüşlerden genellikle bahsedilmez. Ayrıca, hem akademik çalışmalar hem de haberler erkeklerin deneyimlerine odaklanma eğilimindedir ve genellikle erkeklerin ve kadınların siyasi katılımı arasındaki farkları anlamlı bir şekilde incelememektedir.

Bu gözlemler, “Trump dönemine” girdiğinde Amerikan siyasetinde uygulamaya dönüştü. Birçokları için Trump’ın seçildiği gün, ya bir sevinç günü ya da acı dolu bir hayal kırıklığı gecesi olarak önemliydi. Her ne kadar ideolojik ve parti bölünmeleri Amerikan siyasetinde on yıllardır önemli olsa da, Trump başkanlığı kazandığında, ABD’deki karsız seçmenler ortadan kaybolmuş gibi görünüyordu. Birçok Amerikalı “onlar [karşı taraf] bizi sevmiyor” ve “onlar XXX düşünüyor” demeye başladı. Siyasi görüş ayrılıkları olan ailelerin konuşmayı bıraktığı ya da evliliklerin siyasi görüş farklılıkları nedeniyle boşanmayla sonuçlandığı haberleri medyada sıkça yer aldı (Emery, 2017).

Türkiye, medya ve siyaset bilimi araştırmaları bunu tartışmasa bile, çoğu zaman uçlar arasında bir boşluk olduğunu zaten göstermişti. Bazı insanlar neden ortayı aradığını sordu. Türkiye’de başörtüsü konusunda farklı bakış açılarına sahip arkadaşları ve aileleriyle konuşan pek çok insanla karşılaştım; bu konuşmalar insanların duruşlarını daha da kutuplaştırmak yerine ılımlı hale getiriyor gibi görünüyordu. İlimlileşme gerçekleşmese bile, bu uzun süreli ilişkiler siyaset nedeniyle karmaşık bir hal alıyordu, ancak nadiren bu ilişkilerin tamamen kopmasıyla sonuçlanıyordu. Aşırı uçlara

odaklanıp orta yolu incelemeyen medya haberleri ve akademik araştırmalar izleyici çekiyordu ancak gerçeğin doğru bir temsili değildi.

Amerika'da bu tasvir sorunlu hale geldi, çünkü değişimin olası görünmemesine neden oldu. Ancak değişim gerçekleşti. Amerika Birleşik Devletleri, 2016'da Donald Trump'a Başkanlık için oy veren insanların 2020'de Joe Biden'a oy verdiğini gördü. Bu insanların çoğu, herhangi bir partiyle tutarlı bir şekilde hizalanmayan kararsız seçmenlerdi (Florida vd., 2020; Provenzano, 2020; Igielnik vd., 2021; Shino vd., 2023).

Bazı kararsız seçmenler, Biden'ın kampanya yürüttüğü politika pozisyonları aracılığıyla açıklanmıştır. Seçmenler için 2020 kampanyasında önemli olan birçok konu Biden'ın politika pozisyonlarına yansdı. Yüksek Mahkeme Yargıcı Ruth Bader Ginsburg 2020 sonbaharında öldü ve bazı seçmenler onun yerine geçen yargıçtan ve Ginsburg'un yerine geçecek kişinin belirlendiği zaman çizelgesinden dolayı hayal kırıklığına uğradı. Biden, seçildiği takdirde, yeni bir Yüksek Mahkeme yargıcı aday gösterme fırsatı olduğunda, Mahkeme'de yargıç olarak görev yapacak ilk Siyah kadını aday göstereceğine söz verdi. Pek çok kişi bu vaadi Siyah seçmenlerin, özellikle de Siyah kadınların desteğini çekme çabası olarak değerlendirdi (Chung vd., 2022). Öğrenci kredileriyle ilgili kaygılar Demokrat başkan adaylarının platformlarında genellikle önemli bir bileşen olmamıştı. Ancak Biden, genç seçmenlerin krediler konusundaki endişelerinin farkındaydı, öğrenci kredisi sorunlarını ele alma sözü verdi ve sonuçta genç seçmenlerden geniş destek aldı (Minsky, 2020). Benzer şekilde Biden, kampanya sırasında genç kadınlara hitap eden bir platform olan çocuk bakımı maliyetinin aileler üzerindeki yükünü hafifletme sözü verdi. Çocuk bakım masrafları birkaç başkanlık kampanyası dönemi boyunca önemli bir siyasi mesele olmamıştı ancak Elizabeth Warren'ın parti adaylığına aday olmasıyla 2020 Demokrat aday tartışmalarına itildi (North, 2019).

Şöyle ki: 2016 seçimleriyle olası bir tezat oluşturacak şekilde, 2020'deki Demokrat aday ve Demokrat Parti, seçmenlerin endişelerini ele alan politika platformları aracılığıyla seçmenleri dinliyor ve onlara yanıt veriyordu. Biden göreve geldiğinde, bu platformların birçoğunu politikaya dönüştürmek için harekete geçildi. Bu aynı zamanda bir değişimi de temsil ediyordu. Türkiye'de olduğu gibi ABD'de de uzun yıllar boyunca, bir kişi Cumhuriyetçi Parti'ye veya Demokrat Parti'ye ya da AKP'ye veya CHP'ye bir kez oy verdiğinde, parti o seçmenin desteğine gelecekte de güvenebileceğini düşünüyordu. Ancak 2020 seçimleri kararsızların ne kadar önemli olduğunu gösterdi. Seçim bu seçmenlerin oylarıyla belirlendiği için Biden'ın vaat ettiği politikaları hayata geçirmesi gerekiyordu.

2016'da Trump'a oy vermektan 2020'de Biden'a oy vermeye geçen seçmenlerin bir kısmı bunu politika pozisyonları nedeniyle yaptı. Diğerleri bunu, birkaç yıl boyunca aileleri ve arkadaşlarıyla yaptıkları konuşmalara dayanarak yaptı ve sonuçta oylarını

değiştirmeye ikna oldular. Bazıları ise hem politikarlardan hem de arkadaşlarından etkilendikleri için oylarını değiştirdi. Seçmen desteğinde değişikliğe yol açan bu etkilerin bir araya gelmesi Amerika'ya özgü değildir.

Mayıs 2023'te, 14 Mayıs seçimleri öncesinde Kadıköy'de her gün saatlerce CHP için kampanya yürüten üç çarşafalı kadın vardı. CHP'nin kadın kıyafetleri konusundaki tutumu 2008'den bu yana değişmişti. Üçlü çok ilgilydi ve soru sormak için gelen birçok kişiyle konuştu. Kadınlar kendilerine sorulduğunda, tarihsel olarak CHP destekçisi olmadıklarını belirttiler. Daha ziyade "demokrasiyi korumak için" destek verdiklerini, uzun süredir CHP destekçisi olan bir arkadaşları tarafından partiyi desteklemeye ve gönüllü olmaya yönlendirildiklerini açıkladılar. Arkadaşları ortaya çıktığında, üç çarşafalı gönüllü ile yaklaşık aynı yaşlarda, başı açık bir kadındı.

Bu kadınlar için partinin platformu, oylarını ve gönüllü saatlerini farklı bir partiye vermelerinde zorlayıcı bir faktör olmuştu. Arkadaşları, en azından o seçim için parti değiştirmelerini sağlamıştı.

5. Sonuç

Partiler bu siyasi bağlılık geçişlerini teşvik edebilirler. Bunu etkili bir şekilde yapabilmek için, insanların karşılanmamış ihtiyaçlarını anlamaları gerekir. Bu da vatandaşları dinlemeyi, vatandaşların ihtiyaçlarını parti hiyerarşisinde yukarıya taşımayı ve bu ihtiyaçlara cevap verebilecek siyasi platformlar geliştirmeyi gerektirir. Politikaların yukarıdan aşağıya geldiği muhafazakar, liberal veya ılımlı partilerde bunu yapmak zordur.

Bilginin hem yukarıdan aşağıya hem de aşağıdan yukarıya doğru hareket ettiği bir parti yapısına ek olarak, partiler yeni seçmenleri çekmek için mevcut destekçilerinin ilişkilerini ve ağlarını oy verme tartışmalarında etkin bir şekilde kullanabilirler. En etkili olabilmek için, bu tür konuşmalar seçimlerin hemen öncesinde başlatılmamalıdır. Bunun yerine, bu konuşmalar seçimler arasındaki yıllarda zaman içinde gelişir. Görünen o ki, seçimlerden kısa bir süre önce, bir kişinin tek bir seçim için parti değiştirip değiştirmeyeceğini doğrudan sorgulamak, oy verme konusundaki değişikliği sağlamlaştırabilir. Partiler bu tür seçmenlerin sürekli desteğine güvenmemelidir.

Kısacası, partilerin etkili olabilmeleri ve seçimleri kazanabilmeleri için vatandaşlara karşı duyarlı olmaları ve vatandaşları partilerin karar alma süreçlerine dahil etmeleri gerekmektedir. Sadece yukarıdan aşağıya politika geliştirme peşinde koşan partiler, değişim eksikliği ve yeni seçmenlerin ilgisinin azlığı ile mücadele etmek zorundadır. Son olarak, Türkiye'de toplumsal cinsiyet, kadına yönelik şiddet, çocuk bakımının yetersizliği ve iş yerindeki eşitsizlikler gibi seçmenlerin uzun süredir kaygı duyduğu bir alan olmuştur. Toplumsal cinsiyete dayalı bu kaygılar, kadınları erkeklerden farklı

şekilde etkileyen ekonomiden kaynaklanan stres ile örtüşmektedir. Zira kadınların toplumsal rolleri artan gıda, barınma ve ulaşım maliyetleriyle büyük ölçüde iç içe geçmiştir. Seçmenlerin desteğini artırmak isteyen partilerin, kadınlara bu konularda hangi spesifik politika değişikliklerine ihtiyaç duyulduğunu sormaları iyi olabilir. Partilerin karşılaştıkları sorunlara yanıt verdiğini görmek, kadınların siyasette daha aktif olmalarını sağlayabilir.

Partiler için, duyarlı siyasi politikaları dile getirerek kadınların endişelerine yanıt vermek, önemli sayıda kararsız seçmeni etkileyebilir. Bu tür politikalar ilk kez uygulanacak seçmenlerin de ilgisini çekebilir. Hem Türkiye'de hem de Amerika Birleşik Devletleri'nde, ilk kez oy kullanacak seçmenler ile kararsız seçmenlerin birleşimi, seçimleri etkileyebilecek kadar büyük bir oy oranını oluşturmaktadır.

Siyaset biliminde sıklıkla demokrasiye giden yol düz ve doğrusal olarak ele alınmakta ve demokrasinin son nokta olduğu düşünülmektedir. Araştırmalar, demokrasinin bu şekilde kavramsallaştırılmasının yanlış olduğunu göstermeye başlamıştır. Demokrasi yolun bitiş noktası değildir. Bunun yerine, demokrasi yolun nasıl inşa edildiği, yolu kimin inşa ettiği ve yol planına nasıl karar verildiğidir; birkaç yılda bir, demokrasi yolun nasıl onarılacağına dair karar verme süreci haline gelir. Siyasi partiler vatandaşların, özellikle de kadınların endişelerini dinleyerek ve bunlara yanıt vererek yolların yapımına ve onarımına yardımcı olabilirler. Kadınların daha fazla temsil edilmesi; daha fazla katılım ve daha fazla demokrasi anlamına gelir. Demokrasinin seviyesi zaman içinde değişme eğiliminde olsa da, siyaset bilimciler ve vatandaşlar demokrasiye giden yolun genellikle tümseklerle dolu olduğunun farkındadır.

Mesudiye'ye giden yol gibi, engebeli yollar da çoğu zaman güzel yerlere götürür.

Kaynaklar

- Adalet ve Kalkınma Partisi Genel Merkez Kadın Kolları Başkanlığı. (2010). Faaliyet Raporu. [Faaliyet Raporu.
- Arat, Y. (2005). Rethinking Islam and liberal democracy: Islamist women in Turkish politics. State University of New York Press.
- Carothers, T. (2016). Demokrasi destek stratejileri: Kadınların siyasi güçlenmesine liderlik etmek. Carnegie Endowment for International Peace. <https://carnegieendowment.org/2016/09/14/democracy-support-strategies-leading-with-women-s-political-empowerment-pub-64534>
- Clark, J. & Schwelger, J. (2003). Pencereyi kim açtı? İslamcı partilerde kadın aktivizmi. Comparative Politics, 35(3), 293-312. <https://doi.org/10.2307/4150178>
- Chung, A., Hurley, L., & Holland, S. (2022, 27 Ocak). Biden Şubat sonuna kadar ABD yüksek mahkemesine siyahi kadın aday gösterme sözü verdi. Reuters. <https://www.reuters.com/world/us/retiring-us-justice-breyer-appear-with-biden-white-house-2022-01-27/>
- Cindoğlu, D. & Zincirci, G. (2008). Kamusal ve devlet alanında Türkiye'de başörtüsü. Orta Doğu Çalışmaları 44(5), 791-806.
- Emery, L. (2017, Mayıs 10). İlişkiler üzerindeki "Trump Etkisi" sandığınızdan daha kötü. Bustle. <https://www.bustle.com/p/the-trump-effect-on-american-relationships-marriages-is-worse-than-you-thought-56602>
- Göle, N. (1997). Yasak modern: Uyarılık ve örtünme. Michigan Üniversitesi Yayınları.
- Hatem, M. (1994). Mısır'da toplumsal cinsiyet ve siyasi liberalleşme üzerine söylemler: Sekülerist ve

- İslamcı görüşler gerçekten farklı mı?" Middle East Journal (Sonbahar): 661-676.
- Igielnik, R., Keeter, S., & Hartig, H. (2021). Biden'in 2020 zaferinin arkasında. Pew Araştırma Merkezi. <https://www.pewresearch.org/politics/2021/06/30/behind-bidens-2020-victory/>
- Inglehart, R., Norris, P., & Welzel, C. (2002). Cinsiyet eşitliği ve demokrasi. *Karşılaştırmalı Sosyoloji*, 1(3-4), 321-345.
- Minsky, A. (2020, 7 Ekim). Biden onaylıyor: "Öğrenci borcunuzu ortadan kaldıracam." *Forbes*. <https://www.forbes.com/sites/adamminsky/2020/10/07/biden-affirms-i-will-eliminate-your-student-debt/?sh=4e06b4d58a7f>
- North, A. (2019, Temmuz 5). Tüm 2020 demokrat adaylarına çocuk bakımını nasıl düzeltereklerini sorduk. İşte söyledikleri. *Vox*. <https://www.vox.com/2019/5/22/18302875/2020-election-democrats-child-care-kids-president>
- Ortiz, E., Allen, J., Nagel, R. U., & Smith, J. M. (2023). Kadınların statüsü ve demokrasi arasındaki bağlantıların araştırılması. Georgetown Kadın, Barış ve Güvenlik Enstitüsü. <https://giwps.georgetown.edu/wp-content/uploads/2023/03/Exploring-the-Links-between-Womens-Status-and-Democracy.pdf>
- Özcan, Esra. (2019). Başörtüsünün ana akımlaştırılması. I.B. Tauris.
- Özdalga, Elisabeth. (1998). Modern Türkiye'de Örtünme Sorunu, Resmi Laiklik ve Popüler İslam. Curzon.
- Özmüş, S. (2021, 2 Ağustos). AK Parti'nin hedefi kadın üye sayısını 6 milyona çıkarmak. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/politika/ak-partinin-hedefi-kadin-uye-sayisini-6-milyona-cikarmak/2137862#>
- Provenzano, B. (2020, 18 Kasım). 2020'de her iki parti de milyonlarca yeni seçmen kazandı. İşte bunlardan bazıları. *Vox*. <https://www.vox.com/2020/11/18/21571721/election-2020-trump-biden-voters-new>
- Roggeband, C. & Krizán, A. (2020). Demokratik gerileme ve kadın haklarına karşı tepki: Feminist politika için mevcut zorlukları anlamak. BM Kadın Birimi Tartışma Belgesi no. 35. BM Kadın Birimi. Şu adresten erişilebilir: <https://www.unwomen.org/sites/default/files/Headquarters/Attachments/Sections/Library/Publications/2020/Discussion-paper-Democratic-backsliding-and-the-backlash-against-womens-rights-en.pdf>
- Shino, E., McKee, S., & Smith, D. (2023). "The fall of Trump: mobilization and vote switching in the 2020 presidential election." *Political Science Research Methods*, 1-20. doi:10.1017/psrm.2023.40
- Tajali, M. (2016). Kadınların dini siyasi hareketler adına siyasi makamlara yükselişi. Orta Doğu Siyaset Bilimi Projesi. Ağustos 15, 2023 tarihinde <https://pomeps.org/womens-rise-to-political-office-on-behalf-of-religious-political-movements> adresinden alındı.
- Birleşmiş Milletler. (2023, 8 Mart). Afganistan: BM uzmanları Taliban'ın iktidara gelmesinden bu yana kadın ve kız çocuklarının hakları konusunda 20 yıllık ilerlemenin silindiğini söylüyor [Basın açıklaması]. <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2023/03/afghanistan-un-experts-say-20-years-progress-women-and-girls-rights-erased>
- Birleşmiş Milletler Kadın Birimi. (2023). Gerçekler ve rakamlar: Kadınların liderliği ve siyasi katılımı [Bilgi formu]. <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/leadership-and-political-participation/facts-and-figures>
- White, J. (2002). Türkiye'de İslamcı mobilizasyon: Yerel siyaset üzerine bir çalışma. Washington Üniversitesi Yayınları.

Av. Seval ADALI

Güzelce Köyü Derneği Başkanı

Demokrasi ve Kadın Katılımı

Giriş

Demokrasi sadece bir yönetim biçimi değil, aynı zamanda insan haklarına, eşitliğe ve özgürlüğe duyulan inancın bir yansıması olmuştur. Demokrasi, her bireyin sesini duyurma ve yönetime eşit olarak katılımını sağlama amacını güder. Ancak tarihsel olarak, bu ilke kadınlar için eksik kalmış, onların ses ve katkıları görmezden gelinmiştir.

Kadın açısından, dünya tarihini değerlendirdiğimizde başlığı şu şekilde atmamız bana göre çok da yanlış olmayacaktır;

“Dışlanma ve yok sayılmanın tarihi”

Tarihsel Süreç

Demokrasinin ilk uygulamaları olan Antik Yunan ve Roma döneminde kadının da içinde bulunduğu dezavantajlı grupların dahil edilmediği bir demokrasi anlayışı hakimdi. Demokrasinin temel referans noktası olarak gösterilen yerde bile dışlanmışlığın var olması, aslında demokrasinin daha doğuştan problemlili bir kavram olduğunu ortaya koymaktaydı.

Sonraki yüzyıllarda ortaya konulacak olan toplumsal sözleşme fikrinde ise, kadının dışlanmışlığı hukuksal bir çerçeveye oturtularak devam ettirildi.

1789 tarihli Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları bildirisinin ilk maddesinde “insanlar, haklar bakımından özgür ve eşit doğar ve yaşarlar” yazılıdır, ancak insan kavramının içinde kadın yoktur.

1948 tarihli Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesine göre bütün insanlar hür, haysiyet ve haklar bakımından eşit doğarlar. Ancak bu metinde de yer alan insan

tanımının içinde kadın yine yoktur. Zira eşitlik sadece erkekler açısından sağlanması hedeflenen bir kavramdır.

Sonraki yıllarda pek çok kadın örgütünün de katkılarıyla modern demokrasilerde kadınlar anayasal haklarına kavuştular ancak sorun çözülmüdü.

Günümüzde

Dünyanın her yerinde insanlar sadece insan oldukları için doğuştan aynı haklara sahiptir. Bu haklar tıpkı insan hakları düşüncesinde olduğu gibi, kadınlara hiçbir ayırım gözetmeksizin tanınmış olan hakları da kapsamaktadır. Eğitim hakkı, şiddetten uzak bir hayat yaşama hakkı, adil ve eşit ücret hakkı, mülk sahibi olma hakkı, ifade özgürlüğü, seçme ve seçilme hakkı gibi haklar temel kadın haklarından bazılarıdır.

Ancak dünyanın pek çok ülkesinde kadın hakları çeşitli şekillerde ve derecelerde ihlal edilmektedir. Dünyada kadınların ayrımcılığa maruz kalmadığı neredeyse hiçbir yer bulunmamaktadır. Kadınların eğitime erişimleri birçok yerde kısıtlanmaktadır, ekonomik haklar konusunda adil ve eşit ücretten yoksundur, sağlık hizmetlerine erişimde kısıtlı imkânlarla sahiptir, şiddet ve güvenlik riskleriyle daha fazla karşılaşmaktadır, taciz olaylarına daha çok maruz kalmaktadır. Çocuk gelinler, zorla çalıştırılma, cinsel sömürü, taciz, fiziksel şiddet, eğitimden mahrum bırakılma, iş hayatındaki ayrımcılık ve siyasi katılıma erişim gibi problemler, başlıca kadın hakları ihlallerindedir.

Kadınların hak ihlallerine maruz kalmalarının veya temel haklarından mahrum bırakılmalarının çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Bu sebepler coğrafi, dinî, kültürel ve ekonomik koşullarla doğrudan bağlantılıdır. Dünya genelinde, örneğin Afganistan'da kadınların ve kız çocuklarının eğitimlerinin kısıtlanması, İran'daki başörtüsü protestoları, çeşitli Avrupa ülkelerinde doğum izni ve eşit işe eşit ücret gibi taleplerle yürütülen kampanyalar, kız çocuklarının cinsel sömürü amacıyla kaçırılması gibi insan haklarını ve kadın haklarını ihlal eden birçok mesele bulunmaktadır.

BM küresel cinsiyet farkı raporu'na göre 2022 yılı itibarıyla küresel çaptaki cinsiyet farkı %68,1'dir. 2022 yılında yürütülen ve 146 ülkeyi kapsayan araştırmanın sonucunda, çeşitli alanlarda erkek ve kadın arasındaki uygulama farkları tespit edilmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre sağlık alanındaki fark %95,8, eğitimdeki fark %94,4 olarak tespit edilmiştir.

Kadın ve erkek eşitliği alanında yapılan araştırmalara göre henüz hiçbir ülke tam olarak cinsiyet eşitliği kapsamında belirlenen normları uygulamıyor olsa da farkın en az olduğu ülke % 90,8 oranla İzlanda olarak belirlenmiştir. İzlanda'yı sırasıyla Finlandiya (%86,2), Norveç (%84,5), Yeni Zelanda (%84,1), İsveç (%82,2), Ruanda (%81,1), Nikaragua (%81), Namibya (%80,7), İrlanda (%80,4) ve Almanya (%80,1) takip etmektedir.

Eğitim

Ülkelerin birçoğunda çocuklar eğitime ulaşmada çeşitli zorluklar yaşarken, özellikle kız çocukları için engeller çok daha fazladır. Birleşmiş Milletler uzmanlarına göre dünyadaki 130 milyondan fazla kadın ve kız çocuğu eğitimden mahrum bırakılmaktadır. Bunların 32 milyonu ilkokula dahi gitme imkânına sahip değildir; ortaokul çağındaki 30 milyon, lise çağındaki 67 milyon kız çocuğu da eğitim imkânına erişememektedir. Bu sayılara üniversite eğitiminden mahrum olan kadınlar da eklendiğinde, eğitimden mahrum kadın ve kız çocuklarının sayısı 130 milyonu aşmaktadır.

Kadınların eğitim hakkından mahrum kalmalarının çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Yoksulluk, çocuk evlilikler, fiziksel ve cinsel sömürü, çatışmalar ve iklim değişikliği başlıca sebepler olarak sayılabilmektedir. Eğitimin önündeki bu engeller ve sebepler ülkelere ve toplumlara göre değişiklik gösterebilmektedir. Afganistan'daki kadın ve kız çocuklarının eğitimden mahrum kalmalarının sebebi Taliban hükümetinin politikalarıyla, Somali'deki kadın ve kız çocukları için çatışmalar ve iklim değişikliğine bağlı göçler, eğitimin önündeki temel sebepler olabilmektedir.

Çalışma ve İş Hayatı

Dünya genelinde çalışma çağındaki kadınların %47'si iş gücü piyasasında yer alırken bu oran erkeklerde %74'tür. Bu rakam son çeyrek yüzyılda neredeyse hiç değişmemiştir. Kadınların iş gücü piyasasına katılımının en düşük olduğu bölgeler Güney Asya, Kuzey Afrika ve Batı Asya'dır. Bu bölgelerdeki kadınların iş gücüne katılım oranlarının %30'un altında olduğu belirtilmektedir. Küresel ölçekte, ortalama olarak kadınlar çalışma hakkı bakımından erkeklerin yasal haklarının yalnızca dörtte üçüne sahiptir.

Siyasi Alanda Temsil

19 Eylül 2022 tarihi itibarıyla BM üyesi 193 ülkenin 28'inde 30 kadının devlet/hükümet başkanı olarak görev yaptığı kaydedilmektedir. Dünya çapında kadınların diğer önemli siyasi makamlardaki temsil oranlarına bakıldığında bakanların %21'inin, parlamenterlerin %26'sının ve yerel hükümetlerdeki meclislerin %34'ünün kadın siyasilere olduğu söylenebilmektedir. BM raporlarında mevcut hızda devam etmesi hâlinde dünya çapında parlamentolardaki eşit temsilin 2062 yılında sağlanabileceği belirtilmektedir.

Bu rakamlardan da anlaşılacağı üzere, kadınların siyasi alandaki görünürlüğü, parlamentolardaki ve bakanlıklardaki temsil düzeyleri ve bir ülkenin devlet/hükümet başkanlığı gibi pozisyonlarında bulunma oranları yıllara göre inişli çıkışlı bir değişiklik gösterse de kadınların siyasi pozisyonlardaki varlığının artma eğiliminde olduğu söylenebilmektedir.

Kadına Yönelik Şiddet

Demokrasilerde, her bireyin yönetime eşit katılması suretiyle yapılan seçimle, iş başına gelen iktidar, bireylerin temel hak ve hürriyetlerini güvence altına alan anayasal haklarını korumak ve gözetmek zorundadır. Toplumunu oluşturan her bireyin can güvenliğini, vücut bütünlüğünü korumak devletin asli vazifelerindedir. Ancak dünya genelinde kadına yönelik şiddet vakalarının sürekli artış göstermesi devletlerin bu vazifesini yerine getiremediğini göstermektedir.

Dünyanın her yerinde kadınlar, eğitim durumları, gelir durumları veya yaşları ne olursa olsun fiziksel, psikolojik, ekonomik ve cinsel şiddete maruz kalmaktadır. Dünya çapında, neredeyse her üç kadından birine denk gelen 736 milyon kadın, hayatlarında en az bir kez fiziksel ve/veya cinsel şiddete maruz kalmaktadır. Yaşanan şiddet olaylarının %60'ının raporlanmadığı tahmin edilmektedir. 15 yaş üzerindeki kadınların %30'u şiddete maruz kalmaktadır. Bu rakamlara cinsel tacize dair vakalar dâhil değildir. En yaygın şiddet ise kadının eşinden ya da aile bireylerinden gördüğü şiddettir. Kadınlara yönelik şiddet eylemlerinin çoğu mevcut ya da eski eşleri veya birlikte oldukları partnerleri tarafından gerçekleştirilmektedir. 15 yaş üzerindeki 640 milyondan fazla kadının bu türden bir yakınının şiddetine maruz kaldığı bilinmektedir.

Kadına yönelik şiddetin en aşırı ucu ise ölümle sonuçlanan şiddettir. Yapılan araştırmalar dünyada her gün 137 kadının aile üyelerinden biri tarafından öldürüldüğünü ortaya koymaktadır.

Dünya üzerinde 153 ülkede kadına şiddete dair yasalar olmakla birlikte yasal boşluklar ve uygulamadaki eksiklikler şiddetin önüne geçmeyi zorlaştırmaktadır. Kuzey Afrika, Sahra-Altı Afrika ve Batı Asya yasal düzenlemeler konusunda en sıkıntılı bölgelerdir.

Yalnızca 2021 yılında, dünya genelinde 45.000'den fazla kadın ve kız çocuğu, aile üyeleri veya eşleri tarafından öldürülmüştür. Bu, her 11 dakikada 1 kadının, başka bir ifadeyle her saat başı 5 kadının öldürüldüğü anlamına gelmektedir. Bu rakamın yalnızca bilinen ve aile üyeleri ya da eşleri tarafından öldürülen kadınları kapsadığı, şiddete maruz kalan diğer kadınları kapsamadığı dikkate alındığında gerçek rakamın ne denli yıkıcı olduğu daha açık anlaşılabilir. Buna göre 2021 yılında kasıtlı olarak öldürülen kadın ve kız çocuklarının sayısının 81.100 olduğu tahmin edilmektedir.

Kadına karşı şiddete ilişkin yasal düzenlemelerin birçok ülkede mevcut olmaması ya da yeterince etkili biçimde uygulanamaması ve bu konuda evrensel bir yasal düzenlemenin mevcut olmaması, kadına yönelik şiddetin önlenmesinde önemli bir eksiklik olarak ön plana çıkmaktadır.

Türkiye Açısından

Dünya Ekonomik Forumu'nun 2022 yılına ait Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Raporu'na göre Türkiye, cinsiyet eşitliğinde 146 ülke arasında 124. sırada yer almaktadır. Eğitim, sağlık, iş gücü piyasasındaki durum, siyasi temsil ve medeni haklar gibi alanlarda kadının insan haklarına yönelik birtakım gelişmeler kaydedilmiş olsa da hâlen çeşitli türde ayrımcılıklar söz konusudur.

Türkiye'de kadın haklarına dair en güncel meselelerin kadına yönelik şiddet olaylarının önlenmesi ve küçük yaşta evliliklerin önüne geçilmesi olduğu söylenebilir.

Türkiye, 1985 yılında Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ne (CEDAW) taraf olmuş ve 2002 yılında CEDAW ihtiyari protokolünü onaylamıştır. Ayrıca İstanbul Sözleşmesi olarak da bilinen Kadınlara Yönelik Şiddet Ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi'ni imzalayan (2011) ve onaylayan (2012) ilk ülke olmuştur. Türkiye, 20 Mart 2021 tarihinde , Anayasayı ihlal ederek bir kişinin gece yarısı aldığı kararla ve sonuç itibariyle anti – demokratik bir uygulamayla İstanbul Sözleşmesi'nden çekildiğini açıklamıştır. Türkiye'de, kadına yönelik şiddet vakalarının giderek arttığı ve yaygınlaştığı dikkate alındığında İstanbul Sözleşmesi'nin yürürlükten kaldırılması sorunun çözümünü hukuksal düzeyde zorlaştırmıştır.

Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu'nun 2022 yılındaki kadın cinayetleri üzerine yayımladığı raporda, 2022 yılında 334 kadının öldürüldüğü, 245 kadının ise şüpheli şekilde ölü bulunduğu belirtilmektedir. Kadınların %50'sinin ise boşanma aşamasında olduğu eşleri tarafından öldürüldüğü kaydedilmektedir. Bu rakam, sene boyunca neredeyse her gün bir kadının cinayete kurban gittiğini ortaya koymaktadır.2022 yılında işlenen kadın cinayetlerinin faileri çoğunlukla eşlerdir.

Türkiye, %38 oranla kadınların en fazla şiddete maruz kaldığı OECD ülkesidir. Kadına yönelik şiddet eylemlerinin giderek artması toplumda ciddi bir huzursuzluk yaratmaktadır. Şiddetin önlenmesine yönelik birçok kampanya düzenlenmektedir. Sorunun çözümü noktasında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından açıklanan Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele 2022 Faaliyet Planı bu yönde atılan olumlu bir adım olarak görülse de kadın haklarının korunması, ihlallerin önlenmesi ve şiddet eylemlerinin önüne geçilebilmesi için ciddi yasal düzenlemelere ihtiyaç olduğu açıktır.

Sonuç olarak;

Dünyanın çeşitli bölgelerindeki kadınlar, buldukları bölgenin mevcut siyasi, ekonomik, kültürel ve coğrafi durumuna bağlı olarak farklı şekillerde hak ihlallerine maruz kalmaktadır. Söz konusu hak ihlalleri coğrafyaya göre farklılık gösterse de temelde

tüm dünyada kadınlar ciddi hak ihlallerine uğramaktadır. Bu sorunun çözümü için uluslararası düzeyde atılması gereken adımlar şu şekilde sıralanabilir:

- Kadın haklarının korunmasına yönelik oluşturulan uluslararası sözleşmelerin yaygınlaştırılması, sözleşmeleri kabul eden ülkelerdeki uygulamalarının kontrol edilmesi ve sözleşmeyi ihlal eden ülkelere yönelik yaptırımların hayata geçirilmesi gerekmektedir.
- Kadınların ve kız çocuklarının eğitimi desteklenmelidir. Bu mesele, küçük yaşta evliliklerin, zorla evliliklerin ve şiddetin önlenmesi ve sosyoekonomik refahın güçlenmesi gibi konular için oldukça önemlidir.
- Kadınların ekonomik olarak güçlendirilmesine yönelik faaliyetlerin artırılması gerekmektedir.
- Kadınların kendi problemlerini daha iyi ifade edebilmeleri adına siyasi temsil oranları artırılmalıdır.
- Kadınlara ve kız çocuklarına yönelik şiddeti sona erdirmek için şiddetin daha fazla görüldüğü bölgeler başta olmak üzere, bu yöndeki uluslararası yardımların artırılması gerekmektedir.
- Temel kadın haklarının korunmasında toplumsal bir bütünlük oluşturulması adına erkeklerin de hak ihlalleri ve kısıtlamalara karşı başlatılan kampanyalara katılımları gerekmektedir.

Kadın haklarının korunması ve hak ihlallerinin önlenmesi için gereken tüm adımların hızla atılması, küresel çaptaki kadın haklarının geliştirilmesinde ve hak ihlallerinin önlenmesinde hayati öneme sahiptir. Ancak sayılan çözüm önerilerinin hayata geçirilmesi, sözde değil özde değişikliklerle mümkün olabilir.

Son tahlilde yapılması gereken, toplumsal hayata, dile ve yazılmış tüm metinlere hâkim olan eril söylemin her iki cinsi de kapsar şekilde değiştirilmesi ve bu alanların, kadınların da dâhil olabileceği bir şekilde yeniden düzenlenmesidir.

Amaç, erkeklerin dışlanması veya kadının ön plana çıkarılması değil, birlikte paylaşılan evrende birlikte yer alabilmek ve böylelikle kadının ikincil rolüne son vermektir. Bu bağlamda, kadınlar kendi benliklerinden, yani kadınlıklarından sıyrılmadan bu dönüşümün gerçekleşmesi yolunda adımlar atmalı ve kolektif bir kadın bilinci oluşturmalıdır. Erkek merkezli bakıştan kurtulmak ancak bu bilincin topluma yayılmasıyla ortaya konacak ve böylelikle kadının dışlanmışlığı probleminin aşılması yolunda adımlar atılmış olacaktır.

Türkiye’de Cumhuriyetin’in 100. Yılında Kadın Hakları ve Atatürk

Sözlerime son vermeden önce Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunun 100.yılında, Cumhuriyetin en önemli kazanımlarından olan kadınların insan haklarından bahsederken Mustafa Kemal Atatürk’ü anmayı bir borç bilirim.

“Bizim toplumumuz için ilim ve fen lazım ise, bunları aynı derecede hem erkek hem de kadınlarımızın iktisap etmesi lazımdır.” diyen , Türkiye Cumhuriyetinin Kurucusu Mustafa Kemal Atatürk; sadece ülkesini düşman işgalinden kurtaran dahi bir komutan değil, aynı zamanda gelecek nesiller için de evrensel hukuka saygılı, özgürlüklerin koruma altına alındığı, kadın ve erkeğin eşit haklara sahip olduğu bir ülke bırakmak için yola çıkan vizyoner bir liderdi. “Misak-ı Millî” ile belirlenen ulusal sınırlar içerisinde tam bağımsız ve egemen bir ulus devlet yaratıldıktan sonra, Atatürk’ün ikinci hedefi toplumu çağdaş “uygarlık düzeyinin üzerine” taşımak olmuştur. Atatürk, birçok alanda atıl kalmış olan kadınların, bundan böyle toplumun her alanında ve özellikle erkekle birlikte yürümesi, çalışması ve ilerlemesi gerektiği düşüncesinden hareket etmekteydi. Yeni kurulmuş bir devlet olarak benimsenen devlet ve toplum algısıyla özdeş ve “cumhuriyet kadını” olarak nitelenen kadın imajının oluşturulmasını sağlamaya çalışmıştı.

“Cumhuriyet Kadını”nı, toplumun temel benimseyişlerinin farkında olan, ona göre bilgilenmiş ve kadın-erkek eşitliği açısından erkek ile aynı eğitim sürecine dâhil olmuş bir birey olarak ele almıştır. “Cumhuriyet Kadını” imajının kökleşmesi için devrimler yapmıştır. Din işlerinin devlet işlerinden ayrılması, laik bir devletin kurulması ve medenî kanununun kabulü kadın haklarında yenilikler meydana getirmiştir. Cumhuriyetin ilk evresinde kadınlara sosyal ve siyasi hakların tanınmasında, o devre göre hızlı sayılabilecek atılımlar gerçekleştirilmiştir.

Bugün Türkiye de yaşayan kadınların, hangi dünya görüşünden olursa olsun , inancı, mezhebi, etnik kökeni ne olursa olsun Atatürk’ü ön yargısız okumaları ve anlamaya çalışmaları, onun hatırasına hak ettiği saygıyı göstermeleri her şeyden önce bir vicdan borcudur.

Dünya Demokrasi Forumunun gerçekleşmesine katkı sunan başta Aziz Ekşi hocamız olmak üzere , tüm yürütme ve danışma kurulu üyelerine, değerli konuklarımıza ve siz kıymetli Mesudiyeli hemşerilerime teşekkür ediyor, 15 Eylül Dünya Demokrasi gününde bu formundan çıkacak sonucun Dünya Demokrasi tarihine sunacağı katkıya olan inancımla saygılar sunuyorum.

Dr. Halil ECER

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Katılımcı Demokrasi için Gençlik Koridoru: Başkent Gençlik Meclisi Deneyimi

Sivil toplum, doğası gereği sivil olma mecburiyeti taşıırken sivil toplum örgütlenmesi de doğası gereği sivil alandan uzaklaşmak zorundadır. Çünkü sivil toplum hükümet dışı toplumu tasvir ederken hükümeti de oluşturan sivil toplumdur. Bu yanı sıra çelişkiyi müzakere etme bakımından kendinden menkul bir zorluğu bulunmaktadır. Yine de 1970'lerin başında dönüşen sivil toplum ve günümüz yansıması üzerine yeni çıkarımlar yapmak gerekmektedir. Sivil toplumun teorisinden ve pratiğinden ziyade Türkiye gibi ülkelerde dönüşümüne odaklanmak elzemdir. Çünkü Türkiye'deki sivil toplum yapısı dünyanın aksine sivilleşmekten uzaklaşmaktadır. Sivil Toplumda temel olan sürdürülebilirlik durumu, ekonomik sürdürülebilirliğe indirgenmiş ve sivil toplum uzmanları denilen bir "meslek" grubu oluşmuştur. Halbuki bu sivil alan doğasında uzmanlaşma ve meslek durumu söz konusu değildir. Elbette sivil alanda faaliyet göstermek belli başlı uzmanlıklar gerektirmekte fakat zaten herkes kendi uzmanlık alanı ile sivil toplum yapısına dahil olduğu için ekstra sivil toplum uzmanlığı bu alanın ruhuna aykırı bir durumdur. Sonda söylenilmesi gerekeni başta söylemek gerekirse sürdürülebilir toplum için ivme kazanan sivil alanının kendisi sürdürülebilirlikten uzaktadır. Bu sürdürülebilir olmama halleri birkaç farklı dinamik etrafında şekillenmektedir.

Sivil Toplum alanının ekonomik desteğe ihtiyaç duyması ve bu desteğin çoğunlukla sivil toplum faaliyetinin yürütüldüğü ülkenin dışından gelmesi. Bu durum Türkiye'de sıkça vurgulanan "foncu" yaklaşımının temelini oluşturmaktadır. Çünkü sivil toplum savunuculuğu, lobiciliği ve kampanyacılığı kapsarken bir kamuoyu oluşturma gayreti vardır. Özellikle dünya ekonomi piyasasında kendi ulusal zenginliğini sağlayamayan ülkeler kur farkından dolayı fon bağımlı bir alana dönüşmektedir. Söz gelimi 250.000 birim her ülkenin kendi ulusal piyasasında kıymete tabi iken başka ülkenin birimi başka bir ülkenin birimi ile kıyaslandığında ciddi bir bütçeye dönüşmektedir. Avrupa'daki

bu birim Türkiye'ye geldiğinde ortalama 25 ile çarpılmaktadır. Bu durumda sivil toplum alanı kendi ajandasını belirlerken kaynak ülkelerin ajandalarını kopyalamak zorunda kalmaktadır. Ve böylelikle kendi yerel problemi dışında başka bir problemle uğraşmak ve ona çözüm bulmak için çaba sarf etmektedir. Bu yanıyla gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki sivil toplum yapılanmaları çoğunlukla “foncu” damgası yiyebilmektedir.

Sivil toplum alanının bir diğer çelişkisi ise elitizm karşısında yer almasına rağmen elitist bir yapıya dönüşmekten kurtulamaması. Sivil Toplum uğraş alanı bireyin kendi profesyonel uğraşının dışında gönüllü olarak giriştiği bir alandır. Bu çelişkiden dolayı ulusal hükümetler sendikalar formülünü geliştirse de sendikacılık direk sivil uğraş alanı olmanın dışında bir karaktere bürünmektedir. Sivil alanda faaliyet gösterebilmek için yeterli ekonomik güç ve daha da önemlisi zamana ihtiyaç duymaktadır. Zaman ve para ise çoğunlukla birbirine bağımlı iki faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Yani sivil alanda faaliyet gösterebilmek ve bu faaliyetleri sürdürülebilir kılmak için bireysel olarak paraya ve zamana ihtiyaç vardır. Fakat özellikle dünyadaki son gelişmeler ve ekonomik durum gösteriyor ki; para kazanmak için de zamana ihtiyaç vardır ve bu silsilenin sonunda parası olanın zamanı olabilmektedir. O zaman sivil alanda faaliyet gösteren profil oluşturulduğunda karşımıza başka bir tablo çıkabilmektedir. Parası olan zamanı olan ve sivil alanda faaliyet göstermeye motivasyonu olan kişi veya kişiler sivil alanın aktörü haline gelmektedir. Bunun iki istisnası mevcuttur: birincisi gençler (öğrenciler), ikincisi semt örgütlenmeleri.

Gençler, henüz tam olarak istihdam piyasasına girmedikleri için ve ekonomik olarak ailelerine bağımlı oldukları için para kazanmak için henüz zaman harcamaları gerekmemektedir. Özellikle modern üniversitenin gittikçe vasıfsız bir hal alması ile beraber ulusal hükümetlerin işsizlik oranlarını dengeleyecek bir mekanizmaya bürünmektedir. Üniversitede iki ila altı yıl boyunca öğrenim gören gençler -ve bunun sayısı çoğunlukla milyonları aşmaktadır- işsiz olarak sayılmamaktadır. Bu öğrenim gören gençler aynı zamanda istihdam piyasasında da yer almadığı için iş veya işsizlik istatistiklerinde “sıfır” olarak ele alınmaktadır. Gençlerin -çoğunlukla 15-30 arası- “küçük burjuvazi olarak ele alınması yani üretim sürecine katılmayıp sadece tüketen bir durumda olması onlar belli başlı alanlarda özgürleştirmektedir.

Sivil toplum ve demokrasi bağlamında gençlerin gerek teorik arka plan gerek pratik alan olarak yeniden ele alınması gerekmektedir. Gençlerin demokrasinin araçlarını kullanma ve onları işletmesi bakımından daha yaratıcı olmasının yeni teknolojik gelişmelerle mümkün olduğu görülmektedir. Gençlerin hak talepleri çoğunlukla herhangi bir ideolojiden, dinden veyahut partizanlıktan ayrı bir şekilde ortaya çıkmaktadır. 1968'lerle birlikte literatürde yer almaya başlayan “kent hakkı” talebi gençlerin günümüzdeki sığınağı hükmündedir. Kent hakkı, ilk ortaya çıktığı biçimiyle sadece

bir slogan değil gençlerin yaşama katılımındaki öncelikli hedefidir. Özellikle kentlerin küresel bir etki yaratabilme kapasitesi ile birlikte gençlerin yaşam alanları, planları ve hayalleri kent üzerine oluşmaktadır. Kentlerde kendilerini güvende ve özgür hissedebilecekleri kamusal alanlar inşa etmektedirler. Kentlerde alan bulamadıklarında sanal dünyada kendilerine bir alan açmaktadırlar. Bu yanıla gençlerin özgürlük talebi kendisinden bir önceki kuşaktan farklı olarak ortaya çıkmakta ve farklı formlarla ilerlemektedir.

Demokrasinin içerisine girdiği yapısal krizlerden kurtulma hamleleri geleneksel ve yapılandırılmış bir biçimde ilerlemektedir. Çünkü geleneksel demokrasi yaklaşımları teknolojinin olmadığı köklerden beslenmektedir. Fakat günümüzde yaşam formunun esas belirleyeni kentler ve teknolojidir. Bu noktada gençler demokrasiyi farklı talep etmekte ve farklı deneyimlemektedir. Öncelikle ulusallık yitirilmekte ve yerel olan değer kazanmaktadır. Gençler yerelde aktif katılım ile demokrasiyi deneyimlemek istemekte ve buna göre stratejiler geliştirmektedir. Bu yüzden genel seçimlerden ziyade yerel seçimlere odaklanılmaktadır. Çünkü ulusal olanın yapılandırılmış olması ve geleneği takip etmesi gençlerin yeni dünyasına hitap etmekten uzak bir noktada yer almaktadır. O zaman sistematik bir formül gerekmektedir!

Başkent Gençlik Meclisi¹, yaşamın her alanında gençlerin güçlendirilmesi için 2020'den beri Ankara'da altı bin gencin yerel katılım için yeni demokratik araçlar üretmektedir. 21. Yüzyılda insanlığın temel gereksinimi olan barınma, erişilebilirlik ve katılım temaları etrafında üniversitelerin öğrenci toplulukları Ankara'daki yerel gençlik grupları ve STK'ları ile kentin çehresini değiştirmektedir. Barınma krizini çözebilmek için yerel karar alıcılarla bir araya gelip çözümler üretmektedir. Yerel karar alıcıları harekete geçirmek için nicel ve nitel etkisini kullanmaktadır. Yerel karar alma mekanizmasını harekete geçirirken gençlerdeki demokrasi kültürünün gelişmesi için akran eğitim modellerini uygulamaktadır. Gençlerin siyasi çıkar gruplarının yanında dekoratif olarak kullanılması ve gençlerin manipüle edilmesinin önüne geçebilmek için "siyasi partiler üstü" bir konum inşa etmektedir. Ulusal hükümetlerin yerel gençlik birimleri ve yerel idarelerin gençlik birimlerinin yönetmeliklerinde yer alan faaliyetlerini gerçekleştirmek için baskı unsuru olarak ön plana çıkıp gençlerin güçlenmesine olanak tanımaktadır.

Başkent Gençlik Meclisi, kendi kurumsal yapısını oluştururken yatay hiyerarşi düzleminde organize olup alt çalışma grupları ile süreç ilerlemektedir. Kültür-Sanat Çalışma grubu, gençlerin kültürel faaliyetlere ve sanata erişimini sağlamak için karar alıcılar ile yapısal çözümler üretmektedir. Karar alıcıların tıkanıdığı yerde kendi bünyesindeki gençlerin gönüllü oluşumları ile kültür ve sanat faaliyetleri gerçekleştirilmektedir.

¹ <https://genclik.ankarakentkonseyi.org.tr/>

İstatistik ve Veri çalışma grubu, gençliğe dair dezavantajların ölçeğini oluşturmakta ve siyasi partilerin gençlik programlarına göre politikalar üretim üretmediğini izlemektedir. Türkiye’de “gençlik halleri” adlı raporları periyodik olarak yayınlamakta ve gençlerin hak taleplerinin oluşturulması için istatistiki veriler toplamaktadır. Sürdürülebilir Kent Çalışma grubu, kentsel yaşamın sürdürülebilirliğini sağlamak için karar alıcıları mekan-toplum ve siyaset üçlemesinde disiplinler arası bir yaklaşım ile ele alınması için proje ve etkinlikler tasarlamaktadır. Ar-Ge ve İnovasyon Çalışma grupları eski kamu yönetim anlayışlarının değişmesi ve karar alma mekanizmasının gençleşmesi için eğitim modülleri oluşturmakta ve karar alıcılar için rehberler oluşturmaktadır. Bunun yanında Kariyer ve İstihdam Çalışma grubu, iş piyasasında gençlerin kırılgan yapısını sürekli gündemde tutmakta ve güvencesizlik karşıtı programlar hayata geçirmektedir. Tüm bu süreçlerin işletilmesi gönüllü olarak gençler tarafından gerçekleştirilmektedir.

Başkent Gençlik Meclisi kurulduğunda Üniversite dostu Kent Araştırmasında² Ankara 10. Sırada iken üç sene içerisinde 2. Sıraya yükselmiştir. Bu yükselişte gençlerin karar alma mekanizmasına katılımı ile birlikte yerel karar alıcıların uyguladıkları politikalarda gerçekleşen dönüşüm ile mümkün olmuştur. Gençlerin karar alma mekanizmasına katılımı 1992 RİO Yeryüzü Zirvesi ile başlayan süreç ve ardından Türkiye’de hayata geçen “Yerel Gündem 21” ofislerinin çalışmaları, 2005 yılında 5393 sayılı belediye kanununda kent konseylerinden söz edilmesi ile kurumsal bir yapıya bürünmüştür. Kent konseylerinin oluşum amacı yerelden katılım ile 21.yy sorunlarına çözümler üretmektir. Sürdürülebilir olmayan yapıları olsa bile katılımcı demokrasinin geliştirilmesi için önemli çerçeveler çizmektedir. Her yurttaşın yaşadığı kentin karar alma süreçlerine dahil olmasını sağlamaya yönelik kurulan kent konseyleri yukarıda değinilen sivil toplumun elitleşmesi ve siyasetin kutuplaşması ile birlikte istenilen çıktılar üretmekten uzak kaldı. Yapı itibari ile kent konseyleri bünyesinde kurulan gençlik meclisleri ve kadın meclislerinin yanında yerelin problemine çözümler arayan çalışma gruplarının aktifleştirilmesi yerel idarelerin insafına bırakılmış durumdadır.

2019 yılında kurulan Ankara Kent Konseyi ve ardından bünyesinde rekor katılımlı genel kurul³ ile kurulan Başkent Gençlik Meclisi, siyaset ve bürokrasi yoğunluklu bir kent olan Ankara’da üçüncü bir yol oluşturmuştur. Geleneksel demokratik taleplerin yeni dünyada işlemediği ve yetişkinlerle kurulacak müzakere masalarının işlevli hale getirmesi gerektiğini ön planda tutmuştur. Gençler tarafından kurulan, gençler tarafından yönetilen ve gençlerle hareket eden Başkent Gençlik Meclisi, yetişkinlerin geleneksel deneyimlerinin yanında yeni dünyanın becerilerini de ekleyerek siyasi partilerin

² <https://www.uniar.net/oduz>

³ <https://www.youtube.com/watch?v=Kwy6NPWx-00>

demokratik hale gelmesini sağlamak, aynı zamanda karar alıcı mekanizmaların katılımcı bir yöntemle politika geliştirmesini sağlamaya yönelik bazı zamanlarda lobicilik bazı zamanlarında kampanyacılık ve bazı zamanlarda da savunuculuk faaliyetleri gerçekleştirerek yeni demokratik araçlar geliştirilmesi hususunda faaliyet yürütmektedir.

Sonuç olarak tüm dünyayı etkisi altına alan popülizmin bir çıkılmaz olarak ürettiği kısırlı politikalara alternatifler üretmek gereğine odaklanmak gerekmektedir. Özellikle Türkiye gibi toplumsal ve siyasal yapılarda sivil toplumun sivil olmadığını belli bir zümrenin görüşleri etrafında şekillendiğini unutmamak gerekmektedir. Gerek sağ ideoloji gerek ise sol ideolojinin kendi sivil toplumunu üretme çabası demokrasinin önüne geçmektedir. Demokrasinin yeni araçlar etrafında yeniden organize olmasını sağlamak açısından geleneksel demokratik beklenti ve araçlara sahip olan kurumların yeni olan gençlik hareketleri ile geliştirebileceği diyaloglar yeni alanlar açacaktır. Öte yandan siyasi partilerin gençlik kolları örgütlenmeleri demokratik süreçlerle ilerlemediği gibi gençlerin dekor olarak kullanılması ile birlikte demokratik alana zarar vermektedir. Gençlerin siyasal alanda demokratik bir süreç yaşayabilmesi için siyaset üstü gençlik meclislerinde güçlenerek siyaset yapması daha sürdürülebilir bir konum sağlamaktadır. Son olarak Türkiye'de sivil toplumun sivilleşmesi üzerine Başkent Gençlik Meclisinin uyguladığı "katılımcı demokrasi için gençlik koridoru" modelinin yaygınlaştırılması gerekmektedir. Bu model ile birlikte yaşamın her alanında gençlerin güçlendirilmesi demokratik kurumların üzerindeki tozdan kurtulmasına olanak sağlayacaktır.

Nevzat SAYIN

Mimar

Üniversite Yerleşkelerinde Demokratik Mekân Anlayışı Üzerine Değınmeler

Mekânları biz inşa ediyoruz ama mekânların da insanların inşasındaki payı çok büyük; mekânları bildiklerimizle biz kuruyoruz, biz tasarlayıp yapıyoruz ama daha sonra o mekânlar bizi biz yapan önemli verilere dönüşüyor. O mekânlarda yaşıyor, onlarla büyüyüp yapılıyor. Bildiğimiz ve yaşadığımız yerlerde anılarımız oluşuyor. Bilmediğimiz yerlere de bu anıların izleriyle bakıyor, anlamaya çalışıyoruz.

Mimarlık ilk defa gördüğümüz yerler için de doğruya yakın bir değerlendirmeye varmamızın açık ipuçlarını sunuyor ve böylelikle kentsel, kamusal mekânlardan derlediğimiz anıların da yardımıyla orada yaşayanlar hakkında büyük oranda doğru olan bir fikir edinebiliyoruz. Kentin içine yayıldıklarında da kentin dışında bir kampüs olduklarında da üniversite yerleşkeleri bir tür kent sayılır. Kentin bir parçası olduklarında kentin üniversiteye açık olmasının yanı sıra kent de üniversiteye daha açıktır. Kentin dışında bir kampüs olduklarında neredeyse bir uydu kent gibidir bu yerleşkeler.

Üniversitelerin “kamusal alan” olduğunu değil, ‘özel kolektif alan’ olduğunu söylemek daha doğru olur. Herkesin kullanımına açık kamusal mekânlar olmasalar bile, üniversitelilerin kullanımına ‘açık özel kolektif alan’lardır. Bu yüzden özellikle ortak kullanım alanlarının nasıl tasarlandığı ve üniversitelilerin bu mekânları nasıl kullandıkları başlangıçta üniversite yönetiminin, tasarımcı mimarın ve sonuçta üniversitelilerin demokrasi anlayışıyla yakından ilgilidir. 20’li yaşlarını süren insanların nasıl mekânlarda yaşadığı da bu yüzden önemlidir. Bir arada olmanın mekânlarını ve bu mekânların sağladığı imkânları oluşturmak, öteki’ni kovmadan ya da ayrılaştırmadan bir arada olabilmeyen en önemli meselesidir.

Türkiye’de 77’si vakıf, 129’u devlet üniversitesi olmak üzere toplam 206 üniversite var. Ve bunların 122’sinde mimarlık fakültesi de var. Bu okulların mekânsal kurguları

demokratik bir düşüncenin gelişmesi için sağladıkları imkânlar açısından irdelendiğinde tuhaf bir gerçeklikle karşılaşırız. Büyük bir çoğunluğunda hiç protest bir afiş ya da duvar yazısı göremezsiniz. 20'li yaşlarını süren insanlar hayatlarından bu kadar mı hoşnut, yoksa baskıcı merkezi otoritenin uzantısı olan baskıcı üniversite yönetimlerinden duyulan korku mu sessizliğin nedeni, ya da protestoların eğitimi olumsuz etkilemesinden mi endişe duyulduğunu tam olarak anlayamazsanız bile yerleşkelerdeki bu tuhaf sessizlik dikkatinizi çeker.

Çok sayıda kullanıcının serbest zamanlarını geçirebileceği sere serpe mekânlar; kurumsal kimliği ve biraradalığı hissedebilecekleri ve soru sormaya açık büyük amfilerdeki konferanslar; farklı çalışma gruplarının kendilerine göre düzenleyebileceği ve diğerlerini de izleyebilecekleri stüdyolar ve atölyeler; interdisipliner anlayışın gelişmesi için fakülteler arası ilişkilerin kurulabileceği alle; ulaşılabilir hoca odaları; protest yazı ve afişler için duvarlar; 24 saat açık, büyük/küçük, sesli/sessiz okuma salonlarıyla donatılmış bir kütüphane ve çalışma mekânları 20'li yaşlarını süren insanların kendilerine, ötekilere, kente, ülkeye ve dünyaya bakışlarını belirleyen en önemli verilerdir.

Bugün, Türkiye'de üniversite öğrencisi olanlar, gerçek anlamda demokratik bir toplumda yaşamadıkları için demokratik mekânda yaşanmışlıkları ve dolayısıyla anıları da yok. Belki bu yüzden eksikliğini de hissetmiyorlar. Çünkü bir şeyin eksikliğini hissetmek için önce sahip olup sonra yitirmek gerek. Hiç bir zaman sahip olunmamış bir şeyi nasıl anlatabiliriz? Karşılaştırmalı olarak mimarlık, sosyoloji, siyaset, sanat ilişkisini anlatmak ve bu anlatıların dolayimli etkileriyle donatılmış mekânlar tasarlanmasını sağlamaya çalışmak iyi bir yol olabilir. "Sonsuz zamanı ve sınırsız mekânı ehlileştirme sanatı" diye tanımlanan mimarlık bu bağlamda sorumluluk üstlenir ve bu sorumlulukla 'ehlileştirilmiş mekânlar' tasarlanmasını sağlayabilirse kendisinden beklenenlerin önemli bir bölümünü yerine getirmiş olur.

DÜNYA DEMOKRASİ FORUMU **DDF'2023**

14-16 Eylül 2023

MESUDİYE - ORDU - TÜRKİYE

PANEL 6

DEMOKRASİ VE YEREL YAŞAM/YEREL YÖNETİM

Dr. Mehmet Hilmi GÜLER
Ordu Büyükşehir Belediye Başkanı

Demokrasi Bağlamında Yerel Yaşam ve Yerel Yönetimler

Efendim hepiniz hoş geldiniz. Bugünkü bu oturumda demokrasi ve yerel yaşam, yerel yönetim tartışılacak. Başlık böyle, tabii çok kıymetli katılımcılar var. Prof. Vivien Lowndes, Prof. Rabia Karakaya Polat ve Prof. Mine Eder. Konuyu ile birlikte değerlendireceğiz. Tekrar hoş geldiniz, şeref verdiniz...

Tabii burada protokolden uzak rahat bir ortamda, yorgunluğun olduğu bir öğleden sonra ve bir haftanın son günü toplantısındaız. Onun için rahat rahat tartışacağız. Konu ilginç ve Mesudiye gerçekten tarihi günlerinden birini yaşıyor. Demokrasi kültürünün en köklü olduğu, özgül ağırlığı yüksek bir ilçemiz. Hem tarihi olarak böyle hem de Ecevit'ten beri devam eden bir geleneği var. Hatta çok daha eskiye dayanan... Çok kıymetli siyasetçiler yetiştirmiş, bilim adamları yetiştirmiş, değerli yöneticileri yetiştirmiş bir ilçemiz. Bu bakımdan önemli, tabii bir güzel tarafı da Ordulular İstanbul'a ikinci nüfus ve orada da Mesudiyeliler, kendilerini hissettiriyorlar.

Avrupa Konseyi'nde yerel yönetimler adına Türkiye'yi temsil ederken çok Mesudiyeli'ye aynı zamanda Strazburg'da da rastlıyoruz. Zaten Ordu'nun güzelliği bu. Şöyle bir bakıyorsunuz, hepsi Ulubeyli, Mesudiyeli. Japonya'ya gidiyorsunuz Fatsalı, hatta Fatsa'yı bir ülke filan zannediyor Japonlar. Dolayısıyla böyle güzel birliktelik var. Bu demokrasi kültürünün olduğu bu güzel yerde de bana bu fırsatı verdiğiniz için çok teşekkür ediyorum. Hem moderatör olarak yöneteceğim hem de bir miktar konuşmam da istendi. Tabii çok kıymetli üç hanım üniversite hocası, son derece önemli bilim kadınları. Her birimiz 15 dakika konuşacağız, daha sonra izleyicilerden katkılarını bekleyeceğiz, eleştirilerini ve fikirlerini bekleyeceğiz. Dolayısıyla güzel bir oturum olacağını düşünüyorum.

Ben Ordu'da doğdum, ilkokulu, ortaokulu ve liseyi Ordu'da okudum. Daha sonra Orta Doğu Teknik Üniversitesini kazandım. O zaman ayrı bir imtihanı. Rahmetli Kahveci

ile aynı dönemde üniversiteye girdik. Biz Karadeniz'de, o Türkiye'de çok iyi bir derece olarak girdi. O dönemde tabii biz 68 kuşağıyız. Biraz önce demokrasinin inceliklerini son oturumda yaparken izledim. Dünkü toplantıya katılmadım zaten söylemiştim ama yarın inşallah Ordu da bir yemek yiyeceğiz. Bir de bir gemi turumuz olacak. Dalgalı olmazsa Karadeniz. Beraber bir Ordu'yu denizden görme imkanımız olacak. Tabii o zaman Orta Doğu Teknik Üniversitesi gerçekten önemli bir merkezdi öğrenci hareketleri açısından. Fransa'daki talebe hareketleri daha sonra ODTÜ'ye de yansıdı. Yurtlarda epey bir şeyler yaşadık, forumları yaşadık. Yolların işgalleri, diğer şeyler ve o zaman bir Hür Düşünce Kulübü vardı, bir de sol birlik vardı. Solun dışındaki herkes Hür Düşünce Kulübü'ndeydi. Daha sonra içimizden Ülkü Ocakları çıktı, ortanın solu çıktı. Böyle bütün şeyleri tabii eskilerin gördük. Tabii bu çalışmalar sırasında Ordu zaten özel bir yer. Biraz önce Fatsa konuşuldu. Buradaki Köy-Kent uygulamaları bilmiyorum bahsedildi mi, çok güzel uygulamalardı.

Biz de şimdi onun benzerini daha modernize edilmişini uygulamaya çalışıyoruz. Tabii daha sonra hem orada bir miktar öğrenci asistanlığı ve peşinden de Gazi Üniversitesi'nde hocalık yaptım, asistanlık yaptım, TÜBİTAK'tan önce uçak sanayisinde görev yaptık, uçak sanayisinde demokrasiyle devletlerin gücü arasındaki ilişkiyi gördük. Güç, güvenlik, teknoloji ve demokrasi. Daha sonra yaptığımız uçak sanayisindeki çalışmalar sırasındaki bazı incelikler bizi biraz daha evrilmeye zorladı.

Ondan sonra TÜBİTAK'a geçtim. TÜBİTAK'ta da roket çalışmaları yaptık. Genel Savunma Sanayi ile ve ülkelerin güç dengeleri ile demokrasi arasındaki ilişkileri gördük, ondan sonra MKE Genel Müdürlüğü yaptım kısa bir dönem, peşinden İstanbul'da Cumhurbaşkanımız belediye seçimlerini kazanmıştı, 1994'te belediyede beraber başladık. İSKİ'yi önce ben devraldım. Meşhur İSKİ skandalından hemen sonra İGDAŞ'ın başına geçtim. İstanbul hava kirliliğinden çok sıkıntı çekiyordu. Orada hava kirliliğini çözdük. İstanbul'u yaşanılabilir bir hale getirdik. Orada da bazı incelikleri gördük.

Demokrasi, güç dengesi, yerel yönetimler halkın katılımı, yönetime katılımı, gençler, üniversite, onları bütün incelikleri samimiyetle gördük. Tabii peşinden partinin kuruluşunda bulundum. Demokratik bir örgütün nasıl kurulduğunu gördüm ve kurucular arasında bulundum. Orada ARGE'den sorumlu genel başkan yardımcısıydım. Bunları niye anlatıyorum, çünkü hepsi bunlar bu demokrasinin Türkiye'nin demokratik gelişmesinin içinde. Tabii söylemeyi unuttum aile 27 Mayıs'ı yaşadı, askeri müdahaleleri yaşadı. Amcam babamla tartıştırdı. Babam eski bir demokrat, Halk Partili bir aileden, herkes Halk Partiliydi eskiden, daha sonra Demokrat Parti'nin kuruluşunda bulundu. Peşinden bu tartışmaları gördük. Yassıada tartışmalarını çocukluğumdan hatırlıyorum. Ondan sonraki müdahaleler, askeri müdahaleler, buna karşı işte ODTÜ'deki hür düşünce kulübü ve orada herkes hür düşünce kulübünün karşısında ve bir oyla seçim kaybedilmişti, talebe seçimleri. Daha sonra onlar bölündü, bölündü daha farklı bir hale geldi.

Tekrar bir şöyle bir geriye sarıyorum, çünkü hayat ileriye doğru yaşanıyor ama geriye doğru anlaşılıyor. Zaman zaman böyle geriye sarmalarımızda hayatı biraz daha iyi gördüm. Sonra partinin kuruluşu sırasında bütün kurumsal bir yapı olarak Türkiye'de ne ihtiyaç var dendi, o zamanki kavram olarak ismini adalet ve kalkınma olarak seçtik. Adaletin ve kalkınmanın en büyük ihtiyaç olduğunu gördük ve buradan bir ak kavramı ortaya çıktı. Ak olmanın özelliği aklık, karanlığın karşısında, adaletsizliğin karşısında aklık. Sonra kurumsal bir yapıyla dönüştü. Daha sonra kısmet oldu Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı oldum. Aynı zamanda da ülkeler arasında, işte Rusya'yla Mavi Akım görüşmeleri, enerji denklemler... Biliyorsunuz Türkiye Cumhuriyeti'nde bakanlar aynı zamanda ülkeleri de hizmet alanlarında paylaşırlar. Benim alanımda Rusya vardı, İran vardı, Hindistan vardı. Diğer ülkeleri saymıyorum. Onların yapılarını inceleme imkanı oldu. ODTÜ'de okurken zaten çok geniş bir eğitim olduğu için seçmeli dersler aldım. Mecbur derslerin yanında seçmeli dersler de vardı. Onun için biz hep iç içe yaşadık, sağ, sol iç içe yaşadık. Onun için de çok iyi yetiştiğimizi düşünüyorum. İyi analiz yapabildiğimizi düşünüyorum. TÜBİTAK'ta da bunları gördük. Bilim politikası bana bağlıydı başkan yardımcısı iken. Burslu olarak girdiğim TÜBİTAK'ta başkan yardımcısı ve bilim kurulu üyeliğine kadar çıktım. Daha çok savunma sanayi projelerinde bulundum. Dediğim gibi böyle parça parça oluyor ama sonunda Enerji Bakanlığında da başta doğalgaz olmak üzere, boru hatları, Hazar'ın statüsü, Hazar'ın göl oluşu başka bir hukuktur, deniz oluşu başka bir hukukla ifade edilir. Bu arada İran, Irak savaşı, bunlar hep yaşadık, müdahalelere verilen cevaplar, muhtıralar yaşadık.

Dolayısıyla biz demokrasiyi kitaplar kadar uygulamada da gördük. Gördüğüm şey şu. Tabii bir resmi görüş var, Diyarbakırlı şoförün ifade ettiği gibi bir de normal görüş var. Yani resmi görüşle normal vicdani görüşler farklı olabiliyor ve şunu ben gördüm, ne kadar demokratik olursanız olun güçlülerin hukuku geçerli. Güç ama gücü tarif etmek lazım. Dürüstlüğün gücü mü, paranın gücü mü, teknolojinin gücü mü, güç dengelerinin nasıl oluştuğuna bağlı. Yani serçelerin uçuş hürriyetini atmacalar belirliyor. Onlarınkini de kartallar belirliyor. Güçlü olmak, güç dengesi, güç formülü yani zengin olan mı güçlü, teknolojisini olan mı güçlü, demokrasisi olan mı güçlü yoksa parası olan mı güçlü, bunların hepsine bakmak lazım. Toprağı olan mı güçlü? Bunları yaşadık, yaşadık. Mesela ODTÜ bize idealizmi öğretti. İdeal davranma, bunun incelikleri, erdem, sağdaki arkadaşlarımız, soldaki arkadaşlarımıza hepsi Türkiye'nin kurtuluşu için uğraştılar. Biri sağdan biri soldan. Şimdi bakıyorum onların içinde kimler vardı? Mesela Sinan Cemgil yaşıyorsa, belki Türk solu böyle olmazdı, çok daha farklı olurdu. Bunların hepsini gördük.

Buradan şuna geçeceğim. Çok iyi analiz yapmamız lazım. Türkiye her yönden çok güçlü. Çok zengin. Demokrasi kültürü de çok yüksek. Başına bir sürü işler gelmiş. Bulduğu jeopolitik durum zaten bunun doğal sebeplerinden bir tanesi. Meşhur bir klişe laf vardır. Coğrafya aynı zamanda kaderdir diye. Hakikaten de öyle. Bütün dinler

buradan çıkmış, bütün çatışmalar buradan çıkmış, ilk anlaşmalar burada yapılmış. Bütün kanunlar, Hammurabi dahil burada yapılmış. Dolayısıyla buranın bir özelliği var ve Anadolu bir pota, tam bir pota, bütün şeyler burada eritilmiş. Buradan çok güzel karışımlar çıkmış. Buranın insanlık anlayışı, tarih anlayışı, medeniyet anlayışı, inanç anlayışı çok farklı. Hiç kimseyi taklit etmemize gerek yok.

Klişe veya şeylerle de konuşmaya hiç gerek yok. Benim 50 yılı aşkın mesleki yaşamım var. 70 yılı geçen bir biyolojik hayatım var. Onun için ben size, burada hemşerilerim olarak sizlere, aydın bir dinleyici kitlesine ezberleri değil, süzdüklerimizi söylüyorum. Yani mesela Rusya'yla yaptığımız mavi akım anlaşmaları, görüşmeleri, İran'la olan görüşmeler... Çok ortak yanlarımız var ama çıkar deyince başka bir şey oluyor. Bu komşularla ilgili de böyle, silah dengelerinde de böyle, güç dengesinde de böyle. Onun için bizim yani Türkiye olarak, Anadolu olarak, Mesudiye olarak, Ordu olarak olaylara gerçek anlamda bilimsel objektivite ile ve ahlaki bir anlayışla bakmamız lazım gelir diye düşünüyorum. Burada gerçeklerin karşısında taraf olunmaz. En sonunda o gerçeklere kafanızı çarparsınız. Mesela güç dengesi, ülkelerin güç dengesi var; işte nüfusu, toprak alanı, teknolojisi, işte nükleer gücü, akademik gücü ile. Hepsini bir güç dengesine koyuyorsunuz, ortaya bir güç çıkıyor. Yani bunların değişik teorileri var, katsayıları, formülleri var, mühendislik hesabı gibi çıkıyor. Denk olduğumuz ülkeler var. Ama mesela bütün hayatım boyunca Türkiye kadar düşündüğüm yerlerden bir tanesi, bir daha dünyaya gelsem Afrika'yı incelerim, Afrika'yı yaşarım. Afrika'ya çok haksızlık yapılıyor. Yani düşünün bir Kongo var. Adı Belçika Kongo'su. Komikti yani Belçika Kongo'su adı. Belçika'nın Kongo'su, bunu Batı yapıyor. Demokrasinin beşiği yapıyor. MKE'de iken şu silahı üretebilirsin, şuraya satamazsın diyor. O zaman üretme, o zaman silah üretme, hepsini yasakla eğer yapabiliyorsan, enerji dengesi. Ukrayna-Rusya savaşının sebepleri, yani işte denize göre bakarsan Ordu sahilinden girin dümdüz gittiğin zaman Ukrayna, direksiyonu biraz çevirirseniz Rusya, biraz daha sağa doğru çevirirseniz Gürcistan. Ve burada savaş yapılıyor. Biz burada forum yapıyoruz, demokrasiyi konuşuyoruz. Yani bunların hepsini bizim çok iyi analiz etmemiz lazım. Enerji, peşinden gıda, peşinden su, ne zaman bir su konusu konuşsak sınır dışına çıkan sular geliyordu karşımıza. Tam bir enerji diplomasisi.

Çevreyle ilgileniyorsunuz. Yasaklara bakıyorsunuz protest bir grup çıkıyor, arkasında bir lobi çıkıyor, çevreci bir lobi. Yani kömür mesela, kömürü çok kötü bir yakıt olarak biliyoruz ama Türkiye'nin, Anadolu'nun esas kaynağı, yakılırsa tertemiz bir yakıt. Eğer akışkan yakıt teknolojisiyle yakarsanız, bembeyaz ve bunu çoğu ülke kullanıyor. Fakat mesela nükleeri tartışabiliriz, nükleere girilmeli mi, girilmemeli mi? Nükleer teknolojiyi mühendislikte, tıpta, tarımda kullanıyoruz. Mesela bunun tartışılması lazım. Su güvenliği, bunların hepsi bir bütün halinde ve hepsinin demokrasiyle ilgisi var. Demokratik kitle örgütleri bu işin içinde. Yandan giriyor, sağdan giriyor, soldan giriyor,

haklı olarak giriyor, haksız da girmiyor. Hepsinin bir tercihi var ama her tercih bir vazgeçiş aynı zamanda.

Bütün bunlardan sonra kısmet oldu. Ben kendi memleketimde Belediye Başkanı oldum. Baktım buradaki en büyük eksikliğin fırsat eşitliği olduğunu gördüm. Şimdi kadın erkek eşitliği, gençler, üniversite bunların içindeyim. Geldiğimden beri 19 tane kadın kooperatifi kurduk. Üretime soktuk. Şu anda üretim yapıyorlar. Fındık, bu salonda Ordulu olanların çoğunun fındığı vardır ama fındığın fiyatını Ordulu tespit etmez. Pazarda maydanoz satan kadına, teyzeye, ablaya sorun kaçta diye, maydanozun fiyatını söyler ama fındığın fiyatını siz tespit edemezsiniz. Şimdi bu dönemde yeni yeni bunları yapmaya başladık. Ve aktif karbon konusuna girdik. Çikolata üretimine girdik. Fındığı fındık olarak yapar satarsanız 2 milyar dolar, çikolata olarak satarsanız 8 milyar dolar, İsviçre'nin kakaosu var mı, yok, fındığı var mı, yok ama çikolatası var, Belçika'nın çikolatası var. Bunlar hepsi demokrasiyle ilişkili, aç karnına demokrasi olmuyor. Fırsat eşitliğini i çok iyi uygulamak lazım. Ama Türkiye'de bilime dayalı bir siyaset geleneği olmamış. Bunu biz yapmaya çalışıyoruz.

Ben ARGE'den sorumlu genel başkan yardımcısı olarak ve aynı zamanda ODTÜ geleneğinden gelen, oradan yetişmiş biri olarak sağdan ve soldan kayıplarımıza, kazançlarımıza bakarak, filmi geriye sararak, bazen ileri alarak bunların hepsini gördüm. Bakanlığım sırasında gördüm, şimdi hala görüyorum. Savaşların sebebinin aldatmaca kısmı da var, gerçek kısmı da. Bize optikte bir şey anlatmışlardı, sanal görüntü ve gerçek görüntü diye. Bu demokrasinin optiğinde de sanal da var, gerçek de var. Dolayısıyla bunu iyi anlamamız lazım. Klişelerle gitmememiz lazım, yaşamamız lazım ve görev almamız lazım. Demokrasinin en güzel tarafı doğrudan doğruya seçilebilmek. Gelin seçilin. Genellikle siyasetçiler pejoratif anlamda kötü kabul edilir. Hayır, politika kötü bir şey değil. Türkiye'nin enerji politikasını hasbelkader ben kaleme aldım. Oturdum şimdi uyguladığım, şimdi yazdığımız şeyi konuşuyoruz. Bilim politikası, tarım politikası... Politika kötü bir şey değil, sadece eleştirmek de iyi bir şey değil. Gelin, seçilin. Görev alın, bu işin altına girin. Aydınların en önemli görevi doğru sorular sormaktır. Doğru sorularla sarsın ama görev de alın. Basketteki gibi kenardan atış yok. Belki uzaktan 3 atış çok kazanç sağlıyor ama pota altına gireceksiniz. Hücum faul de alacaksınız, arada çıkacaksınız, tekrar gireceksiniz. Onun için çok değişik bir tarz yaşanıyor Türkiye'de. Türkiye'nin geleceğini ben çok iyi görüyorum. Çok güçlü bir gençlik var. Direkt kaleye oynayan bir ekip var ve bu bizim üstünlüğümüz. Aynı zamanda inancımızdan gelen bir şey aslında aklın korunması, neslin korunması, canın korunması, malın korunması ve inancın korunması. Bizim inancımızın da beş temel özelliği. Bu beşini korumamız lazım; yani aklı, nesli, malı, canı ve düşünceyi. Anadolu denilen bir yerdeyiz. Hacı Bektaş burada. Yunus Emre de burada. Tasavvufi yapılar burada. Önümüzdeki hafta Ahilik haftası, işte ahlak burada, demokrasi uygulaması burada. Bütün samimiyet burada, bunların hepsini göreşeceğiz...

Prof. Dr. Vivien LOWNDES

Birmingham Üniversitesi, Birleşik Krallık

Yönetim Katmanları ve Alanlarında Demokrasi

1. Giriş

Demokrasiden bahsederken genellikle ulusal parlamentolar ve başkanlık seçimlerine odaklanılır.

Demokratik ölçümlerin çoğu *ulusal düzeyde* uygulanır. Bütün ülkeleri az ya da çok demokratik olarak nitelendiririz.

Ancak ben yerel yönetimlere odaklanmanın bize sadece *belediye düzeyinde nelerin mümkün olduğunu göstermekle kalmayıp...* aynı zamanda daha geniş demokratik ilkelere üzerine düşünmek için bir merceğe sağladığını iddia edeceğim.

Yerel yönetimlerin demokratik sağlığın oluşmasına potansiyel katkısını araştıracağım.

Ayrıca yerel yönetimleri çok daha geniş bir ilişkiler ağı içinde konumlandıracağım - ben buna *yönetişimin 'kademeleri'* ve *'alanları'* diyorum.

Bu ilişkileri müzakere etmek, yerel yönetimler için yeni bir bakış açısı ve yeni bir beceri seti gerektirmektedir.

2. Yerel Yönetimin İşlevi - Teoride

Başlangıç olarak, yerel düzeyde demokratik yönetim için dört gerekçe belirleyebiliriz ve bunların hepsi de temel cumhuriyetçi değerlerle örtüşmektedir.

2.1. Sivil

- Sivil gerekçe basit bir önermeye dayanmaktadır (Mill, Rousseau ve Tocqueville'in görüşlerine dayanarak) - yerel yönetim birimleri vatandaşların karar alma sürecine etkin bir şekilde katılmaları için daha fazla fırsat sunmaktadır.

- Oldukça basit bir şekilde, coğrafi yakınlık nedeniyle, yerel yönetim vatandaşlar için *fiziksel olarak daha erişilebilirdir*.
- Yerel birimler aynı zamanda *daha az sayıda vatandaşı* barındırır ve bu da doğrudan katılımı daha mümkün kılar.
- Vatandaşların *katılım için dürtüleri* vardır. Çünkü kamu hizmetlerinden yararlandıkları ve acil sorunları yaşadıkları yer yerel düzeydir.
- Yerel düzeyde, *bireysel* olarak vatandaşlar seslerini daha fazla duyurabilir ve seçilmiş politikacılar tarafından kendilerine sunulan seçenekler üzerinde seçim yapabilirler.
- Yerel düzeyde vatandaşlar ayrıca toplumsal hareketler ve sivil toplum örgütleri aracılığıyla *kolektif* bakış açıları geliştirebilirler.

2.2. Toplumsal

Devam edecek olursak, yerel yönetimin vatandaş odaklı bir yönetim yaklaşımı için en uygun alan olduğunu savunan sosyal gerekçeye sahibiz.

Ne de olsa yerel yönetim, ailenin ya da *hane halkının yönetim alanına 'dokunduğu'* yerdir.

Yerel düzeyde, siyasetçilerin yönetimi vatandaşın bakış açısından görmeleri daha olasıdır - neyin iyi işlediğini belirlemek... aynı zamanda halka hizmet etmenin ve demokratik iradelerini ifade etmenin önündeki tikanlıkları ve kopuklukları tespit etmek.

Belediye alanı, *devlet aktivitelerinin 'birleştirilmesi'*-vatandaşların yaşamlarını etkileyen farklı müdahalelerin koordine edilmesi- için en iyi perspektifi sunar.

Çok sayıda farklı yerel yönetimin bulunması, *demokratik tartışma ve kamu hizmetlerine* yönelik çeşitli yaklaşımların tasarlanabileceği, denenebileceği ve değerlendirilebileceği farklı alanlar sağlayarak *inovasyon için bir motor* görevi görebilir.

2.3. Siyasal

Daha sonra, yerel demokrasi için siyasi gerekçelerimiz var. Bunun altında yatan ve her biri cumhuriyetçi değerleri yansıtan üç temel önerme vardır.

Birincisi, vatandaşlar yerel yönetime ulusal hükümete kıyasla daha kolay erişebilir ve söz konusu meseleler hakkında daha bilgili olma olasılıkları daha yüksektir.

İkinci olarak, yerel düzeydeki siyasi liderlerin vatandaşların görüşlerine duyarlı olma ve söz konusu meseleler hakkında doğrudan deneyim sahibi olma olasılığı daha yüksektir.

Üçüncüsü, vatandaşlar liderlerden daha iyi hesap sorabilir. Çünkü liderlerin müzakereleri ve eylemleri, sonuçları vb vatandaşlar tarafından daha görünürdür.

Bu önermeler, yerel birimlerin ulus devletlere kıyasla daha küçük bir vatandaş kitlesine karşı sorumlu oldukları ve hizmet ettikleri vatandaşlara fiziksel olarak daha yakın oldukları gerçeğine dayanmaktadır.

Cumhuriyetçi teorinin kökenlerine geri dönecek olursak, Platon ve Aristo tüm vatandaşların tek bir yerde toplanıp bir konuşmacıyı dinleyebilmesi gerektiğini savunmuştur.

2.4. Ekonomik

Son olarak, yerel birimlerin mevcut kaynakları daha verimli ve etkin kullanabileceği argümanına dayanan yerel yönetim için ekonomik gerekçemiz var. Bu, büyük hükümetin her zaman daha verimli olduğu yönündeki geleneksel varsayımlara ters düşmektedir.

Aslında, yerel birimler kurumsal süreçlerdeki israfı daha iyi tespit edebilmeli ve sınırlandırabilmelidir. Ayrıca farklı vatandaş ihtiyaçlarını tespit etmek ve uygun hizmetleri sunmak için daha iyi bir konumdadırlar.

Büyük birimleri ölçek ekonomileriyle ilişkilendiren klasik argümanların aksine, buradaki vurgu kapsam ekonomileri üzerinedir - yaratıcı sinerjiler ve mükerrerlikten kaçınma da dahil olmak üzere hizmetlerin entegre edilmesi veya 'paketlenmesinin' faydaları.

Son olarak, ekonomi alanındaki ünlü Tiebout hipotezi, küçük yönetim birimlerinin daha büyük olanlardan daha verimli olma eğiliminde olduğunu, çünkü vatandaşların vergileri karşılığında hangi hizmetleri aldıkları konusunda daha fazla şeffaflık sağladıklarını savunmaktadır.

3. Kademeler ve Alanlar Arasında Yönetim

Uygulamada, yerel yönetim tek başına ayakta durmaz ve genellikle içinde hareket ettiği siyasi, sosyal ve ekonomik çevre üzerinde sınırlı bir kontrole sahiptir.

Yerel yönetimler aslında yoğun bir yönetim ilişkileri ağının içine gömülüdür.

Bu tür ağların çoğalması uluslararası bir olgudur. Kuşkusuz yerel belediye başkanlarının ve kamu görevlilerinin işlerini daha karmaşık hale getirmektedir, ancak aynı zamanda büyük fırsatlar da sunmaktadır - yerel yönetimin yukarıda özetlenen gerekçeleri yerine getirme potansiyelini en üst düzeye çıkarma ve eski zorlukları yeni yollarla ele alma fırsatları.

Ancak bu fırsatlardan yararlanmak için yerel yönetimlerin bürokratik ilkelerden ziyade ilişkisel ilkelere odaklanan yeni kapasiteler ve yeni beceriler geliştirmesi gerekmektedir.

Bu yeni yönetim ağlarını anlamak için hem dikey hem de yatay ilişkilere odaklanmalıyız. Ben bunlara yönetim kademeleri ve alanları diyorum.

3.1. Kademeler

Kamu politikası geliştirmek ve uygulamak için belediye başkanları ve kamu görevlilerinin birçok farklı kademede faaliyet göstermesi gerekir (Figür 1).

Etkili kamu hizmetleri sunmak ve aktif vatandaşlığı teşvik etmek, belediyelerin kendi bölgeleri içindeki mahalleler veya köylerle - ihtiyaçları, kaynakları ve katılım düzeyleri açısından önemli ölçüde farklılık gösterebilen topluluklarla - 'aşağıya doğru' çalışmasını gerektirir.

Mahalle veya köy liderlerinden öğrenmek, belediye yönetişiminin kalitesini artırabilir ve politika uygulamasını daha sorunsuz hale getirebilir.

Ayrıca yerel politikacıları sadece ulusal meselelere odaklanan seçimlerden caydırabilir - Rabia'nın konuşmasında değineceğini bildiğim bir konu ve Birleşik Krallık'ta da kesinlikle bir sorun.

Konuşmamın başlarında özetlediğim cumhuriyetçi değerlerin birçoğu aslında belediyeden çok daha küçük birimler gerektiriyor. Mahalle ya da köy, ister Türkiye'deki muhtarlık sistemi ister Birleşik Krallık'taki mahalle konseyleri aracılığıyla olsun, kamusal tartışma ve yerel liderlerin yetiştirilmesi için ideal bir yerdir.

Belediyenin mahalle düzeyiyle bağlantısının iyi olduğu yerlerde, vatandaşların kayıtsız veya alaycı olma olasılığı daha düşüktür ve demokratik haklarını kullanma olasılıkları daha yüksektir.

Mahalle düzeyinde çalışmak, sesleri daha geniş belediye düzeyinde boğulabilecek azınlıklar veya dezavantajlı vatandaşlar için zorlukların üstesinden gelmeye de yardımcı olabilir. Bu gruplar arasında güven oluşturmak için ideal bir yer olabilir - yerel konularla ilgilenmek ve parti adayı olmayı düşünmek için.

Ancak belediyelerin il, bölge ve ulusal hükümetlerle ilişki kurarak yukarıya doğru da çalışması gerekir. Belediyeler, daha üst düzeylerde oluşturulan yasal çerçeveler ve kaynak akışları dahilinde çalışmak zorundadır.

Siyasi bağlılıkların çatıştığı durumlarda 'yukarıya doğru' yakın ilişkiler geliştirmek zor olabilir, ancak belediyelerin izole olmasını veya fırsatları kaçırmasını önlemek için hayati önem taşır.

Yerel yönetimler cumhuriyetçi değerlerin bekçileri, anayasal beklentilerin ve normların koruyucuları olma potansiyeline sahiptir.

Fig 1. Yönetişim kademeleri

Kendi vatandaşlarının menfaati için hükümetin daha üst kademelerinde lobi yapma sorumlulukları vardır - ki bu çoğu zaman külfetli bir sorumluluktur -... aynı zamanda siyasi sistem içerisinde 'denge ve denetleme' işlevi görerek otokratik eğilimleri ve yolsuzluk uygulamalarını (bunu yapmanın güvenli olduğu yerlerde) ifşa ederler.

Belediyelerin çalışmaları, ulusal hükümetten daha üst düzeydeki kararlardan da etkilenir. İklim değişikliği protokolleri, dünya sağlık hedefleri (Covid'de gördüğümüz gibi) veya göç politikası (Rabia ve benim Türkiye'de çok düzeyli yönetişimin gerekliliğini araştırdığımız bir alan) örneklerinde olduğu gibi, belediyeler ulus ötesi organlara (AB veya BM gibi) ve uluslararası anlaşmalara karşı sorumluluklarını yerine getirmek için 'yukarı doğru' çalışmak zorundadır.

Gerçekten de ulusötesi düzenlemeler ancak kamu politikasının fiilen uygulandığı düzeye kadar inebildikleri takdirde işe yarayabilir.

Yönetişimin dikey kademeleri arasında çalışmak, yeni finansman paketlerine, teknik yardıma ve öğrenme ağlarına erişim yoluyla belediyelerin kapasite zorluklarının üstesinden gelmelerine yardımcı olabilir.

3.2. Alanlar

Kademeler arasında farklı yönetim alanları (kamu, özel ve sivil alanlar) bulunmaktadır (Figür 2).

Bu üç yönetim alanı arasında çalışmak, belediyelerin hem yatay hem de dikey ilişkiler kurma ve yönetme konusunda ustalaşmaları gerektiği anlamına gelir.

Kamusal alanda, belediyeler il, bölge ya da ülke genelindeki diğer yerel yönetimlerle yatay bağlantılar kurarak fayda sağlayabilir.

Belediye birlikleri tarafından kolaylaştırılan ve genellikle uluslararası hibeler ve bilgi birikimi ile desteklenen yerel yönetim ağları, en iyi uygulamaları aktarabilir ve yerel demokrasi ve kamu hizmeti sunumuna yönelik yeni yaklaşımların inovasyonu, pilot uygulaması ve değerlendirilmesi için fırsatlar sunabilir. (Rabia ve ben bunu Türkiye'de yerel yönetimlerin göçe yaklaşımları üzerine yaptığımız araştırmada gördük).

Bir araya gelmek aynı zamanda belediyelerin ulusal (ve uluslararası) düzeyde daha güçlü bir ses geliştirmelerine ve siyasi ve mali zorluklara karşı daha dirençli olmalarına yardımcı olabilir.

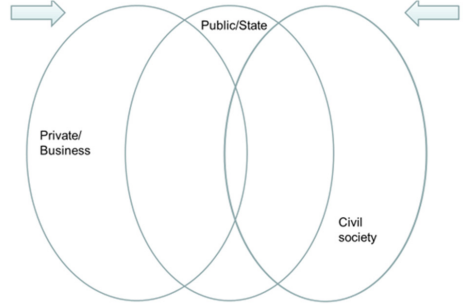

Fig 2. Farklı yönetim alanları

Birleşik Krallık'ta, yeni ve ek bir 'süper belediye başkanı' altında çalışmayı kabul eden belediyelerin bölgesel işbirlikleri olan Birleşik Otoriteleri geliştirmek için aşağıdan yukarıya doğru bir hareket gördük. Birleşik otoriteler, merkezi hükümetin, sonuçların yıllık olarak izlenmesine tabi olarak ek yetkiler ve finansman sağladığı bir Yetki Devri Anlaşması müzakere etme şansına sahiptir.

Bu alışılmadık bir düzenlemedir çünkü tüm ülkeyi kapsamaz (belediyeler dahil olmak zorunda değildir) ve yetki devri anlaşmaları Birleşik Krallık genelinde boyut ve içerik açısından farklılık gösterir.

Giderek artan bir şekilde belediyeler, sözleşmeye dayalı olarak hizmet sunmak ya da inşaat veya ekonomik kalkınma alanlarında tek seferlik projeler gerçekleştirmek için özel sektördeki işletmelerle de işbirliği içinde çalışmaktadır. Bu tür düzenlemeler, küçük belediyelerin büyük şirketlerin kapasite ve teknik yeterliliklerinden yararlanabileceği anlamına gelmektedir.

Ancak yolsuzluğa karşı koruma, şirketler iflas ettiğinde hizmetlerin aksamasını önleme ve belediyenin yerel bir işveren olarak - çalışanlar için yüksek refah ve adalet standartlarına bağlı bir işveren olarak - rolünü koruma açısından zorluklar ortaya çıkmaktadır.

Birleşik Krallık belediyeleri, uzman görevlilerin yerel ihtiyaçları değerlendirerek başladığı, hizmetleri tasarlamaya devam ettiği, ihaleler yoluyla potansiyel sağlayıcıları cezbediği ve ardından hizmet sonuçlarını izleyip değerlendirdiği "görevlendirme döngüsü" adını verdiğimiz bir döngü geliştirmiştir. Bu veriler de bir sonraki ihtiyaç değerlendirme turunu besliyor.

Belediyelerin bir sözleşmenin mali maliyetinin ötesine geçerek, görevlendirdikleri hizmetlerin bir toplumun ekonomik, sosyal ve çevresel refahını nasıl iyileştirebileceğini düşünmelerini gerektiren bir mevzuatımız var - Sosyal Değer Yasası (2013).

En verimli ilişkilerden bazıları, her iki sektörün en iyi yanlarının birleştirilebildiği yönetim alanları arasındaki örtüşmelerde yer almaktadır. Örneğin bir kamu-özel sektör ortaklığı, ticari bir işletmenin kapasitesini bir belediyenin vatandaş odaklılığı ve demokratik şeffaflığı ile birleştirebilir.

Ancak riskler de taşırlar. Carillion adlı şirketin çöküşü, Birleşik Krallık'ın son on yıllardaki en büyük kurumsal başarısızlıklarından biriydi. Dış kaynak sağlayıcısı 2018 yılında 7 milyar sterlinlik borçla çökmüş, 3.000 kişinin işini kaybetmesine neden olmuş ve okullar, yollar ve hapishaneler de dahil olmak üzere kamu sektörü projelerinde kaosa yol açmıştır. İki yeni hastanenin yapımını geciktirerek projelerin bütçenin yüz milyonlarca sterlin üzerine çıkmasına neden oldu.

Bu yönetim ilişkileri arasındaki üçüncü alan sivil alandır. Burada seçilmiş belediyelerin sivil toplum örgütleriyle - inanç grupları, topluluk dernekleri, sosyal hareketler, kar amacı gütmeyen şirketler, hayır kurumları vb. ile ortaklık kurması için fırsatlar bulunmaktadır.

Cumhuriyetçi 'aktif vatandaşlık' değerleri, harekete geçirilmiş ve katılım gösteren ve seçilmiş politikacılar ve kamu görevlileri ile muhatap olarak hareket edebilecek toplum liderlerine erişimi olan bir vatandaşlık gerektirir.

Derneklerle ilişki kurmak, yerel yönetimlerin farklı sesleri daha iyi anlamasına ve toplumdaki gerilimleri engellemesine yardımcı olabilir... her ne kadar seçilmiş siyasetçilerin talepler arasında hakemlik yapmak ve kaynakları tahsis etmek gibi zor bir rolü olsa da.

Cumhuriyetçi 'pratik siyaset' (Arendt) değerini yansıtan sivil toplum, yerel hizmetlerin tasarlanması ve sunulması açısından muazzam bir kapasiteye sahiptir - yerel bilgi, zaman, enerji ve bir amaç için tutku kaynaklarına sahiptir.

Birleşik Krallık'ta yerel hizmetleri 'birlikte üretme' yönünde bir çabamız var. Burada kamu hizmetlerinin kullanıcıları, yerel ihtiyaç ve tercihlere daha uygun hizmetler geliştirmek için yerel yönetim uzmanlarıyla birlikte çalışmaktadır.

Sivil toplum, normal profesyonel ve bürokratik zihniyetlerin dışında yeni yaklaşımlar geliştirerek bir inovasyon motoru olabilir.

Kendi şehrimde, birlikte üretim yoluyla demans hastalarının bakımını iyileştirmeyi amaçlayan bir projemiz var. Eğitimli gönüllüler, hizmet kullanıcılarını ziyaret ederek karşılaştıkları zorlukları - örneğin teşhis konulması veya tedavilere erişim gibi - keşfediyor. Demanslı kişiler ve onlara bakım verenler, o zamandan beri ilgili tüm hizmetler için tek bir irtibat noktası olan 'Dementia Connect'in kurulmasına dahil oldular.

Gönüllülük ve kolektif faaliyet kaynaklarının yanı sıra, sivil toplum dernekleri genellikle uluslararası kuruluşlara proje teklifleri yoluyla mali hibelere ve teknik desteğe erişebilmektedir.

Belediyeler bu tür girişimlerde ortaya çıkan ekstra kapasiteden faydalanabilir. Ancak aynı zamanda sivil toplum kuruluşlarını fonlar için teklif verme ve yüksek standartlarda proje yönetimi, personel istihdamı ve vatandaşlar için sonuçlar sağlama konularında desteklemeleri gerekir.

3.3. Katmanlar ve küreler

Belediyelerin sadece dikey veya yatay ilişkilere odaklanmasının mümkün olmadığını gördük. Kademeler ve alanlar birbirinin üzerine eklenerek belediye manzarasına daha da karmaşıklık katmaktadır. Hizmet sözleşmeleri çok uluslu şirketlerle olabilir - kademelerin yanı sıra alanları da kapsar - ve yerel sivil toplum kuruluşları uluslararası forumların ve ağların bir parçası olabilir.

Evet, diyagramım biraz dağınık görünüyor! - Ancak dağınık yönetişim gerçektir... ve bu dağınıklığı müzakere etmek temel zorluktur.

4. Ağ Yönetişi için İlişkiler ve Beceriler

Dolayısıyla, yerel yönetimin demokratik potansiyelini hayata geçirmek için belediye başkanlarının ve yerel kamu görevlilerinin farklı türdeki kuruluşlar arasında müzakere yapmaları gerekmektedir.

Farklı faaliyet kademeleri arasında 'dikey' ilişkiler kurmaları ve bunları farklı alanlardaki 'yatay' ilişkilerle birleştirmeleri gerekir (Figür 3).

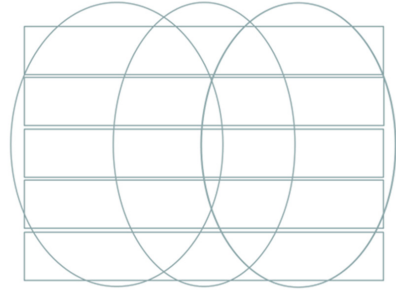

Fig 3. Yönetişim kademeleri ve alanları

Bu zorlukların üstesinden gelebilmek için belediye kamu görevlilerinin yeni bir beceri (kalem tutan, emirleri uygulayan, arketip bürokrat imajından çok uzakta olan beceriler) repertuarı geliştirmeleri gerekmektedir.

Ticari açıdan bilinçli ve girişimci, kültürel açıdan duyarlı, müzakere ve güven telkin etme konusunda yetenekli olmaları gerekir.

Seçilmiş politikacılar ve belediye başkanları için rolleri giderek bir meta-yönetim haline gelmektedir - yani kamu, özel sektör ve sivil aktörlerle (ve bunlar arasındaki) etkileşimleri koordine etmek.

Demokratik yetkileri göz önüne alındığında, bu sadece teknik bir görev değildir. Seçilmiş politikacılar 'eşitler arasında birinci' olmaya devam etmektedir. Onların rolü, çok çeşitli ortaklıklar ve işbirlikleri için demokratik bir dayanak noktası sağlamaktır.

Cumhuriyetçi değerlere uygun olarak, belediye başkanlarının bu yeni ilişkileri hesap verebilirliği, vatandaş katılımını ve yolsuzluğun olmamasını sağlayacak şekilde tasarlamaları ve düzenlemeleri gerekmektedir.

Tüm faaliyetlere ilişkin kapsamlı, bilgilendirici ve erişilebilir hesaplar talep etmeli, bunların denetime ve kamu diyaloguna açık olmasını sağlamalıdır.

Belediye başkanları ve yerel politikacılar, ortaklıkların harekete geçirilmesinde, faaliyetlerinin düzenlenmesinde ve ağların faaliyetlerinin anlamlı bir bütün halinde sentezlenmesinde kilit rol oynarlar. Bu da yenilikçi ortaklık yapılarının ve protokollerinin geliştirilmesini gerektirmektedir.

Yeni liderlik becerileri de gereklidir - toplayıcı ve retikülist (veya ilişki kurucu) becerileridir. Bu beceriler teknik olduğu kadar sosyal, kültürel ve kişiler arası da olabilir. Ve eski moda 'komuta ve kontrol' siyasetiyle ilişkili olanlardan çok farklıdır!

Siyasi partiler, belediye birlikleri ve belediyelerin kendileri bu yeni beceri ve kapasiteleri geliştirmek için yatırım yapmalıdır.

Bu şekilde, yerel yönetimlerin yeni yönetim 'kademeleri' ve 'alanları' ortamında demokratik potansiyellerini gerçekleştirmeleri mümkün olacaktır.

Prof. Dr. Rabia KARAKAYA POLAT

Işık Üniversitesi

Yerel Yönetimlerde Siyasal Katılım, Temsil ve Demokrasi

1. Giriş

Merkezi yönetimlerin dışında kalan kamusal örgütlenmeler olarak yerel yönetimler, kamu idaresinin vatandaşlara en yakından hizmet veren birimleridir. Yerel yönetim kavramı, demokrasi, adem-i merkeziyetçilik ve yönetişim kavramlarıyla birlikte kullanılmaktadır (Ka-Der, 2021:10). Yerel demokrasinin amacı, yerel politikaların yerel toplulukların ihtiyaçlarını ve tercihlerini yansıtmalarını sağlamaktır. Etkili yerel demokrasi halkın katılımını kolaylaştırabilir, hizmet sunumunu iyileştirebilir, toplulukları güçlendirebilir ve kalkınma sonuçlarını iyileştirebilir. Türkiye güçlü devlet geleneği ve aşırı merkeziyetçi yapısıyla ademi-merkeziyetçi ve yerinden yönetim önerilerinin hep şüpheyle karşılandığı bir ülke olagelmıştır. Yerel hizmetlerin büyük bir bölümü merkezi yönetim birimleri tarafından karşılanmaktadır. Gelişmiş demokrasilerde yerel hizmetlerin sağlanması merkezi yönetimden yerel yönetimlere aktarılırken Türkiye'de aşırı merkeziyetçi yapının devam ettiğini gözlemlemekteyiz (Keleş, 2020).

Oysa özellikle Türkiye gibi devasa bir ülkede coğrafi, beşerî, iktisadi farklılıkların olması kaçınılmazdır. Bu farklılıkların tek bir merkezden anlaşılması, yönetilmesi, yerel ihtiyaçlara göre hizmetlerin sağlanması mümkün değildir. Nitekim 6 Şubat 2023'te meydana gelen depremler bize aşırı merkeziyetçiliğin, tüm yetki ve gücün tek bir yerde toplanmasının yarattığı sorunları göstermiştir. Aşırı merkeziyetçiliğin bir sonucu olarak özellikle deprem, pandemi, göç gibi krizlerde yerel yönetimler yeterince inisiyatif alamamakta ve politika üretememektedir. Örneğin, uluslararası göç politikaları konusunda hiçbir söz hakkı olmayan yerel yönetimler kendi bölgelerinde yaşayan ve bazı durumlarda yerel nüfusun %20-25'ini bulan göçmen nüfusa hizmet sağlamak ve bunun için ek hiçbir bütçe almamaktadır (Lowndes ve Polat, 2021; Polat ve Lowndes, 2022).

Ancak aşırı yerelleşme, özellikle yerel yönetimlere verilen yetkilerin yerel yönetimlerin hizmet sunma kapasitesini aştığı durumlarda, düzensiz ve parçalı hizmet sunumuna yol açabilir. Yetkinin yerelleştirilmesi aynı zamanda gerçek demokratik temsil veya hesap verebilirlik olmaksızın hesap verilemez yetkilerin kullanıldığı yerel oligarşiler veya yerel otokrazi yaratabilir. Ancak yine de merkezi olmayan yetkilerin yozlaşmış, partizan veya etkisiz şekillerde kullanılmasını engelleyecek mekanizmalar kurulması mümkündür. Yerel yönetimlerin yetkilerinin çok kısıtlı olduğu bir ortamda yerel demokrasiden bahsetmek de zorlaşmaktadır. Merkezden atanmış kişilerle yerel demokrasinin gerçekleşmesi mümkün değildir. Çünkü böyle bir yapıda hesap verebilirlik halka/aşağıya doğru değil yukarıya/merkeze doğru gerçekleşir.

Vatandaşların siyasi süreçlere katılımı, demokrasinin olmazsa olmaz koşuludur. Yerel yönetimlerin en önemli meşruiyet kaynaklarından birisi ise siyasal katılım için imkân sağlaması ve bunu kolaylaştırmasıdır. Türkiye’de yerel yönetimler daha çok icraatçı kurumlar olarak algılanmaktadır. Yurttaşlar belediyeleri öncelikle yol yapan, çöpleri toplayan, imar işleriyle ilgilenen kurumlar olarak görmektedir. Yerel demokrasi kültürünün zayıf olduğu böyle bir ortamda belediyelerden katılım ve temsil konusunda beklentiler yetersiz kalmaktadır.

2. Yerel Yönetim ve Demokrasi İlişkisi

Normatif yerel yönetim teorileri, yerel yönetimin vatandaşların siyasi eğitimini geliştirdiğini ve bilgili ve canlı bir topluma katkıda bulunduğunu savunur (Hill, 1974). Stoker (1994, 1996) yerel yönetimin her şeyden önce bir siyasi faaliyet alanı olarak değerlendirilmesi gerektiğini öne sürmektedir. Yerel yönetimin merkezi yönetime göre “demokratik önceliği” vardır çünkü “daha fazla insanın kendi yönetimlerine katılmasını sağlar” (Sharpe, 1970:160). Yerel seçimlerin düzenliliği ve diğer katılım yöntemlerinin çokluğu da bu önceliğe katkıda bulunur. Yerel toplulukların özgünlüğüne ses ve ifade kazandırır (Wilson ve Game, 2002:40). Ampirik kanıtlar, yerel yönetimin katılımı kolaylaştırdığı ve teşvik ettiği yönündeki normatif öneriyi güçlü bir şekilde desteklemektedir (Parry ve diğerleri, 1992; Verba ve diğerleri, 1995).

Siyasi katılımı ile ilgili tartışmalar klasik siyaset teorisyenlerinden modern siyaset teorisyenlerine kadar uzun süredir devam etmektedir (Rousseau, 1968; J.S. Mill, 1910; Pateman, 1970; Barber, 1984). Katılım ve demokrasi tartışmaları, eğitici rolü (J. S. Mill, 1910), topluluk duygusunun yaratılması ve sürdürülmesine katkısı (Rousseau, 1968; De Tocqueville, 1946) ve güçlü bir siyasi etkinlik duygusu sağlaması (Almond ve Verba, 1980) nedeniyle yerel katılıma merkezi bir yer vermektedir. Katılımın, ulusal hükümete kıyasla daha erişilebilir ve insanların yaşamlarıyla daha ilgili olan yerel yönetim düzeyinde daha kolay ve anlamlı olduğu ileri sürülmektedir (Phillips, 1994). Yerel düzeyde seçimlere katılım ulusal düzeyden daha düşük olsa da halkın yerel

düzeydeki politikacılar ve yetkililerle daha fazla temas halinde olduğuna dair kanıtlar vardır (Parry ve diğerleri, 1992).

Yerel yönetimler bir dizi hizmetin sağlanmasından sorumludur. Ancak, aynı zamanda güçlerini yerel seçimlerden alan siyasi kurumlardır. Ulusal mevzuat ve siyasi bağlam parametreleri çerçevesinde yerel yönetimlerin rolüne farklı vurgular yapılabilir. Yerel yönetimler yalnızca yerel hizmetleri sağlayan bir organ olarak görülebilir. Yerel yönetimler, hizmet sunumunun ötesine geçen yerel özyönetim için oluşturulmuş siyasi kurumlar olarak da görülebilir.

Literatürde yerel demokrasi ve katılımı savunan temel argümanları şu şekilde özetleyebiliriz:

2.1. Halka yakınlık

Yerel yönetimler, vatandaşların günlük yaşamlarını doğrudan etkileyen eğitim, kamu güvenliği, ulaşım ve imar düzenlemeleri gibi konularla ilgilenir. Bu konularda söz sahibi olmak, kararların yerel ihtiyaçlar ve tercihlere uygun bir şekilde alınmasını sağlar.

Yerel yönetimler, vatandaşların aktif olarak karar alma süreçlerine katılmasını sağlar. Bu katılım, aidiyet duygusu ve sahiplenme duygusu oluşturarak daha güçlü, daha bütünleşmiş toplumlar yaratır. Yerel demokrasi, vatandaşların yerel konular, adaylar ve politikalar hakkında bilgi sahibi olmaları için bir platform sağlar. Bu da, daha bilgili ve katılımcı bir seçmen kitlesini teşvik eder.

2.2. Hesap verebilirlik ve şeffaflık

Bir yerel demokraside, yetkililer vatandaşlara daha erişilebilir ve hesap verebilir kurumda yer almaktadır. Vatandaşlar, kamu toplantılarına katılabilir, endişelerini dile getirebilir ve seçilmiş temsilcileri doğrudan eylemleri ve kararlarından sorumlu tutabilirler. Farklı yönetim seviyelerinin olduğu sistemlerde (yerel, bölgesel ve ulusal), yerel demokrasi daha yüksek yönetim seviyelerini kontrol etmek için önemli bir dengeleyici olarak hizmet eder. Bu, daha üst düzeyde alınan kararların yerel nüfusun ihtiyaçları ve tercihleriyle uyumlu olmasını sağlar.

2.3. Özelleştirilmiş çözümler

Yerel yönetimler, kendi topluluklarının kendine has ihtiyaçları ve özelliklerine göre politika ve çözümler oluşturabilirler. Bir yerde işe yarayan bir şey, başka bir yerde işe yaramayabilir; bu nedenle yerel demokrasi bu özelleştirmeyi sağlar. Yerel yönetimler deney alanları olarak hareket edebilir. Politika, program ve yaklaşımları test edebilirler ve kendi toplumları için en iyi yöntemi veya çözümü tespit edebilirler. Başarılı yerel girişimler daha sonra diğer bölgeler için modeller olarak hizmet edebilir.

2.4. Perspektiflerin çeşitliliği

Yerel yönetimler, genellikle toplumlarının çeşitliliğini daha büyük, daha merkezi hükümetlerin yapamayacağı bir şekilde yansıtır. Bu perspektiflerin çeşitliliği, daha kapsayıcı ve temsilci bir karar alma sürecine yol açabilir. Yerel yönetimler hızla gelişen sorunlara ve değişen koşullara hızla yanıt verebilirler. Büyük hükümet organlarının bürokrasisini aşmadan politika ve programları adapte etme yetisine sahiptirler.

Özetle, yerel demokrasi, yerel halkın ihtiyaçlarına yanıt veren kapsayıcı bir yönetim sistemi oluşturmak için hayati öneme sahiptir. Böylece vatandaşlar hem kendi yaşamlarını hem de toplumlarının geleceğini etkileyen bir rol oynayabilirler.

3. Yerel Yönetimler ve Temsil

Yerelleşme otomatik olarak demokrasi getirir mi? Örneğin yerel yönetimlerde siyasal katılım merkezi seviyeye göre daha yüksek midir? Farklı grupların temsili konusunda yerel yönetimlerin daha iyi bir durumda olduğu söylenebilir mi? Türkiye’de kadın temsiline yerel seviyede daha düşük olduğunu görmekteyiz. Bu durum literatürün ve Batı demokrasilerinin tersine bir durum olarak çarpıcı gözükmektedir. Bu durumu açıklayan çeşitli hipotezler öne sürülebilir. Örneğin, Türk modernleşmesinin özellikle laiklik ve cinsiyet eşitliği gibi kazanımlarının yerele yeterince nüfuz etmemiş olması açıklayıcı bir sebep olabilir.

Yerel yönetimlerde kadın katılımını daha yakından incelemek ilginç bazı bulgular ortaya çıkarmaktadır. Siyasette kadın temsiliyle ilgili en temel göstergelerden birisi kadın milletvekili oranı denebilir. Herhangi bir ülkede kadın temsiliyle ilgili durumu anlamak için ilk bakılan göstergelerden birisi kadın milletvekili oranıdır. Türkiye’de 2023 parlamento seçimlerinden sonra bu oran %20 olarak ortaya çıkmıştır. Başka bir deyişle Türkiye Büyük Millet Meclisi’ndeki 600 milletvekilinin 121’i kadındır. Sadece bu orana bakarak yerel yönetimler kadın temsiline de en az %20 olması beklenir. Nitekim, pek çok demokraside yerel seviyede kadın katılımı ulusal seviyeden daha yüksektir. Örneğin, Birleşik Krallık’ta parlamentodaki kadın temsilci oranı %34 iken, belediye meclislerinde bu oran %41’dir.

Ancak Türkiye’de kadın belediye başkanı oranı %3’te kalmaktadır (KA-DER, 2021b). Kadın belediye başkanlarının sadece 2’si büyükşehir belediye başkanıdır. Benzer şekilde, belediye meclis üyelerini incelediğimizde ise Türkiye’de seçilmiş belediye meclis üyelerinin sadece %10’unun kadın olduğunu görmekteyiz (KA-DER, 2021b). Daha fazla seçilmiş kadın temsilciye ulaşmak için öncelikle siyasi partilerin daha fazla kadını aday göstermesi gerektiği aşıkardır. 2019 yerel seçimlerinden sonra açıklamada bulunan Eşitlik, Adalet, Kadın Platformu’nun verilerine göre bu seçimlerde siyasi partilerin gösterdiği toplam 8 bin 263 belediye başkan adayının, sadece 652’si yani, %7.89’u

kadındır (Sivil Sayfalar, 2019). Bu durum, kadınların temsilinin önündeki en önemli engellerden birisinin siyasi parti tercihleri olduğunu göstermektedir.

Ulusal seviyeden yerele gittikçe katılımın daha da düşmesi durumu muhtarlıklar için de geçerlidir. Türkiye'deki 50.000'den fazla muhtarlıktan sadece %2'si kadınlar tarafından yönetilmektedir (KA-DER, 2021b). Üstelik bunların dağılımına baktığımızda daha çok büyükşehirlerin ve Ege-Akdeniz sahillerindeki bazı ilçelerin ön planda olduğunu görmekteyiz. Bitlis, Şanlıurfa, Muş ve Sinop illerinde tek bir kadın muhtar bulunmamaktadır.

4. Sonuç

Yerel yönetimler, temsil ve demokrasi ilişkisine dair çok güçlü normatif argümanlara rağmen Türkiye'de yerel yönetimlerin özellikle kadın temsili konusunda oldukça yetersiz olduğunu görmekteyiz (KADER, 2021; TESEV, 2017). Daha olumlu bir bakış açısıyla burada çok büyük bir potansiyel olduğunu ve doğru bir yaklaşımla yerel seviyede kadın temsiline önemli oranda artırılabilceğini de söyleyebiliriz. Bu bağlamda, 2024 yerel seçimlerine giderken siyasi partilerin temsil ve katılımcılığı arttırmak için daha kapsayıcı aday listeleri oluşturmaları ve toplumsal cinsiyete duyarlı bir yaklaşım geliştirmeleri elzemdir.

Kaynakça

- Almond, G. A. and Verba, S. (1980) *The Civic Culture Revisited*, Boston: Little, Brown and Company
- Barber, B. (1984) *Strong Democracy: Participatory Politics for a New Age*, Los Angeles: University of California Press
- De Tocqueville, A. (1946) *Democracy in America*, London: Oxford University Press, first published 1835
- Hill D. M. (1974) *Democratic Theory and Local Government*, London: George Allen and Unwin Ltd.
- KA-DER (2021a) *Yerel Yöneticiler için Toplumsal Cinsiyet Eşitliği*, İstanbul
- KA-DER (2021b) *Yerel Siyasette Kadının Adı Neden Yok? İstanbul*
- Keleş, R. (2020) "Yerel Demokrasiyi Merkezîyetçilik Virüsünden Arındırmak", *Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1.
- Lowndes, V., Pratchett, L. and Stoker, G. (2001a) "Trends in Public Participation-1: Local Government Perspectives", *Public Administration*, 79 (1), pp. 205- 222
- Lowndes, V. ve Polat, R. K. (2022) "How do Local Actors Interpret, Enact and Contest Policy? An Analysis of Local Government Responses to Meeting the Needs of Syrian Refugees in Turkey", *Local Government Studies*, 48(3), pp: 555-569
- Lowndes, V., Pratchett, L. and Stoker, G. (2001b) "Trends in Public Participation-2: Citizens' Perspectives", *Public Administration*, 79 (2), pp. 445-455
- Mill, J. S. (1910) *Representative Government*, Everyman edition
- Parry, G., Moyser, G., and Day, N. (1992) *Political Participation and Democracy in Britain*, London: Cambridge University Press
- Pateman, C. (1970) *Participation and Democratic Theory*, London: Cambridge University Press
- Phillips, A. (1994) "Local Democracy: The Terms of the Debate", *Research Report No. 2*, London: Commission for Local Democracy
- Polat, R. K. ve Lowndes, V. (2022) "How Does Multi-Level Governance Create Capacity to Address Refugee Needs, and with What Limitations? An Analysis of Municipal Responses to Syrian Refugees in İstanbul", *Journal of Refugee Studies*, 35(1), pp: 51-73
- Rousseau, J. J. (1968) *The Social Contract*, Cranston: Penguin Books

- Sharpe, L. J. (1970) "Theories and Values of Local Government", Political Studies, 18, pp. 153-174
- Sivil Sayfalar, 2019 <https://www.sivilsayfalar.org/2019/04/08/31-mart-secimlerinde-kadin-belediye-baskani-sayisi-41/>
- Stoker, G. (1996) "Normative Theories of Local Government and Democracy" in King, D and Stoker, G (eds.) Rethinking Local Democracy, London: Macmillan
- Stoker, G. (1994) "The Role and Purpose of Local Government", Research Report No. 4, London: Commission for Local Democracy
- TESEV (2017) Belediyelerde Kadın, Kadınlar için Belediye, İstanbul
- Verba, S., Schlozman, K. L., and Brady, H. E. (1995) Voice and Equality: Civic Voluntarism in American Politics, Harvard, Ma: Harvard University Press
- Wilson, D. and Game, C. (2002) Local Government in the United Kingdom, London: Macmillan, 3rd edition

Prof. Dr. Sadiye Mine EDER

Boğaziçi Üniversitesi

Günlük Yaşam Üzerinden Demokrasiyi Yeniden Düşünmek: Yerel Yönetimlerin Rolü

Öncelikle böyle bir konferansı organize ederek bizleri bir araya getiren organizatörlerimize ve bizleri muhteşem bir şekilde ağırlayan Mesudiyelilere çok teşekkür etmek istiyorum. Özellikle de Mesudiye'nin muhteşem kadınlarının ve verdikleri emeklerin önünde saygıyla eğilmek isterim. Burada kendi hocalarımdan, öğrencilerime üç jenerasyon olarak burada bulunmaktan büyük bir onur ve gurur duymaktayım.

Bu konuşmamın iki teması var. Bunlardan birincisi demokrasi kavramı ve demokrasi kavramına ilişkin gerilimler ve sorunlar. İkincisi de bu sorunlara bağlı olarak, neler yapabiliriz, nasıl bir siyaset üretmeliyiz ve bu süreçte yerelin rolü nedir sorusu.

Bu soruların yanıtlarını tabii ki ben de tam olarak bilmiyorum ama sorular sormak ve tartışma konuları açmak, beraber düşünmenin, yaratıcı düşünmenin ilk adımdır. O yüzden bu sunumda keskin ve net yanıtlardan çok, sorular ve tartışmamız gerekenlerin bir listesini bulacaksınız. Söylemediğimiz, konuşmadığımız şeyler, tartışmadığımız konuları da gündeme taşımak bir o kadar önemli. Prof. Dr. Ersin Kalaycıoğlu hocamız demokrasi sorunlarından ve demokrasi teorisinin içinde gerilimlerden bahsetti. Ben de bu gerilimden başlayıp, bu gerilimleri yerele alıp, bu demokrasi gerilimlerinin yerelde yarattığı sorunlar ve olası çözümler üzerinden ilerleyeceğim.

Bu arayışta bana yardımcı olan iki kişi önemli akademisyen/felsefeciden bahsetmek isterim. Bunlardan birincisi Michael Oekeshott, İngiliz bir düşünür ve siyaset felsefesi. Kendisi demokrasiye ilişkin gerilimler ve çelişkileri yeniden düşünmemi sağladı. İkincisi de mekan siyaseti üzerinden düşünmemi sağlayan Henri Lefebvre. Kendisi bir kent sosyoloğu aslında ama bir "mekan" nedir, mekanı nasıl siyasallaştırırsınız, mekânsal siyaset nasıl tanımlanmalı gibi sorular soran önemli bir düşünür. Bu iki düşünür beraber düşünüldüğünde, demokrasi gerilimlerinin yerel yönetime yansımaları

üzerine çok ilginç sorular üretebiliriz. Aslında siyaset içinde neler yapılabilir sorusu, bizim siyaset bilimciler olarak doğrudan ilgilendiğimiz konular değildir. Bizler daha çok sorunları tespit ederiz ve hangi sorunların öncelikli olarak çözülmesi gerekiyor sorusuna odaklanırsınız. Gerisi biraz siyasetçilerin görevidir diye düşünürüz. Oysa bizler bu konferansta bir yandan yeni fikirler üretirken, bir yandan da “neler yapılabilir” sorusuna da yanıtlar arıyoruz. O yüzden bu iki düşünürü bağlantılı düşünmek yeni sorular ve çözümler üretebilir.

Michael Oakeshott demokrasinin işleyişinde kendine özgü gerilimler ve çelişkiler olduğundan bahseder. Bir demokraside iki kutup vardır. “İnanç siyaseti” diyebileceğimiz bir kutupta (yalnız bu inanç siyasetinin illa din ile ilgili olması gerekmez), siyasal katılım vardır, siyasal mobilizasyon, tutku, vizyon sağlama, kitleleri harekete geçirme, heyecan ve motivasyon yaratma ve ses çıkarmalarına teşvik etme. Tabii ki demokrasiyi katılımdan ayrı düşünmek mümkün değildir. Ancak siyasal katılım kadar önemli olan bir diğer uç da “şüphencilik siyasetidir.” Şüphenci siyaset kurum ve bireylerin düzgün işlememesi, farklı kurumların aşırı güçlenmesi konusunda ciddi endişe duyar. O yüzden kurumların ve iktidarda olanların şeffaf ve hesap verilebilir olması, güçlerin bir kurumda, bir kişi veya merkezde fazla yoğunlaşmaması üzerine odaklanır. Bu süreçte en büyük yardımcı da, en güçlü kurum ve kişilerin de üzerinde işleyecek olan hukukun üstünlüğü prensibidir. Hukukun üstünlüğü hem siyasi gücün aşırı derecede merkezleşmesini engeller, yetkilerin nasıl kullanıldığında dair kurum ve bireyleri şeffaf ve hesap verilebilirliğe zorlar, hem de herkesin yetkilerini sınırlayarak bir denetleme ve güçler dengesi mekanizmasını oturtur. Tüm bunlar da iyi işleyen bir demokraside en az katılım kadar önemlidir.

Ama işte Oakeschott'a göre iyi işleyen bir demokraside her iki kutup arasında gerilim vardır ve bu gerilimin iyi idare edilmesi esastır. Eğer demokrasi sarkacı bir kutuptan öbürüne fazla sallanırsa, demokrasinin işleyişi tehlikeye girer. Söyle ki, eğer inanç siyasetini abartır ve sadece o kutba odaklanırsanız, “aldım ben katılımı arkama, yaptığım her şey meşru, ben seçimi kazandım aldım çoğunluğu da kazandım, istediğini yaparım” tehlikesi çıkar, yani çoğunluğun tahakkümünü, bireysel hak ve özgürlüklerin askıya alınması gibi sorunlar oluşabilir ve diğer kutuptaki tüm hesap verilebilirlik ve şeffaf olma zorunluluğunu kalkması riski doğar.

Ancak sarkacın katılımcılığı göz ardı edip öbür kutba kayması da bambaşka sorunlar yaratır. Hukukun üstünlüğü şeffaflık edinebilirsiniz ama bu kez de ortaya “vesayet” demokrasisi riski ortaya çıkabilir. Yargı tamamen bağımsız olsa bile (ki bu da aslında çok zordur, yargının politikleşme riski her iktidarda vardır), bu sefer katılımcı demokrasinin üzerinde tahakküm kurabilir. “Biz ne yaptığımızı biliyoruz, hukukun üstünlüğü bunu gerektirir” deyip yavaş yavaş katılımcı boyut göz ardı edilebilir.

Kıscacası işleyen bir demokraside böyle gerilimler, kavramın kendisine içkindir. Sarkacın her iki kutuptan birine fazlaca gitmesi, demokrasinin içinin boşalması ve anlamsızlaşması anlamına gelir. Bu gerilimleri teorik olarak anlayıp, uygulamada da bu dengeyi nasıl buluruz? İşte burada da Henri Lefebvre ve mekan siyasetini anlamak gerekiyor. Bu sorunu bunu mekan üzerinden düşünürsek, daha küçük skalada yerel yönetimde bu dengeyi nasıl buluruz, bir yandan şeffaflık, hesap verilebilirlik, hukukun üstünlüğü bir yandan da katılımı nasıl sağlarız? Lefebvre bir mekanı anlamak için üç ayrı boyuta aynı anda bakmak gerekiyor diyor. Birinci boyut fiziksel durum: köprüler, binalar, şimdi binaların mimarisini konuştuk birazcık buranın, bu önemli ama bu bir fiziksel mekan önemli. Buraya nasıl yatırım yapıyorsunuz? Tabii ki kaynakların nasıl kullanıldığı sorusu önemli. Mesudiye'nin köprülerini, binalarını, yollarını düşünün. Bu çok önemli. İkinci boyut mekanın sosyolojik yapısı, çünkü mekanlar aynı zamanda birer sosyal alan, mekan insanların sosyalleşmesine izin veriyor mu, ne tür karşılaşmalar, tartışmalar var, yerel sorunlar tartışılıyor mu, mekanın sahipleri bir araya geliyor mu? Lefebvre'de üçüncü ve belki de en önemli boyut da gündelik yaşam, gündelik hayatın ritmi, insanlar o gündelik hayatında o mekanı nasıl kullanıyor, gün içinde neler yapıyor, hangi sorunlarla yüzleşiyor?

Prof. Rabia Polat yerel yönetimde temsiliyetin önemini çok güzel anlattı. Ben de Michael Oakeshott ve Lefebvre üzerinden yerel yönetimin en önemli sorumluluklarından bir tanesinin gündelik hayata dokunmak ve gündelik hayatta da bu demokratik prensipleri ve demokrasiye içkin bu gerilimin dengesini, yerelde tutturabilmek olduğunu düşünüyorum. Peki bunu nasıl yaparsınız? Somut örnek vermek gerekirse, katılımcı bütçe konusunu konuştuk daha önce. Katılım kısmını çözmeniz gerekiyor: bütçe olutururken sormanız gerekiyor, tartışmanız gerekiyor, neleri önceliklendireceğinizi mekanın sahiplerinin seslerini duyarak karar vermeniz gerekiyor. Ancak diğer kutup da, yani şeffaflık ve hesap verilebilirlik de en az katılımcı bütçe yapmak kadar önemli. Bütçeyi nerelere harcıyorsunuz, nerelere önceliklendiriyorsunuz sorusuna ilişkin şeffaf ve hesap verebilir olmanız gerekiyor. Daha önce belirttiğim gibi bu kutup da en az katılımcılık kadar önemli.

Belirttiğim bu çerçeve içerisinde iyi bir yerel yönetimi tanımlamak mümkün oluyor. Benim önermem, demokrasinin içindeki gerilimi en iyi şekilde dengeleyen yönetim, bir yandan katılımcılığı sağlayıp, bir yandan şeffaflık hesap verilebilirlik ve adil paylaşım sağlayan bununla ilgili problemleri çözmüş olan yönetim aslında ideal bir yerel yönetimdir. Bu somut olarak yerelde mekan siyasetine ilişkin bir çok soruyu da beraberinde getirir: Yerelde mekanın üç boyutuna, yani hem fiziksel altyapı, hem sosyolojik yapı, hem de gündelik hayata dokunabiliyor musunuz? Hem katılımcılığı hem de şeffaflık ve hesap verebilmeyi iyi becerebiliyor muyuz?

Maalesef günümüz siyasetinde mekanlarda en büyük problemimiz barış ve huzur içinde beraber yaşamak. Yerel siyasette beraber yaşamayı becerebiliyor muyuz? Bizden değil diye dışlamama, bizden değil diye kaynaklardan kullandırmama pratiğinden uzak duruyor muyuz? Prof. Ersin Kalaycıoğlu demokraside yazılı olmayan normlardan bahsetti. Bir mekanın yönetiminde herkese eşit ve adil davranmak, hukukun herkesi için geçerli olduğu normunun hem mekanda beraber yaşayan insanlar tarafından, hem de iktidardakiler tarafından içselleştirilmesi son derece öncelikli hale geliyor. Bunu yerel yönetimler olarak ne kadar içselleştirebiliyoruz?

Bir başka sorun da karar alma süreçlerinin kendisi. Mekanlar hakkında ortak akılla karar verme pratiğine inanç var mı yok mu? Mekan hakkında kim nasıl karar veriyor sorusu çok önemli. Tophane mahallesi üzerine bir çalışma yürütmüştüm. O mahallede mahalle kimin sorusu üzerine ciddi bir çatışma vardı. Tüm duvarlarda "Tophane bizim" yazıyor ama mahallenin gerçekten kime ait olduğu tabii ki belli değildi, çünkü ortada konuşmak, ortak dil oluşturmak ya da beraber yaşamak yerine ciddi bir çatışma vardı. O zaman bir mekanı yönetirken sorulması gereken en önemli sorulardan birisi şu: Madem Mesudiye'deyiz. Burası üzerinden örnek vereyim ve soruyu öyle sorayım: "Mesudiye benim, ben Mesudiye'yi temsil ediyorum diyen insanlar bir araya gelip ortak akılla mı üretiyorlar mekana dair kararları yoksa kardeşim ben Mesudiye benimdir deyip benim hegemonyamda gidecek bu mekan" mı diyoruz? Bu çok önemli bir soru, bu beraber yaşama kültürü ile ilgili bir soru ve bizden farklı olanlara, farklı düşünen insanlara ne kadar saygılıyız sorusuyla ilgili ve kamu kaynaklarının dediğim gibi paylaşımında öncelik neden öyle önceliklendiriyoruz, neyi harcıyoruz, nasıl harcıyoruz ile de doğrudan ilintili. Bu konferansta sosyal diyalogdan da bahsedildi, ama bununla ilgili çok ciddi bir sorun var: kutuplaşma. Biz siyasi kimliğimizin sosyal kimliğe dönüştüğü bir toplumda yaşıyoruz maalesef. Bütün ideolojik ayrışmalarımız var. Duygusal kutuplaşmamız var. Partizan kimliğimiz çok çok önemli, inanılmaz bir siyasal hoşgörüsüzlük de var. Çok tatsız bir konu belki ama bu gerçek ve kendimizden farklı olan ve farklı düşünen herkesi bir ötekileştirme sorunumuz var. Başkasını dinlememe ve başkasından sizden farklı düşünene saygı gösterememe. Maalesef, bu tür kutuplaşma, mekan üzerinden siyaset üretmeyi, sorunları diyalog ile çözmeyi ve kamu yararını önceliklendirmeyi de imkansız hale getiriyor. Hegemonik siyaset yaklaşımı, "Çoğunluk benim, o zaman mekanın sahibi de benim, o zaman benim dediğim olur" yaklaşımı da yerleşiyor ve ciddi gerilimler ve fay hatları oluşuyor.

Son olarak bir de tabii gerçek üstü siyaset dediğimiz gerçek dışı paketleme ve bunun çok yaygın olması sorunu var. Günümüz siyasetinde çok farklı farklı paketlemeler ve ötekileştirmeler söz konusu olabiliyor ve o zaman da çok ciddi problem çıkıyor. Gerçeklik algımızı bile kaybediyoruz. O yüzden burada yerel yönetimlere çok önemli bir sorumluluk düşüyor: Yerel yönetimlerde bu bahsettiğim demokrasiye için

gerilimden uzak durup, iki kutbun dengesini kurabilir miyiz, mezhepçilikten, partizanlıktan, ötekileştirmeden uzak durabilecek miyiz? Toplumsal dayanışma yaratabilecek miyiz? Gerçekten köprüleri aşip ve bu bir mekanda çok seslilik nasıl sağlanır, tartışma ortamı nasıl sağlanır, mekanın tek sahibi yoktur deyip, mekana hakimiyet prensip üzerinden değil de mekanın adil şekilde paylaşılması nasıl sağlanır sorusuna odaklanabilecek miyiz? Göçmen sorunlarını da konuştuk bu konferansta. Beraber yaşamayı nasıl öğreneceğiz?: Bu parkın sahibi kim, kim oturacak bu parkta? Bu çok tartışmalı konuları açıkça özgürce tartışabilecek miyiz? Farklı sesleri duyabilecek miyiz? Eğer duyamazsak, bu sorunları konuşup açık açık tartışmazsak çok tehlikeli bir yöne doğru gideriz. Çünkü en büyük tehlike herkesin kendi kutbuna çekilmesidir. Bunu mekan siyaseti üzerinden tanımlarsak herkesin kendi mekanına çekilmesidir, hiç birbirimize dokunamamız durumudur.

Örneğin burada Mesudiye de nehrin iki tarafının birbirinden çok farklı olduğunu öğrendim. O köprüler kuruluyor mu yoksa herkes kendi tarafına mı çekiliyor? Kendi kabuğumuza çekilme çok önemli bir sorun. İstanbul biraz öyle. Mesela işte belli ekip Kadıköy ve Beşiktaş'a çekildi. Beyoğlu biraz karışık ama herkes kendi mekanında yaşıyor Artık böyle karışık mekanlar çok az kaldı ve bunun çok tehlikeli bir gelişim olduğunu düşünüyorum. Diyalog kalkıyor çünkü. Karşıdakini anlamıyorsunuz, insani kantağınız yok, ötekileştirmeye ve paketlemeye de gidince burada çok ciddi bir problemle karşı karşıya kalıyorsunuz. Bu tür kutuplaşmanın sonucu kurumsal çürüme de yaratıyor. Ortak akıl oluşturmaya, ortak karar vermeye ihtiyaç kalmaz, tepeden inme bir anlayış işlemeye başlar. En önemlisi de "kamu yararı" dediğimiz kavram ortadan kalkar. Burada herkes bireysel rantının peşine düşmeye başlar ve burada kamu yararı için beraber ortak akıl yürüterek karar verme mekanizmaları ve sorumluluğu da ortadan kalkar, ve çok tehlikelidir. Bu aslında demokrasinin tümüyle mikro düzeyde de çökmesi anlamına gelir. Bunu da çok ciddi şekilde düşünmemiz gerekiyor diye düşünüyorum.

Kısacası, yerel yönetimlere burada çok ciddi bir görev düşüyor. Bu beraber yaşama kültürünü nasıl oluştururuz? Şiddete başvurmada, hegemonya kurmaya çalışmadan, sosyal diyalogu nasıl sağlarız? Burada Boğaziçi Üniversitesinde yaşadıklarımızı da örnek vermek istiyorum. Boğaziçi Üniversitesi yerel demokrasi modeli olarak, kendi kendini ortak akılla yöneten bir üniversiteyken tepeden inme bir anlayışla, istenmeyen bir rektör atanması problemi ile karşılaştı. Maalesef üç yıla yakın bir süredir, tepeden inme bir anlayışla bizi yönetmeye çalışan yönetimle uğraşıp duruyoruz. Demokrasinin iki kutbunu da kaybettik, katılımcılık yok, şeffaflık, hesap verilebilirlik ve hukukun üstünlüğü yok. Ama kendi aramızda dayanışarak, dayanışma yaratarak ve itiraz ederek bunu çözeceğimize inanıyorum. Çünkü bizim sesimizi kimse susturamayacak. Farklı, özgür ama en önemlisi çok sesli ve ortak akla dayalı bir mekan, gerçek bir

üniversite mekanı yaratma hayalimizden vazgeçmiyoruz. Prof. Ersin Kalaycıoğlu'nun açılış konuşmasında da belirttiği gibi, demokrasi itiraz kültürüdür aynı zamanda. O yüzden bizler de itirazımızı da ifade etmeye devam edeceğiz. Belki o zaman, tüm gerilimlerine rağmen, hem merkezde hem de yerelde gerçek demokrasiyi oturtabiliriz. Tekrar çok teşekkür ederim beni davet ettiğiniz için.

DÜNYA DEMOKRASİ FORUMU

DDF'2023

14-16 Eylül 2023

MESUDİYE - ORDU - TÜRKİYE

PANEL 7

DEMOKRASİ VE SİVİL TOPLUM

Mehmat Ali ÇALIŞKAN

Reform Enstitüsü Direktörü

21. Yüzyıl Türkiyesi'nde Sivil Toplumun Yükselişi ve Çöküşü

Türkiye'de dernek, vakıf, kooperatif, enformel yurttaş girişimi olarak örgütlenmiş yaklaşık 150 bin kuruluş var. Batı toplumlarında milyona ulaşanların yanında az görüncü de dünya genelinde oldukça gelişmiş bir sivil toplum alanına sahibiz. Sivil toplum ve sivil toplum kuruluşları üzerine yapılan araştırmalar, bu alandaki kuruluşların birbiriy-le alakalı üç özelliğini ortaya çıkarıyor:

İlki, sorunları, konuları keşfetme potansiyeli. Sivil girişimler toplumsal ve çevresel alanda ortaya çıkan konuları ilk keşfedenler olma özelliğine sahipler. Bunun temel nedeni, bu iki dinamik alanda sürekli bulunmaları ve genellikle, ortaya çıkan sorunlara, mağduriyetlere ilk önce tanıklık etmeleri. Sözelimi engelliler, bedensel hallerinden kaynaklanan erişim sorunlarını gündeme getirdikleri için engelli olmayanların gündemine girebiliyorlar. Kadınlar istihdama katılamadıklarını veya istihdamda yükselemediklerini, erkek şiddetine maruz kaldıklarını, temsil mekanizmalarına eşit ve adil katılamadıklarını ifade ettikleri için toplumsal cinsiyet konuları erkeklerin gündemine geliyor. Konvansiyonel tarımın, fosil yakıtlara dayanan enerjinin, tüketime dayalı endüstriyel hayatın ekoloji ve sağlık üzerindeki tahribatı bize çevre ve iklim gündemini getiriyor. Genç kuşakların kendilerini iklim mağduru olarak tanımlamalarıyla iklim krizi tartışmasına giriyoruz. Sorunları/konuları keşif, sivil toplumun ilk özelliği olmasının yanı sıra, bunları bilmenin ötesine geçme motivasyonu da veriyor.

İkinci özelliği, sivil toplumu bilgi üretme alanından karar alanına taşıyor: Gündeme getirme. Keşfedilen konuların gündemleştirilmesi ile sivil toplum hareket kazanıyor. Sivil toplum, sorunları, sorunların mağdurlarını, mağduriyetlerin boyutlarını ortaya koyduktan sonra bunları karar dünyasının gündemine sokmaya çalışıyor. Bunu, keşfettikleri konulardan yurttaşların haberdar olmasını sağlamaya dönük farkındalık girişimleriyle yapıyor. İletişimin çeşitli araçlarını kullanmaya çalışıyor. Haber olmaya

çalışıyor, kendi bilgi aktarma kanallarını oluşturuyor, iletişim ve etkinlik becerisini kullanıyor. Yurttaşların farkındalığı STK'ları siyasetin ve özel sektörün alanına taşıyor. Böylece bilgi alanından karar alanına açılan kapıdan geçiyor.

Sorunları keşfeden ve gündeme taşıyan sivil toplumun üçüncü potansiyel rolü, çözüm alanında ortaya çıkıyor. Sivil girişimler sorunlara çözüm için politika önerileri ve uygulama modelleri üretiyor. Bir yandan sorunların yol açtığı mağduriyetleri görünür kılarken, diğer yandan mağduriyetleri giderecek politika önerilerini ortaya koyarak uygulama örnekleri geliştiriyorlar. STK'lar bunu genellikle proje geliştirme ve uygulama alanındaki performanslarıyla ortaya koyuyorlar. Örneğin, ekoloji alanında ortaya çıkan gıda üretim süreçleriyle ilgili yaptıkları keşifleri raporlaştıran bir STK, sorunun çözümüne ilişkin küçük bir ölçekte alternatif ekolojik gıda üretimi uygulamaları yaparak buradaki tecrübeyi devletin karar mekanizmasına taşıyabiliyor ve uygulamanın geniş ölçüğe taşınmasını önerebiliyor ya da insan hakları alanında çalışan, anadil hakkını savunan bir STK, küçük ölçekte uyguladığı anadil eğitimleriyle çocukların gelişimlerinde elde edilen başarılı sonuçlarla savunuculuğunu güçlendirebiliyor ve bunun karar alanında geniş ölçekte yaygınlaştırılması gerektiği önerisini rasyonel bir zemine taşıyabiliyor.

Sorunları keşfetme, mağdurları ve mağduriyeti görünür kılma, politika önerileri ve uygulama modelleri geliştirme potansiyeli, sivil toplumu hem akademinin bilgi üretme pratiğinden hem de siyasetin ve özel sektörün sorun çözme ölççeğinden farklılaştığı ölçüde özgün ve işe yarar kılıyor.

Hande TURAN

Oy ve Ötesi Derneği Başkan Yardımcısı

Türkiye'nin En Büyük Sivil Toplum Hareketi: 2023 Seçimlerinde Oy ve Ötesi

1. Oy ve Ötesi Derneği'nin misyon ve vizyonu

Oy ve Ötesi Derneği, kurulduğu 2014 yılından bu yana Türkiye'de katılımcı demokrasi anlayışının yerleşmesine yönelik projeler yapar ve bunu yaparken toplumun farklı kesimlerinden, farklı inanç ve görüşlere sahip kişileri bir araya getirerek, tek bir amaç uğruna çalışılmasını sağlamaktadır.

Birlikte yürüdüğümüz binlerce gönüllünün, kamuoyunun ve misyonumuzun getirdiği sorumluluğu üzerimizde hissederken bağımsızlık, doğruluk, **şeffaflık** ve bilginin korunmasına dair değerlerimizi her şeyin önünde tutuyoruz. Sorumlusu olduğumuz her projede toplumun menfaatini ön planda tutarak, etik kurallarına uygun davranışlarımızdan ayrılmadan, bütünleştirici ve **çözüm** odaklı çalışmalarımıza devam ediyoruz. Her başarı ve bu başarıların bize kazandırdığı deneyim, bir sonraki projede daha çok çalışmamız için bizi motive ediyor olacak.

2. Oy ve Ötesi şimdiye kadar ne yaptı ?

Oy ve Ötesi olarak 2014 yılından bugüne kadar yer aldığımız seçim deneyimlerinin birikimiyle seçimlerin yasal mevzuata uygun ve şeffaf gerçekleşebilmesi için seçim sürecinin çeşitli noktalarında katkılar sağladık. Seçmenleri sandığa çağırırken, müşahitlik eğitimlerimizle sandık başında görev alacaklara, T3 ile ise sonuç tutanaklarının resmi verilerle karşılaştırılmasına ve dolayısıyla siyasi partilerin itiraz süreçlerine destek olduk. Birinci günden itibaren Oy ve Ötesi'nin yola çıkış noktası ve tek dayanağı, 298 sayılı Seçim Kanunu ve bu kanuna dayanarak seçim sürecinin her adımını düzenleyen Yüksek Seçim Kurulu genelge ve kararlarıydı. Çünkü biliyorduk ki, gerçek anlamda tarafsız ve şeffaf bir seçim süreci ancak siyasi partilerden seçmenlere,

Yüksek Seçim Kurulu görevlilerinden müşahitlere kadar herkesin bu kanun ve genelge çerçevesinde hareket etmesiyle mümkün olabilirdi. Biz gönüllülerimize hep bu çağrıyla yaptık; eğitimlerimizde hep bu noktayı vurguladık. Özellikle vurgulamak isteriz ki seçimlerin adaleti ve şeffaflığı, sadece seçim gününü değil, seçim takviminin tamamını kapsayan kampanya sürecini ilgilendirir. Oldukça deneyime sahip bir sivil toplum kuruluşu olarak, seçimlerin adil ve şeffaf olabilmesi için hukuk tarafından çerçevelenmiş kriterlerin hem seçim günü, hem öncesindeki süreçte yerine getirilmesi gerektiğine her zaman inandık.

3. 2023 Seçimlerinde Oy ve Ötesi

Cumhuriyetimizin yüzüncü yıla yakışan demokratik bir seçim süreci için 2022 yılında hazırlanmaya başladık. Ancak 6 Şubat sabahı hepimiz bambaşka bir Türkiye'ye uydık. Sivil toplumun görünmez iplerle birbirine bağladığı tüm gönüllüleri ve diğer STKlar ile yaraları sarmak için deprem bölgesine destek olduk.

Seçimlere katılım oranı ortalama %84'ün üzerinde olan ülkemizde 2023 seçimlerindeki en önemli yeni oyuncunun, genel seçimlerde ilk defa oy verecek olan Z kuşağı olacağını düşünerek planladığımız iletişim kampanyası ile 100.000 gönüllü seçim günü siyasi partiler adına sandık gözlemciliği hedefi koymuştuk.

Önce pandemi ardından yaşanan deprem felaketinin getirdiği süreçten en çok etkilenen gençlerin demokratik sürece katılımları ile ilgili belirsizlik yapılan tüm araştırmalarda da dikkat çekiciydi.

Deprem yarattığı kayıplar ve derin yaralarla beraber gelen birlik beraberlik ruhu ile Oy ve Ötesi Derneği 2023 yılında 14 Mayıs'ta siyasi partiler adına müşahitlik yapan 71.936 gönüllü ve 28 Mayıs'ta 175.685 gönüllü ile sandık ve ekran başındaydı. Gönüllülerin %65'i ilk defa gönüllümüz olan kadınlar ve gençlerden oluşuyor.

28 Mayıs'ta gerçekleşen ikinci tur seçimlerinde en çok tutanak girişi sırayla İstanbul, İzmir, Yalova, Eskişehir ve Kocaeli'den oldu. En az tutanak girişi ise sırayla Yozgat, Ardahan, Erzurum, Ağrı ve Gümüşhane'den oldu.

9 yıldır olduğu gibi 2023 seçimlerinde de en büyük katkımız eğitim oldu. Tam 80 ilden gönüllülerimizle beraber her kesimden siyasi parti mensupları, vatandaşlar, yüzbinlerce seçmen hem yüzyüze hem de online eğitimlerimize katıldılar.

Sahada gönüllülerimizle yaptığımız tüm görüşmelerden çıkan ortak sonuç, gönüllülerin Oy ve Ötesi aracılığıyla demokratik sürece katılmayı artırma sebeplerinin tüm siyasi partilere eşit olması, hiç bir siyasi parti ile ve hiç bir siyasi parti için çalışmıyor olması ve odağının sadece ve sadece Seçim Kanunu ve bu kanuna dayanarak seçim sürecinin her adımını düzenleyen Yüksek Seçim Kurulu genelge ve kararları olmasıdır.

Dolayısıyla şeffaflık ve tarafsızlığın sürece katkısı yadsınamaz.

Gelişen teknolojileri de sistemize entegre ederek tüm Türkiye'den gelen seçim sonuçlarını çok süratli doğru okuyarak, siyasi partilerle paylaştık.

Demokratik sürece oy vermek suretiyle katılmanın gerçek bir kültür olduğu ülkemizde, vatandaşların seçim süreçlerine siyasi partiler aracılığıyla daha çok sahip çıkacaklarını umuyoruz.

Kaynakça

<https://oyveotesi.org/>

Dr. Najet ZAMMOURI

Tunus İnsan Hakları Ligi Başkan Yardımcısı

Demokrasinin Gerilemesi Nasıl Önlenir?

Diktatörlük Altındaki Tunus

Tunus, 2010 yılının sonlarından itibaren Arap dünyasındaki birçok ülkeyi kasıp kavuran protesto ve devrim hareketi olan Arap Baharı'nın beşiği olarak kabul edilmektedir. Bu hareket ülkenin demokratik geçiş sürecinde önemli bir rol oynamış ve sivil toplumun bu süreçteki önemini vurgulamıştır.

Arap Baharı'ndan önce Tunus, ülkeyi yaklaşık 23 yıldır yöneten Devlet Başkanı Zeynel Abidin Bin Ali'nin otoriter rejimi altındaydı. Siyasi baskı, yolsuzluk ve sivil özgürlüklerin yokluğuna karşı artan hoşnutsuzluk kitlesel protestolara ve sivil toplumun harekete geçmesine yol açtı. Bu protestolar sonunda Bin Ali'nin Ocak 2011'de kaçmasına yol açtı.

Demokratik Geçiş Sürecinde Sivil Toplumun Rolü

Bin Ali'nin devrilmesinin ardından Tunus'ta demokratik bir geçiş süreci başlamıştır. Özgür ve adil seçimler yapıldı ve 2014 yılında demokratik ve çoğulcu bir siyasi sistem kuran yeni bir anayasa kabul edildi. Tunus'ta o tarihten bu yana birçok kez yasama ve cumhurbaşkanlığı seçimleri yapıldı ve demokratik kurumlar daha da güçlendirildi.

Bu süreç boyunca sivil toplum kuruluşları önemli bir rol oynamış, meslek örgütleri, insan hakları grupları, feminist örgütler ve sendikalar politika tartışmalarının şekillendirilmesine, temel hakların savunulmasına ve hükümetin eylemlerinin izlenmesine yardımcı olmuştur. Ayrıca sivil eğitim ve halkın siyasi farkındalığının artırılmasında da rol oynamışlardır.

Tunus'taki demokratik geçiş sürecinde sivil toplumun rolü, demokratik geçiş süreci boyunca katalizör, hakların savunucusu ve koruyucusu rolünü oynaması nedeniyle çok önemli ve vazgeçilmez olmuştur. Örneğin, şunlara katkıda bulunmuştur:

1. Halk seferberliği: Başkan Bin Ali'nin devrilmesine kadar kitlesel gösteriler ve organize protesto hareketleri düzenleyerek otoriter rejime karşı hoşnutsuzluğu ifade etmiştir.

2. Siyasi farkındalık ve eğitim: Sivil toplum örgütleri gerçekten de halkın duyarlı hale getirilmesi ve siyasi olarak eğitilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Vatandaşları hakları, demokratik süreçler ve siyasi konular hakkında bilgilendirerek vatandaşların katılımını ve siyasi angajmanını güçlendirmeye yardımcı olmuştur.

3. Gözetim ve hesap verebilirlik: Sivil toplum, demokratik ilkelere ve insan haklarına saygı göstermelerini sağlamak amacıyla devlet kurumlarının izlenmesinde aktif oynamıştır. Sivil toplum grupları yolsuzluk, yetkinin kötüye kullanılması ve insan hakları ihlallerini kınayarak yetkililer üzerinde sorumlu davranmaları için sürekli baskı oluşturulmasına yardımcı olmuştur.

4. İnsan haklarının savunulması: İnsan hakları örgütleri ihlallerin belgelenmesinde ve failerin sorumlu tutulması için baskı yapılmasında önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca temel haklara saygıyı garanti altına alan yasa ve politikaların yanı sıra kadınlara yönelik her türlü şiddete karşı mücadeleyi de savunmuştur.

5. Siyasi katılım ve lobicilik : Sivil toplum reform süreçlerine ve yeni demokratik kurumların oluşturulmasına aktif olarak katılmıştır. Sivil toplum grupları sıklıkla yeni yasa ve politikaların geliştirilmesinde yer alarak geçiş sonrası Tunus'un siyasi manzarasının şekillenmesine yardımcı olmuştur.

6. Çoğulculuk ve diyalog: Sivil toplum, farklı siyasi ve sosyal aktörler arasında diyalogu ve barışçıl çatışma çözümünü teşvik ederek arabulucu bir rol oynamıştır. Siyasi ve sosyal istikrarın korunması için hayati önem taşıyan tartışma ve karşılıklı anlayış için alan yaratılmasına yardımcı olmuştur.

Bin Ali rejiminin yıkılmasının ardından Tunus'taki demokratik geçiş sürecinde önemli bir rol oynayan Tunus İnsan Hakları Ligi'nin (LTDH) durumu böyledir.

Gerçekten de, Bin Ali'nin otoriter rejimine karşı vatandaşları harekete geçiren kilit örgütlerden biriydi. Gösterilerin ve barışçıl protestoların düzenlenmesinde önemli bir rol oynamış ve değişim için halk baskısı oluşturulmasına yardımcı olmuştur.

LTDH, Bin Ali rejimi tarafından işlenen insan hakları ihlallerinin kınanmasında eleştirel bir ses olmuştur. İhlalleri, keyfi gözaltıları ve işkence eylemlerini belgeleyerek Tunus'taki durum hakkında ulusal ve uluslararası farkındalığın artmasına yardımcı oldu.

Demokratik bir toplum için kilit unsurlar olarak ifade ve basın özgürlüğünü savundu. İfade özgürlüğü üzerindeki kısıtlamaları kaldırmak ve vatandaşların temel haklarını kullanabilmelerini sağlamak için çalıştı.

İnsan hakları ve demokratik ilkeler üzerine çalıştaylar, konferanslar ve seminerler düzenleyerek vatandaşların siyasi ve sivil eğitimine katkıda bulunmuştur. Vatandaşların ülkenin siyasi hayatına aktif katılımını teşvik etmiştir.

Bin Ali'nin devrilmesini takip eden çeşitli seçimler sırasında Tunus İnsan Hakları Ligi, seçimlerin özgür ve adil olmasını sağlamak için seçimlerin yürütülmesini izleyen bir gözlem rolü oynamıştır. Bu, seçim sürecinin güvenilirliğini artırmaya katkıda bulunmuştur.

LTDH, Tunus'ta insan haklarına saygıyı ve hukukun üstünlüğünün güçlendirilmesini garanti altına almak için yasal ve kurumsal reformları savunmuştur. Ayrıca insan haklarını izlemek ve korumak için bağımsız kurumların oluşturulmasını savunmuştur.

2013 yılında farklı paydaşlar arasında arabulucu ve kolaylaştırıcı olarak ulusal diyaloga dahil olmuştur. Böylece siyasi çatışmaların barışçıl bir şekilde çözülmesine ve çeşitli aktörler arasında karşılıklı anlayışın teşvik edilmesine katkıda bulunmuştur.

Kısacası, Tunus İnsan Hakları Ligi Tunus'un demokratik geçiş sürecinde kilit bir oyuncu olmuştur. İnsan hakları, özgürlük ve adalete olan bağlılığı ülkedeki demokratik değerlerin pekiştirilmesine önemli katkıda bulunmuştur. Şiddet içeren çatışmaların azaltılması ve önlenmesine olan katkısı, 2015 yılında Nobel Barış Ödülü'ne layık görül- en Norveç Nobel Komitesi tarafından da takdir edilmiştir.

Özetle, Tunus'ta sivil toplum ülkenin demokratik geçiş sürecinde merkezi bir rol oynamıştır. Sivil toplumun harekete geçirme, duyarlılaştırma, izleme ve savunuculuk çabaları siyasi ortamın şekillenmesine ve otoriter rejimin yıkılmasının ardından elde edilen demokratik kazanımların pekiştirilmesine yardımcı olmuştur.

Ancak, kaydedilen ilerlemeye rağmen Tunus kalıcı zorluklarla da karşı karşıya kalmıştır. Ülke, yüksek işsizlik, ekonomik eşitsizlikler ve toplumsal hoşnutsuzluğu körükleyen göç sorunu gibi ekonomik sorunlarla yüzleşmek zorunda kalmıştır. Buna ek olarak, siyasi ve sosyal gerilimler zaman zaman demokratik reformların tutarlı bir şekilde uygulanmasını engellemiştir.

Siyasi düzeyde Tunus, eski rejimin yıkılmasından bu yana bir dizi hükümet ve koalisyonla tanıştı. Siyasi bölünmeler ve siyasi partilerin çokluğu zaman zaman tutarlı karar alma süreçlerini ve temel reformların uygulanmasını engellemiştir

Tunus'ta yüksek işsizlik ve sosyo-ekonomik eşitsizlikler gibi ekonomik zorluklar devam etmektedir. Ekonomik zorluklar toplumsal hoşnutsuzluğu körükleyebilir ve vatandaşların yaşam koşullarında bir iyileşme algılamamaları halinde demokrasiye olan desteği zayıflatabilir. Dışlanmış ve yeterince temsil edilmediğini düşünen insan grupları her zaman vardır.

Demokrasinin Gerilemesine Yönelik Tehditler

Temmuz 2021'de, yolsuzluk karşıtı duruşu ve düzen karşıtı yaklaşımıyla bilinen mevcut cumhurbaşkanı, Parlamento'yu geçici olarak askıya almak, Başbakanı görevden almak ve Yüksek Yargı Konseyini feshetmek de dahil olmak üzere olağandışı yetkiler kullanmış ve bu durum yetkilerinin sınırları ve ülkenin siyasi yönü hakkında tartışmalara yol açmıştır.

Sonuç

Bu zorluklara rağmen Tunus'un demokratik geçiş sürecinde kayda değer bir direnç gösterdiğini belirtmek önemlidir. Sivil toplum, kurumlar ve halk demokrasi ve hukukun üstünlüğüne olan bağlılıklarını göstermiştir. Farklı siyasi ve toplumsal aktörler arasındaki işbirliğinin yanı sıra demokratik kurumların güçlendirilmesi, zorlukların üstesinden gelmek ve Tunus'ta demokrasiyi pekiştirmek için elzem olacaktır.

Najet Zammouri hakkında

Kendisi 90'lı yıllardan beri Tunuslu bir insan hakları aktivisti olup, etkin ve tam cinsiyet eşitliği ile medeni ve siyasi hakların korunması için mücadele etmektedir. 1976'dan beri Tunus'ta insan haklarını gözetip ve savunan bir dernek olan La Ligue Tunisienne des Droits de l'Homme'un Başkan Yardımcılığı görevini yürütmekte olup, 2015 yılında Nobel Barış Ödülü'ne layık görülmüştür.

Necla YILMAZ

Güzle Köyü Derneği Başkanı

Köy Derneklerinin Mesudiye'nin Gelişmesindeki Rolü Nedir?

Evet, son konuşmayı hep beraber yapalım. İki gündür hepiniz büyük sabırla, büyük bir özveriyle ve gerçekten dünyadan başlayarak demokrasinin sorunlarını çatılar halinde dinleye dinleye, dinleye hammaddesi insan olan yere kadar geldik ve bununla da bitireceğiz. Mesudiye, 1970 doğumluyum. Neden Mesudiye doğumluyum diyorum. Çünkü insanın doğduğu yeri sevmesi fitratı gereğiymiş. Biz bugün bütün Mesudiyeliler olarak fitratımız gereği buradayız.

Ve çok önemli bir şey daha söyleyeceğim. Dün Oktay EKŞİ sayın hocam dedi ki açılış konuşmasında o kadar çok örtüştü ki, bir gün dedi, belediye başkanımızla beraber yol kenarındaki araçlara baktım, hikaye doğrudur, hocam çok etkilendim.

Gerçekten de bir bakıyorum hikayelere hep aynı şekilde devam ediyor. Bunlar neden gelmiş memlekete dedim ve onları bir arada tutmak zihniyetiyle ertesi gün toplantı yaptık dedi, demokrasinin ve formun doğuşunun dedi, ana kaynağı buydu dedi, değil mi hocam, doğru hatırlıyorum herhalde ve aynı şekilde biz de Mesudiyeliler olarak hepimiz aynı mantıkla, aynı ruhla doğduğumuz toprağı sevdiğimiz için bugün hepimiz buradayız.

Dernekler var tabii ki çatı dernekleri var. Dernekler STK kuruluşlarının küçük bölümü, başkanımın da dediği gibi köyleri en iyi temsil eden organizasyonlar. Peki nasıl kurulmuşlar? Yıllar önce ben hep hikayelerini şöyle bir baktım, çoğu STK'lı arkadaşlarla da görüştüğümde hep aynı şeyi dinliyorum onlardan. Yıllar önce yani 50- 60 yıl önce muhtemelen, burada eski çok dernekçi görüyorum zaten. Valisini eline almış eline, daha iyi eğitim almak, daha iyi şartlarda yaşamak, daha güzel para kazanmak için doğduğu topraklardan akrabasının yanına gitmiş, başına ne geleceğini bilmeden. Sonra o topluluklar zaman içerisinde bir araya gelmişler ve

sosyal dayanışmayı yani toplumumuzun aslında çok önemseydiği sosyal dayanışmayı birlikte başarmışlar.

Ama oraya gelmeden önce demokrasinin en güzel örneğini ben dernek seçimlerinde görüyorum. Dün konuşmacılardan birisi de anlattı, çok ta güzel örtüşüyor derneklerle halk dedi, halktan birisi, bir kişi gönüllü oluyor. Halk tarafından seçiliyor. Biz de şimdi hiçbir maddi karşılık beklemeden kendi gönüllülük esasına göre, bütün STK'lar için aynı şeyi söylüyorum.

Ben derken bunu sadece ben yaşadığım için biliyorum. O yüzden de genelliyorum. Çünkü Türkiye'de 121.720 dernek, köy derneği ve bizim Mesudiye ilçemizde de doksanın üzerinde köy derneği var. Hepsinin kuruluş amacı aynı ama yaptığımız faaliyetlerin de çoğu aynı, demokrasinin dediğim gibi en güzel seçim örneğini dernekler gerçekleştiriyor.

Ondan önce de 18. yüzyıldan gelen muhtarlık seçimleri bunu destekliyormuş. Ne yapıyoruz? Gönüllülük esasına göre aday oluyoruz, sandık kuruluyor ve o kişiler seçiliyor. Yerel yönetimlerin aslında biz işini çok kolaylaştırıyoruz. Yerel yönetime gitmeden önce bütün şikayetler bizde. Kapısının önünde suyu akmayan, arabasının altı vuran, evinin elektriği yanmayan herkes önce muhtara, ondan sonra nerede olursanız olun dernek başkanı olarak size ulaşıyor. Ben İstanbul'da yaşıyorum ama köyde olan her şeyden muhtarla beraber benim de haberim var. Biz nasıl katkıda bulunuyoruz Mesudiye'nin gelişimine?

Aslında benim en çok dikkatimi çeken şey üzerinde biraz araştırma yaptım. Eğitime en çok önem veren ilçelerden bir tanesi Mesudiye... Gönüllülük esasına göre havuzlarda oluşturduğumuz bütçelerle öğrenci bursları veriyoruz. Yeni nesli çok önemsiyoruz. Hatta yeni nesilden konuşmacımız da vardı. Burada yeni nesile gelenek-göreneklerimiz ve kültürümüzü aşılabilmek, buradaki sıla sevgisini onlara hissettirebilmek için kendi köy okullarımızı kültür merkezine çevirdik ve bunların her harcamasına biz kendimiz köy halkı olarak katkıda bulduk. Dışarıdan yardım aldıklarımız da oldu tabii ki, belediyelerimizden ve benzerlerinden. Ama çoğu bütçeyi kendimiz oluşturarak kültür merkezleri yaptık.

Artı, şenlikler yapılıyor. Birlik ve beraberliği kuvvetlendirmek için, tanıtmak için ve tanınmak için köylerde, İstanbul'da geceler ve piknik organizasyonları yapılıyor. Yine cenazeleri kaldırıyoruz. Mesudiyeliler olarak övüneceğimiz çok şeyimiz var. Cenazelerimizi bile, maalesef İstanbul'da aileleri yaşasa dahi orada bırakmıyoruz. Bu cümleyi büyüklerimiz bize telaffuz bile ettirmiyor. Hani burada ben bazen takılırım. Boğaz manzaralı bir yerden yer alalım. Ne işimiz var köyde, ıssız, orada benim canım sıkılır falan derim, ailem kızar, cenazelerimizi bile büyük şehirlerde bırakmadan alıp geliyoruz. Milletimizi vatanımıza getiriyoruz mutlaka. Onlar defin işlemini orada istiyorlar, çünkü.

Bunlar bizim yapabildiklerimiz. Yani elimizden gelenler ama bu sivil toplum örgütlenme şekline yapabileceğimiz en güzel şeylerden bir tanesi de ben şöyle bir baktığımda, örgütlenmeyi doğru dürüst yapmamız lazım. Tamam, sivil toplum kuruluşuyuz, parayı iyi topluyoruz. Bu tip hizmetleri güzel yapıyoruz ama dernekçilik ve örgütlenme mantığını içselleştirmemiz gerekiyor. Önce bizim içimizde bazı problemlerimizi çözüp ondan sonra ben o olayı şöyle tasvir ediyorum, hani yumurtaya koyacağız problemimizi ama çok tartacağız, çok biçeceğiz. Ondan sonra yerel yönetimimize ağızımızda kaşıkla götürüp bırakacağız.

Ve başkanım benim böyle bir derdim var. Böyle bir sorunum var ama o kadar kırılan bir yumurta ki bunun çözümünü ben bulamıyorum. "Bana burada yardımcı olur musun?" dediğimde arkamızdaki bu yerel gücün varlığını hissetmek istiyoruz. Sayın başkanım da burada, biz bu yerel gücün Mesudiye olarak en zor, en geç hizmet alan ilçelerden bir tanesiyiz herhalde, hani ateşe yakın olan ısınır mantığı ile Altınordu, Ünye, Fatsa ama Mesudiye hiç geçmemiş. Yani ordunun dereleri de buradan geçiyor ama yine bizde bir şey yok. Doğalgaz planlamasında bildiğim kadarıyla en sondayız. Ve en son yollar en son, "şikayet etmeyelim" diyoruz Aziz hocam ama dünya şikayet etti, ben dün bir şeyden çok etkilendim.

Zoom üzerinden katılan Amerikalı konuşmacının, galiba Mr. Michael'in çevirisini dinledim ve çok etkilendim. Aslında bu konuyu hiç söylemeyecektim ama ondan güç aldım, dedi ki orada hükümet dedi, suya sahip çıkmalı. Şimdi benim derdim su tabii ki, başkanım gözümün içine bakıyor, anlıyorum. Şimdi ben şu tarafa bakacağım. Dünyanın demek ki her yerinde bu sorun var bizim gibi. Dedi ki; "bahçelerimizdeki çimleri söktük, başka şey diktik sulamamak için. Dün konuşan ve zoom üzerinden bağlanan konuşmacı öyle konuştu ve hükümet buna sahip çıkmalı dedi.

Ben şunu anlayamıyorum, ben 30 yıl noter baş katipliği yaptım, hukukun olduğuna ve adaletin olduğuna hep inandım ama masanın bu tarafındaymışım. O tarafına geçince farklı şeyler olduğunu burada ve bu dernekçilik yaşantımda 2 buçuk, 3 senedir fark ettim. 2 dakikaya sığdıracağım. Biz bir yayladan içme suyu, özellikle altını çiziyorum, içme suyu getirmek için 8 yıldır mücadele veriyoruz. Defaten gittik başkanlarımıza, vali beye defaten gittik ve anlamadığım şey şu, akıl tutulması yaşıyorum çünkü, lütfen beni aydınlatın. Bir devlet, Devlet Su İşlerine yetki veriyor ve diyor ki, sen bu suyun tahsisini yapabilirsin diyor ve o kurum da gidiyor, araştırıyor. Debi ölçümü yapıyor. Bir yılın debi ölçümünden sonra diyor ki, evet, bu suyun şu kadar litresini size veririm. Ondan sonra tekrar müracaat ediyoruz, diyoruz ki mera komisyonu burada hayvanların içebileceği doğal ekolojik dengelyi bozmayacak şekilde su bırakabilir miyiz? Evet diyor, gidiyor, mera komisyonu incelemesini yapıyor. O da diyor ki, evet, şu kadarı bizim buradaki hayvan sayısına yeterli su var. Kalanını bu köye içme suyu olarak verebiliriz diyor. Anlamıyorum burada devletimizin başka bir organı, yani yargı organı

benim bu suyu almamda yürütmeyi durdurma kararını neye göre veriyor? Devlet Su İşleri Genel Müdürü ile görüşüyoruz. Böyle bir kararın verilmemesi gerekiyor, 1990 tarihli bir Resmi Gazete var, onun şu maddesi gereğince diyor. Anlayamadığım şey, gerçekten bu, yardım istiyorum.

Ben bu demokrasi formundan, burada demokrasinin anlamını az çok anladık, biliyoruz diye düşünüyorum. Problemleri konuşuyoruz, dertlerimizi anlatabildiğimizi de düşünüyorum ama anlayamadıklarımızı da. Bizi anlayacak birilerini istiyoruz. Bu forumdan beklentim, dinlenilmek ve gerçekten dinlemek, sesimizi de duyurmak istiyoruz. Hala köylerimizin içinde stabilize yollarımız var. Biz İstanbul'dan geliyoruz. Çocuklarımız arkamızdan söyleniyor, o yollara gitmeyin diye. Yani biz bu memleketi bu kadar seviyoruz ve bu memlekete hizmet etmek istiyoruz, STK'ların tamamı olarak konuşuyorum. Çünkü STK'ların tamamına yakınının, %90'ının yol sorunu var ve su sorunu var. Ben bütün arkadaşlara konuşuyorum. Onlarla da bu problemleri hep konuşuyoruz. Ya şu olmamalı... Yani ülkemizde şunu yapmamalıyız, hani haklının mağlup, haksızın galip olduğu bir hukuk sistemi yaşamamalıyız.

Hepinize çok teşekkür ediyorum.

Rümeysa ÇAMDERELİ

Sivil Sayfalar

Demokratik Türkiye İçin Kapsayıcı Sivil Toplum

Türkiye ve dünyada etkin bir demokrasi için en birincil ihtiyaçlardan biri sivil toplumun etkili hale gelmesidir. Etkili bir sivil toplum için ise hem sivil toplumun birbiriyle gerçekleştirdiği başta olmak üzere kendi faaliyetlerinin, hem de sivil topluma yönelik faaliyetlerin kapsayıcı hale getirilmesi bir zorunluluktur.

Bu sunum kapsamında ise bu zorunluluğun yerine getirilmesi için hem sivil topluma yönelik mekanizma ve model örneklerine, hem de karar vericilere yönelik politika önerilerine yönelik bir özete yer verilmiştir. Örnek modellere dair içerikler "Sivil Sayfalar" ve "Meydanda" web sitelerinde detaylı olarak yer almaktadır. YADA Vakfı'nın sosyal medya hesaplarından detaylı bir şekilde incelenebilecek politika önerileri ise aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- 1. Özgürlük:** Sivil toplumun etkisinin artırılmasında başat konu olarak ifade ve toplanma özgürlüğüne yönelik kapsayıcı düzenlemeler yapılmalı.
- 2. İtibar:** Sivil toplumun itibar iadesine ihtiyacı var. Siyasetin ve karar vericilerin sivil toplumu araçsallaştırmadan, sivil toplumun sivilliğine vurgu yaparak ilişkilmesi ve mesafesini ifade etmesi gerekiyor.
- 3. Akreditasyon:** "Kime sivil toplum diyoruz?" sorusunun yanıtındaki muğlaklık giderilmeli. Kurumların değerlendirmelerinde bağımsız, etki odaklı bir akreditasyon sistemi oluşturulmalı.
- 4. Kaynak:** Sivil toplum, vergi yükü gibi mevcut yasal bağlayıcılıklar nedeniyle kurumsal varlığının başlangıcından itibaren finansal bir yük altında. Sivil toplumun bağış toplamasındaki ve kaynak yönetmesindeki zorlu bürokratik süreçlerin kolaylaştırılması gerekiyor.
- 5. Katılım ve İş Birliği:** Karar vericilerin, politika hazırlarken sivil toplumu ve önerilerini kapsayıcı bir şekilde dikkate alması gerekiyor. Bununla ilgili

prosedürlerin şeffaf olması, farklı politik yaklaşımlara sahip olma ve farklı yerlerde faaliyet gösterme gibi özelliklerin gözetilmesi gerekiyor.

6. **Standardizasyon:** Kamu kurumlarının, özelde de Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün sivil topluma yönelik aldığı tutum ve yaklaşım her ilde farklılık gösteriyor. Kamu-sivil toplum arasındaki ilişki ve işleyişin standart hale gelmesi gerekiyor.
7. **Şeffaflık:** Devletin tüm çalışma alanlarında attığı adımları ve tasarruflarını raporladığı, sivil toplumla ilgili topladığı verileri şeffaf bir şekilde toplumla paylaşacağı bir ortam yaratılması gerekiyor.
8. **Görünürlük:** Kamu spotları gibi kaynaklar başta olmak üzere devlet elindeki tüm yaygınlaştırma kaynaklarının sivil toplum tarafından eşit bir şekilde kullanılmasının teşvik edilmesi gerekiyor.
9. **Özdenetim:** Sivil toplum devleti kendisini denetleyen bir kurum olarak görüyor. Halbuki denetim özdenetim olmalı, sivil toplum kendi denetiminde sorumlu ve söz hakkı sahibi olmalı.
10. **Gönüllülük:** Sivil toplumun gönüllülere ihtiyacı var. Bunun için de hem sivil toplumun itibarının iadesi hem de aktif yurttaşlığın desteklenmesi gerekiyor.

Teşekkür ediyorum.

DÜNYA
DEMOKRASİ
FORUMU

DDF'2023

14-16 Eylül 2023

MESUDIYE - ORDU - TÜRKİYE

**DDF ÇIKTILARI VE
SONUÇ BİLDİRGESİ**

DDF'2023 ÇIKTILARI/ VURGULANAN KONULAR

Bir İLK olan Dünya Demokrasi Forumu(DDF'2023), 14-16 EYLÜL 2023 tarihlerinde Türkiye'de, ORDU ilinin MESUDİYE ilçesinde gerçekleştirilmiştir.

Forum kapsamında 1 konferans ve 7 panel düzenlenmiştir ve farklı ülkelerden 37 konuşmacı tarafından bildiri sunulmuştur. Konuşmacıların 29'u Türkiye, 2'si ABD, 1'i Şili, 1'i İngiltere, 1'i Tunus,1'i Gana, 1'i Hindistan, 1'i Japonya vatandaşıdır. Konuşmacılar arasında kadın oranı %41, erkek oranı %59; akademisyen oranı %43 ve NGO temsilcisi oranı %35'tir.

İlgi duyan herkesin katılımına açık ve katılan herkesin söz hakkı olan bu forum 700 kişi tarafından yüz-yüze ve 140 kişi tarafından da uzaktan izlenmiştir.

Forumda demokrasi kavramı ve uygulanmaları; güncel sorunlar, katılım ve kapsayıcılık, yerel yönetim ve yerel yaşam, ekonomi dünyası, çalışma yaşamı, sivil toplum ve ekoloji gibi farklı açılardan değerlendirilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin 100.yılına ithaf ve dünya demokrasi tarihine armağan edilen bu forumda konuşmacılar tarafından altı çizilen sorunlar, uyarılar ve öneriler aşağıdaki gibidir:

- Dünyada **demokrasi düzeyinin gerilediği bir dönemden geçiliyor**. 2006'da 5.52 olan dünya demokrasi endeksi 2022'de 5.29'a düşüyor. Dünya nüfusunun yarıdan fazlası (%54.8) henüz daha otoriter veya hibrit rejimlerde yaşıyor. Özgür insanların oranı 2006'dan 2022'ye %46.0'dan %20.3'e düşüyor. Başka bir deyişle 10 insandan 8'i ya kısmen özgür olduğu ya da özgür olmadığı bir ülkede yaşıyor.
- Demokrasi gerilerken ekonomik, sosyal ve ekolojik açıdan da **olumsuz gelişmeler yaşanıyor**. Uzman kuruluşların raporlarına göre; insani gelişme endeksi geriliyor, iklim değişimi kapımızı çalıyor, gezegendeki canlı sayısı yıldan yıla azalıyor, gıda güvencesi sağlanamıyor, kutuplaşma artıyor ve 7 insandan 6'sı geleceğinden endişe duyuyor.
- Öte yandan, **dünyanın farklı bölgelerinde demokrasi düzeyinin de farklı olduğu görülüyor**. Demokrasi düzeyinin en yüksek olduğu bölge Batı Avrupa, K. Amerika ve Avustralya'dır. En düşük olduğu bölge ise Orta-Doğu ve Afrika'dır. Orta sıralarda yer alan G. Amerikada ise otoriter ve demokratik rejimler bir arada bulunuyor ve birinden ötekine geçişler yaşanıyor.
- Afrika'da demokrasi düzeyinin geriliği, sömürgecilik döneminin ardıl etkilerine ve **ekstrem yoksulluğa** bağlanıyor. Bu engeli aşmanın bir yolu olarak Afrika'dan sağlanan ham maddenin (gıda, maden vb) işlenmesi ile yaratılan katma

değerden, yoksul Afrikalıların da pay alacağı bir sistem (adil ticaret sertifikasyonu) oluşturulması öneriliyor.

- Yaşadığımız dönem, demokrasinin ne olduğunun da yeniden hatırlanmasını gerektiriyor. Demokrasinin en kısa ve yaygın tanımı “halkın, halk tarafından, halk için yönetilmesi” dir. Bu tanımın uygulamada doğrulanması; toplumu bağlayan karar süreçlerinde **halkın ne kadar yer aldığına** veya **ne kadar etkili olduğuna bağlıdır**. Bu etkileme doğrudan kendi katılımı ya da seçtiği temsilcileri üzerinden sağlanabiliyor. Bu kararlara itiraz etme hakkı olan muhalefet etkinlikleri de bir siyasi katılım biçimidir.
- Kusurları olmakla birlikte demokrasi, “**insan onurunun en az zedelendiği rejim**” olarak ta tanımlanmaktadır. Başka bir deyişle insan onuru ancak toplumdaki demokrasi ölçüsünde korunabilmektedir. Bu noktada demokrasinin gelişmeye olduğu kadar **gerilemeye de açık bir sistem olduğu unutulmamalıdır**. Geleneksel demokrasi düzeyin korunması ve gelişmesi için karşılaştığı sorunların tartışılması ve çözümlenmesi gerekiyor.
- **Küreselleşme**, demokrasinin gelişmesini engelleyen başlıca olgulardan biridir. Doğası gereği küreselleşme, ulusal ekonomi ve politikaları geri plana düşürüyor. Ulusal yetkilerde güven azalıyor. Dolaylı olarak, ulusal bir yönetim sistemi olan demokrasinin de işlemediği ve sorunları çözmek yerine yönetim zafına yol açtığı izlenimi oluşturuyor.
- **Populizm** ise, global demokrasinin yaşadığı en önemli güncel problem olarak vurgulanmış ve demokrasinin “tanıdık iki yüzlü düşmanı” olarak tanımlanmıştır. Görünüşte demokrasi gibi algılanan popülizm gerçekte toplumu halk ve elitler olmak üzere iki karşıt gruba ayırıyor. Elitler sorun kaynağı olarak gösteriliyor ve otoriter, tekçi ve çoğulcu değil çoğunlukçu bir sistem öneriliyor. Sandığa gitmeyen seçmen kitlesi de popülizmin yaygınlaşmasını kolaylaştırıyor.
- Oysa gerçek demokrasinin **çoğulculuk** yaklaşımı ile **kapsayıcı** olması gerekiyor. Bu bağlamda özellikle cinsiyet eşitsizliğinin, ülkeden ülkeye farklı olsa da, dünya ölçeğinde yaşanan bir sorun olduğu bir gerçektir. Kapsayıcı demokrasi için kadınlar gibi gençlerin de karar süreçlerine katılması gerekiyor.
- **Gerçek** demokrasinin başlıca koşullarından biri de **medya özgürlüğüdür**. Ancak çoğu toplumda medya özgürlüğünün yeterli olmadığı görülüyor. Özgür olmayan medya tarafsız da olamıyor, gerçeği tahrif edebiliyor ve **algılar gerçeğin önüne geçebiliyor**. Dolayısı ile seçmen yanıltılabiliyor ve demokrasi farklı bir sisteme dönüşebiliyor.

- **Yerel yönetimler**, demokrasinin gelişmesi açısından önemlidir. Çünkü demokrasi gerçekte yerelden başlıyor. Doğrudan demokrasi ancak küçük ölçeklerde uygulanabiliyor. Yerel yönetimler genellikle merkezi hükümet politikalarının uygulayıcısı gibi görülüyor. Yerel yönetimlerin demokrasiyi derinleştirme potansiyeli göz ardı ediliyor.
- **Sivil toplum** kuruluşları; önce sorunları keşfederek, sonra gündeme taşıyarak ve daha sonra politika önerileri ve uygulama modelleri geliştirerek demokratik yaşama ve toplumsal gelişmeye katkıda bulunuyor. Bu katkının artması için ifade ve toplanma özgürlüğünün genişletilmesi, sivil toplum için bağımsız bir akreditasyon sistemi kurulması, bağış ve kaynak sağlamadaki bürokratik süreçlerin kolaylaştırılması gerekiyor.
- Toplumsal **refahın artması** öncelikle yatırımın, üretimin, istihdamın ve inovasyonun artmasına bağlıdır. Bunun sağlanması gerçekte girişimcinin görevidir ve yerine getirilmesi demokrasi düzeyi ve hukukun üstünlüğü ile yakından ilgilidir. Çünkü temel hak ve özgürlüklerin güvence altında olmadığı bir ortamda yenilikçi ve aykırı düşüncenin yeşermesi beklenemez. Aykırı düşüncenin olmadığı yerde ise inovasyondan söz edilemez. Dolayısı ile demokrasinin olmadığı ortamda girişimci önünü göremez ve yatırım yapmayı düşünmez.
- Toplumsal **refahın yaygınlaşması** ise yaratılan değerın adil bölüşümüne bağlıdır. Çalışanların örgütlenme özgürlüğü ve toplu sözleşme hakkı yoksa adil bölüşüm sağlanamaz. Türkiye'de 2023 verilerine göre işçilerin sendikalaşma oranı %14.8, toplu iş sözleşmesi kapsamındaki işçi oranı ise %8.1'dir.
- Asgari ücretle çalışanların oranı Avrupa'da %5'in altında iken Türkiye'de %50 dolayındadır. Dolayısı ile daha fazla demokrasi ve halkın egemenliğinin sağlanması için çalışanların örgütlenme ve demokratik hak arayışı önündeki engellerin kaldırılması gerekiyor.
- Ekolojik açıdan sera gazı salımı ve **ikim değişimi** insanlığın geleceği için yakın ve çok önemli bir tehdittir. Çünkü; atmosferdeki sera gazı miktarı ve sıcaklık artışı tehlike limitlerini aşmaya başlamıştır. Çin ve ABD'nin sera gazındaki payı %45 dolayındadır. Başta bu iki ülke olmak üzere, 1915 Paris Antlaşması'na taraf olan 191 ülkenin iklim değişimine ilişkin yükümlülüklerini yerine getirmesi insanlığın ortak bir beklentisidir.
- **Gıda güvencesizliği** insanlığın şimdiye kadar çözemediği bir başka büyük problemdir. **Dünyada açlık çeken insan sayısı bir türlü 800 milyonun altına düşürülemezken, giderek artan obez insan sayısı da 800 milyona yaklaşiyor.**

İklim değişiminin etkisi ile gıda güvencesinin daha da kötüleşmesi bekleniyor. Bu nedenle, doğa dostu tarım ve gıda sistemlerine geçilmesi kadar adil bölüşüm yaklaşımlarının da tartışılması gerekiyor.

- Bu değişimlerin gerçekleşmesi için ülke yönetimlerine olduğu kadar bilinçli yurttaşlara da görev düşüyor.

DDF'2023 BİLDİRGESİ/DÜNYAYA ÇAĞRI!

Bir ilk olan ve ORDU ilinin MESUDİYE ilçesinde 14-15 EYLÜL 2023 tarihlerinde gerçekleştirilen DFF sonucunda Türkiye ve dünya kamuoyuna aşağıdaki çağrının yapılması uygun bulunmuştur:

FARKINDA MIYIZ?...

Dünyada ekonomik, toplumsal ve ekolojik açıdan olumsuz gelişmelerin yaşandığı bir dönemden geçiliyor ve bu olumsuz gelişmelerin demokrasinin yetersizliği veya gerilemesi ile ilişkili olduğu açıkça görülüyor.

Bu nedenle;

- ekolojik dengenin korunması ve sera gazı salınımının azaltılarak iklim değişiminin yavaşlaması,
- gıda güvencesinin sağlanması,
- refahın artması ve adil paylaşılması,
- kutuplaşmanın azalarak diyalogun gelişmesi,
- kaygının azalarak geleceğe güven duyulması,
- hukukun üstünlüğünün sağlanması ve
- özgürce ve insanca yaşamak için

öncelikle demokrasiye ihtiyacımız var.

UNUTMAYALIM!...

Daha güvenli bir gezegene ve daha güzel bir geleceğe giden yol daha fazla demokrasiden geçiyor. Bunun bilinmesini istiyoruz.

Dünyadaki tüm ülke hükümetlerinin ve her ülkeden tüm insanların Anadolu'nun küçük bir ilçesinden, MESUDİYE'den yapılan bu çağrıya kulak vermesini bekliyoruz.

Bu Forumu, Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. yılına ithaf ve dünya demokrasi tarihine armağan ediyoruz.

Dünya Demokrasi Forumu'nun ikincisinde de buluşmayı diliyoruz.

PROF. DR. AZİZ EKŞİ

Dünya Demokrasi Forumu(DDF'2023) Başkanı

DÜNYA
DEMOKRASİ
FORUMU

DDF'2023

14-16 Eylül 2023

MESUDIYE - ORDU - TÜRKİYE

FORUMDAN KESİTLER

